T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANSI ANABİLİM DALI
İSLAM EKONOMİSİ VE ULUSLARARASI FİNANS BİLİM DALI

KATILIM BANKACILIĞINDA KÂR DAĞITIM SİSTEMİNİN ANALİZİ VE TÜRKİYE UYGULAMASI İÇİN YENİ BİR ÖNERİ

DOKTORA TEZİ

Aydın GÜNDOĞDU

İstanbul
Nisan -2021

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANSI ANABİLİM DALI
İSLAM EKONOMİSİ VE ULUSLARARASI FİNANS BİLİM DALI

KATILIM BANKACILIĞINDA KÂR DAĞITIM SİSTEMİNİN ANALİZİ VE TÜRKİYE UYGULAMASI İÇİN YENİ BİR ÖNERİ

DOKTORA TEZİ

Aydın GÜNDOĞDU

Danışman
Prof. Dr. Mehmet BULUT

İstanbul,
Nisan -2021

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Aydın GÜNDOĞDU tarafından hazırlanan "Katılım Bankacılığında Kâr Dağıtım Sisteminin Analizi ve Türkiye Uygulaması İçin Yeni Bir Öneri" isimli çalışma İslam Ekonomisi ve Finansı Anabilim dalında DOKTORA TEZİ ÇALIŞMA RAPORU olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Mehmet BULUT .....

Üye : Prof. Dr. İbrahim Güran YUMUŞAK .....

Üye : Prof. Dr. Erişah ARICAN .....

Üye : Prof. Dr. Metin TOPRAK .....

Üye : Doç Dr. Cem KORKUT .....

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ali Güneş
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Doktora tezi olarak hazırladığım "Katılım Bankacılığında Kâr Dağıtım Sisteminin Analizi ve Türkiye Uygulaması İçin Yeni Bir Öneri" adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Aydın GÜNDOĞDU

ÖNSÖZ

Doktora yapmam konusunda bana sürekli telkinde bulunan ve beni yüreklendiren değerli hocam Prof. Dr. İsmail ADAK'a ve Prof. Dr. Cihangir AKIN'a, "Katılım Bankaları Kâr Dağıtım Sistemini" çalışmamı öneren BDDK Başkanı Sn. Mehmet Ali AKBEN'e, akademik disiplin içinde çalışmamın tamamlanmasında rehberlikleri ve tavsiyeleriyla gerekli desteği veren değerli danışman hocam Prof. Dr. Mehmet BULUT'a, her aşamada fikirlerinden faydalandığım değerli hocalarım Prof. Dr. Servet BAYINDIR, Prof. Dr. İbrahim Güran YUMUŞAK ve Prof. Dr. Erişah ARICAN'a çok teşekkür ediyorum. Ayrıca, üzerimizde çok emekleri olan merhum Prof. Dr. Arif ERSOY hocamı rahmet ve şükranla anıyorum. Çalışmanın her aşamasında sürece ilişkin tespit edilen konuları karşılıklı müzakere için zaman ayıran, çalışmamızı okuyarak çok değerli katkılar yapan, adlarını burada zikredemediğim değerli arkadaşlarıma verdikleri destek için çok teşekkür ediyorum.

Aydın GÜNDOĞDU

ÖZET
KATILIM BANKACILIĞINDA KÂR DAĞITIM SİSTEMİNİN ANALİZİ VE TÜRKİYE UYGULAMASI İÇİN YENİ BİR ÖNERİ

Aydın GÜNDOĞDU
Doktora Tezi, İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans
Nisan-2021, 289+xxiii Sayfa

Katılım Bankaları, kâr zarar ortaklığı ve diğer faizsiz finansal araçlarla topladıkları fonları, üretim, ticaret veya bir yatırımın finanse edilmesi gibi meşru ekonomik faaliyetlerde kullanarak kâr elde ederler. Bu kâr, banka ve taraflar arasında baştan belirlenen oranlarda paylaşılmaktadır. Kâr, faizsiz kazanç olarak değil daha geniş anlamı ile helal kazanç olarak ele alınmaktadır. Fon yatırırken bir getiri taahhüdünün olmaması, kârın para ticareti ile değil ekonomik faaliyetlerden elde edilmiş olması, doğrudan reel ekonominin desteklenmesi, faaliyetlerle ilgili bir dizi dini, ahlaki kural seti ile tarafların hukukunun gözetilmesini esas alan akdî prensiplerin bulunması, katılım bankacılığını bankacılığın diğer türlerinden ayırmaktadır.

Katılım bankacılığının bankacılık sektörü aktiflerinden Aralık 2020 itibarı ile aldığı %7,2'lik pazar payının 2025 yılında %15'lere çıkarılması hedeflenmektedir. Potansiyeline göre yüksek bir hedef değilse bile otuz altı yılda sektörden alınan paya göre iddialı olan bu hedef, katılım bankacılığına duyulan ihtiyaç nedeniyle üstesinden gelinmesi gereken bir hedeftir. Net bir getiri taahhüdü olmaksızın tasarruflarını katılma hesabına yatıranlar için en önemli unsur güvendir.

Katılım bankacılığına olan güvenin artırılması ve sürdürülebilirliği için İslam iktisadı prensiplerine uygun, küresel faizsiz bankacılık uygulamaları ile benzer, tarafların haklarının gözetildiği, manüel müdahalelerden uzak, şeffaf bir sistemle kâr dağıtımı yapılmasının bir ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Bu tezle öncelikle kâr dağıtım sistemi mevzuatı ve kâr dağıtımı sürecinde aktif görev almış yetkililerle yapılan derinlemesine görüşme ile kâr dağıtımının işleyişi ortaya konulmuştur. Ayrıca katılım bankalarının çalışanı, eski çalışanı ve müşterileri ile yapılan bir anketle de katılımcıların kâr dağıtımına ilişkin tutum ve düşüncelerine yer verilmiştir. Yapılan analizlerde, katılma hesabına dağıtılan kâr paylarının alternatif yatırım araçlarına göre tercih edilebilir bir getirisi olmadığı görülmektedir.

İslam iktisadının kâr yaklaşımı, kâr dağıtımına ilişkin literatür, mudârebe kâr dağıtım çerçevesi ve küresel kâr dağıtım uygulamaları baz alınarak katılım bankacılığının kâr dağıtım sisteminin problemli alanları tespit edilmiştir. Problemlerin büyük bir kısmının, banka hissedarlarının fonları ile katılma hesaplarının ayrı havuzlar yerine karıştırılarak tek bir havuz olarak işletilmesi ile çözülebileceği düşünülmüştür. Bu tezle mevcut kâr dağıtım sisteminin nitel ve nicel olarak iyileştirme alanları analiz edilmiş ve katılım bankacılığının sürdürülebilir büyümesi için yeni bir kâr dağıtım önerisi yapılmıştır. Bu tezle ayrıca katılım bankacılığı ve kâr dağıtımına ilişkin üzerinde çalışılmaya değer çok sayıda konunun akademiye kazandırılması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Ekonomisi, Katılım Bankacılığı, Faizsiz Bankacılık, Kâr, Kâr Dağıtım Sistemi, Helal Kazanç

ABSTRACT

ANALYSIS OF PROFIT DISTRIBUTION SYSTEM IN PARTICIPATION BANKING AND A NEW PROPOSAL FOR TURKEY APPLICATION

Aydın GÜNDOĞDU

PhD Dissertation, Islamic Economics and International Finance

April-2021, 289+xxiii Pages

Participation Banks with the funds they collect by means of special methods, participate in economic activities by financing production, trade or an Investment, and share the profit, among the parties at the rates determined from the beginning. The concept of profit is not considered as interest-free earning, but, in its broader sense, as halal earning. It is distinguished from other types of banking by the fact that there is no a fixed profit commitment at the beginning, the profit is obtained from economic activities not from money trade, that it directly supports the real economy, there are some of religious, moral rules and contractual principles based on observance of the parties' law.

It is aimed to increase the7,2% market share of participation banking from the banking sector assets as of December 2020 to 15% in 2025. Even if it is not a high target in terms of participation banking potential, it is ambitious target according to the share of the sector in thirty-six year. However, it is also a target that must be overcome, because of the need for interest-free economy. Trust at the bank is the most important elements for participation account holders, who invest their savings in participation banks without a fixed return commitment.

In order to increase trust and sustainability in participation banking, it is thought that there is a need to distribute profits through a transparent system, which is compliant with Islamic Economic principles, similar to global interest-free banking practices. In addiation, on the system without manual intervention, the rights of the parties are protected. With this thesis, the operation of the profit distribution system of participation banks is revealed through in-depth interview technique and legislation screening. In addition, a survey was conducted with participants, who's in relations with the banks as an employees and a costumers, in order to reveal their attitudes and

thoughts on profit distribution. In the analyzes made, it is seen that the profit shares distributed to the participation account do not have a preferable return compared to alternative Investment instruments.

Problem areas of the profit distribution system of participation banking were determined based on the profit approach of Islamic Economics, the literature on profit distribution, the profit distribution framework and the global profit distribution practices. It is believed that a large part of the problems can be solved, by managing with mixing bank shareholders' funds with participation accounts with them as a single pool. With this thesis, qualitative and quantitative improvement areas of the current profit distribution system were analyzed and a new profit distribution proposal was made for the sustainable growth of participation banking. In addition, with this thesis, it is aimed to introduce many subjects worthy of study on participation banking and profit distribution to the academy.

Keywords: Islamic Economy, Participation Banking, Interest-Free Banking, Profit, Profit Distribution System, Halal Earning

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI ..... **i**

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ ..... **ii**

ÖNSÖZ ..... **iii**

ÖZET ..... **iv**

ABSTRACT ..... **vi**

İÇİNDEKİLER ..... **viii**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **xiv**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xvi**

GRAFİKLER LİSTESİ ..... **xvii**

KISALTMALAR ..... **xviii**

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ **1**

1.1. Tezin Konusu ve Soruları 1

1.2. Araştırma Yöntemi 2

1.3. Tezin Düzeni 9

İKİNCİ BÖLÜM

KÂR KAVRAMI **12**

2.1. Kârın Tanımı ve Kapsamı 12

2.2. İslam İktisat Düşüncesinde Kâr 14

2.3. Geleneksel İktisat Düşüncesinde Kâr 22

2.4. Sosyalist İktisat Düşüncesinde Kâr 28

2.5. İktisadi Düşüncelerin Kâr Yaklaşımının Değerlendirilmesi 30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL ÖLÇEKTE KÂR DAĞITIM SİSTEMİ 33

3.1. Küresel Ölçekte Faizsiz Bankacılık 33

3.2. Küresel Ölçekte Fon Toplama Araçları 35

3.2.1. Cari Mevduat Hesapları (*Current Deposit Accounts*) 41

3.2.2. Tasarruf Mevduatı Hesapları *(Saving Deposit Accounts)*. 42

3.2.3. Vadeli Mevduat Hesapları (*Term Deposit Accounts)*. 46

3.2.4. Mevduat Sertifikası (*Certificates of Deposit*) 50

3.3. Küresel Fon Toplama Araçlarında Kâr Dağıtımına İlişkin Hususlar 50

3.3.1. Hesabın Asgari Bakiyenin Altına Düşmesi 50

3.3.2. Kâr Dağıtımında Avans Verilmesi 51

3.3.3. Kâr Hesaplama ve Ödeme Dönemi 51

3.3.4. Kâr Paylaşım Oranı 52

3.3.5. Hesap Açılışında Hesabın Getirisinin Bilinmesi 52

3.3.6. Hesap Sahiplerine Çekilişle Ödül Verilmesi 52

3.3.7. Karz Temelli Hesaplara Hibe Verilmesi 53

3.3.8. Vadeden Önce Para Çekilmesi 54

3.3.9. Fonların Yönetimi ve Kâr Dağıtımı 55

3.3.10. Kâr Dağıtımında İşlem Masrafları 56

3.3.11. Kâr Denkleştirme Rezervi (PER). 56

3.3.12. Vadesinde Hesapların Yenilenmesi 57

3.3.13. Beklenen Kârın Karşılanamaması 57

3.3.14. Mevduat Sigortası 57

3.4. Küresel Ölçekte Kâr Dağıtım Yöntemleri 59

3.4.1. Kâr Zarar Paylaşım Modeli (*Profit or Loss Sharing Model-PLS*). 59

3.4.1.1. Malezya Mudârebe Hesaplarına Kâr Dağıtım Modeli 60
3.4.1.2. Pakistan Mudârebe Hesaplarına Kâr Dağıtım Modeli..... 71
3.4.1.3. Bangladeş Mudârebe Hesaplarına Kâr Dağıtım Modeli 75
3.4.2. Net Gelir Paylaşım Modeli (Net Revenue Sharing Model)..... 77
3.4.3. Teverruk Temelli Paylaşım Modeli (*Tawarruq Sharing Model*)..... 81
3.4.4. Vekâlet Temelli Paylaşım Modeli (*Wakalah Sharing Model*)..... 83
3.4.5. AAOIFI'nin Kâr Hesaplama ve Dağıtımı Kararları 86
3.5. Kâr Dağıtım Modellerinde Müzakereye Açık Hususlar 89
3.5.1. Zaruret ve Maslahata Başvurma Durumu..... 91
3.5.2. Teverruk ve Tartışılan Hususlar 95
3.5.3. Yatırım Vekâleti ve Tartışılan Hususlar..... 98
3.5.4. Yatırım Vekâleti ve Mudârebe Kâr Dağıtımı Mukayesesi 104

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KATILIM BANKACILIĞI KÂR DAĞITIM SİSTEMİ ve MUHASEBESİ ... 108

4.1. Türkiye'de Faizsiz Bankacılık 108
4.2. Katılım Bankalarının Çalışma Sistemi..... 110
4.3. Katılım Bankacılığı Kâr Dağıtım Süreci..... 113
4.4. Katılım Bankaları Muhasebe Sistemi 113
4.5. Katılma Hesaplarında Kâr / Zarar Dağıtım Yöntemi..... 116
4.6. Kullandırılan Bir Projenin Günlük Kârının Tespiti 121
4.7. Tek Havuzlu Kâr Dağıtım Sisteminin İşleyişi 122
4.7.1. Kâr ve Zarar Katılma Oranının Belirlenmesi 123
4.7.2. Kullandırılabilir Fonun Belirlenmesi..... 124
4.7.3. Âtıl Fon / Kullandırılan Fon Fazlası..... 125
4.7.4. Katılma Hesabı Gelirlerini Oluşturan Kalemler 127
4.7.5. Katılma Hesabı Giderleri..... 128

4.7.6. Hesaplarına Dağıtılacak Kâr / Zarar ve Yeni Birim Değer 129
4.8. Alternatif Yatırım Araçlarına Göre TL Kâr Payı Getirileri 131
4.9. Sermaye Karlılığı ve Personel Ücret Artışının Enflasyonla Mukayesesi 135
4.10. Fon Kullandırma ve Kredi Fiyatlarının Enflasyonla Mukayesesi 136

BEŞİNCİ BÖLÜM

KATILIM BANKACILIĞI KÂR DAĞITIM SİSTEMİNE İLİŞKİN TESPİTLER ve ÖNERİLER 138
5.1. Kâr Dağıtım Sistemine İlişkin Derinlemesine Görüşme 138
5.2. Kâr Dağıtım Sistemine İlişkin Anket Çalışması 144
5.2.1. Anket Bulgularının Değerlendirilmesi 145
5.2.2. Anket Katılımcılarının Değerlendirme ve Önerileri 154
5.3. Kâr Dağıtıma Sistemine İlişkin Tespitler 158
5.3.1. Fon Kullandırma Komisyonları 158
5.3.2. Mevduat Sigortası ve TMSF Primleri 163
5.3.3. Mevduat Munzam (Zorunlu) Karşılıkları 165
5.3.4. Âtıl Kalan Katılma Fonlarının Geliri 168
5.3.5. Banka ve Katılma Hesaplarının Zarara Katılması 168
5.3.6. Düşük Kâr Paylı Fon Kullandırma 170
5.3.7. Katılma Hesapları Döviz Alım Satım Gelirleri 170
5.3.8. Vadeden Önce Çekilen Fonların Kâr Payları 171
5.3.9. Kâr Dengeleme Rezervi (PER) Uygulaması 172
5.3.10. Temerrüde Düşen Müşterilerle İlgili Politikalar 174
5.3.10.1. Alacakların Temerrüde Düşme Durumu 174
5.3.10.2. Tazmin Olan Gayri Nakdi Kredilerin Yapılandırılması 178
5.3.10.3. Gecikmelerin Tek Bir Projeyle Yapılandırılması 179
5.3.10.4. Gecikme Cezası Uygulama Farklılıkları 180

5.3.10.5. Kanuni Takipten Tahsilatlar 180
5.3.10.6. Varlık Yönetim Şirketlerine Alacak Devri 181
5.3.11. Hesap Yenilemede Paylaşım Oranları Değişimi 181
5.3.12. Karşılıklar Politikası Uygulama Farklılıkları 183
5.3.13. Piyasa Getirilerinin Hızlı Değişimi ve Kâr Payları 184
5.3.14. Katılım Bankasının Tazmin Yükümlülüğü 186
5.3.15. Faizsiz Bankacılık Prensiplerinde Esnek Uygulama 187
5.3.16. Alım-Satımın Vekâletle Müşterilere Yaptırılması 187
5.4. Katılım Bankaları Kâr Dağıtım Sistemine İlişkin Öneriler 189
5.4.1. Kâr Dağıtımı İçin Yeni Metodoloji Önerisi 190
5.4.2. Dağıtılan Kârın Niteliğine İlişkin Öneriler 200
5.4.3. Mevzuatın Geliştirilmesine Yönelik Öneriler 202
5.4.4. Algının İyileştirilmesi ve Sektörün Gelişimi İçin Öneriler 206
5.4.5. Diğer Öneriler 207
SONUÇ 209
KAYNAKLAR 215
EKLER 235
Ek-1: Günlük Birim Değer Hesaplama Tablosu 235
Ek-2: Derinlemesine Görüşme Notları 238
Ek-3.1: Anketin Metodolojisi ve Hipotezleri 253
Ek-3.2: Kâr Payıyla İlgili Faktör Analizi 255
Ek-3.3: Katılımcıların Demografik Özellikleri 257
Ek-3.4: Banka Ürün ve Hizmetlerini Kullanma Oranları 258
Ek-3.5: Dağıtım Kanalı Kullanımı ve Banka Tercihi Oranları 259
Ek-3.6: Boyutlara Etki Eden Özelliklerin Belirlenmesi 259
Ek-3.6.1: Cinsiyetin Boyutlar Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi 259

Ek-3.6.2: Medeni Durumun Boyutlar Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi 260
Ek-3.6.3: Yaşın Boyutlar Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi 261
Ek-3.6.4: Eğitimin Boyutlar Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi..... 262
Ek-3.6.5: Aylık Gelir Düzeyinin Boyutlara Etkisinin İncelenmesi..... 263
Ek-3.6.6: Banka İlişki Düzeyinin Boyutlara Etkisinin İncelenmesi..... 264
Ek-3.6.7: Banka Tercihi Faktörünün Boyutlara Etkisinin İncelenmesi 265
Ek-3-7: Boyutlar Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi 266
Ek-3.8: Hipotezlerin İncelenmesi..... 266
Ek-3.9: Tutum Düzeyi İfadelerinin Ortalama ve Standart Sapması..... 267
Ek-3.10: Katılım Bankası İlişkisine Göre Tutum Düzeyi İfadelerin Dağılımı 268
Ek-3.11: Anket Katılımcılarının İlave Düşünceleri..... 275
Ek-4.1: Talep Formu 282
Ek-4.2: Sipariş Formu 283
Ek-4.3: Vekâlet Formu..... 284
Ek-5: Bankalarının Fon, Mevduat, Kredi ve Komisyon Getirileri..... 285
Ek-6: Katılım Bankalarının Verileri..... 288
ÖZGEÇMİŞ..... 289

TABLOLAR LİSTESİ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Tablo 3.1.1: Küresel Ölçekte Faizsiz Finans Aktifleri (2019) 34

Tablo 3.4.1: ABC Bank Berhad Bilançosu (30 Haziran 20XX 65

Tablo 3.4.2: ABC Bank Berhad (Malezya) Diğer Bilgiler 66

Tablo 3.4.3: GIA Dağıtılabilir Kârı Hesaplama Tablosu (CT) (Malezya)..... 67

Tablo 3.4.4: SIA Dağıtılabilir Kârı Hesaplama Tablosu (CT) (Malezya) 68

Tablo 3.4.5: GİA Kâr Payı Dağıtım Tablosu (DT) (Malezya)..... 69

Tablo 3.4.6: SIA Kâr Payı Dağıtım Tablosu (DT) (Malezya) 70

Tablo 3.4.7: Mudârebe Temelli Hesaplara Kâr Dağıtımı (Bangladeş) 76

Tablo 3.4.8: Hesap Türlerine Göre Gelirin Dağıtımı..... 80

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Tablo 4.5.1: Kâr / Zarara Katılma Hesaplarının İşleyişine İlişkin Bir Örnek..... 120

Tablo 4.6.1: Ödeme Planı ve Taksitlerin Anapara ve Kâr Tablosu 122

Tablo 4.7.1: Havuz ve Banka Kâr Paylaşım Oranlarının Belirlenmesi 123

Tablo 4.7.2: Kullandırılabilir Fonun Belirlenmesi..... 125

Tablo 4.7.3: Âtıl Fonun Tespit Edilmesi..... 126

Tablo 4.7.4: Katılma Hesabı Gelir Kalemleri 127

Tablo 4.7.5: Katılma Hesabı Gider Kalemleri 129

Tablo 4.7.6: Yeni Birim Değer Hesaplanması 130

Tablo 4.8.1: TL Kâr Payı, Tüfe ve Diğer Yatırım Araçları Getiri Oranları..... 133

BEŞİNCİÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Tablo 5.2.1: Kâr Payının Enflasyon Üzerinde Getiri Sağladığına Katılma 146

Tablo 5.2.2: Kâr Payının Faizden Daha Az Getiri Sağladığına Katılma 146

Tablo 5.2.3: Kâr Payının Altın ve Borsadan Daha Az Getri Sağladığına Katılma.. 147

Tablo 5.2.4: Alternatif Yatırım Araçları Getirisinin Önemsiz Olduğuna Katılma .. 147

Tablo 5.2.5: Döviz Katılma Hesapları Getirisinin Önemli Olmadığına Katılma 148

Tablo 5.2.6: Kâr Payının Mevduat Faizinden Farklı Olmadığına Katılma..... 148

Tablo 5.2.7: Fonlanan Tüm Projelerin Gerçek Bir İşleme Dayandığına Katılma ... 149

Tablo 5.2.8: Vekâletle Prensiplere Uygun Gerçek İşlem Yapıldığına Katılma..... 150

Tablo 5.2.9: Prensiplerin Çalışanlar İçin Öncelikli Olduğuna Katılma..... 150

Tablo 5.2.10: Yüksek Getiriyle Birlikte Helal Kazanç İstendiğine Katılma 151

Tablo 5.2.11: Kâr Paylaşım Oranının Müşteri Rızasıyla Yenilendiğine Katılma.... 151

Tablo 5.2.12: Yatırım Vekâletinin Faize Benzediği Söylenemez Fikrine Katılma . 152

Tablo 5.2.13: Teverrukun Gerçek Bir Alım Satıma Dayandığına Katılma 153

Tablo 5.2.14: Katılma Hesaplarına Günlük Kar Payı Verilmesine Katılma..... 153

Tablo 5.2.15: Vadesinden Önce Çekilen Fona Kâr Payı Verilmesine Katılma..... 154

Tablo 5.3.1: TL Kredi ve Fon Kullandırma Komisyon Oranı Mukayesesi 159

Tablo 5.3.2: Fon Kullandırma Komisyonlarının Dağıtılan Kâra Etkisi..... 162

Tablo 5.3.3: Zorunlu Karşılık Geliri (Bin TL)..... 166

Tablo 5.4.1: Kâr Dağıtımı İçin Gerekli Bilanço Kalemleri 195

Tablo 5.4.2: Kâr Hesaplama Tablosu Örneği..... 196

Tablo 5.4.3: Kâr Dağıtım Tablosu Örneği 198

ŞEKİLLER LİSTESİ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Şekil 3.4.1: Pakistan IBI için Kâr Hesaplama ve Dağıtım İşleyişi 72

Şekil 3.4.2: Yatırım Vekaleti Çalışma Biçimi 85

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Şekil 4.2.1: Katılım Bankacılığının Çalışma Sistemi 111

Şekil 5.4.1: Kâr Dağıtımı İçin Önerilen Modelin İşleyişi 191

BEŞİNCİ BÖLÜM

Şekil 5.4.2: Mevcut ve Önerilen Yapıda Kâr Hesaplama ve Dağıtımı 195

GRAFİKLER LİSTESİ

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Grafik 4.8.1: TL Kâr Payı, Tüfe ve TL Faiz Oranlarının Gelişimi 134

Grafik 4.9.1: ROE ve Personel Gelirinin Enflasyona Göre Seyri 136

Grafik 4.10.1: Mevduat / Katılım Bankaları Plasman Fiyatları ve Enflasyon 137

KISALTMALAR

AAOIFI : Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions

ABAT : Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş.

ADA : Ortalama Günlük Miktar (*Average Daily Amount*).

ADIB : Abu Dhabi Islamic Bank

AED : Arap Emirlikleri Dinarı

AFK : Anadolu Finans Kurumu A.Ş.

APİ : Açık Piyasa İşlemleri

BAE : Bileşik Arap Emirlikleri (*United Arab Emirates, UAE*).

BD : Birim Değer

BDT : Bangladeş Takası

BHD : Bahreyn Dinarı

BHD : Birim Hesap Değeri

BHS : Bankacılık Hizmetleri Sözleşmesi

BİS : Bankacılık İşlemleri Sözleşmesi

BisB : Bahrain Islamic Bank

BKP : Beklenen Kâr Payı

Bkz. : Bakınız

BNM : Malezya Merkez Bankası (*Bank Negara Malaysia)*

CBB : Bahreyn Merkez Bankası (*The Central Bank of Bahrain*).

CBK : Kuveyt Merkez Bankası (*The Central Bank of Kuwait*).

CIBAFI : General Counsil For Islamic Banks And Financial Institutions

COMCEC: İslam Konferansı Örgütü Ekonomik ve Ticari İş Birliği Daimî Komitesi (*Standing Committee For Economic And Commercial Cooperation Of The Organization Of The Islamic Conference*).

CPO : Ham Palmiye Yağı

CPR : Tavan Kâr Oranı (*Ceeling Profit Ratio*).

CRR : Nakit Karşılık Oranı (*Cash Reserve Ratio*).

CT : Kâr Hesaplama Tablosu

DEK : Dövize Endeksli Kredi

DIB : Dubai Islamic Bank

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı

DİBS : Devlet İç Borçlanma Senetleri

DNS : Endonezya Ulusal Şeriat Kurulu

DT : Kâr Dağıtım Tablosu

EFT : Elektronik Fon Transferi

EOİA : Yatırım Hesabı Sahiplerinin Fonu (*Equity of Investment Account Holder*).

EPR : Efektif Kâr Oranı (*Effective Profit Ratio*).

EURO : Avrupa Birliği Para Birimi

FAS : Faizsiz Finans Standardı

FDIC : Federal Insurance Corporation

FFK : Finansal Kiralama Kanunu A.Ş.

Finans-Bir: Özel Finans Kurumları Birliği

FRR : Getiri Oranı Çerçevesi (*Framework of Rate of Return*).

FSCB : Financial Services Compersation Scheme, UK

FTD : Fixed Term Deposit

FTF : Fon Transfer Fiyatlaması

GBP : Great Britanian Paund

GIA : Genel Yatırım Hesabı (*General Investment Account*).

GID : Genel Yatırım Mevduatı (*General Investment Deposits).*

GIP : Brüt Havuz Getirisi

GKP : Gerçekleşen Kâr Payı

GOS : Gelir Ortaklığı Senetleri

GRR : Brüt Getiri Oranı (*Gross Rate of Return*).

H : Hipotez

HD : Hesap Değeri

IAH : Yatırım Hesabı Sahibi (*Investment Account Holder*).

IBCF : İslami Banka Sermaye Fonu (*Islamic Bank Capital Fund*).

IBI : İslami Bankacılık Kurumları (*Islamic Banking Institutions*).

ICD : Islamic Corparation For The Development of The Private Sector

IDB : İslam Kalkınma Bankası (*Islamic Development Bank*).

IDIA : Uluslararası Mevduat Sigortaları Birliği (*International Association Of Deposit Insurers.*

IDIS : İslami Mevduat Sigorta Sistemi (*Islamic Deposit Insurance System*).

IFA : İslami Fıkıh Akademisi (*Islamic Fıqh Academy*).

IIFA : Uluslararası İslami Fıkıh Akademisi (*International Islamic Fıqh Academy*)

IIFM : Uluslararası İslami Finans Piyasası (*International Islamic Financial Market*)

IILM : Uluslararası İslami Likidite Yönetimi Kurumu (*International Islamic Liquidity Management Corporation*)

INID : İslami Devredilebilir Mevduat Araçları (*Islamic Negotiable Instrument of Deposits)*

IRR : Yatırım Riski Karşılığı (*Investment Risk Reserve).*

İ.Ü. : İstanbul Üniversitesi

İDT : İktisadi Devlet Teşekkülü

İFK : İslami Finans Kuruluşu

İMKB : İstanbul Menkul Kıymetler Borsası

KDV : Katma Değer Vergisi

KFH : Kuwait Finance House

KFH.my: Kuwait Finance House Malaysia

KGK : Kamu Gözetim, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu

KHK : Kanun Hükmünde Kararname

KİT : Kamu İktisadi Teşekkülü

KOBİ : Küçük ve Orta Ölçekli İşletme (*Small and Medium Enterprise, SME*)

KWD : Kuveyt Dinarı

L/C : Letter of Credit

LMB : Londra Metal Borsası

M.Ö. : Milattan Önce

MAR : Masraf Al Rayan Bank

MDIC : The Malaysian Deposit Insurance Corporation

NCB : The National Commercial Bank

NIDC : Devredilebilir İslami Mevduat Sertifikası (*Negotiable Islamic Deposits Certificate)*

NIP : Net Havuz Getirisi

NPrm : Sermayedar Kârı

NRR : Net Getiri Oranı (*Net Rate of Return*).

OJK : Endonezya Finansal Hizmetler Kurumu (*Otoritas Jasa Keuangan*)

OLN : Palmiye Olejeni

OR : Umman Riyali

ÖFK : Özel Finans Kurumu

PDS : Product Disclosure Sheet

PE : Plastik Reçine, Polietilen

PER : Kâr Dengeleme Rezervi *(Profit Equalization Reserve*).

PIDM : Perbadanan Insurans Deposit Malaysia

PLC : Profit or Loss Company

PLS : Kâr Zarar Paylaşım (*Profit or Loss Sharing*).

PSIA : Kâr Paylaşımlı Yatırım Hesabı (*Profit Sharing Investment Account*).

PSR : Kâr Paylaşım Oranı (*Profit Sharing Ratio*).

QCB : Katar Merkez Bankası (*Qatar Central Bank).*

QIB : Qatar Islamic Bank

QIB.Uk : Qatar Islamic Bank, United Kingdom

QIIB : Qatar International Islamic Bank

QR : Katar Riyali

RM : Malezya Ringgiti

ROE : Sermayenin Getiri Oranı (*Return On Equity*)

ROA : Aktiflerin Getiri Oranı (*Return On Assets*).

ROR : Müşteri Başına Getiri (*Return on Relationship*).

Rp : Endonezya Rupisi

SAC : BNM, Şeriat Danışma Konseyi (*Shariah Advisor Counsil*)

SAMA : Suudi Arabistan Merkez Bankası (*Saudi Arabian Monetary Authority*).

SAR : Suudi Arabistan Riyali

SBP : Pakistan Merkez Bankası (*State Bank of Pakistan*)

SGID : Özel Genel Yatırım Mevduatları (*Special General Investment Deposits*)

SHF : Hissedarların Fonu (*Shareholders Fund)*

SIA : Özel Yatırım Hesabı (*Special Investment Account*).

SID : Özel Yatırım Fonları (*Special Investment Depozits*).

SK : Sadakat Katsayısı

SLR : Yasal Likidite İhtiyacı (*The Statutory Liquidity Requirement*).

SPK : Sermaye Piyasası Kurulu

SYR : Sermaye Yeterlilik Oranı

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

TCMB : Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TDHP : Tek Düzen Hesap Planı

TDK : Türk Dil Kurumu

TFRS : Türkiye Finansal Raporlama Standardı

TKBB : Türkiye Katılım Bankaları Birliği

TL : Türk Lirası

TMS : Türkiye Muhasebe Standartları

TMSF : Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

TÜFE : Tüketici Fiyatları Endeksi

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

IFRS : Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (*International Financial Reporting Standarts*)

UK : United Kingdom

USD : Amerikan Doları

vb. : Ve benzeri

VKB : Vakıf Katılım Bankası A.Ş.

WADA : Ağırlıklı Günlük Ortalama Miktar (*Weighted Average Daily Amount*).

WAR : Ağırlıklı Ortalama Getiri Oranı (*Weighted Average Rate of Return*).

ZKB : Ziraat Katılım Bankası A.Ş.

BİRİNCİ BÖLÜM
GİRİŞ

Ekonomik büyüme ve kalkınma için gerekli kaynak ihtiyacının karşılanması öncelikle tasarrufların artırılması ile doğrudan ilişkilidir. Faiz yasağından dolayı ekonomiye gelmeyen, yastık altı tabir edilen büyük bir tasarruf potansiyelinin olduğu bilinmektedir. İslam iktisadi düşüncesinin ekonomik hayata uygulanması ile ortaya çıkan faizsiz bankacılık, faiz yasağı dolayısıyla ekonomiye gelmeyen tasarrufların teşvik edilmesi ve yatırımlara dönüştürülmesi bakımından klasik bankacılıktan farklı yöntemlere sahiptir. Bu yöntemler ekonomik gelişme için kaynak çeşitliliği sağlanmasında ve dışa bağımlılığın azaltılmasında önemli bir alternatif olarak düşünülmektedir. Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi'nde 2025 yılında bankacılık sektörü aktiflerinden %15'lik bir pay alınması öngörülmektedir. Özellikle son yıllarda Onuncu ve On Birinci Kalkınma Planlarında faizsiz finansa yer verilmesi, Hazine'nin kira sertifikası ihraçları, kamu katılım bankalarının faaliyete geçirilmesi ve katılım bankacılığı mevzuatının geliştirilmesine yönelik çok değerli çalışmalar yapılmaktadır. Bununla birlikte daha geniş bir kesime hitap edilerek sektörden pay alınması, herhangi bir getiri taahhütü olmasa bile bir gelir beklentisi ile tasarrufların katılma hesaplarına yatırılmasının sürdürülebilirliği, katılım bankalarına duyulan güvenle doğrudan ilişkilidir. Katılım bankalarına olan güvenin artırılmasının, dağıtıma konu kârın meşru alanlardan ve meşru finansal araçlarla elde edilmesine, banka ve hesap sahipleri arasında şeffaf ve adil bir metodoloji ile dağıtılmasına bağlı olduğu düşünülmektedir.

1.1. Tezin Konusu ve Soruları

Tez çalışmasının konusu, katılım bankalarında kâr dağıtım sisteminin mevcut durumunun nasıl çalıştığının analiz edilmesi ve İslam iktisadı açısından iyileştirilmesi gereken alanların ortaya çıkarılması olarak belirlenmiştir. Kâr dağıtımına ilişkin

problemli alanların tespit edilmesine yönelik çalışmanın içinde cevapları aranan birtakım sorular şöyledir. Katılım bankalarınca dağıtılan kârların tam olarak İslam iktisadı prensiplerine göre elde edildiği söylenebilir mi? Prensiplerden kısmen de olsa herhangi bir sapma bulunmakta mıdır? Katılım bankalarınca dağıtılan kârlar, alternatif yatırım araçlarına göre tasarruf sahipleri açısından tercih edilebilir bir getiri sağlıyor mu? Mudârebe akdi baz alındığında kâr dağıtım sisteminin mevcut işleyişinde herhangi bir sapma var mı? Banka ve katılma hesapları açısından kârın dağıtılmasında mudârebe akdinin şartlarına tam olarak uyulduğu söylenebilir mi? Yani taraflar arasında birtakım hak geçişmeleri var mıdır? Küresel ölçekte kâr dağıtım için ne tür metodolojiler kullanılmaktadır? Zikredilen sorulara verilecek cevaplar, mevcut kâr dağıtım sisteminde problem olup olmadığının ortaya konulması için oldukça önemlidir. Soruların cevapları mevcut kâr dağıtım sistemi için birtakım problemlere işaret ediyorsa sistemi iyileştirme noktaları nelerdir? Ayrıca tespit edilen problemli alanların ortadan kaldırılması için alternatif bir metodoloji ortaya konulabilir mi?

Kâr dağıtım sisteminin nitelik ve nicelik olarak iyileştirilmesi için İslam iktisadı ve mudârebe akdinin kâra ilişkin teorik çerçevesi esas olmak üzere küresel faizsiz bankacılık uygulamalarını da dikkate alan yeni bir öneri geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

1.2. Araştırma Yöntemi

Bu tezle aşağıda yer alan üç hipotez (H) araştırılmıştır. İlk hipotez katılım bankalarında dağıtılan kârı nitelik, sonraki iki hipotez ise nicelik olarak ele almaktadır. Konunun önemini ortaya koymak açısından ilk iki hipotez gerekli iken, kâr dağıtımı sistemini şeffaf ve tarafların haklarını gözetecek bir sistemin geliştirilmesi için son hipotez çalışmamızın omurgasını oluşturmaktadır.

H1: İslam iktisadi düşüncesindeki kâr kavramı ile katılım bankacılığındaki uygulama arasında kısmen sapmalar bulunmaktadır.

H2: Katılım bankalarınca dağıtılan kar payları (TL) alternatif yatırım araçlarına göre daha fazla kaynak çekerek sektörün büyümesini teşvik edecek bir getiri sağlamamaktadır.

H3: Katılma hesabı sahipleri (rabbü'l-mâl) ile katılım bankası (mudârib) arasında yapılan mudârebe akdinde uygulamada kısmen sapmalar vardır.

Hipotezlerin test edilmesi için gereken bilgilerin toplanmasında, kâr dağıtım mevzuatı, katılım bankalarının finansal verilerinin analizi, literatür taraması gibi yöntemlerin yanında nitel bir araştırma yöntemi olan "Derinlemesine Görüşme" ile "Anket Yöntemi" gibi iki ayrı araştırma yöntemi daha kullanılmıştır. Derinlemesine görüşme, kâr dağıtım sisteminin işleyişinin ortaya çıkarılması için kâr dağıtım süreçlerinin operasyonunu yürüten ilgili birim yöneticileri ile yapılmıştır (Ek-2). Ayrıca kâr dağıtım sisteminin işleyişine etkileri açısından bazı ürün ve uygulamalara dair katılımcıların tercih ve tutum düzeylerinin ortaya çıkarılması için bir anket çalışması yapılmıştır. Anket katılımcıları, çalışan ve müşteri olarak bir katılım bankası ile ilişki kurmuş bir hedef kitleden seçilmiştir. Halen bir katılım bankasında çalışan ve ankete cevap verenlerin oranı %47,8, önceden bir katılım bankasında çalışanların oranı %22,5 ve halen bir katılım bankasının müşterisi olanların oranı ise %22,7'dir (Ek-3.3).

Kâr dağıtım sisteminin işleyişine dair elde edilen bilgiler, İslam'ın iktisadi prensipleri ve mudârebe akdinin teorik çerçevesi ile karşılaştırılarak test edilmiştir. Mudârebe akdinde kâr dağıtımına ilişkin teorik çerçevenin ortaya çıkarılmasında başta AOIFI kararları olmak üzere IIFA, IFA gibi uluslararası kuruluşlar ile katılım bankaları danışma kurulu mülahazaları esas alınmıştır. Ayrıca küresel ölçekte faizsiz bankalarda kâr dağıtımında pratik uygulamalara da yer verilmiştir.

Katılım bankalarınca dağıtılan kârları etkileme potansiyeline göre derinlemesine görüşme ile elde edilen bilgilerden özellikle dikkat çeken hususlar şöyledir: Vadesinden önce çekilen fonların birikmiş kârları bankaya kalmaktadır. Verimlilik dolayısıyla düşük kârla kullandırılan fonların özkaynak ya da katılma havuzlarının hangisinden karşılanması gerektiğine dair bir mevzuat düzenlemesi bulunmamaktadır. Hesap yenileme işlemlerinde güncel paylaşım oranları uygulanmakta ayrıca müşterinin rızası aranmamaktadır. Fon kullandırma işlemlerinden komisyon alınmakta ancak bu komisyonlar tamamen bankaya kalmaktadır. Kâr dağıtımında, özkaynak/katılma havuzu tercihinde yeknesak bir uygulama bulunmamaktadır. İslam iktisadında alacak satışının yasaklanmış olmasına rağmen varlık yönetim şirketlerine alacak devirlerinde satış esas alınmakta ve gelirler ilgili havuzlara yansıtılmaktadır. Âtıl kalan fonların likidite enstrümanlarında değerlendirilmesi ile elde edilen gelirler ile kur farkı, zorunlu karşılık gelirleri gibi katılma hesapları kaynaklı olmakla birlikte katılma hesaplarına yansıtılmayan birtakım gelirler bulunmaktadır.

Anket katılımcıların %83,3'ü banka tercihlerini faizsiz ve helalinden kazanmak olarak ortaya koymaktadır (Ek-3.5). Hatta bir katılımcı "Kazanmak değil, faizle iltisaklı olmayan banka ile çalışmayı tercih edeceğini" not düşmüştür. Halen bir katılım bankasında çalışanların %64'ü kâr paylarının enflasyonun üzerinde getirisi olduğuna, %28'inin ise kâr payının faizden farklı olduğu fikrine, %22'si de yapılan işlemlerin gerçek projelere dayandığı fikrine katılmamaktadır. Vekâlet verilerek müşterilere yaptırılan işlerle ilgili halen bir katılım bankasında çalışanların %31'i müşterilerin gerçek bir işlem yaptıklarından emin değildir. Anket, Balkanlı'nın (2019) çalışması ile benzer son derece önemli bulgular içermektedir. Bununla birlikte halen bir katılım bankasında çalışanların kanaatleri bile kâr dağıtım sürecinin iyileştirme ihtiyacına işaret etmesi açısından yeterli olduğu düşünülmektedir.

Derinlemesine görüşme ve anket yönteminde bankaların özeline ve itibarına halel getirecek herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Görüşmecilerin bankalarını ya da sektörü koruma refleksi ile hareket etmeleri, kâr dağıtım sürecine ilişkin özellikle inisiyatifle karar verilen uygulamaların gerçek durumunun tespit edilmesini zorlaştırmıştır. Faizsiz Finans İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin BDDK (2019b) Tebliği'nin 14'üncü maddesinin (ğ) fıkrasına göre danışma komitesi kararlarının kamuya açıklanması gerektiği kararlaştırılmış, 14 Eylül 2019'dan itibaren altı aylık geçiş süreci verilmiştir. Geçiş sürecinden sonra danışma kurulu icazet belgeleri kısmen yayımlamış olsa da kullanılan ürünlere dair icazet belgelerine ulaşım güçlüğü de bir başka kısıt olarak değerlendirilebilir. Katılım bankalarının faizsiz bankacılık uygulamaları ve kâr dağıtımlarının analizine yönelik yapılmış bağımsız denetim çalışmaları bulunmamaktadır.

Katılım bankacılığı ve İslamî finansla ilgili geniş bir literatür bulunmakla birlikte doğrudan kâr dağıtımını inceleyen çalışmalar oldukça azdır. Kâr dağıtımını doğrudan ve/veya dolaylı olarak konu edinen başlıca çalışmalar aşağıda özetlenmiştir:

Dinç (2017: 9-21), "Katılım Bankalarında Havuzlar ve Birim Hesap Değeri; Vade Uyumsuzluğu ve Fon Kullandırımı Üzerine Öneriler" adlı makalesinde katılma hesaplarına kâr dağıtımında uygulanan "Birim Hesap Değer" sisteminin vade uyumsuzluğu ile mücadelede etkili olmadığını, havuzların katlandığı maliyetlere ilişkin standartların bulunmadığını, fon kullanımından doğan komisyon gelirlerinin havuzun kârına mı yoksa bankanın kârına mı yazılacağı ile ilgili bir standart gelişmediğini ifade etmektedir.

Bayındır'ın (2019: 285-287) "Faizsiz Bankacılıkta Kâr-Zarar Uygulaması ve Fıkhî Durumu" adlı Tebliğ'inde kâr dağıtım sürecine ilişkin önemli tespitlere yer verilmektedir. Katılımcıların onaylarının alınması kaydıyla katılma hesaplarının banka özkaynaklarıyla karıştırılarak birlikte yönetilebileceği, kâr hesaplamada hükmî tasfiyenin esas alınabileceği, fon kullandırmada katılma hesaplarına öncelik verilmesi, katılma hesapları kaynaklı âtıl fonlar, zorunlu karşılık ve genel karşılıklardan elde edilen gelirlerin ilgili katılma havuzuna yansıtılması, istismara yol açmamak üzere kâr dengeleme rezervi ve muhtemel zararlara karşılık ayrılabileceği, mudârebe akdinin çağdaş işleyişine göre işlemi ilgilendiren vergi, harç, komisyon gibi doğrudan masrafların yatırım havuzu, diğer masrafların özkaynak tarafından karşılanması gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca fon kullandırma komisyonlarının ve vadeden önce çekilen fonların banka hesabına gelir yazılması ve bankanın kasıt ve kusuru dışında piyasa kâr oranlarının tutturulması için özkaynaktan kâr dağıtılmasının fıkhî açıdan mahsurlu olduğuna dikkat çekilmektedir.

Geçer (2013), katılma hesabı kabulü aşamasında katılma hesaplarına dağıtılacak kârı hedefleyerek fon kullandırma fiyatının tahmin edilmesine dönük bir yaklaşım önermektedir. Dağıtılacak kârdan hareketle âtıl fon, zorunlu karşılık, sigorta primi, likidite riski, kredi riski, genel ve özel karşılıklar gibi mevduatın kâr merkezlerine göre maliyeti "Fon Transfer Fiyatlaması (FTF)" ile kâr paylaşım oranları da dikkate alınarak fon kullandırma fiyatına ulaşılmaktadır. Ayrıca, katılma hesaplarına dağıtılması planlanan kâr oranı ile fon kullanan müşterilerce talep edilen fon kullandırma fiyatı arasında doğrusal olmayan bir ilişki olduğuna işaret edilerek katılım bankalarının etkin bir mevduat, likidite ve kredi riski yönetim sistemine sahip olmaları önerilmektedir.

Malezya'daki faizsiz bankacılık uygulamalarını esas alan, "Faizsiz Bankalarda Mevduat Maliyeti ve Fiyatlama" adlı makalesinde Şensoy (2000), faizsiz bankalarda her ne kadar fon toplarken bir getiri taahhüdü olmasa da bütçeleme, performans yönetimi ve sürdürülebilirlik açısından belli bir getiri öngörüsünün olmasına işaret etmektedir. Toplam fonlar üzerinden bir getiri oranı hedeflenerek, zorunlu karşılık, ankes, kâr paylaşım oranı vd. dikkate alınarak fon kullandırma fiyatına ulaşılmaktadır. Sınırlı mudârebe dışındaki cari hesaplar, tasarruf hesapları, yatırım (katılma) hesapları ve hissedarların fonlarının birlikte (ortak finansman) plase edilebileceğini, idari masrafların bankaya ait olmak üzere her bir fon türünün toplam kârdan günlük

ortalama ağırlıklarına göre pay alabilecekleri ifade edilmektedir. Farklı bir yöntem de –kısmen keyfi uygulamalara da yol açmakla birlikte- fon türlerine farklı ağırlıklar verilerek, ağırlıklı günlük ortalamalarına göre kârdan pay alınmasıdır. Öncelikle her bir fon türüne isabet eden kârlar belirlenmektedir. Daha sonra yatırım hesaplarına isabet eden kâr, banka ve mevduat sahipleri arasında kâr paylaşım oranlarına göre dağıtılmaktadır. Ayrıca toplanan fonların, hissedar fonları ile karıştırılmaksızın plase edilebileceğine de yer verilmektedir.

Gudil (2007), katılım bankalarının dağıttıkları kâr payı getirilerini, banka faizleri ve borsa getirileri ile karşılaştırmıştır. Treynor, Sharpe ve CAPM yöntemleri ve 2004-2006 yılları verileri ile yapılan analizler, her üç yönteme göre de faizin kâr payından, kâr payının da İMKB getirisinden daha fazla getiri sağladığını göstermiştir. Sharpe yöntemine göre faizin %9,75, kâr payının %4,86, İMKB'nin ise %2,72 getiri sağladığı hesaplanmıştır. Kâr payı, İMKB'nin 1,78 katı, faiz ise 3,58 katı fazla getiri sağlamıştır.

Sarı (2010) ise katılım bankalarını tercih sebeplerinin başında dini nedenler ve personelin yakın ilgisi geldiğini, kâr paylarının tercihlerde gerilerde olduğunu ifade etmektedir. Her ne kadar dağıtılan miktar olarak olmasa bile niteliksel olarak faizsiz bir getirinin talep ediliyor olması son derece değerli bir tespittir.

Güler'e (2016: 385-412) göre faiz oranlarının değişimi ile TL katılma fonlarının değişimi arasında ters yönlü ve kuvvetli sayılabilecek bir ilişki vardır. Faizlerin hızlı bir şekilde düştüğü dönemlerde bu ilişki daha da belirgin hale gelmektedir. Faizlerin hızlı düştüğü dönemlerde katılım bankalarının toplam TL mevduat içerisinden aldığı pay artmaktadır. Faizlerin hızlı bir şekilde yükseldiği dönemlerde ise katılım bankaları için tam tersi olmaktadır. Piyasa getirilerinin enflasyona göre hızlı hareket ettiği dönemlerde ise katılma hesaplarına dağıtılan kârların piyasayı geriden takip ettiği ifade edilmektedir.

Gökçe (2016: 102), geniş pazar payına sahip geleneksel bankaların getiri oranlarının katılım hesabı sahiplerini de yüksek getiri beklentisine sokacağını, beklenen getiri oranı ile tahmin edilen piyasa oranı arasındaki fark arttıkça getiri oranı riskinin de artacağını, eğer katılım bankaları faiz oranlarının arttığı dönemlerde katılma hesabı sahipleri için getiri oranını artıracak şekilde paylaşım oranlarını yükseltmezlerse likidite problemi yaşayabileceklerini ifade etmektedir.

Canbaz (2013), CAMELS analizi ile bankacılık sektörünü analiz etmiştir. Çalışmaya göre klasik ve katılım bankaları için sermaye yeterliliği ile varlık kalitesinde iyi seviyeler yakalanmıştır. Kazançlar ve yönetim kalitesi rasyoları hem geleneksel hem de katılım bankaları için iyi derecededir. Ancak katılım bankalarında şube başına personel sayısının fazla olmasının, şube başına personel kârlılığında, katılım bankalarının rasyolarının mevduat bankalarına göre daha düşük çıkmasına yol açtığı ifade edilmiştir.

Kadıoğlu (2018: 42-48), bankaların kârlılığı üzerinde pozitif bir etkiye sahip olan net ücret ve komisyon gelirleri açısından katılım bankaları ile konvansiyonel bankalar arasında anlamlı bir fark olduğunu ifade ederek, kârlılıklarını artırmak isteyen katılım bankalarının hizmet komisyonlarına eğilmelerini tavsiye etmektedir. Ayrıca Türkiye'deki 2008 küresel krizi de dahil olmak üzere klasik bankaların zarar açıklamasına karşın katılım bankalarının bir dönem bile zarar açıklamamasının, katılma hesaplarının taahhüt içermeyen esnek yapısından kaynaklandığı ifade edilmektedir.

Balkanlı (2019: 79), anket yöntemi ile katılım bankası çalışanlarının İslami finans hassasiyetlerini araştırmıştır. Anket katılımcılarının yaklaşık %30'u katılım bankalarınca, %20'si çalıştıkları katılım bankasınca yapılan işlemlerin İslami finans prensiplerine uygun olmadığı, %25'i kâr payı ile faiz arasında kesin ve anlamlı bir fark bulunmadığı, %22,7'si çalıştıkları katılım bankasının konvansiyonel bankalardan farklı olmadığı, %26,4'ü çalıştıkları katılım bankasında karar mekanizmasında görev alan kişilerin, %16,2'si ise bağlı bulunduğu ilk yöneticisinin İslami finans prensiplerine uygun hareket etmediği kanaatini ifade etmiştir.

Soysal (2019: 180), İslami Finans Kuruluşları'nda (İFK) fıkhî uygunluk yönetimini konu alan çalışması ile sürdürülebilir büyüme için tüm tarafların güveninin tesis edilmesine dikkat çekmektedir. Güvenin tesisi ve sürdürülebilirliği ise bütün faaliyetlerde fıkhî ilkelerin esas alınarak itibar riskinin bertaraf edilmesine ve tüm tarafların hak ve hukuklarının gözetilmesine bağlanmaktadır. Fıkhî danışma kurulu, fıkhî uyum fonksiyonu, fıkhî iç denetim, merkezi danışma kurulu ve fıkhî dış denetimle bütünleşmiş, etkin bir fıkhî uygunluk yönetim sistemi geliştirilmesi önerilmektedir.

Mujaddidi (2018: 24-25), İslami bankaların çoğunun aynı mekanizma yani mudârebe ile kâr dağıtımı yaptıklarını, fon miktarı, vadesi ve kâr periyodu dikkate alınarak belli bir gruplama yapıldığını, bu fonların ortakların fonları ile birleştirilerek yönetildiğini, kâr hesaplamada hükmi tasfiye uygulandığını, mudârebe havuzunun net kârının, ağırlıklı ortalama bakiyesine göre belirlenen ağırlıklar esas alınarak gruplar ve pay sahipleri arasında paylaşıldığını ifade etmektedir.

Öztürk (2019), doktora tezinde hayatın birçok aşamasında yaygın olarak kullanılan bir yöntem olan *vekâleti* hukukî, fıkhî, iktisadî açından değerlendirerek İslami ilkelere uygun *yatırım vekâleti* formunda standart bir model önerisi sunmaktadır. Yatırım vekâleti ile katılım bankasına yatırılan bir fon için beklenen bir getiri öngörülmekle birlikte bu getiri bir taahhüt değildir. Mudârebe ortaklığında olduğu gibi sistem havuz bazında çalışmakta ve fon yatıranların zarar etme riski de bulunmaktadır.

Demir'in (2018) doktora tezinde ise istihdam, katma değer, yatırım ve ekonomik büyümenin en önemli iktisadi aktörleri olan KOBİ'lerin finansal sorunların çözümü için geleneksel borçlanma esaslı finansman teknikleri yerine, riskin paylaşımını esas alan ve kâr/zarar ortaklığına dayalı girişim sermayesi tavsiye edilmektedir. Reel üretimi destekleyen, etik ve sosyal prensiplerle uyumlu çalışan girişim sermayesi modeli, tüm tarafların riske birlikte katılarak, birlikte kazandığı bir yaklaşımdır. Girişim sermayesinin teori ve uygulamasının Batı ve İslam ülkelerinde benzer bir yapıda olduğu ifade edilmektedir. Katılım bankaları kuracakları girişim sermayesi fonları ile faizsiz bankacılık ilkelerine göre tasarruflarını değerlendirmek isteyen fon sahiplerinin birikimlerini, doğrudan ihtiyaç sahibi nitelikli KOBİ'lere aktarılabilecektir.

ABD'deki faizsiz bankacılık tecrübesini ele alan Abdul-Rahman (2015), global anlamda İslami finansı konu edinen İkbal ve Mikrahor'un (2014) çalışmalarının yanında Mohamad (2010), Al-Mubarek ve Osmani (2010) ve Zubair Hasan (2008) gibi birçok makale incelenmiştir. Ayrıca kâr kavramı ve katılım bankacılığı uygulamaları ile ilgili düzenleyici ve denetleyici otoriteler, sektörel kuruluşlar, İFK'ların uygulamaları, araştırma raporları ve diğer literatürden yararlanılmıştır.

Akçay ve Bilen'in (2018: 43) "Kâr Yönetimi ve Kavramsal Çerçevesi" adlı makalelerinde firmanın finansal performansını olduğundan farklı göstermek için

yöneticilerin, *kâr yönetimi yaparak* yatırımcıları, çalışanları ve kredi verenler gibi tarafları yanıltabileceklerine dikkat çekilmektedir.

1.3. Tezin Düzeni

Bu tez çalışması beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünü takip eden ikinci bölümde kâr kavramı iktisadi düşünce sistemleri bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Ekonomide dini prensiplerin esas alınması kâra bakışı farklılaştırmıştır. İslam iktisadı, toplumun refahını artıracak, adil paylaşıma ve karşılıklı rızaya dayanan, yasaklanan faaliyetlerin ve faizin olmadığı, piyasaya giriş ve çıkışların serbest olduğu, şeffaf bir piyasa ekonomisini kabul etmektedir. Diğer iktisadi sistemlerde din ahlaka indirgenmiş ve ekonominin dışına çıkarılmıştır. Kârın kaynaklarından ve elde edilme biçiminden ziyade kimin hakkı olduğu üzerine odaklanılmıştır.

Üçüncü bölümde, küresel ölçekte faizsiz bankaların fon toplama araçları ve kâr dağıtım sistemlerine ilişkin uygulamalarına yer verilmiştir. Malezya, Pakistan, Bangladeş, Endonezya, Bahreyn, Suudi Arabistan, Katar, Kuveyt, BAE, İngiltere ve ABD'den örneklerle farklı uygulamalar özetlenmiştir. Küresel ölçekte en fazla uygulanan mudârebe temelli kâr paylaşım modelinin yanında, Endonezya'da uygulanan net gelir paylaşım modeli ile Malezya'da uygulanan tevarruk ve yatırım vekâleti esaslı paylaşım modellerine yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde ise katılım bankacılığı kâr dağıtım sistemine ilişkin mevzuat, muhasebe altyapısı, birim değer hesaplama tekniği, gelir ve giderleri ile katılma havuzunun işleyişi izah edilmiştir. Dağıtılan kârların alternatif yatırım araçlarına göre getirileri analitik yöntemlerle kıyaslanmıştır.

Beşinci bölümde derinlemesine görüşme tekniği ile elde edilen bilgiler ile anketimize katılımcıların verdikleri cevaplar değerlendirilmiştir. Küresel ölçekteki uygulamalar ve teorik çerçeve ışığında katılım bankacılığı kâr dağıtım sistemine dair tespitler ortaya konulmuştur. Mevcut kâr dağıtım sisteminin iyileştirilmesi, katılım bankacılığı algısı ve sektörün gelişimine yönelik önerilere de bu bölümde yer verilmiştir.

Katılım bankalarında bazı finansal araçlarla elde edilen gelirin, İslam iktisadında meşru olarak kabul edilen kârla aynı olduğunu söylemek zordur. Özellikle organize teverrukun finansal bir enstrümana dönüşmesi, yatırım vekâletinin teoriden farklı olarak sabit bir getiri verilebilecek şekilde uygulanması, alacakların satışından ve alacakların yapılandırılmasından elde edilen gelirin tamamının katılma hesaplarına kâr

olarak dağıtılması bu kapsamda sayılabilir. Fon kullandırma operasyonlarının vekâlet verilerek müşterilere yaptırılması ile faturaların doğrudan müşterilere kestirilmesi gibi uygulamalarda gerçek alım satıma dayanmayan fiktif işlemlerin olabileceği anlaşılmaktadır. Bu projelerden elde edilen gelirin ayrıştırılmadan havuzlara verilmesi, dağıtılan kârın meşruiyetini negatif olarak etkilemektedir. H1 ile ifade edilen hipotez doğrulanmaktadır.

Dağıtılan kâr payları (TL), alternatif yatırım araçlarına göre daha fazla kaynak çekerek katılım bankalarının büyümelerini teşvik edecek bir getiri sağlamamaktadır. Yani H2 ile ifade edilen hipotezimiz doğrulanmaktadır. Bist'100 hariç alternatif yatırım araçlarının tamamı 2006-2020 döneminde enflasyonun üzerinde getiri sağlamıştır. TL kâr payları her ne kadar enflasyonun üzerinde bir getiri sağlamış ise de Bist'100 dışındaki en kötü performansı gerçekleştirmiştir. 2012-2020 arasında ise kâr payı getirileri enflasyonun altında ve Bist'100 hariç diğer yatırım araçlarının gerisinde kalmıştır (Bkz.4.8).

Katılım bankalarında, biri özkaynak diğeri de katılma hesapları havuzu olmak üzere iki ayrı fon havuzu bulunmaktadır. Yöneticilerin bilanço kârı yönetimi ile ilişkili kişisel hedeflerine göre havuz tercihi için inisiyatif kullanmaları, katılma hesapları ile özkaynaklar arasında birçok noktada kâr geçişmesine sebebiyet verebilecek potansiyele sahiptir. Ayrıca özellikle fon kullandırma komisyonlarının bankaya kalması, katılma hesabı kaynaklı âtıl fonların hazine enstrümanları ile değerlendirilmesinden elde edilen gelirlerin katılma hesaplarına yansıtılmaması, zorunlu karşılık gelirlerinin bankaya kalması, tasarruf mevduatı için kesilen TMSF primlerinin dağıtılan tüm kârları negatif etkilemesi, kâr edilsin ya da edilmesin bankanın kendi hesabına kâr yazması gibi çalışmada ayrıntılı olarak tartışılan birçok husus bulunmaktadır. Dolayısıyla H3 ile ileri sürüldüğü gibi kâr dağıtımında mudârebe akdinin tam olarak hayata geçirildiğini söylemek zordur. Küresel ölçekte genellikle özkaynak ve katılma havuzları birlikte yönetilmektedir. Yani hissedar fonları ve yatırım hesabı fonları tek bir havuz gibi yönetilmekte oluşan kârdan havuzdaki hisselerine göre pay almaktadırlar. Küresel uygulamalara paralel katılım bankalarında da tek havuz sistemine geçilmesinin havuzlar arası geçişmelerden kaynaklı problemleri ortadan kaldıracağı düşünülmektedir.

Bu tezle katılım bankacılığı kâr dağıtım sistemine ilişkin tespit edilen sapmaların bertaraf edilmesi, şeffaf ve adil bir kâr dağıtımının yapılabilmesi için özkaynak ve

katılma hesabı fonlarının birlikte yönetildiği küresel uygulamalara benzer yeni bir yapı önerilmektedir. Bununla birlikte katılım bankalarınca kullanılan ve gelir getiren finansal araçların bir kısmına yer verilebilmiştir. Bir başka çalışma ile katılım bankalarında halen kullanılmakta olan tüm finansal araçların (para swapı, Api, murâbaha, finansal kiralama, sukuk, sat-geri kirala, cazip finansman vd.) İslam'ın iktisadi prensiplerine göre analiz edilmesinin hatta derecelendirilmesinin sektöre ve akademiye ilave bir katkı sunacağı düşünülmektedir.

Yatırım vekâleti uygulamasının teori ve mevzuatla ne kadar örtüştüğü analiz edilmesi gerekli bir çalışmadır. Bu çalışmada, yıllar itibarı ile yatırım vekâleti ile toplanan fonlar, kullandırılan fonlar, idari takip, kanuni takıp, terkin edilen alacaklar, yatırım vekâleti hesapları için hesap açılışında kararlaştırılan beklenen kârlar ile vade bitiminde gerçekleşen kârlar vb. bilgilerin sektörün ve akademinin kullanabileceği şekli ile çalışılması son derece faydalı olacaktır. Yine, diğer katılma hesaplarına dağıtılan kârlarla yatırım vekâletine verilen kârların mukayese edilmesi de çalışmanın mütemmim cüzü olacağı düşünülmektedir.

Klasik mudârebe akdinde sermayedar (rabbül'l-mâl), girişimciden (mudârib) güçlüdür. Kârın baştan belirlenen oranlarda, zararın ise tamamen sermaye sahibine ait olması, bir yerde girişimcinin korunmasını sağlamaya yöneliktir. Ancak günümüzde katılım bankalarının fon yatıranları risk analizi yapabilecek ne bilgi birikimine, riski minimize edecek ne de inisiyatife sahiptir. Bu açıdan katılım bankaları çok daha güçlü kurumlardır. Dolayısıyla, katılım bankalarından risk analizi yaparak minimum düzeyde zarar etmeleri beklenir. Fon yatıranların, alternatiflerine göre zarar etmeleri durumunda katılım bankasından hesap sorma güçleri söz konusu değildir. Tüm inisiyatif katılım bankasındadır. Esasen ortaklık ilişkileri ödünç alanın lehine olmasına rağmen bütün zararın ödünç veren tarafından üstlenilmesinin sürdürebilirlik ve ahlaki riskler açısından bir problem olduğu açıktır. Zarara katılma konusunda katılım bankasının sorumluluğunun tekrardan tanımlanmasına dönük akademik bir çalışma yapılabilir.

İKİNCİ BÖLÜM
KÂR KAVRAMI

2.1. Kârın Tanımı ve Kapsamı

Kâr, Farsça kökenli bir kelimedir. Türk Dil Kurumu (2019) sözlüğüne göre "İş, yarar, fayda" anlamlarına gelen bir isim olan kâr, ekonomik bir terim olarak "Üretim faktörlerinden biri olan girişimcinin üretimden aldığı pay" ticari bir terim olarak ise "Maliyet fiyatıyla satış fiyatı arasındaki fark" olarak tarif edilmektedir. Kâr maliyetin üzerinde elde edilen pozitif bir farktır. Başka bir ifade ile kâr maliyetlerden arta kalan *artık* bir gelirdir (Aydıncıoğlu, 1976: 46). Kârın oluşumuna katkı sağlayan faktörlerin tam olarak belirlenebilmesi, satışlar ve maliyetlere ilişkin detayların ortaya çıkarılması ile doğrudan ilişkilidir. Bu yüzden farklı ekonomik disiplinler kârı, kendi bakış açılarına göre finansman maliyetleri açısından muhasebe kârı, iktisadi kâr; vergi mevzuatı açısından ticari kâr, mali kâr; işletme faaliyetleri açısından faaliyet kârı, olağan kâr, dönem kârı ve dönem net kârı; ekonomik analiz açısından normal kâr, aşırı kâr; özkaynak değişimleri bakımından net dönem kârı ve kapsamlı kâr gibi farklı ayrımlara tabi tutmuşlardır (Sayılgan ve Gürdal, 2004: 117). Ticari kâr ya da muhasebe kârı, işletmenin faaliyetleri muhasebe standartları esas alınarak hesaplanan kârdır. İşletmenin gelirleri ve maliyetleri tahakkuk esasına göre hesaplanmaktadır. Mali kâr vergi mevzuatına göre muhasebe (ticari) kârının düzeltilmiş şeklidir. Örneğin, vergi uygulamaları açısından kanunen kabul edilmeyen giderler muhasebe kârına ilave edilirken indirimler ve istisnalar düşürülmektedir. (Vergi Akademi, 2018). Finansman giderleri, muhasebe kârı için bir maliyet unsuru olarak toplam maliyeti artırırken, özkaynak maliyeti bir maliyet unsuru değildir. İktisadi kârda ise özkaynak maliyeti de dahil alternatif maliyetler dikkate alınmaktadır. İşletmenin kâr/zarar oluşturma potansiyelini gösteren kapsamlı kâr, net kârın etkisinden bağımsız, özkaynaklardaki artışı daha detaylı şekilde ifade etmektedir. Kapsamlı kâr, sahip olunan varlık veya borçların cari değerlerinde ortaya çıkan değişikliklerden kaynaklanan gerçekleşmemiş gelir ve giderleri de kapsamaktadır (Ulusan, 2013: 49).

Talep ya da maliyet koşullarında beklenmedik bir değişimin meydana gelmediği tam rekabet şartlarında uzun vadede firmaların sermayelerinden ve ortalama girişimcilik yeteneklerinden sadece "normal kâr" elde edecekleri kabul edilmektedir. Bu kâr haddi, piyasa faiz oranlarına eşit, girişimciyi sektörde kalmaya ikna eden ancak sektöre yeni girişimcilerin girmesini teşvik etmeyen getiri düzeyidir. Bununla birlikte kısa vadede normal kârın üstünde bir kâr (ekonomik kârlar) söz konusu ise de tüm ekonomik kârlar sıfıra inene ya da sadece normal kâr elde edilene kadar daha fazla firma sektöre girecektir. Öte yandan zarar eden firmaların sektörü terk etmeleri de fiyatların yükselmesine sebep olacak, böylece sektörde kalan firmaların zararları ortadan kalkacaktır. Piyasanın teorik olarak böyle devam edeceği öngörülmekle birlikte çoğu zaman bu gerçekleşmemektedir. Çünkü piyasalarda her zaman tam rekabetten söz etmek mümkün olmadığı gibi firmaların yönetim kalitesi, risk alma kapasitesi, yenilikçilik, verimlilikleri ve performansları da farklıdır (Hatipoğlu, vd., 1981: 20-27). Ölçeklerinden, mülkiyet patentlerinden, ithalata ilişkin hükümet kısıtlamaları vb. tekel gücüne sahip firmalar, tam rekabete kıyasla normalden daha fazla kâr "tekel kârı" elde edebilirler. Üretim maliyetini düşürmek veya ürüne olan talebi arttırmak için inovasyon dolayısıyla başkaları piyasaya girene kadar yüksek kâr edebileceği gibi enflasyon, depresyon, moda, iklim, ücret, ithalat, vergi, yasal düzenleme vb. belirsizlik risklerine göre üretim yapmaya değer bulacakları daha yüksek bir kâr oranı belirleyebilirler. Yönetimsel ve operasyon verimliliğine sahip olan firmalar, fiyatların rekabetle baskılanmasıyla oluşan kâr kayıplarını verimlilikle telafi ederek, normal kârın üzerinde ilave bir gelir elde edebilirler (Dutta, 2018).

Özetle günümüzde girişimcilik kendine münhasır bir üretim faktörü olarak görüldüğü gibi kâr da girişimciler için muhtemel riskler karşılığında yatırım yapmanın bir ödülü olarak kabul edilmektedir. Kâr, bir girişimcinin payına düşen ücret, rant ve faiz gibi bir tür gelirdir. Onlardan farkı bir kontrata tabi olmayıp "artık" bir değer oluşudur. Kâr, girişimcinin emeği, alınan riskinin bedeli, işe yatırılan sermayenin maliyeti ile sahip olunan tekel, yenilik, verimlilik vb. rantların karşılığı olarak kabul edilmektedir. Bu özelliklerinden dolayı kâr sadece finansal disiplinler açısından değil dini, içtimai, iktisadi ve siyasi olarak da üzerinde mutabık kalınan bir kavram değildir. Kârı oluşturan ekonomik faaliyetlerin çıktısı gelirler ile girdisi; emek, sermaye, hammadde, toprak gibi üretim faktörleriyle ilgili İslam iktisadı, geleneksel iktisat ve sosyalist iktisat düşünceleri farklı bakış açılarına sahiptirler. İktisadi düşünce sistemlerinin kâr

kavramına yaklaşımları, ayrı başlıklar altında bu bölümde izah edilmeye çalışılmaktadır.

2.2. İslam İktisat Düşüncesinde Kâr

Kârın tanımı ve kapsamının tartışılması göstermiştir ki kâr, herkesin üzerinde rahatça uzlaştığı bir kavram değildir. İslam iktisadı, akli metodolojinin yanında nakli bir metodoloji daha kullanmasıyla diğer iktisadi sistemlerden farklılaşmaktadır. Dolayısıyla hasıla ile maliyet arasındaki her fazlalık, İslam iktisadi düşüncesinde kâr olarak kabul edilmez. AAOIFI FAS47'ye göre kâr, "Sermaye veya maliyete ek olarak sağlanan fazlalık" olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte kâr, meşru ve gayri meşru olarak ikiye ayrılmaktadır. Meşru kâr, fıkhî olarak müsaade edilen tasarruflardan elde edilen bir fazlalık iken gayri meşru kâr, "Faiz, haram varlıkların ticareti ve batıl sözleşmeler" gibi haram ihtiva eden tasarruflarla elde edilmektedir (AAOIFI, 2018: 1104-1110).

İnsan hayatı için gerekli geçim vasıtaları olan zorunlu ihtiyaçlarının karşılanması zarureti iş bölümünü, iş bölümü ise zamanla alışverişi gerekli kılmıştır. Bu bağlamda alışveriş, toplumun bazı kesimleri için bir vecibe (*farz-ı kifaye*) olarak görülmüştür. Kâr, insan ihtiyaçlarının karşılanması niyeti ile yapılan ticaretin bir neticesidir. Bu niyetle yapılan bir ticaretten kâr elde edilemese bile bu ticaret, tüccarın ahiretini kazanmasına vesile olur (Gazâlî, 1973: 218). Gazâlî, kârı maddi ve manevi kazanç olarak iki farklı kategoride ve daha geniş bir kapsamda ele almaktadır. Ayrıca kârı, insan ihtiyaçlarının tedarik sürecinde katlanılan külfeti yüklenmenin karşılığı olarak gerekçelendirdiği anlaşılmaktadır (Orman, 2014: 148).

İslam'ın ekonomik faaliyetler konusundaki yaklaşımları dikkate alındığında kâr, başkalarının zararına olmayan yani içinde *kul hakkı* bulunmayan, İslam dini tarafından yasaklanmamış ticari faaliyetlerden elde edilen, *meşru kâr* ya da *helal kazançtır*. Aksi ise istenmeyen *gayri meşru kazançtır*. Meşru ve gayri meşru olarak kabul edilen faaliyetler, muameleler ve bunların gerekçeleri takip eden paragraflarda tartışılmaktadır.

İslam'a göre insanın varlık sebebi, tevhit inancına uygun olarak temellendirilmektedir. Öncelikle *Kelime-i Tevhit* ile tüm yaratıcılar reddedilmekte sadece Allah'ın (cc) otoritesi kabul edilmektedir. Kelime-i Tevhit, Allah (cc) ile yarattıkları arasındaki tüm ilişkileri belli bir ahenk ve düzen içinde yürütecek sistemin kabulüne dair atılan bir

imza olarak düşünülebilir. Allah (cc), insana kendisinin yeryüzünde halifesi olduğunu (Bakara, 2/30), yeryüzünde ne varsa onun için yarattığını (Bakara 2/29), ona yeryüzünü imar etme görevi verdiğini (Hud, 11/6), ondan kendisine kulluk yapmasını istediğini (Zariyat, 51/56) ve dünyada yapıp ettiklerinden dolayı hesaba çekileceğini (Zilzal, 99/7-8) hatırlatmıştır (Altuntaş ve Şahin, 2008). Yeryüzü, bir bakıma Allah(cc) insana emaneti olarak bırakılmıştır. İslam'ın iki ana kaynağı Kur'an ve Sünnet ile de insanın emanete karşı sorumluluğu, yani Allah (cc) başta olmak üzere diğer insanlar ve yaratılanlar arasındaki ilişkisi kulluk ve adalet ekseninde (Hadid, 57/25) düzenlenmiştir. Ana iki kaynakta doğrudan yer almayan alanlar ise yine bu iki kaynak esas alınarak "İcmâ`-ı Ümmet" ve "Kıyas-ı Fukahâ" ile çözülmeye çalışılmıştır. Bu düzenlemelerin amacı, insanın ve içinde bulunduğu toplumun yaradılış gayesine uygun bir hayat yaşaması, dünyayı imar ederek dünya ile ahiret saadetine ulaşmasıdır. Kârın kaynağı, tarafları ve kârı oluşturan iktisadi yapı, bu düzenlemelerden vareste değildir. Yani İslam'ın helaller ve haramlara dair düzenlemeleri ekonomik hayat için de geçerlidir. İnsanların birbirleri ile ilişkilerinden, ekonomik faaliyetlerinde, alışverişlerinde adalet kavramının gereği olarak *kul hakkına* dikkat edilmesi istenmektedir. Çünkü kul hakkını bizzat hak sahibi affedecek ya da ahirette alacaklı ile mahsuplaşılacaktır. Ebu Hüreyre (ra)'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur. "Bir kimse eğer kardeşinin haysiyetine yahut malına haksızlık etmiş ise altın ve gümüşün bulunmayacağı kıyamet gününden evvel onunla bugün helalleşsin. Aksi takdirde yaptığı zulüm nispetinde onun varsa iyi amellerinden hak sahibine verilecektir. İyiliği yoksa hak sahibinin günahından alınıp haksızlık edene yüklenecektir."(en-Nevevi, 2016: 1/236). Kul hakkının diğer tarafta mahsup edilmesinin zorluğu kadar kul hakkına riayet edilmemesi, toplumun dinamiklerini temelden sarsarak yeryüzünü imar etmekle görevli insanın yeryüzünü fesat (Bakara, 2/205) etmesine yol açacaktır.

İslam, aşırı ve gereksiz tüketimi, israfı yasaklar (Araf, 7/31). Müslüman, nefsi istese bile (Fecr,89/20) sınırsız ihtiyaçlarını tatmini ile değil aksine meşru ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan biridir. Allah'ın (cc) şükreden kullarına nimetlerini artıracağını ifade etmesi (Fatır, 35/30) tabiattaki kaynakların kıt olamayacağına bir işaret olarak anlaşılmaktadır. Örneğin, teknolojik gelişmelerle denizlerin suyu arıtılabildiğinde halen %1,5 olan temiz su oranı çok daha yukarılara çekilerek su kıt kaynak olmaktan çıkarılabilir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının devreye alınması ile enerji de

bollaştılabilir (Eczacıbaşı, 2018: 213). İslam, üretimi, tüketimi, mal transferini, alışverişi, ödeme araçlarını, para ve fonksiyonlarını, sözleşmeleri, mal ve eşya üzerindeki insan tasarruflarını bütüncül bir sistem içinde ele almaktadır. İslam, insanın bedenine zarar veren pis ve necis şeyleri (Maide,5/5) toplumu, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik açıdan ifsat eden, adaleti engelleyici birtakım uygulamaları yasaklanmıştır. Kur'an'da haram olanlar açıklanmış (En'am, 6/19), haram oluşuna dair delil bulunmayanların helal olduğu hatırlatılmıştır (Araf,7/32). Bu husus "Eşyada asıl olan ibahadır (helalliktir)." şeklinde genel bir hukuk kuralına dönüşmüştür. Bütün olarak bakıldığında haram olarak yasaklananlar çok kısıtlı, helal dairesi ise meşru ihtiyaçlar için oldukça geniştir.

İslam dini, ticari ilişkilerde karşılıklı rızaya çok önem vermiş, insanların mallarını batıl yollarla ele geçirmeyi menetmiştir (Nisa, 4/29). Malların karşılıklı rızaya dayalı olarak ancak ticaretle el değiştirilmesi prensibiyle Resûlullah (s.a.v)'ın uygulamaları, piyasa sisteminin tanındığını göstermektedir. Halk Hz. Peygamber'e (s.a.v) müracaatla: "Ey Allah`ın Resulü, fiyatlar yükseldi, bizim için fiyatları siz tespit edin" dediler. Resulullah (s.a.v) onlara şu cevabı verdi: "Fiyatları koyan Allah`tır. Rızkı veren, artırıp eksilten de O`dur. Ben ise, hiç kimse benden ne kan ne de mal hususunda hak talebinde bulunmaz olduğu halde Allah`a kavuşmamı diliyorum." (Canan, 1988: 3/154). Yine, Ebû Hüreyre'den (r.a) rivay*e*t edildiğine göre "Resûlullah (s.a.v) pazarda tahıl satan birinin yanına uğradı. Tahıl öbeğine elini sokunca parmakları ıslandı. Ey satıcı bu ne hal diye sordu. Adamın, yağmurda ıslandı ey Allah'ın Resûlü, cevabına karşı o, ıslak kısmıcnı üzerine koysan da insanlar onu görse olmaz mı? Bizi aldatan bizden değildir" buyurdu (en-Nevevi, 2016: 3/172). Bu uygulamalar, piyasanın doğal akışına hile aldatma vb. suni müdahalenin kimden gelirse gelsin uygun görülmediğini göstermektedir. Bundan dolayıdır ki İslam'ın ilk döneminden beri kamu düzeninin korunması için görev yapan "Hisbe" teşkilatının görevleri arasında piyasa realiteleri ile uyuşmayan ölçü, tartı, para ayarı ve fiyatların denetlemesi de bulunmaktadır (Kallek, 1998: 133). Prensip olarak fiyatların ve dolayısıyla kâr haddinin serbestçe belirlenmesi esastır (Köroğlu, 1995: 45). Ancak dayanışmayı özendiren İslam, sınırsız, yüksek ve toplumun sömürülmesine yol açan kârı değil yeni üreticileri cezbeden, mevcut üreticilere de işi bıraktırmayacak tatmin düzeyi sağlayabilen makul bir kâra müsaade etmektedir (Mannan, 1980: 249).

Gazâlî, alışverişin kâr etmek için yapıldığını, satıcının alıcının zayıf durumunu istismar etmeyerek kâr konusunda mutedil davranmasını, piyasa kâr haddi ile yetinmeyi ahlaki bir davranış olarak kabul ederek, 1/3 oranını aşan bir kâr haddinin alıcı için *muhayyerlik hakkı* tanıyacağını ifade etmektedir. Alıcı, fazla ödemeye razı olsa bile bunun kabul edilmemesinin *ihsan* olarak sayılacağı, az kâra razı olunmasının satışları artırarak berekete vesile olacağına işaret eden Gazâlî (1973: 208-210) sahabeden Abdurrahman b. Avf'ı örnek göstermektedir. Abdurrahman b. Avf'ın zenginliğinin sebebini soranlara cevabı;" Üç sebep beni bu servete sahip kıldı. Az da olsa bulduğum kârı kaçırmadım, canlı mallarıma (hayvan) müşteri gelir gelmez verdim, yani fazla bekletip gereksiz masrafa girmedim, veresiye (vadeli satış) de vermedim."

Kumar ve garar yasaklanan işlemler arasındadır (Maide, 5/9). Haksız kazanca yol açacak ölçüde kapalılık ve belirsizlik bulunan akitlere bey'u'l-garar denilmiştir (Dönmez, 1996: 366). Garar, haksız yoldan kazanç edinmeyi yasaklayan ve kınayan ayetler kapsamında değerlendirilmektedir (Bakara, 2/188; Nisa, 4/29; Tevbe, 9/34). Kumarda iki taraflı tam bilinmezlik söz konusu iken gararda tek taraflı bilinmezlik bulunmaktadır. Bu işlemlerde bir taraftan diğerine mal transferi gerçekleşirken, kumarda bu mal için bir ödeme yapılmaz, gararda ise bedel ödenmekte ise de teslim edilecek malla ilgili öngörülmeyen riskler bulunmaktadır. Bir taraf kazanırken diğer taraf kaybetmektedir. Ebu Hüreyre'den rivayet edilen bir hadis-i şerifte, bey'u'l gararın yasaklandığı bildirilmektedir. Bey'u'l garar, sudaki balığın, havadaki kuşun, kaçmış hayvanın, henüz doğmamış hayvan yavrusunun, olgunlaşmamış meyvenin, olup olmayacağı belli olmayan bir eşyanın satışı gibi meçhulün satışı olarak izah edilmektedir (Canan, 1988: 3/79). Para ve sermaye piyasası ürünlerinden imtiyazlı hisse senetlerinin çıkarılması ve ticareti, hisse senetlerinin açığa satışı, döviz kurları üzerine yapılan swap sözleşmeleri, kaydî şekilde sonuçlandırılan türev sözleşmeleri ve geleneksel ticari sigorta sözleşmelerinde de garar izine rastlanılmaktadır. Kumar ve kumar kapsamına giren garar, akdi batıl (geçersiz), girmeyen garar ise akdi fasit (kusurlu) kılmaktadır (Bayındır, 2015: 36).

Kur'an-ı Kerim, yedi ayette faizin (riba) yasaklandığı bildirilmektedir (Bakara, 2/275, 276, 278, 279; Ali İmran, 3/130; Nisa, 4/161 ve Rum, 30/39). Bu ayetlerle alışverişin helal, faizin haram kılındığı, alışverişin faizden farklı olduğu, gerçekten inanmış kimselerin Allah'tan sakınarak faizi bırakmaları gerektiği, böyle yapmadıkları

takdirde Allah ve Resulü ile savaşa girdiğinizi bilin tehdidi ile faizin ne büyük bir yasak kapsamında olduğu bildirilmiştir. Diğer büyük günahlarla ilgili böylesi dehşetli tehditler söz konusu değildir (Uludağ, 1988: 48). Yine Resûlullah, ribayı (faizi) alana da verene de şahitlik edenlere ve yazana da lanet etsin buyurmuştur (en-Nevevi, 2016: 3/201).

Klasik fıkıh kaynaklarında faizin ne olduğu ve hangi mallarda ortaya çıktığına yani *faizin illetine* dair çok çeşitli görüşler bulunmaktadır. Resûllullah'ın (s.a.v) "Borç verene menfaat sağlayan her karz (borç) sözleşmesi faiz işlemidir." ve "Faiz ancak vadeli işlemlerde söz konusu olur." hadis-i şerifleri, Bakara, 2/275 ayetiyle birlikte ele alındığında faiz hem kredi işlemi hem de bu kredi işleminden sağlanan gelir olarak anlaşılmaktadır (Bayındır, 2015: 29).

Henüz kâr edilip edilmeyeceği, kâr olacaksa bile miktarı belli olmadan hiçbir rizikoya katlanmayan sermayeye bir pay (faiz) verilmesi garar olarak telakki edilmektedir. Kâr ise ekonomik faaliyetin bir sonucudur ve nettir. O yüzden kâr helal, faiz ise garar içermesinden dolayı yasaklanan bir işlemdir. Aynı şekilde henüz kâr belli olmadan, emeğin belli bir ücretle kiralanması adil bir paylaşıma imkân veremeyeceği için garar olduğu düşünülebilir. Ancak İslam dini emeği, mübadele aracı paradan farklı olarak ele almıştır. Necm 53/39, "İnsan için ancak çalıştığının karşılığı vardır." ayeti ile özel önem atfedilen emek, üretim ve ticaretin ana unsuru olarak değerlendirilmiştir. Karşılıklı rıza esas olmak üzere üretim faaliyetlerinde emek, ücret karşılığında kiralanabileceği (Kasas, 28/26) gibi bir ekonomik faaliyete mudârib ortak olarak katılabilir. Gelir, helal kazanç, alın teri ile özdeşleşir olmuştur. Girişimcilik de emeğin içinde değerlendirilmiştir (Tabakoğlu, 2013: 67).

Zübeyir Hasan (2008), işçilik ücretleri için alışılmışın dışında bir tez ileri sürmektedir. Kârdan daha sonra mahsup edilmek üzere işçilere ihtiyaçlarını giderecek asgari bir ücret peşin verilecek, kâr ise dönem sonunda emek dâhil üretim faktörleri arasında katkıları oranında adil bir şekilde dağıtılacaktır. Böylece, sermayedar çıkarı için işçileri sömüremeyecek, bu süreçte işçiler ise geçimlik sebeplerle işlerini bırakmayarak daha da sorumlu davranacaklardır. Ayrıca Hasan, İslam'ın tüm vatandaşlara (asgari düzeyde) eşit geçim hakkı imkânı tanıdığı için zarar edilmesi halinde, peşin ödenen ücretlerin devlet ve/veya fon tarafından karşılanacağını savunmaktadır.

İslam'ın faiz yasağından dolayı tasarrufların üretime ve ticarete yönlendirilmesi için ortaklıklar yapılması teşvik edilmiştir. Resûlullah (s.a.v) buyurdular ki: "Allah-u Zülcelâl hazretleri buyurdu ki: Biri diğerine ihanet etmediği müddetçe, iki ortağın üçüncüsü ben olurum. Biri arkadaşına ihanet etti mi ben aralarından çekilirim." (Canan, 1988: 8/174). Binlerce yıldır faizin kredi sağlama işlevi, iş ortaklıkları gibi geliştirilen alternatif metodlar yoluyla başarılı bir şekilde uygulanmıştır. En yaygın uygulanan ortaklık türü, emek- sermaye (*mudârebe*) ortaklığı ile sermaye-sermaye (*müşâreke*) ortaklığıdır. Ortaklıklarda, kâr baştan belirlenen kurallar çerçevesinde, zarar ise sermayeleri oranında paylaşılırken, emek ile sermaye ticaret ve üretimin rizikosuna birlikte katlanmışlardır. İslami ortaklık modelleri, başta İtalyanlar olmak üzere batıda "Commenda" ve "Societas" olarak özellikle uzun mesafeli ticaretin finansmanında kullanılmıştır (Çizakça, 1999: 3-22).

Üretim için bina, arazi, makine ve araç gereçlerin kiralanarak (*icâre*) kullanılması mümkündür. Mecelle'nin 405'inci maddesinde "Malum bir menfaati malum bir ivaz karşılığında satmak." olarak tanımlanan "İcâre" İslam hukukunda menfaat ve emeğin ücret karşılığında süreli olarak temlik ve tahsisini konu alan sözleşme türlerini kuşatan özel bir akdin adı olmuştur (Bardakoğlu, 2000: 380). İslam'da mülk edinme, kullanma ve elden çıkarma hakkı tanınmakla birlikte gelir adaletini bozan feodal bir yapının oluşmasına mâni olunması için tarıma elverişli arazilerin boş tutulmasından ziyade işlenmesi teşvik edilmekte, işlenemeyecek arazilerin üç yıldan fazla boş tutulmasına müsaade edilmeyerek işleyebilecek bir başkasına tahsisi öngörülmektedir (Tabakoğlu, 2013: 285). Hz. Ömer'in uygulamasına göre ekilmeyen toprağın sahiplik hakkını aldığı halde üç yıl ekmeyen kişi mülkiyet hakkını kaybediyordu (Rânâ, 1985: 36). Kiralama yapılacaksa da tartışmalı bir konu olmakla birlikte henüz o araziden elde edilen hâsılat bilinemediği (madum) için peşin kira yerine muzâraa ortaklığında olduğu gibi kiranın, çıkacak mahsulün belli bir oranı olarak belirlenmesi paylaşımda adaletin tesisi için daha uygun bir yol olacağı düşünülmektedir (Hasan, 2008: 6).

İslam, her türlü işte şekilden ziyade niyetlere bakar. "Ameller niyetlere göredir." buyurulmuştur (en-Nevevi, 2016: 1/26). Mecelle'de ise "Bir işten maksat ne ise hükm-i ona göredir." ve "Ukûdda (akitlerde) itibar makâsıd ve me'âniyedir, elfâz ve mebânîye değildir." denilmiştir. Yani işler maksatlarına göredir, akitlerde itibar edilen kasıt ve manalardır, lafız ve kalıplar değildir denilerek şekilden ziyade niyetin önemine vurgu yapılmıştır. (Ali Haydar Efendi, 2016: 40-45) Özellikle vadeli

alışverişlerle ticaret süsü verilmiş, mal sahipliğinin değişmediği işlemler, paraya ulaşmak için yapılan dolambaçlı faizli bir işlem olarak telakki edilmektedir.

Eşyada esas olan helallik olmakla birlikte çok kısıtlı da olsa insan ve topluma zararlı mal ve işlemler yasaklanmıştır. Ölmüş hayvan (leş), kan, domuz eti, içki, doğası itibarı ile temiz ve hoş olanların dışındakiler haram kılınmıştır. Ayrıca hırsızlık, kumar, rüşvet, ölçü ve tartıda hile yapılarak elde edilenlerle Allah'tan başkası adına kurban kesilmesi, fuhuş vb. yasaklanmıştır (Bakara, 2/188; Maide, 5/90). Bu kapsama, sigara, uyuşturucu gibi insan sağlığına zarar veren maddeler de ilave edilebilir. Yasaklanan işlemlerin ticaretlerinden elde edilen gelirlerin de helal olmayacağı açıktır.

Darlığı kamuya zarar verecek tüketim mallarının kıtlık yaratmak amacı ya da fiyat artışı beklentisiyle piyasadan çekilerek yapılan stokçuluk (*ihtikâr)* İslâm'da olduğu gibi önceki dinlerde de yasaklanmıştır. Hatta normal şartlarda çiftçinin kendi ürününü satmayıp bekletmesi câiz görülürken, kıtlık zamanları için yasaklanmıştır (Kallek, 2000: 560). Hatta İn-i Haldun'a göre yüksek fiyatları mecburen ödemiş kimselerin içleri yandığından dolayı stokçular karşılıksız aldıkları gelirden hayır görmez, kârları kaybolup gider. Belki de bu, Allah'ın batıl yollardan insanların mallarını almayı yasaklamasından dolayıdır (Haldun, 2004: 547).

Dünyalık geçimin temini için iktisadi faaliyetlerden kâr elde edilmesinin yanında toplumsal sorunların çözümüne dayanışma ve yardımlaşma ile katkı verilerek refahın toplumun tüm kesimlerine yaygınlaştırılması, huzurlu ve barış içinde bir toplum oluşturulması hedeflenmektedir. Bu bağlamda kârın İslam'a göre hem dünyayı hem de ahireti ilgilendiren iki boyutu daha vardır.

İslam'ın beş şartından bir olan zekât, dini ve ahlaki olduğu kadar zenginden fakire kaynak transferini sağlayan ekonomik bir olaydır. İnsanı, birçok ayeti kerime ile kendi yolunda harcamaya (*infak*) çağıran Allah (cc), bunun karşılığının eksiksiz ödeneceğini bildirmektedir (Enfal, 8/60). Dini ve ahlaki bir terim olarak infak "Allah'ın hoşnutluğunu elde etme amacıyla kişinin kendi servetinden harcama yapması, muhtaçlara aynî ve nakdî yardımda bulunması" demektir. İnfak, farz olan zekâtı ve gönüllü olarak yapılan her çeşit hayrı içermektedir (Çağrıcı, 2000: 289). Resûlullah (s.a.v), "Üstteki el, alttaki elden hayırlıdır" hadis-i şerifi ile infak, sadaka, nafaka, zekât olmak üzere farklı isimlerle vermeyi özendirmiştir (Canan, 1988: 10/33). Zekâtların Allah'tan bir farz olarak yoksullara, düşkünlere... hakkıyla verilmesi emredilmektedir

(Tevbe, 9/60). Sadaka gönüllü bir ibadet, zekât ise zorunlu bir ibadettir. Bir başka deyişle zekât zenginin malındaki fakirin alacağıdır. Zekâtı verilmeyen malın kirli olduğunun ifade edilmesi, zekât dışı başka bir sebep yoksa kuvvetle muhtemel içinde kul hakkının olmasından dolayıdır. Dolayısıyla helal bir kazanç için zekâta konu mal, zekâtı verilerek kul hakkından arındırılmalıdır.

İnfak kelimesinin geçtiği ayeti kerimeler birlikte ele alındığında, Allah'a itaat ve ibadet niyetiyle hac hizmetleri, yoksulların desteklenmesi, okul, kütüphane, cami, yol, köprü, çeşme, han, hamam, bakımevi gibi topluma fayda sağlayan harcamalar olduğu anlaşılmaktadır (Hadîd, 57/7; Teğâbün, 64/16; Ali İmran, 3/92-134; Nisa 4/38-39 Bakara, 2/215-261, 267, 272, 273, 274). Hayır ve hasenatın sürekliliğinin sağlanması ihtiyacı, sosyal içerikli hizmetler veren kurumsal bir işleyişe sahip sosyal girişimleri yani vakıf müesseselerini ortaya çıkarmıştır. Hayır ve hasenat yapılmasının sürekliliğinin *sadaka-i câriye* kavramı ile teşvik edilmesi, vakıf müesseseleri gibi sosyal girişimlerin oluşturulmasında özel bir yere sahiptir (Canan, 1988: 16/547)

Sosyal girişimler, her ne kadar ticari firmalar gibi asıl hedefleri kâr olmasa da iktisadi faaliyette bulunabilir ve kâr edebilirler. Ancak elde edilen kâr yine toplumun faydası için harcanır. Zenginlerden yoksullara doğru servet akısının sağlanması refahın tabana yayılmasını, daha huzurlu ve müreffeh bir toplum oluşmasını sağlar. Servetin tabana yayılması gelir dağılımını düzeltici etkisinin yanında pazara da para ile desteklenen talep olarak yansıyacaktır. Alım gücü artan bireylerin talepleri piyasalara yansıdığında ekonomik canlılık artacak, ekonomi yeni bir ivme kazanacaktır. Bu ekonomik canlılık, infak yapma gücü bulunanlar için de yeni bir kâr/kazanç ortamı demektir. Ayrıca Müslüman bir kardeşinin sıkıntısını gideren kimsenin dünya ve ahiret sıkıntısını da Allah'ın gidereceği belirtmektedir (en-NEVEVÎ, 2016: 250). Sosyal kâr olarak topluma dönen gelirin yanında bir başka kazanç da ahiret kârı / kazancıdır. Gazâli, (1973: 217-218) "Dünya'dan da nasibini unutma" ayetini ebedi bir hayat için dünyada iken çalışılması, sermaye biriktirilmesi olarak algılayarak ahiret kârı ve zararı kavramını kullanmıştır. Ona göre ahiret kârı için öncelikle sağlam itikat, muhtaçlara yardım, helal kazanmak, kimseye muhtaç olmamak ve dinini kuvvetlendirmek için kazanç sağlamaya ve topluma faydalı olmak gibi iyi niyetle yola çıkılmalıdır.

Ebu Sa'id el-Hudri'den rivayet edilen bir hadis-i şerifte "Emin ve doğruluktan ayrılmayan ticaret ehli, peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraberdir." buyrulmaktadır (Canan, 1988: 3/8). Kâr etmek için yola çıkan bir tüccarın, ticaret

kârının yanında ayrıca ödüllendirilmesi muhtemelen toplumun refahına yapılan katkının karşılığıdır. Kişisel kâr hedefinin yanında iktisadi olsun ya da olmasın toplumun refahını artıran her türlü davranışın sonuçları toplum için bir kazançtır. Tüccar düzgün bir iktisadi ortamın veya piyasanın oluşmasına destek sağlamıştır. Dolayısıyla öngörülebilir bir piyasada daha sağlıklı ticaretle daha büyük kârlar elde edebileceği gibi diğer tarafta (*ahiret*) da ayrıca ödüllendirilecektir.

Maddi durumu yerinde olanlar sadaka, zekât, infak, vakıf gibi müesseselerle ihtiyaç sahipleri için harcama yaparak ahiret kârı için birikim yaparlar. Ancak ahiret kârı için çoğu zaman karşılıksız vermeye ve maddi imkana gerek yoktur. Örneğin, karz-ı hasen Allah'a (cc) borç vermek olarak görülmüş, karşılığının Allah (cc) tarafından kat kat verileceği belirtilmiştir (Bakara, 2/244-245; Mâide, 5/12; Hadîd, 57/11). Enes İbnu Malik'ten rivayet edilen bir hadisi şerifte "Sadakanın on misliyle ödünç paranın ise onsekiz misliyle mükafaatlandırılacağı" haber verilmektedir (Canan, 1988: 17/292). Onuru incitilmeden ihtiyaç sahibine borç verildiği, belki de faize düşülmesini engellediği için karz-ı hasen sadakadan daha değerli görülmüştür. Yoldaki bir taşın kaldırılması, iletişimde güzel bir söz söylenmesi hatta ufak bir tebessüm gibi herkesin kolayca yapabileceği davranışlar da ahiret kârı olarak değerlendirilebilir. Ticari işlerden elde edilen kârların sermayeye ilavesi ticarette kullanılan sermayeyi büyüttüğü gibi ebedi bir saadeti düşünerek yapılan her davranıştan elde edilen ahiret kârları (*hasenat*) da ahiret sermayesini büyütmektedir. Gerek iktisadi gerekse diğer tüm faaliyetlerde ahiret kârını elde etmek için niyet edilirse insan davranışları da bu niyete göre şekillenir. Böylece sosyal kâr artırılarak refah düzeyi yüksek ve daha mutlu bir toplumun oluşması temin edebilir. Sosyal kârın artırılması ahiret kârının artırılmasına vesile olacak, insanı ebedi saadete ulaştıracak Allah (cc) rızasıyla birlikte cenneti kazandıracaktır.

2.3. Geleneksel İktisat Düşüncesinde Kâr

Kârın tanımı ve kapsamını geleneksel iktisat temelinde ilk başlıkta ele alıp izah edilmektedir. Ancak kârın tanımı ve kapsamındaki kabullerin zikredilen yapıya dönüşmesi bir günde değil belli bir süreç içinde olmuştur. Bu süreçte kâra dair tartışmaların bilinmesi, kâr kavramında gelinen noktanın anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bu başlık altında, Orta Çağ'da kâr algısına dair kısa bir bilgi verilerek ardından geleneksel iktisat okullarının kârı, kârın kaynaklarını ve taraflarını nasıl tanımladıkları tartışılmaktadır.

Orta Çağın en büyük Hristiyan düşünürü kabul edilen St. Thomas Aquinas'a (1225-1274) göre insanı yaratıcıya götüren çabalar, servet olarak altın ve gümüş biriktirmekten çok daha değerlidir (Orman, 2014: 25). Ticareti, bazı ahlaki ve toplumsal değerleri aşındırdığı için sakıncalı bulan Aquinas, adil fiyatla toplumun yararı gözetilerek yapılan ticareti meşru kabul etmektedir. Üretim ve ticarette özellikle malların değer tespitinde adaletin gözetilmesine özel önem veren Aquinas'a göre malların değerini eşitleyen en büyük faktör o mal için harcanan emektir. Aquinas servet birikimine sebep olan aşırı kârı meşru görmezken, tüccarın makul kârını, katlandığı sıkıntı ve riskin karşılığı olarak değerlendirmektedir (Ersoy, 2008: 101).

Batı'da ticaret uzun yıllar "Commenda" ya da "Societas maris" adıyla kâr-zarar ortaklığına dayanan bir sistemle finanse edilmiştir. Çeşitli türden mallar, bu malların satımı ve karşılığında ihtiyaç duyulan malların alımı için bir tüccara sermaye olarak verilmekte, kâr ya da zarar sermayedar ile tüccar arasında anlaşılan belli oranlarda paylaşılmaktadır (Weber, 2012: 210). Yerel piyasalardaki anormal fiyat farklarından ziyade kârlar, istikrarlı fiyat farkları olan uzak mesafeli bölgeler arası ticaretten, kaynaklanmıştır.

Faiz sadece İslam'da değil Yahudilik ve Hıristiyanlıkta da yasaklanmıştır. Ne var ki Yahudiler kendi dindaşları arasında faiz alıp vermezken, yabancılardan almaktadırlar. Yasanın Tekrarı, 23/19-20'e göre "Kardeşinize para, yiyecek ya da faiz getiren başka birşey ödünç verdiğinizde, ondan faiz almayacaksınız. Yabancıdan faiz alabilirsiniz ama kardeşinizden almayacaksınız. Böyle yapın ki, mülk edinmek için gideceğiniz ülkede el attığınız her işte Tanrınız RAB sizi kutsasın." (Kutsal Kitap, 2001: 246). Orta çağda ticari hayatı etkileyen St. Thomas Aquinas, paranın kısır olduğunu söyleyen Aristo'nun izinden giderek, ödünç verilirken fazlalık istenemeyeceğini ancak zarar varsa bunun tazmin edilmesinin hakkaniyete daha uygun olduğunu düşünüyordu. Ticaretin gelişmesi ile ücret ve komisyon adı altında faizden farkı olmayan uygulamaların ortaya çıkması, faiz yasağının tartışılmasına sebep olmuştur. Roger Fenton (1565-1616), 1611'de Riba Risalesinde (*A Treatise Of Usury*) dini saiklerle faize kökten karşı çıkarken, Sir Thomas Culpeper (1514-1541), 1621'de yazdığı risalede, ticareti geriletmeyecek bir faiz haddi ile işlem yapılmasının ideal olduğunu düşünüyordu (Özel, 1997: 32-33). Faizle iştigal edenlerin 13'üncü yüzyılda kilisenin mezarlığına gömülememesi ve Dante'nin meşhur romanında (*İlahi Komedya*) cehennemin yedinci katında faizle iştigal edenlerin olacağının anlatılması, Batı'da

faizin ne denli bir günah sayıldığını göstermesi açısından dikkate değerdir (Çizakça, 2019: 208).

Makyavelizm'in kurucusu Niccolo Machiavelli'ye (1569-1527) göre bir prens iktidarını korumak için her zaman "sözlerine, ahlaka, insanlığa ve dine aykırı" davranabilir. Önemli olan iktidarı ele geçirecek ve elde tutacak şekilde hareket edilmesidir (Machiavelli, 2018: 90-91). Hiçbir ahlaki ve dini kuralı, özellikle kilisenin kurallarını kabul etmeyen Machiavelli, dini sadece politikadan değil ekonomiden de dışlamıştır (Öztürk, 2013: 190). Zamanla "amaca giden yolda, her şey meşrudur" anlayışının kabul görmesiyle teolojik görüşün hâkim durumu sarsılmıştır (Karışman, 2016: 232) Ayrıca David Hume (1711-1776) ve Immanuel Kant (1724-1804) gibi filozofların tesiri ile deney ve gözlemle doğrulanabilen bilimsel bilgi tek bilgi kaynağı sayılmıştır (Acar, 2016: 166-168). Kilise, ahlaki ve manevi bir topluluk olarak tanımlanarak din, ahlaka indirgemiştir. Batı'da aslında Greko-Romen'den beri tartışılan seküler unsur, Hıristiyanlığın hukuka dair emirlerini hayatın dışına çıkarmıştır. Kilisenin bu yeni işlevi, yine Hıristiyan teologlar tarafından sistemleştirilmiştir (Davutoğlu, 2018: 108-109).

Luka, 6/34 göre faiz, Hıristiyanlık'ta da yasaktır (Kutsal Kitap, 2001: 1289). Ancak, kendisi de bir teoloji profesörü olan Jean Calvin (1509-1564), tüccarların parayı işleterek kâr elde etmek için faizle borçlanmasının meşru olduğunu, faizin, fakirden alınırsa sömürü aracı olacağı, zenginden alınırsa olmayacağı, dolayısıyla ilahi buyruğun sömürüyü yasakladığı gerekçesine dayanarak faize cevaz vermiştir. Bu ise faiz müesseselerinin zamanla kurumsallaşmasına yol açmıştır (Ersoy, 2008: 109).

Üretim faktörü olan doğal kaynakların kıt olarak kabul edilmesi, az üretip az tüketmek fikri, Orta Çağ Hırıstiyanlığının mistizmi ile birleşince uzun yıllar toplumu fakirliğe mahkûm etmiştir. Ancak birtakım insanların ve ülkelerin sömürülmesi ile kaynakların artırılabileceği düşüncesinin gelişmesi emperyalizme giden bir süreci başlatmıştır (Ulutan, 1978: 65-66) Emperyalizme giden bu süreçte, coğrafi keşiflerin ve ticaret kapitalizmine önayak olan merkantilist iktisadi düşünce sisteminin büyük payı vardır. Merkantilist iktisadi düşünce sistemine göre ekonomi "sıfır toplamlı" yani servet ve zenginlik değişmeyen bir sabitedir. Servetten daha fazla pay alınması başkalarının daha az pay almasıyla mümkündür. Montaigne'in denemelerinde yer verdiği "…çünkü hiçbir kazanç başkasına zarar vermeden sağlanamaz…" ifadesi dönemin felsefesini anlamak açısından önemlidir. Bugünkü anlamda henüz bir kâr düşüncesinin olmadığı

söylenebilir. Ekonomi reel üretim üzerine oturmuş, dönemin ruhuna uygun olarak üretim ve emek kutsanmıştır (Küçükkalay, 2015: 172-173).

Merkantilizmin son temsilcilerinden biri olan Sir James Steuart (1713-1780), malın değerini emekle birlikte üretimde kullanılan diğer girdilerin, fiyatları ise rekabet piyasalarındaki arz ve talebin belirlediğini, malın maliyetin üzerinde fiyatla satılması kârı, kâr artışı üretimi ve toplumsal refahı artırdığını düşünmektedir (Ersoy, 2008: 228). Arz ve talep konusunda sonraki iktisatçılarla benzer bir düşünceye sahip olmakla birlikte Steuart, gerektiğinde devletin ekonomiye müdahalesini savunarak onlardan ayrılmaktadır (Küçükkalay, 2015: 172).

Klasik iktisatçılar, toprak, sermaye ve emek olmak üzere üretimin taraflarını üç faktörle bunların gelirden aldıkları payları rant, faiz ve ücret olarak belirlerken, girişimci kârını ihmal etmiştir. Denkleme dördüncü faktör olarak girişimci ve onun payının girmesi Neo-Klasik iktisatçılara kalmıştır (Üstünel, 1975: 306). Klasik İktisadın kurucusu Adam Smith'e (1723-1790) göre üretiminin eşdeğerinin bir kısmı emeğe ödenen "ücret," bir kısmı toprak sahibine ödenen "rant," bir kısmı üretim sürecinde kullanılan "malzeme bedeli," kalan ise sermaye sahibinin "kârı"dır. Kâr, üretime katılan sermayenin üstlendiği riskin karşılığıdır. Kâr, yöneten ve istihdam eden kimsenin sermayesinden elde ettiği gelirdir. Üretim süreci ilerledikçe fiyatın toprak rantına dönüşen kısmı azalır, kâra dönüşen kısmı ise artar. Böylece üretime katılan sermaye de büyür. Sermaye bir başkasının kullanımı için verilirse bundan elde edilen gelire faiz denir (Smith, 2020: 61-66). Piyasa faizi ile sermaye kârlarının seyri aynı yönlüdür. Dolayısıyla faizin seyri, kârın seyri hakkında fikir verecektir. Ücretlerle kâr arasında ters bir ilişki bulunmaktadır. Ücretler artarsa kâr azalacak, ücretler azalırsa kâr artacaktır (Smith, 2020: 91-93).

Kişisel menfaat ile toplumsal menfaat arasında bir uyum olduğunu düşünen Smith, öz-sevgilerini (*self-love*) kendi lehine kullanması için yönlendirilen her bireyin kendi menfaatini maksimize etmeye çalışması ile toplumun da gelişeceğini ileri sürmüştür (Smith, 2020: 36-38). Yeni toplumsal sınıflarla birlikte ortaya çıkacak çatışmaları öngören Smith'e göre bu çatışmalar var olan doğa yasaları (ilahi güç) ya da görünmez el yardımıyla uyumlu bir sürece evirilerek piyasanın dengesi sağlanacaktır (Cin ve Doğru, 2018: 18). Yani ekonominin en temel problemi olan etkin kaynak dağılımı, hiçbir müdahaleye gerek duyulmadan kişilerin kontrolünden bağımsız olarak sağlanacaktır.

Klasik iktisatçıların iddia ettiklerinin aksine piyasanın görünmeyen eli ekonomik dengesizliklerin aşılmasına yetmemiştir. Devletin müdahalesine ihtiyaç duyulmuştur. Kısmen devlet müdahalesini kabul eden Alfred Marshal (1842-1924) üretim faktörleri yönüyle arz ve talebe göre piyasa içerisindeki fiyatların oluşum ve işleyişinin açıklanması için yeni bir yaklaşıma (*Neo-klasik*) öncülük etmiştir. Bu yaklaşıma göre malların değeri, mallara harcanan emeğe göre değil (*emek-değer*) onlara atfedilen faydaya (*marjinal fayda*), üretim girdilerinin fiyatları ise faktör piyasasındaki arz ve talebe göre belirlenmektedir. Marshall, üretimin sadece işçilerin değil işçilerle birlikte yatırılan sermaye ve girişimciler dahil yöneticilerin payı olduğunu ileri sürmüştür. Rant ve ücret dışında kalan, klasiklerce adına kâr denilen kısmı Marshall, girişimci payı (*kâr*) ve sermaye payı (*faiz*) olarak ikiye ayırmıştır. Bu ayrım, sermayenin elde ettiği gelirin meşru bir kazanç olduğunun kanıtlanması için yapılmıştır. Faiz, "Sermaye sahiplerinin gelecekte elde edecekleri gelir uğruna bugünkü tüketimlerinden vazgeçmenin bir ödülü" olarak görülmüştür (Küçükkalay, 2015: 268-275). Kâr ise üretimin dördüncü faktörü girişimin, muhtemel riskler ve belirsizlikler karşılığında, bütün masraflar çıkarıldıktan sonra hâsıladan aldığı pay olarak değerlendirilmiştir (Ersoy, 2008: 520) Marx ve Smith'e göre haksız bir kazanç olan rant, Marshall'a göre toprağın bereketliliğinden yaratılan bir artıktır. Toplumsal bir maliyeti de bulunmamaktadır (Turan, 2009: 39).

Joseph A. Schumputer (1883-1950) ekonominin merkezine aldığı girişimin rolüne özel önem vermiştir. Ona göre girişimci, yenilik getirerek ekonominin sıçramasında rol üstlenen ve yöneticiden farklı bir kişidir. Herhangi bir yeni metodu üretime uygulayarak aynı girdi ile daha fazla çıktı alınabileceğini, oluşan verimlilik sayesinde Marx'ın iddia ettiği gibi azalan kâr sebebiyle ekonomi bir durgunluk içine girmeyecektir. Kapitalizmin çökmesi konusunda, Marx'la aynı kanaatte olsa da o kapitalizmin yoksulluktan değil refahtan çökeceğini iddia etmiştir. Teşebbüs, yenilik, mülkiyetle birlikte gelen refahtan sonra kapitalizme inancın yok olacağına inanmaktadır. Kapitalizmin doruk noktasında insan ihtiyaçları tatmin edilmiş olduğundan, faiz ve kâr hadleri sıfıra inerken yenilikçilik ve girişimcilik de anlamını yitirecektir. Ayrıca tekelci yapıların engellenmesini, araştırma geliştirmeye ya da yeniliklere akan kaynağın engellenmesi olarak görmektedir. Ona göre tekelci firmalar elde ettikleri ilave kârlarla yeni yöntemler keşfederek piyasada yaratıcı yıkımlara

sebep olmaktadırlar. O yüzden tekelin engellenmesi, toplumsal gelişmenin de engellenmesi ile aynı kapıya çıkmaktadır (Küçükkalay, 2015: 470-472).

Chicago Okulu'nun temsilcilerinden Frank Knight'a (1885 – 1972) göre kâr, riskten ziyade belirsizliğin karşılığı olarak ortaya çıkmaktadır. Knight'a göre risk tahmin edilebilir, hesap edilebilir ve de sigorta edilebilir bir şey olmasına rağmen belirsizlik (*gerçek risk*) önceden hesaplanıp tahmin edilememektedir. Belirsizlik, rekabetin tamamen ortadan kaldıramadığı ekonomik kazançlar çıkarabilmektedir. Kiralanabilir üretim faktörlerinin (emek-sermaye-toprak) payını düştükten sonra kalan belirsizlik ya da gerçek risk sebebiyle kiralanamayan üretim faktörü olan girişimcinin elde ettiği kârdır (Hasan, 2008: 5-6).

Normal üstü kârların gelir dağılımını bozduğu, bu kârların bir kısmının vergi ile alınarak gelir dağılımında adaletin sağlanması tartışılmakla birlikte tüm müdahalelerden uzak ve sermayenin egemen olduğu bir ekonomide kâr haddinin sınırlanmasından söz etmek de pek mümkün olmamıştır. Ekonomik kârlar yenilik ve verimlilik dolayısıyla oluşuyorsa getirilen yeniliğe değecek boyutta makul bir kâra müsaade edilmesi gelişmeyi teşvik edecektir. Aksi takdirde servet dağılımını bozucu etkisi ile tekelleşmeye yol açacaktır. Tekelleşmenin piyasayı bozucu etkisinin toplum yararına olacak şekilde azaltılması serbest piyasa kavramına çok daha fazla hizmet edeceği düşünülmektedir.

Keynes'e göre gerçekleşen çıktının faktör ve kullanım maliyeti üzerindeki fazlalık girişimcinin geliri olan kârdır. Girişimci kârını belirlenen istihdam düzeyinde maximize etmeye çalışır. İstihdam, girişimcinin kâr beklentisi maximum olduğu toplam talep ve toplam arzın kesiştiği noktada belirlenecektir. Denge istihdam düzeyi cari yatırım miktarına, cari yatırım miktarı ise uyarılmış yatırım miktarına bağlıdır. Uyarılmış yatırımlar ise sermayenin marjinal etkinliği ve faiz oranına bağlıdır (Keynes, 2008: 31-35). Keynes'e göre likidite tercihi, para miktarından fazla artmış ise faizler azalmaz. Sermayenim marjinal etkinliği faiz oranından daha fazla düşmüş ise faiz oranlarındaki azalış yatırım hacmini artırmaz. Ayrıca tüketim eğilimi düşerken faiz oranındaki düşmenin yatırım hacmini ve istihdamı artırması beklenmemelidir. Yalnızca faiz hadlerini etkileyerek oluşturulan bir para politikasının istihdam üzerindeki etkisinin sınırlı olduğunu düşünen Keynes, devleti yatırımı doğrudan örgütleme konusunda sorumluluk almaya davet etmiştir (Keynes, 2008: 145-152).

Gelir dağılımındaki dengesizliğin düzeltilmesi amacıyla devlet, üretici ve tüketicileri korumak için taban-tavan fiyat, vergi, tarife, kota, sübvansiyon vb. uygulamalarla piyasaya müdahale edebildiği gibi istihdam oluşturmak için yeni iş alanları açarak da piyasaya müdahale edebilmektedir (Özdemir, 2014: 212-221).

2.4. Sosyalist İktisat Düşüncesinde Kâr

Sosyalist iktisat düşüncesi, uygulandığı ülkelerde hemen hemen terkedilmiş olsa da kâr, kârın meşruiyeti, kârın kaynakları, kârın taraflarına dair görüşlerinin ortaya konulması kârın paylaşımını konu alan çalışmamızın hedefleri açısından gerekli olduğu düşünülmektedir.

Sosyalist iktisat düşüncesi, fert yerine toplumu ön plana alan ve üretim araçlarının mülkiyetini topluma mal eden, daha ziyade Doğu Avrupa, Uzakdoğu, Latin Amerika ve üçüncü dünya ülkelerinde uygulama alanı bulmuş bir iktisadi düşünce sistemidir. Bu iktisadi sistemin kökenleri Eflatun'a kadar dayandırılmakla birlikte kurucuları Karl Marx ile Friedrich Engels'dir (Görgün, 2009: 382-388). Sosyalizm, kapitalizmin çelişkilerini ortaya koyma konusunda başarılı iken eksikliklerini giderme konusunda aynı şekilde başarılı olamamıştır (Ersoy, 2008: 762). Sosyalist Sistem, 1950'lerden sonra kapitalist sistemi yakınsamaya başlamış, 1990'lı yıllarda bu süreç çok daha hızlanmıştır. Yeni yapı, özel mülkiyet, pazar ekonomisi uygulamaları ve dünya ekonomisi ile bütünleşme de dahil birtakım kapitalist uygulamaları içselleştirmiştir (Küçükkalay, 2015: 504). Mülkiyet kavramına batılı ülkelerden farklı yaklaşımından dolayı sermaye hareketleri kontrol altında tutularak tasarrufların serbestçe yurtdışına çıkarılamasına müsaade edilmese de (Piketty, 2014: 583) Çin, tam anlamıyla olmasa bile kapitalizmi uygulamaya başlamıştır (Hazıroğlu, 2015: 38). Sosyalist Sistem, SSCB'nin dağılmasıyla birlikte birçok ülkede terkedilmiştir.

Marx emeğin, artık değerin (*kâr*) paylaşımından aldığı paya itiraz etmektedir. Ona göre kapitalist sistemde sermayenin asıl işlevi, artık değer (*kâr*) üretimidir. Artık değer (*kâr*) ise gerçekte üretim sürecinde ortalama emeğin üzerinde kullanılan bedeli ödenmemiş emeğin sermayece mülk edinilmesinden başka bir şey değildir. Ayrıca bu paylaşımla sermaye belli ellerde toplanarak zamanla baskın bir güç, kapitalist bir sınıf haline gelecektir. Artık değeri (*kâr*) artırmak için işçiye bağlı olan bu sınıf, daha fazla kazanmak için de işçilerin çalışma saatlerini uzatarak şartlarını kötüleştirecektir (Marx, 2019: 746-755). Marx'ın dikkat çektiği bu ikilem, ekonomilerde sıkça görülen

istikrarsızlık, kriz ve pek çok sosyal problemi de beraberinde getirmiştir. Bu problemlerin çözümü için devletlerin ekonomiye müdahale etmesi kaçınılmaz olmuş, bu ise klasik teorinin temel taşı "laissez faire" ilkesini sarsmıştır. Devletin gerektiğinde piyasaya müdahale edilebileceği de dahil sosyal devlet yaklaşımlarına doğru geleneksel iktisat düşüncesini dönüştürülmesinde, Sosyalist iktisat düşüncesinin önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Sosyalist iktisadi düşünce, serbest piyasa ekonomisinin aksine, ekonomik faaliyetlerde devleti merkeze almaktadır. Ekonomik olarak eşitsizliklerin ana sebebi olarak kabul edilen ve adaletsizliği teşvik ettiği düşünülen özel mülkiyet kaldırılarak, üretim araçlarının mülkiyeti tüm topluma mal edilmiştir. Özel mülkiyetin kaldırılmasının bir sonucu olarak kâr, rant ve faiz gibi gelir türleri yok edilmiş, yalnızca emeğe dayalı ücret sistemi meşru kabul edilmiştir. Piyasa ekonomisinde, piyasa dengesini oluşturan fiyat mekanizmasının yerini, ihtiyaca göre üretim yapılmasının sağlanacağı merkezi planlama almıştır (Küçükkalay, 2015: 497-499).

Özellikle doğu toplumlarında toplumun temelini, dağınık, belli bölgelerde kendi kendini yeter köy komünleri oluşturmaktadır. Komünler kendi içlerinde tarım, zanaat gibi belli başlı alanlarda iş bölümüne gitmekle birlikte komünler arasında iş bölümü bulunmamaktadır. Asya tipi üretim modeli olarak adlandırılan bu sistemde, toprağın mülkiyeti otoriteye aittir. Üretim pazar için değil ihtiyaca dönük olarak yapılmaktadır. İhtiyaçtan fazlası öncelikle *ayni rant* olarak devlete verilirken, kalan cüzi bir kısım ise mübadele yoluyla paraya çevrilmektedir. Para ise tasarruf amacıyla kıymetli madenlere yatırılıp çoğu zaman ekonominin dışına çıkarılmaktadır. İhtiyaçlarını gidermek için devlete çalışan genel bir kölelik sistemini andıran bu yapı, daha fazla kazanmayı teşvik etmekten uzaktır (Kazgan, 1980: 426-429).

Üç semavi dinde olduğu gibi faiz, Hinduizm'de de yasaktır (Chapra, 2018: 115). Hinduizm, Budizm ve Taocu gibi Asya'nın tüm popüler dinleri, tüccarın kazanç dürtüsüne, zanaatkârın geçim kaygısına ve köylünün geleneksel yaşantısına dokunmamıştır. Esasen bu dinlerin yaşandığı toplumlarda kapitalizm hep var olmuştur. Ancak modern kapitalizme geçiş için Protestanlıkta olduğu gibi kapitalist bir ruh gelişmemiştir. Bununla birlikte tüccar, esnaf, zanaatkâr ya da sıradan işçilerin kazanma güdüsünün, bir Protestan'dan daha az olduğu söylenemez. Hatta daha fazla da olabilir. Çünkü Püritenizm'de kâr arayışı rasyonel ve ahlaki olarak sınırlanırken, aynı şeyi bu dinler için söylemek zordur (Weber, 2012: 764).

Sosyalist iktisat düşüncesinde kârlılık, kaynak dağılımında bir kıstas olarak alınmamaktadır. Makro düzeyde belli başlı malların üretimi, üretim kesimleri arasında yatırımların ve üretimin dağılımı, milli gelirin yatırım ve tüketim arasında, üretim ve yatırımın bölgeler arasında dağılımı, kârlılıklara göre değil ihtiyaçlara göre merkezi planlama ile belirlenmektedir. Mikro düzeyde ise etkinlik kriteri olarak kârlılık değil üretim ve satış miktarı ve/veya işin teslim tarihi kullanılmaktadır. Bir teşebbüsün kârlılık kriteri "kâr / devletin verdiği üretim teçhizatlarının değeri" olarak kapitalist sisteme benzemekle birlikte etkinlik dışındaki bütün faktörler kârlılık hesabında göz ardı edilmektedir. Kapitalist sistemde her ne kadar vergilerle dengelenmeye çalışılsa da işletmeler arasında kârlılık performansında farklılık oluşturan rantlar, bu sistemde kârdan tamamen indirilmektedir.

Ayrıca tekel ürünlerine fiyat tahdidi konularak yüksek tekel kârlarına müsaade edilmemekte, tekel işletmeleri için satış ve üretim miktarı etkinlik kriteri olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte iyi yönetişim, ileri üretim tekniği kullanımı ve ölçek ekonomisi uygulaması ile verimlilik artışı gibi sebeplerle benzer işletmeler arasında kârlılık farkları etkinlik kriteri olarak kabul edilmesi ile kısmen de olsa serbest piyasanın yakınsandığı görülmektedir. Üretim teçhizatının değerine göre devlet bütçesine bir pay veren teşebbüs, amortisman fonları için devlete ayrı bir pay daha vermektedir. Bu iki ayrı ödeme, aslında hem sabit hem de döner sermaye için devlete iki ayrı faiz ödemesi yapıldığını göstermektedir. Ancak faiz, kişilere değil mülkiyet geliri olarak devlet bütçesine ya da kamuya gitmektedir (Kazgan, 1980: 454-458).

2.5. İktisadi Düşüncelerin Kâr Yaklaşımının Değerlendirilmesi

İslam iktisadı için normları, diğer iktisadi sistemler için ise daha çok uygulamaları dikkate alarak, kârın kaynakları, kapsamı, meşruiyeti, tarafları, paylaşımı ve toplumsal etkilerini önceki başlıklarda tartıştık. Kâr, iktisadi düşünce sistemlerinin üzerinde mutabık olduğu bir kavram değildir. Tarihsel süreç içinde kâra ilişkin yaklaşımlarda önemli değişiklikler olduğu söylenebilir. Gazâlî'ye göre (1058-1111) ahiret kârı ve zenginliği, dünyadakilerden çok daha hayırlıdır (Gazâlî, 1973: 199). Yine Thomas Aquines'e (1225-1274) göre de en yüce servet, altın ve gümüş biriktirmek değil yaratıcıya ulaşmak için harcanan çabadır (Orman, 2014: 25, 128). Gazâlî ve Aquines'in kâr ve iktisadi hayata dair benzer kanaatte oldukları söylenebilir. Ayrıca kârı uyuşmayan ihtiyaçları zaman içinde buluşturma külfetine katlanmanın karşılığı

olarak gören Gazâlî ile kârı girişimcinin payı olarak gören Neo-Klasik iktisadi düşünce arasında bir benzerlik olduğu söylenebilir.

Batı'da dinin ahlaka indirgenerek ekonominin dışına çıkarılmasıyla başlayan süreç, piyasa ekonomisinin giderek kapitalistleşmesine yol açmıştır. Daha önce, kişisel çıkardan ziyade toplumsal kurum ve mekanizmalar (din, siyaset, adet) piyasaları yönlendirirken, yeni durumda toplum piyasaya bağımlı hale gelmiştir. Bütün bir toplumu besleme ve idame ettirme aracı olan piyasa sistemi, zamanla sadece mal mübadele aracına dönüşmüştür (Özel, 1997: 21-22).

Piyasa ekonomisi ile kapitalizm, ikisi de mübadele şekli olmakla birlikte aynı şeyler değildir. Piyasa ekonomisi, rekabete dayalı ve şeffaf bir yapıda iken diğeri için aynı şeyi söylemek zordur. Bu iki tür faaliyeti ne aynı mekanizmalar ne de aynı aktörler yönetmektedir. Kapitalistlik sürecin altında yatan, partnerlerin temel eşitsizliği toplumsal hayatın her kademesinde görülebilmektedir (Baraudel, 1991: 28). Örneğin, Ricardo'nun nüfus artışının kârları azaltacağı, durgunluğa sebebiyet vereceği gerekçesine dayanarak fakirlere sosyal yardımlardan bile kaçınılmasını önermesi oldukça ilginçtir (Küçükkalay, 2015: 233).

Geleneksel iktisadın tanımladığı insan için "erdem ve ahlak" kendi çıkarından sonra gelmektedir. Her insan kendi faydasını artırmaya çalışırsa toplumsal refahın artacağı iddia edilir. Ancak her insanın yaratılışı farklıdır. Yani her insan yaratılışına göre iş yapma kapasitesine sahiptir. Sadece kendi çıkarı peşinde koşan modern bireyin, bencillik, hırs ve ötekinden daha fazla hak sahibi olma anlayışı ile toplumun gelir seviyesi artsa bile bu tüm bireylere eşit olarak yansımaz. Gelir dağılımındaki bozulmanın toplumsal huzura hizmet ettiği söylenemez (Bulut, 2015: 120).

Sermayenin getiri oranının emek ve üretim getiri oranından büyük olması, sermayenin, üretim ve ücretlerden çok daha hızlı büyümesini sağlamış ve tüm toplumdan sermaye sahiplerine doğru bir servet transferine yol açmıştır. Sermaye büyümesi, girişimcileri rantiye eğilimlere yöneltmesinin yanında emeğinden başka bir şeyi olmayanları da kendisine bağımlı hale getirmiştir (Piketty, 2014: 626). Toplumsal faydadan ziyade kişisel menfaatlerin öne çıktığı kapitalist ekonomi adil bir paylaşıma da yol açmamıştır. İngiltere merkezli Oxfam'ın (2018: 15-17) araştırmasına göre 2017 yılında küresel gelirlerin %82'si nüfusun en zengin %1'i tarafından elde edilmiştir. Nüfusun %50'lik kısmını oluşturan yoksul kesimde herhangi bir servet artışı

olmamıştır. Dünyada 2,043 milyarder varken, yoksulluk sınırında yaşayan 3,6 milyar insan bulunmaktadır. Bu rapor, sadece küresel ölçekte değil aynı zamanda yerelde de gelir dağılımında da önemli bir adaletsizliğin olduğunu göstermektedir.

Özetle iktisadi düşünce sistemi, sadece ekonomik bir sistem değil aynı zamanda da bir din, bir toplum, bir hukuk, bir insan modelini, bir yaşam biçimini dikte etmektedir. Liberalizm bireyi, Sosyalizm toplumu temel almaktadır. Liberalizme inanan birinin, demokrasiye, özgürlüğe, özel teşebbüse, hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına inanması beklenir. Liberalizme bir tepki olarak doğan Sosyalizm, özel mülkiyet, miras, faiz, kâr ve ranta yer vermemektedir. Bu hali ile liberalizm ve sosyalizm ters istikamette ve iki uçta yer almaktadırlar. Ancak zamanla iktisadi koşullar gereği bu iki uç görüşün yakınsandığı karma iktisadi sistemler kaçınılmaz olmuştur (Küçükkalay, 2015: 499-502). İslam iktisadı; toplumun refahını artıracak adil paylaşıma ve karşılıklı rızaya dayanan, faizin olmadığı, giriş ve çıkışların serbest olduğu şeffaf bir piyasa ekonomisini, özel mülkiyeti, meşru alanlardan ve meşru yöntemlerle elde edilmek üzere girişimcinin payı olarak kârı kabul etmektedir.

Kâr, bir işletmenin performansının değerlendirilmesi, kaynakların etkin kullanıp kullanmadığının ölçülmesi, dönem içinde ortaya çıkan kazançlarının ne kadarlık kısmının dağıtılabilir olduğunu gösteren oldukça önemli bir kavramdır. Ortaklar ve diğer taraflar için yatırımlarının karşılığı olarak önemli bir gösterge olan kâr ve onu oluşturan gelirlerle maliyetlere ilişkin finansal veriler, doğru bir biçimde tasnif edilerek hesaplanmalıdır. Esasen finansal raporlamanın amacı da budur. Ne var ki finansal raporlama sürecinde yöneticilerin takdir yetkilerini amaçları doğrultusunda kullanmaları gözden ırak tutulacak bir husus değildir.

Yöneticilerin amaçları doğrultusunda kâr yönetimi uygulamalarına yönelmesi finansal raporların kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Ne kadar az kâr yönetimi uygulaması var ise finansal tabloların o kadar sağlıklı olduğu söylenebilir. Çalışma konumuzu belirlerken tam da bunu yapmayı hedeflemiştik. Bu amaçla üçüncü bölümde küresel ölçekte faizsiz bankacılık yapan kurumlarda fon toplama araçları ve kâr dağıtım sistemi analiz edildikten sonra katılım bankacılığında kâr dağıtım sistemi analiz edilerek kâr dağıtım sistemine ilişkin yeni bir öneri geliştirilmesine çalışılmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
KÜRESEL ÖLÇEKTE KÂR DAĞITIM SİSTEMİ

3.1. Küresel Ölçekte Faizsiz Bankacılık

Faizsiz Bankacılık, prensiplerinin ticari hayata uygulanması açısından İslam'ın ilk dönemlerine hatta Babil'de hüküm süren Hammurabi'ye (M.Ö.2123-2081) kadar gitmekte ise de bu prensiplerin modern anlamda bankacılığa uygulanma düşüncesi 1950'li yıllardan sonra gelişmiştir. Faizsiz bankacılıkla ilgili ilk araştırma 1955 yılında Pakistanlı iktisatçı Muhammed Uzair tarafından yapılmıştır. İlk İslami tasarruf bankası Dr. Ahmet En-Neccar tarafından 1963 yılında Mısır Myt-Gâmr'da kurulmuştur. Benzer faizsiz bankalar kurulmuş olsa da faizsiz bankacılıkta asıl dönüm noktası İslam Kalkınma Bankası'nın (IDB) 1975'te Cidde'de kurulmasıyla olmuştur. IDB üyeleri arasındaki ekonomik kalkınmayı İslami prensiplere göre desteklemek amacıyla 43 İslam ülkesinin ortaklığında kurulmuştur (Akın, 1986: 110-114).

Özellikle petrol üretimi kaynaklı sermaye birikiminin ekonomiye kazandırılmasında çok önemli bir rol üstlenen faizsiz finans, Körfez ülkeleri başta olmak üzere İslam ülkelerinde hızla yayılmıştır. 1980'li yıllara gelindiğinde ise faizsiz finans, Körfez bölgesi dışına taşarak Avrupa'dan Asya'ya ve 2007'den itibaren ise Amerika'da da faaliyete başlamıştır (Abdul-Rahman, 2015: 70). İngiltere'de Islamic Bank of Britain (IBB) gibi müstakil faizsiz bankaların yanında, Citibank ve HSBC gibi konvansiyonel bankalar faizsiz bankacılık pencereleri (*Islamic Windows*) ile hizmet vermektedirler.

ICD-REFINITIV Islamic Finance Development Report 2020'ye göre İslami finans aktifleri 2012'den 2019 yılına kadar yıllık %6,32 büyüyerek 2,875 milyar USD'a ulaşmıştır. İslami finansın aktiflerinin 2024 yılında 3,693 milyar USD'a ulaşacağı tahmin edilmektedir. İslami finans aktiflerinden en büyük payı %69'la İslami bankacılık almaktadır. Dünya'da 74 ülkede 526 faizsiz banka faaliyet göstermektedir. (ICD-REFINITIV, 2020: 22). İslam ülkelerinin genç nüfusu ile küresel ölçekte olan ilgi sektörün gelişimi için fırsat oluşturmaktadır. Bununla birlikte petrol fiyatlarının

geri gelmesi, körfez bölgesi büyüme problemleri, bölgede siyasal istikrarsızlık, batılı finans kurumlarının ilgilerinde azalma büyümenin önündeki riskler olarak görülmektedir. Küresel İslami finansın sektörel ve bölgesel dağılımına Tablo 3.1.1'de yer verilmiştir.

Tablo 3.1.1: Küresel Ölçekte Faizsiz Finans Aktifleri (2019)

Milyar USD	Bankacılık*	Sukuk	Fon	Tekafül**	Toplam	(%)
Körfez Ülkeleri	854,0	204,5	36,4	11,70	1.106,6	45,4
Güneydoğu Asya	240,5	303,3	26,7	3,02	573,5	23,5
MESA ***	584,3	19,1	16,5	11,36	631,3	25,9
Afrika	33,9	1,8	1,6	0,55	37,9	1,6
Diğer	53,1	14,7	21,1	0,44	89,3	3,7
Toplam	1.765,8	543,4	102,3	27,07	2.438,6	100
(%)	72,4	22,3	4,2	1,1	100	
***Eylül 2019, ** Eylül 2018, *** Ortadoğu ve Güney Asya**						

Kaynak: IFSB, Islamic Financial Services Industry Stability Report 2020

Sudan ve İran tamamen faizsiz bankacılık uygulamaktadır. Faizsiz bankaların ülkelerinde bankacılık aktiflerinden aldıkları paylar Eylül 2019 itibarı söyledir; Buruni %62,8, Suudi Arabistan %69,0, Kuveyt %48,0, Malezya %28,4, Katar %26,1, BAE %20,0, Bangladeş %21,5, Ürdün 16,2, Bahreyn %15,5, Pakistan %13,8, Türkiye %6,3 ve Endonezya %5,9 (IFSB, 2020: 16).

Muhasebe, raporlama, likidite, yönetişim ve fıkhî standartların belirlenmesi ve faizsiz finansa rehberlik edilmesi için uluslararası birtakım kurumlar kurulmuştur. Örneğin, İslam Konferansı Teşkilatına bağlı olarak 1981 yılında Cidde'de kurulan "International Islamic Fıqh Academy (IIFA)" modern hayatın ortaya çıkardığı problemlere İslâm hukukuna uygun çözümler üretmek için çalışmaktadır. İslami ilkeler uyarınca mali raporların hazırlanması için gerekli standartların belirlenmesi için çalışan "Accounting and Auditing Organization For Islamic Financial Institutions (AAOIFI)" 1991 yılında Bahreyn'de kurulmuştur. İslam Kalkınma Bankası (IDB) ve

birtakım önde gelen faizsiz mali kuruluşlar tarafından 2001 yılında Bahreyn'de kurulan, "General Counsil For Islamic Banks And Financial Institutions (CIBAFI), İslam İşbirliği Teşkilatı'na bağlı olarak çalışmakta, İslami kurumlara şemsiye görevi görmektedir (CIBAFI, 2019). Merkez bankaları, para otoriteleri ve çok taraflı kuruluşlar tarafından 2010 yılında Malezya'da kurulan "International Islamic Liqudity Management Corparation (IILM)" fıkha uyumlu mali araçlar oluşturarak uluslararası İslami likidite yönetimini kolaylaştırmak için çalışmaktadır (IILM, 2015).

3.2. Küresel Ölçekte Fon Toplama Araçları

Küresel ölçekte fon toplama araçlarında yeknesak bir uygulamadan ziyade bölge ve/veya ülkeye göre kısmen bazı farklılıklar bulunmaktadır. Öncelikle potansiyeli yüksek ülkelerin fon toplama araçlarına ilişkin genel eğilimlerinin ortaya çıkarılması, akabinde ise fon toplama araçlarının incelenmesi, bu bankaların kâr dağıtımı uygulamalarının açık ve anlaşılır bir şekilde ortaya konulabilmesi için gerekli görülmektedir.

Malezya Merkez Bankası'nın (BNM) verilerine göre Mart 2019 itibarı ile İslami Bankaların 555,4 milyar RM'lik mevduatının %98,2'i müstakil faizsiz bankalara, bakiyesi ise %1,8'i konvansiyonel bankaların faizsiz pencerelerine aittir. Sabit bir getiri verilen teverruk temelli mevduatın 2010 yılında %9,7 olan payı 2019'un ilk çeyreğinde %65,9'a çıkmıştır (BNM, 2019).

Temmuz 2019 tarihli Endonezya Bankacılık İstatistikleri "*Indonesia Banking Statistic July 2019*" bültenine göre İslami bankalar 333,6 milyar Rp'lik aktifleri ile bankacılık sektöründen %3,9'u ticari, %9,1'i bölgesel olmak üzere toplamda %4,0 pay almaktadırlar (OJK, 2019: 2, 36, 137). Endonezya Merkez Bankası'nın İslami Bankacılık Ürünleri Kılavuzuna "*Codification Of Islamic Banking Products*" göre İslami cari mevduat "*Islamic Demand Deposit*", İslami tasarruf mevduatı "*Islamic Saving Deposit*" ve İslami vadeli mevduat "*Islamic Time Deposit*" gibi finansal araçlarla fon toplanmaktadır. Cari hesaplar istenildiği zaman geri çekilebilmektedir. Endonezya'da cari hesaplar ve tasarruf hesapları vedia ve mudârebe temelli açılabilirken, vadeli mevduatlar sadece mudârebe temelli açılmaktadır. Aynı belgede ücretli vekâletinin, finansal bir araç olmaktan ziyade hizmet temini olarak İslami ithalat akredetifi "*Islamic Import Letter of Credit (L/C)"* işlemlerinde kullanıldığı ifade edilmektedir (Bank Indonesia, 2008: 3-8 ve 30).

Katar'da İslami bankalar, 58,8 milyar USD fon toplamı ile 2017 yılında ticari bankacılık sektörünün %26 pay almaktadır (Al-Jaida, 2018: 8-12) Katar Islamic Bank (QIB) %45,6, Masraf Al Rayan (MAR) %28, Katar Uluslararası İslam Bankası (QIIB) %14,5 ve Barwa Bank %11,9'luk fon payına sahiptir (Bait Al-Mashura, 2017). HSBC ve Standart Charterd "Islamic Window"la çalışmaktadır. (QCB, 2014) Toplanan fonların %60'na sahip QIB ve MAR'ın fon toplama ve kâr dağıtımına ilişkin uygulamaları sektörün genelini anlamak açısından da yeterli olacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte Barwa Bank'ın avans kâr ve asgari tutarın altına düşen hesaplara daha az kâr verme gibi iki farklı uygulamasına yer verilmektedir. QIB ve MAR'ın uygulamasına göre Katar'da cari hesaplar karz temelli, gelir getiren hesaplar ise mudârebe temelli açılmaktadır.

Katar'da İslami Bankaların Web sayfalarında yatırım vekâletine dair bir bilgi bulunmamaktadır. İlave olarak QIB'in ara finansal tablolarında verilen bilgiden anlaşıldığına göre QIB ve diğer bankalarda henüz "yatırım vekâleti" yaygın bir finansal araç olarak kullanılmamaktadır. QIB'in 2019 yılı ilk çeyrek finansal raporlarında yatırım vekâleti "*al-Wakalah Bil Al-Istitmar*" AAOIFI'nin FAS31 numaralı standardı olarak yer almış olsa da halen standardın etkisinin değerlendirildiği, uygulamasının daha sonraki finansal dönemler için geçerli olabileceği belirtilmektedir (QIB, 2019: 9).

Bahreyn Merkez Bankasının (CBB) İstatistik Bülteni "*Statistical Bulletin July 2019*" verileri ile İslami bankaların 30,5 milyar USD'lık aktif büyüklüğü ile sektörden %13,2 pay aldıkları hesaplanmaktadır. İslami Pencerelerin "*Islamic Windows*" 3,7 milyar USD aktifleri de dahil sektör payı %14,8'e çıkmaktadır (CBB, 2019: 12-30). Bahreyn'deki en büyük faizsiz banka Albaraka'dır. Albaraka'da karz temelli çalışan cari hesaplar "*Current Account*" ile sahiplerine bir getiri sağlayan mudârebe temelli farklı tasarruf ve yatırım hesapları vardır. Albaraka'nın 2018 yılı faaliyet raporunda yatırım vekâleti "*FAS 31 Investment Agency / Al-Wakalah Bi Al-Istithmar* "yeni bir standart olarak yer almakla birlikte henüz kullanılmamaktadır. (Albaraka Bh, 2018: 64). Aktif büyüklüğü açısından ikinci büyük faizsiz banka Al Salam İslamic Bank, yatırım vekâleti, teverruk ve mudârebe temelli fon toplamaktadır. Bahreyn'in ilk, Körfez'in 5'nci İslami Bankası, Bahrain Islamic Bank (BisB) ise yatırım vekâleti ve mudârebe temelli fon toplamaktadır.

Kuveyt'te 2018 yılı ilk yarı sonuçlarına göre faizsiz bankacılık aktifleri bankacılık sektöründen %38 pay almaktadır. En büyük faizsiz banka Kuwait Finance House (KFH) ise faizsiz bankacılık sektöründen %60 ve bankacılık sektöründen %26 pay almaktadır (Mubasher, 2019) Dolayısıyla KFH'nin fon toplama ve kâr dağıtımına ilişkin uygulamaları, sektörün genelini anlamak açısından da yeterli olacaktır. Kuveyt merkezli olan KFH, Türkiye dahil altı (6) ülkede daha faizsiz bankacılık yapmaktadır (KFH, 2018). KFH'ın sahibine bir getiri sağlayan hesaplarına "*Competition Terms & Conditions*" göre ilerleyen bölümlerde yer verilmektedir (KFH, 2019: 1-2). KFH, fon toplama araçlarını cari hesaplarda karz, gelir getiren tasarruf ve yatırım hesaplarında mudârebe temelli yapılandırmıştır. Bununla birlikte sadece tüzel kişilerin kullanabildiği yabancı para cinsinden çalışan yatırım vekâleti temelli "*Wakalah Call Account*" hesabı da bulunmaktadır. KFH Malezya'da ise daha ziyade teverruk ve yatırım vekâleti temelli hesaplar kullanılmaktadır.

Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) Merkez Bankası'nın Ocak 2019 tarihli para ve bankacılık istatistiklerine "*Monthly Statistical Bulletin, Banking & Monetary Statistics, January 2019"* göre faizsiz bankalar, toplam bankacılık aktiflerinden %19,7, toplam bankacılık mevduatından %23 pay almaktadır. Faizsiz bankaların toplam 398,8 milyar AED'lik mevduatının, %30,8'ini cari mevduat "*Demand Deposit*" %23,3'ü tasarruf mevduatı "*Saving Deposit"* ve %45,9'u da vadeli mevduat "*Time Deposit*" oluşturmaktadır (Central Bank Of The U.A.E, 2019: 20-46). Konvansiyonel bankaların İslami pencere "*Islamic Window*" ile faaliyet göstermesine müsaade edilen BAE'de faaliyet gösteren 22 yerel bankadan 7'si tamamen İslami bankacılık yapmaktadır (Emirates Diary, 2019). 2018 yılı mali verilerine göre Dubai İslam Bankası (DIB) 155,657 milyon AED ve Abu Dabi İslam Bankası (ADIB) ise 101,000 milyon AED'nin üzerinde fon büyüklüğü ile en büyük iki faizsiz bankadır.

Dubai İslam Bankası (DIB), Bankacılık Hizmetleri Sözleşmesi ile tanımlanan cari hesaplar "*Current Account*", yatırım tasarruf hesabı "*Investment Saving Account*" ve sınırsız yatırım mevduat hesabı "*Unrestricted Investment Deposit Account*" hesapları karz ve mudârebe temelli yapılandırılmıştır (DIB, 2019c: 2-3). Zikredilen sözleşmede yer almamakla birlikte DIB yatırım vekâleti ile de fon toplamakta ve kullandırmaktadır. DIB'ın Mart 2019 mali verileri esas alınarak yapılan hesaplamada Yatırım Vekâleti "*Wakalah*" ve emtia murâbahası "*International Murâbaha*" ile

kullandırılan fonlar toplam fon kullandırımlarının %25'ini oluşturmaktadır (DIB, 2019b: 18).

Suudi Arabistan Merkez Bankası'nın (SAMA) aylık bültenine "*Monthly Bulletin July 2019*" göre temmuz itibarı ile 1.679 milyar SAR toplam mevduatın %63'ü vadesiz mevduat, %25'i vadeli, gerisi de diğer mevduattan oluşmaktadır (SAMA, 2019). National Commercial Bank (NCB) 437,5 milyar SAR aktif büyüklüğü ve %20 pazar payı ile Krallıktaki en büyük bankadır. Al Rajhi Bank %15,9, Samba %10,4 ve Riyad Bank %9,7 pazar payına sahiptir. Al Rajhi, Alinma, Bank Al Bilad ve Bank Al Jazira, faizsiz bankalar olup bankacılık aktiflerinin %27,2'sini oluşturmaktadır. 2018 yılı ilk çeyrek verilerine göre Al Rajhi %58,5'lik aktif payı ile Krallıktaki en büyük faizsiz bankadır (Aljazira Capital, 2018: 1). Al Rajhi Bank'ın cari hesap "*Current Account*", mükemmel hesap "*Excellent Account",* kendi hesabın "*Own Account"* ve hanım hesabı "*Ladies Account*" olmak üzere 4 çeşit hesabı bulunmaktadır. Hanım hesapları, hanımlar tarafından açılan hesaplardır ki Suudi Arabistan da sadece hanımlara hizmet veren banka şubeleri bulunmaktadır. Diğer iki hesap ise sahiplerine hesap bakiyeleri ve verimliliklerine göre bankanın hizmetlerinden öncelikli ve avantajlı yararlanmak üzere tasarlanmış cari hesabın farklı bir çeşididir. Al Rajhi, Malezya'da tasarruflara kâr getiren vadeli mevduat "*Term Depozit*" hesabı açarken Krallıkta daha ziyade cari hesap olarak çalışmaktadır.

NCB, konvansiyonel banka olmakla birlikte İslami bankacılık penceresi de olan bir bankadır. NCB'de cari hesaplar "*Current Account*" ile Şeriata uyumlu vadeli mevduat hesabı "*Khayrat Alahli (Sharia Compliant Term Deposit)"* açılabilmektedir. Ayrıca, Özel Bankacılık "*Private Banking"* altında Şeriata uyumlu olduğu belirtilen karma ürün çözümleri "*Composite Product Solutions"* ve vadeli murâbaha mevduatı için bir alternatif olan "*Goodwill Product*" yer almakla birlikte bu hesapların İslami olarak hangi temele dayandıkları fon toplama ürünü olup olmadıkları tam olarak anlaşılamamıştır (NCB, 2019). NCB'nin denetimden geçmiş 2018 yılı mali tablolarının dip notlarına göre yabancı para ve uluslararası segment hariç toplanan fonların sadece %21'i vadeli hesaplardan oluştuğu ancak ne kadarının İslami bir sertifikaya sahip olduğu anlaşılamamıştır (NCB, 2018: 58).

Faizsiz finans konusunda batıda ilk akla gelen ülke İngiltere'dir. İngiltere de faizsiz sistemle ilgili çalışmalar 1970'li yıllara kadar gitmektedir. Özellikle Körfez kaynaklarının çekilmesi için faizsiz finansla ilgili her türlü hukuki ve teknik altyapı

hazırlanmaktadır. Tam teşekküllü faizsiz banka faaliyete başlamadan önce HSBC, Albaraka ve Ahlî United Bank gibi bankalar İslami mortgage hizmeti ile sektöre kısmen adım atmışlardır. İngiltere'nin tam teşekküllü ilk faizsiz bankası "The Islamic Bank of Britain" adıyla 2004 yılında Katar sermayesi ile kurulan Al Rayan Bank'dır. İngiltere'de tam teşekküllü faizsiz banka olarak Al Rayan (2004), ADIB (2012), Blme (2007), QIB (2008) ve tamamen yerli sermayeli İslami banka olan Gatehouse Bank Plc (2008) hizmet vermektedir. Bu bankaların Q3/2017 itibarı ile aktif toplamları yaklaşık 3,5 milyar GBP'dir. Ayrıca 20'nin üzerinde konvansiyonel banka ise faizsiz bankacılık pencereleri "*Shari'ah Compliant Windows*" ile faizsiz bankacılık hizmeti vermektedir. Çok sayıda yatırım yönetimi, danışmalık ve sigorta firmaları ile faizsiz hizmet verilen İngiltere'de 2014 yılında 200 milyon GPB'lik ilk devlet sukuku "*sovereign sukuk*" çıkarılmıştır (Rahman, 2017: 157-159). İngiltere'de faizsiz bankacılık aktifleri 19 milyar USD'a, Londra Borsası'nda kote edilmiş sukuk tutarı 48 milyar USD'a ulaşmıştır (Derici, 2018).

QIB UK'in 2018 yılı faaliyet raporunda, 434,5 milyon GBP müşteri mevduatlarının %10 cari mevduat "*demand deposit"* %25,9 ihbarlı mevduat "*notice deposit"* ve %63,6'sı yatırım vekâletinden oluşmaktadır. Bankalar mevduatı, 91,5 milyon GBP olup %11'i teverruk, bakiyesi yatırım vekâleti temelli açılmıştır (QIB.UK, 2018: 34).

ADIB UK'in 2018 yılı faaliyet raporunda 144,8 milyon GBP yatırım vekâleti mevduatın tamamı BAE'den sağlanmıştır. Müşterilerin 41,6 milyon GBP mevduatının 36 milyon GBP'si cari hesap, bakiye yatırım mevduatı hesaplarından oluşmaktadır (ADIB UK, 2018: 38) Gösterge niteliğinde beklenen kârdan söz edilmekle birlikte müşterilerin tasarruf ve sabit vadeli mevduat hesaplarına kâr dağıtımının mudârebe temelli olduğu belirtilmektedir (ADIB UK, 2017: 5).

ABD'de halen 25 İslami finans kurumu faaliyet göstermektedir. Aktif büyüklüğüne göre ilk üçü "*the American Islamic Finance House*", "*University Bank*" ve "*Harvard Islamic Finance Program*" sayılabilir. JP Morgan, Standard Chartered Bank gibi yatırım bankaları da İslami bankacılık ürünleri sunmaktadır. Amerikan gayrimenkul sektörü ile ilgilenen Malezya ve Körfez'den bankaların yanı sıra, Devon Bank gibi belli eyaletlerde faaliyet gösteren kuruluşlar da bulunmaktadır (Dajani, 2019: 122).

Amerika'daki ilk faizsiz finans kuruluşu olarak 1987'de *The Amerikan Islamic Finance House (LARİBA RF)* faaliyete geçmiştir. LARİBA RF modeli, bir mülkün

sahiplik hakkı "*Milku'r-rakabe*" ile kullanım hakkını "*Hakku'l-menfa'a*" dikkate alan Albaraka'nın Londra'da konut piyasası için kullandığı modelin geliştirilmiş şeklidir. Modele göre bir ev satın alınmadan önce evin fiyatında bir şişkinlik olup olmadığı değerli metal veya temel gıda maddeleri fiyatları ile mukayese "*Mal Endeksleme Disiplini*" ile araştırılır. Mukayese edilen fiyatta önemli bir fark yoksa evin alım için uygun olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte evin kirasının da piyasa rayiçlerine uygun olması esastır. Anaparanın geri ödenme sürecinde elde edilecek kira geliri beklenen getiriyi karşılıyorsa bu işlem gerçekleştirilmektedir. Piyasa rayiçlerine göre satın alınan bir evin, sahiplik hakkı, finanse edilen tutara göre LARİBA RF'de, gerçek kira getirileri karşılığında kullanım hakkı ise müşteridedir. Müşteri ödemeleri yaptıkça mülkün ödediği kadarki kısmına sahip olmaktadır. Borçlandırmalar o gün için faiz ya da LİBOR'u dikkate almadan, mülkün aylık kirası, piyasadaki gerçek kira bedeline göre belirlenmektedir (Abdul-Rahman, 2015: 550-560).

LARİBA RF mevduat toplama yetkisi olmadığından 1987 yılında "*Bank of Whittier*" ın %93 hissesini satın alarak faizsiz bankacılık yapmaya başlamıştır (Abdul-Rahman, 2015: 580-581). Bu bankanın 2018 yılı faaliyet raporuna göre toplam 46,9 milyon USD mevduatının 9,2 milyon USD'ı "*Noninterest-bearing demand*" yani cari hesap, 11,7 milyon USD "*NOW, money market and saving*" yani para piyasası ve tasarruf hesapları, bakiye 25,9 milyon USD'lık kısmı ise "*Time deposit*" vadeli hesaplardan oluşmaktadır (Bank of Whittier, 2018: 3) Görüldüğü üzere rakamlar büyük değildir.

Kanada'daki helal ipoteklere yatırım yapan ve geri ödemelerden elde edilen kârı yatırımcıları ile paylaşan tek fon Manzil Helal Mortgage Yatırım Fonu'dur. Aynı zamanda da yatırımlarından helal getiri elde etme şansı veren tek ve ilk faizsiz finans kurumudur. Mortgage yatırımları için 25 yıla kadar vade imkânı tanıyan Manzil, açık ve kapalı ipotek olmak üzere iki ana yöntem kullanarak mortgage satışı yapmaktadır. AAOIFI kurallarına uygun olarak gayrimenkul önce fon adına alınmakta, üzerine bir kâr ilave edilerek murâbaha olarak satılarak müşteri adına tescil edilmektedir. Acık ipotek, ceza ödemeden toplu ödeme yaparak erken kapatmaya ve ödeme şartlarını yeniden belirlemeye imkân verirken kapalı ipotek yönteminde planlandığı üzere vadenin beklenmesi gerekmektedir. Geleneksel yöntem olan kapalı ipotek daha uygun maliyetlerle sunulmaktadır (The Manzil Mortgage Fund, 2020).

Özetle Küresel ölçekte fon toplamak için kullanılan finansal araçlar ülkeler arasında değişmekte ve dayandıkları İslami sertifikalar farklılık göstermektedir. Bununla

birlikte fon toplama araçları cari hesaplar, tasarruf hesapları, vadeli hesaplar ve mevduat sertifikaları olarak dört farklı grupta toplanmaktadır. Farklı ülkelerdeki banka uygulamalarını esas alarak fon toplama araçlarını açıkladıktan sonra hesapların öne çıkan diğer bazı özellikleri kâr dağıtımına etkileri açısından tasnif edilerek izah edilmektedir.

3.2.1. Cari Mevduat Hesapları (*Current Deposit Accounts*).

Cari mevduat hesapları, istenildiğinde para yatırıp çekilen, çek keşide edilmesini sağlayan ve hesaba bağlı olarak kredi kartı, ATM kartı, EFT ve internet bankacılığı gibi rutin bankacılık işlemlerinin yapılması için gerekli olan bir hesaptır. Cari hesaplar körfez ülkeleri başta olmak üzere hemen hemen tüm İslami bankalarda karz temelli olarak açılmaktadır. Bununla birlikte küresel uygulamalarda teverruk, vedia ve mudârebe temelli cari hesaplar da açılabilmektedir. Esasen vedia temelli sözleşmeler parayı kapsadığı zaman karz sözleşmesine dönüşmektedir.

Vedîa "*Wedi'ah*" mal veya paranın güvenli bir şekilde saklanması için mudi (emanet veren) ile vekil (emanet edilen) arasındaki emanet işlemini ifade etmektedir. Güvene "*Wadi`ah Yad Amanah*" dayalı ve garantili "*Wadi`ah Yad Dhamanah*" iki türü vardır. Güvene dayalıda vekil, kasıt ve kusuru dışında emanetin zayinden sorumlu tutulamaz. Emanetin tüm geliri ve masrafları mudiye aittir. Garantili vediada ise kasıt ve kusur aranmaksızın vekil emaneti mudiye iade etmek zorundadır. Vekil, güvenlik ücreti alabilir ve mudinin izni ile emanetten yararlanabilir. Ancak emanetin güvenlik dışındaki masraflarıyla değerindeki artış mudiye aittir. Garantili vediada emanet edilen para ise sözleşme karza dönüşür. Karz, aynı miktarda geri iade edilmesi gereken faizsiz bir kredi sözleşmesini ifade etmektedir. Mudi için baştan bir fazlalık belirlenemez, çünkü faiz olur. Borçlu ilave hizmetler için ücret alabilir. Ancak baştan belirleme ya da herhangi bir pazarlık olmaz ise borçlu hibe verebilir. Vedîa tek taraflı fesih edilebilirken karzda sözleşme süresi beklenebilir. (BNM, 2013b: 2-28)

Bank Muamalat'ın cari hesapları Malezya'da karz, Endonezya'da ise vedia temellidir. Karz ve vedia temelli cari hesaplara prensip olarak herhangi bir getiri verilememektedir. Banka, hesap sahibine istediği zaman parasını almayı garanti etmektedir. Cari hesaplara dayalı olarak verilen hizmetlerde müşteri verimliliğine göre bankadan bankaya değişen işlem ücretleri uygulanmaktadır.

Malezya'da cari hesapların karz ve teverruk temelli olan iki çeşidi bulunmaktadır. Teverruk temelli cari hesaplar, bir taraftan karz temelli cari hesapların özelliklerini taşırken diğer yandan bir gelir de getirmektedir. KFH Malezya'nın "*Sure Current Account-i*" hesabı, Al Rajhi Bank'ın "*Commodity Murabahah Current Account-i"* emtia cari hesabı, teverruk temelli bir cari hesaptır. Al Rajhi Bank'ın karz temelli cari hesabı "*Current Account-i"* bireyler için 500 RM ile açılırken, teverruk temelli cari hesabı 1.000 RM ile açılmaktadır.

Endonezya'da, cari hesapların vedia ve mudârebe temeline dayanan iki türü vardır. Vedia temelli cari hesaplara herhangi bir getiri verilmezken mudârebe olarak açılan cari hesaplar ilave bir getiri sağlamaktadır. Banka müşterisine cari hesaba bağlı verdiği hizmetlerin maliyetini yansıtmaktadır. Ancak mudârebe kâr paylaşım oranı müşterinin bilgisi olmadan değiştirilmemektedir. Bank Muamalat'ın "*iB Hijrah Attijary Current Account"* hesabı tüzel ve gerçek kişilerin iş ilişkilerinde kullandıkları vedia temelli bir cari hesaptır. "*İB Hijrah Ultima Current Account"* ise mudârebe temelli olarak açılan bir cari hesaptır. Özellikle tüzel kişilerce açılan bu hesap sahibine bir getiri sağlamaktadır.

3.2.2. Tasarruf Mevduatı Hesapları *(Saving Deposit Accounts).*

Tasarruf hesapları tasarrufu teşvik etmek için kullanılan herhangi bir vadesi olmayan hesaplardır. Hesap açılış tutarı vadeli ve cari hesaplara göre düşük tutulmakla birlikte genellikle her ay hesaba asgari bir tutar yatırılması istenmektedir. Doğrudan erişim ve ihbarlı olmak üzere iki çeşidi bulunmaktadır. Vadesi olmadığından istenildiği zaman para yatırılmaktadır. Doğrudan erişimli hesaplar istenildiğinde para çekilmesine izin verilirken, ihbarlı hesaplar için belli bir zaman önceden izin alınması şart koşulmaktadır. Tasarruf hesapları ATM kartı kullanılarak paraya ulaşma esnekliği açısından cari hesaplara benzese de tam olarak cari hesapların özelliklerine sahip değildir. Örneğin, bir tasarruf hesabına bağlı olarak çek keşide edilemez. Tasarruf hesapları karz, vedia, teverruk, mudârebe ve hibrit (karz ve mudârebe) temelli olarak açılabilmektedir. Getiri paylaşım oranı çoğunlukla banka lehine olarak belirlenmektedir.

Malezya'da tasarruf hesapları daha ziyade karz ve teverruk temelli açılmaktadır. Karz temelli tasarruf hesaplarına herhangi bir getiri ödenmezken, teverruk temelli hesaplara bir getiri verilmektedir. Alınacak getiri baştan bilinmektedir. Örneğin, KFH

Malezya'nın teverruk temelli "*SURE Saving Account*-i" bir getiri alırken, karz temelli "*Basic Saving Account-i"* herhangi bir getiri almamaktadır.

Bank İslam Berhad'ın "*iGain*" mudârebe temelli bir yatırım hesabıdır. Kâr paylaşım oranı 2.000-49.999 RM arasında %95,90-%4,10 banka lehine iken 200.000 RM üzeri tutarlarda %67,21-32,79 olarak belirlenmiştir. Cari hesapla yapılabilecek birçok işlem bu hesaba bağlı olarak da yapılabilir. Sigorta kapsamında değildir. (Bank İslam, 2019a)

Endonezya'da tasarruf hesapları, vedia ve mudârebe temelli açılabilmektedir. Vedia temelli hesaplara bir getiri ödenmezken, mudârebe temelli hesapların bir getirisi vardır. Vedia temelli açılan hesaplarda müşteri bankacılık işlemlerinden dolayı bir ücret öderken banka da müşterisine parasını istediği zaman geri çekme garantisi vermektedir. Mudârebe temelli de ise aynı ücretler alınmakla birlikte para çekilmesinde kararlaştırılan sürede haber vermek şarttır. Bank Muamalat Indonesia'nın "*iB Hijrah Saving Account"* hesabın mudârebe ve vedia temelli iki çeşidi vardır. Mudârebe temelli olan hesap %95-%5 kâr paylaşımlı ve 100.000 Rp ile açılmaktadır. Hesabın asgari 50.000 Rp'nin altına düşmesine izin verilmemekte ve hesap işletim ücreti alınmaktadır. Vedia temelli tasarruf hesaplarına kâr verilmemektedir. Hesap pasif hale gelmedikçe de herhangi bir ücret alınmamaktadır. Nakit çekim için ATM kartı tanımlanan hesaplara, yurt içi ve yurtdışından erişim hizmeti verilmektedir. Ancak bu hesaplara çek keşide edilememektedir (Bank Muamalat, 2019).

Katar'da QIB'in "*Misk Saving Account*", "*Saving*" ve "*Children Saving*" MAR'ın "*Investment Saving Account*" hesabı mudârebe temelli çalışmakta ve 18 yaşın altında bireyleri tasarrufa teşvik etmek için açılmaktadır. Tasarruf hesaplarında kârın paylaşım oranı genellikle banka lehine olmaktadır. Örneğin, QIB'in "*Misk Saving Account*" hesabı için kâr paylaşım oranı banka lehine %95-%5 olarak belirlenmiştir. Bu hesap aynı zamanda çekilişle ödül vermektedir (QIB, 2018a).

Albaraka Bahreyn'in tasarruf yatırım hesabı "*Saving Investment Accounts*" 18 yaş üzerinde ve 20 BHD asgari bakiye ile mudârebe temelli açılmaktadır. İstenildiğinde para yatırma ve çekme serbesttir. Kazanılan kâr her ay sonu aynı hesaba ilave edilmektedir. Hesaptan yapılan işlemler ücretsizdir. Asgari ağırlıklı aylık ortalama bakiyesi 20 BHD altına düşen hareketsiz hesaplardan 1 BHD ücret alınmaktadır.

Hesap asgari bakiyenin altında ve hareketsiz ise cari hesap kabul edilerek kâr ödenmez. Para çekmeden 1 BHD alınırken hesap kapatmak ücretsizdir.

Dubai İslam Bankası'nın (DIB) yatırım tasarruf hesabı "*Investment Saving Account*" belli bir vade ile sınırlı olmayan, belli bir zaman önce haber verilerek para çekilebilen, asgari tutarların altına düşülürse de cari hesap şartlarına haiz, mudârebe temelli ve aynı gün valörlü açılan cari hesap v bir hesaptır. Tasarrufu özendirmek için pazarlama politikalarına göre farklı versiyonları bulunmaktadır. Ayrıca DIB'in peşin kâr ödemeli yatırım vekâleti "*Advance Profit Payment Wakalah*," aylık kâr ödemeli yatırım vekâleti mevduatı "*Montly Payment Wakalah Deposit*" ile hesaba düzenli para yatırılabilen "*Recurring Wakalah Deposits*" gibi tasarrufu teşvik eden yatırım vekâleti temelli tasarruf hesapları bulunmaktadır. Avans kâr ödemeli hesaplar 250.000 AED ile açılırken diğer hesaplar 25.000 AED ile açılmaktadır.

KFH'ın yatırım tasarruf hesapları "*Investment Saving Accounts*" vade ile sınırlı olmayan hesaplardır. Yönetim Kurulunun belirlediği oranlarda kârdan bir pay ya da finansal yıl sonuçlarına göre zarardan pay almaktadırlar. Mutlak mudârebe ilkesine uygun olarak kullandırılan bu fonlara, hesabın aylık en düşük bakiyesi baz alınarak kâr dağıtımı yapılmaktadır. Örneğin, Baiti Hesabı "*Baiti Account*" çocuklara tasarruf alışkanlığı kazandırmak için asgari 10 KWD ile açılmakta ve mudârebe temelli çalışmaktadır. Kârlar mali yıl sonunda hesap edilir ve dağıtılır. Aylık belli miktarlarda bir bakiyenin hesaba yatma zorunluluğu bulunmaktadır. Hesap %60 mudârebe oranı ile açılır ve KFH'ın kâr oranı azami %20'dir. Kâr/zarar yıl sonunda hesaba yansıtılır. Tasarruf hesabına "*Saving Account*" üç aylık periyotlarla kâr dağıtımı yapılmaktadır. Gerçek kişilerce asgari 100 KWD veya muadili USD, GPB ve Euro cinsinden yabancı para ile açılmaktadır. Hesap bakiyesinin %60'ı mutlak mudârebe ilkesine göre açılmakta ve hesap kârının azami %60'nı almaktadır. Hesap aktif olduğu sürece kâr/zarar her mali çeyreğinin sonunda ilan edildikten sonra aynı hesaba yatırılır.

KFH'ın ihbarlı yatırım vekâleti hesabı "*Wakalah Call Account*" şirketlerce 1.000 KWD ve muadili yabancı para (USD, GBP, Euro) cinsinden açılmaktadır. KFH, yatırım vekâleti hesabı açarken detaylara dair müşterinin yazılı onayını alır ve beklenen kâr oranlarını müşteriye bildirir. Beklenen kâr oranı değiştirildiğinde KFH, bu oranı web sitesi de dahil olmak üzere alışılmış iletişim araçları aracılığıyla ilan etmektedir. KFH, yatırım vekâleti ilkelerine uygun olarak hesapta biriken fonların tamamını serbestçe karar vererek meşru yatırımlara yönlendirir. Kârlar hesabın günlük

bakiyesi üzerinden hesaplanmaktadır. Hesabın günlük bakiyesi 100 KWD veya muadili yabancı paranın altına düşerse hesap karz-ı hasen muamelesi gördüğünden hesaba kâr tahakkuk ettirilmemektedir. Hesabın kârı, mali çeyreğinin sonunda açıklanır ve aynı hesaba eklenir. Gerçekleşen kâr beklenen kârdan büyük ise hesap sahibi bu artıştan vekili KFH lehine feragat eder. KFH anaparanın korunması ve yatırım başvuru formunda kararlaştırılan beklenen kâr oranını elde etmek için çalışır. Hata, ihmal ve vekillik koşullarının ihlali durumunda ortaya çıkan gerçek hasar için müşterinin zararını telafi etmekle sorumludur. KFH, elverişli bir yatırım imkanının olmaması veya yatırım günü tahsilatın yapılamaması ve başkaca sebeplerden dolayı herhangi bir yatırım talebini reddetme hakkına sahiptir.

Katar'lı MAR'ın ihbarlı yatırım hesabı "*Call Investment Account*" ile hesap sahibine hesabından kısmen veya tamamen para çekebilme imkânı verilmektedir. Mudârebe temelli çalışan bu hesap asgari tutarların altına düşürülürse cari hesap gibi işlem görmektedir. Aynı gün valörlü çalışan bir hesaptır.

İngiltere, Al Rayan Bank'ın ihbarlı tasarruf hesapları "*Notice Saving Account*", gelir getiren tasarruf hesabı olmakla birlikte istenildiği zaman para çekilebilmektedir. Hesaptan para çekilecekse 60 gün ve 90 gün önce bildirim yapılması gerekir.

KFH'ın farklı tasarruf hesapları bulunmaktadır. Uzun dönem yatırım hesabı "*Long Term Investment Account*", küçükler için yüksek öğretim yatırım planı "*Jameati*", emeklilik için yatırım planı" *Thimar*", evlilik için yatırım planı "*Rafaa",* çok amaçlı yatırım planı "*Injaz*", özel sağlık bakımı için yatırım planı "*Shifaa*" olmak üzere çeşitli kategorilere sahiptir. Bu hesaplar yalnızca KWD olarak açılmaktadır. Hesap bakiyesinin %80'i mutlak mudârebe ilkesine göre açılmakta ve KFH'ın kârdan alacağı azami pay %20 ile sınırlandırılmaktadır. Kâr/zarar yıl sonunda hesaba yansıtılır. Kararlaştırılan süre ve önceden tanımlanmış toplam tasarruf tutarı, hesabı açmak için ön koşullardır. KFH iptal talebini onaylamadığı sürece hesap sahibi kurallara uymak zorundadır. Hesap dönem sonundan önce kapatılamamaktadır.

3.2.3. Vadeli Mevduat Hesapları (*Term Deposit Accounts).*

Cari hesaplar ve tasarruf hesapları dışında kalan ve belli bir vade (3, 6, 9, 12 ay ve daha uzun) ve bir getiri beklentisi ile açılan hesaplardır. Vadeli hesaplarda vadeden önce para çekilmesine izin verilmemektedir. Vadeli hesaplar daha ziyade mudârebe temelli açılmakla birlikte bazı ülkelerde teverruk, yatırım vekâleti ve hibrit (mudârebe ve karz) olarak da açılmaktadır. Hibrit temelli açılan vadeli hesaplar KFH'ın uygulamasında görülmektedir. Hibrit hesaplarda karza tekabül eden kısmın zorunlu karşılıklar ve ankes için kullanıldığı, mudârebe olarak açılan kısım ile de tamamen yatırım yapıldığı düşünülmektedir. Müşteri vadesinden önce hesabını tamamen kapatmak veya kısmen para çekmek isterse bu durumda bankaların temerrüt kurallarına uygun bir süreç işlemektedir.

Malezya'da mevduat hesapları "*Deposit Account"* ve yatırım hesapları "*Investment Account*" olarak iki tür mevduat bulunmaktadır. Vadeli mevduat hesaplarına daha ziyade sabit getiri verilmekte dağıtılacak getiri oranı baştan belirlenebilmektedir. Sabit getiri verilen hesapların teverruk ve ücretli vekâlet (yatırım vekaleti) temelli çalıştıkları anlaşılmaktadır. Yatırım mevduatı hesapları ise mudârebe ve yatırım vekâleti temelli olarak açılmaktadır.

Al Rajhi Bank, Malezya'da vadeli mevduat hesapları "*Term Depozit*" 1-60 ay vadelerde açılırken, anapara garanti edilmekte ve sabit getiri verilmektedir. Günlük olarak tahakkuk eden getiri vade sonunda ödenmektedir. Hesabın arka planı, emtia murâbahası "*Commodity Murabahah*" ya da yatırım vekâletine "*Vekâle bil Ujrah*" dayanmaktadır (Al Rajhi Bank.my, 2019).

Alliance Islamic Bank Berhad, "*Alliance Term Deposit-i*" ve çocuklar için "*Junior Smart Term Deposit-i*" adında iki ayrı (1-60 ay) vadeli hesap ile açılışta anlaşılan sabit bir getiri garanti edilmektedir. Her iki hesap da teverruk temellidir (Alliance Islamic, 2019).

Bank İslam (2019a) Berhad ise yatırım hesabı "*Wafiyah Investment Account*" 24 aya kadar vadeli olarak yatırım vekâleti temelli açılmaktadır. Anapara ve kâr garantisi bulunmadığı ifade edilmektedir. Yüksek getiri (%4) sağladığı ifade edilmekle birlikte bu getirinin zaman zaman değiştiği not edilmiştir. Hesap sigorta kapsamında değildir.

Bahrain Islamic Bank'ın (BisB), yatırım mevduatı "*Investment Depozit*" kapsamında üç ayrı hesabı bulunmaktadır. Normal vadeli mevduat "*Normal Time Deposit*" ve

yüksek anaparalar için daha yüksek kâr öneren özel vadeli mevduat "*Special Time Deposit*" hesapları mudârebe temelli açılırken, "*Al Wakalah Deposit*" ise iki yıl vadeli ve yıllık %3,5-%3,75 arasında cazip getiri oranları vaat edilen ve aylık kâr dağıtımı yapılan yatırım vekâleti temelli açılmaktadır (BisB, 2019a).

İngiltere Al Rayan Bank'ın sabit vadeli tasarruf hesapları "*Fixed Term Saving Account*" yatırım vekâleti temelli çalışmaktadır. Sabit vadeli tasarruf hesapları çeşitli vadelerde (12, 18, 24 ve 36 ay) açılmakta ve vadeden önce para çekilmesine müsaade edilmemektedir. Hesaplar yatırım vekâleti temelli çalıştıkları için hesap açılışında müşteriye beklenen kâr oranı önerilmektedir. Kârlar hesaba ilave edilecekse, beklenen kâr oranı daha iyi bir oran olarak belirlenmektedir. Örneğin, 12 ay sabit vadeli bir mevduat hesabı açılacaksa, beklenen kâr oranı yıllık %2,05, getiri hesaba ilave edilecekse bu oran %2,07 olarak uygulanmaktadır. Beklenen getiri oranı, sabit vadeli tasarruf hesapları için sabit, diğer hesaplarda değişken olabilmektedir. Herhangi bir nedenden dolayı Al Rayan Bank, sabit vadeli tasarruf hesaplarında beklenen getiri oranını karşılayamayacağını tahmin ediyorsa hesap sahibini bilgilendirmektedir. Hesap sahibi isterse o tarihe kadar getirisiyle birlikte parasını geri alabilmektedir. Diğer tasarruf hesaplarında beklenen kâr oranı belli olsa da bunun değişkenlik gösterebileceği ve değişikliklerden de hesap sahibinin haberdar edileceğine dönük bir yapı bulunmaktadır. Hesap sahibi beklenen kâr oranını yeterli bulmazsa anaparasını geri alabilecektir (Al Rayan Bank, 2019).

Gatehouse Bank PLC-UK'in sabit vadeli mevduat "*Fixed Term Deposit*" 1, 2, 3 ve 5 yıllık vadelerde açılabilmektedir. Banka, zaman zaman hesaba uygulanan beklenen kâr oranı yayınlamaktadır. Beklenen kâr oranının elde edilemeyeceği tahmin edilirse beklenen yeni kâr oranını hesap sahipleri ile paylaşır. Müşteri isterse bu yeni beklenen kâr oranı ile devam edebilir, isterse birikmiş karını alarak hesabı kapatabilir. Ancak beklenen kâr oranının her zaman sağlandığı da ayrıca not edilmektedir. Hesapların şeriata uygun çalıştığı ifade edilmekle birlikte dayandığı "akit" net değildir. Hesapların çalışma şeklinden tamamen yatırım vekâleti temelli oldukları anlaşılmaktadır. Hesapların asgari ve azami anapara yatırma sınırları bulunmakta, para çekme esnekliğine göre getirileri değişmektedir (Gatehouse Bank, 2018).

Suudi Arabistan Alinma Bank'ta, müşteri vadeli hesapları "*Customers' Time Investments*" murâbaha ve mudârebe, bankalar arası mevduat ise murâbaha, mudârebe ve yatırım vekâleti temelli açılmaktadır (Alinma Bank, 2018: 27-28). Mali tabloların

48’nci sayfasında yer alan dip notlarına göre âtıl fonlar, diğer bankalarda emtia murâbahası (teverruk) ve yatırım vekâleti ile değerlendirilmektedir.

DIB’in sınırsız yatırım mevduat hesabı “*Unrestricted Investment Deposit Account*” hesapları mudârebe temelli belli vadelerde (1, 2, 3, 6, 9 ve 12 aylık) açılan ve 1 gün valörlü para yatırılan bir hesaptır. DIB ayrıca yüksek getirili yatırım vekâleti mevduatı “*Maximizer Wakalah Deposit*” ve uzun vadeli yatırım vekâleti mevduatı “*Long Term Wakalah Deposit*” gibi çeşitli formlarda sabit vadeli yatırım vekâleti hesaplarına sahiptir. İlk hesap 18 ay vade ve 10.000 AED ile açılırken diğeri 3 ve 5 yıl vadeli 25.000 AED ile açılabilmektedir (DIB, 2019a). DIB’ın Mart 2019 mali verileri esas alınarak yapılan hesaplamada Yatırım Vekâleti “*Wakalah*” ve emtia murâbahası “*International Murâbaha*” ile kullandırılan fonlar toplam fon kullandırımlarının %25’ini oluşturmaktadır (DIB, 2019b: 18).

ADIB’ın tasarruf ve vadeli hesaplarının büyük bir kısmı mudârebe temelli çalışmakla birlikte sadece tüzel kişilerce açılan “*Busines Wakalah Deposit*” mevduatı da vardır. Sınırlı mudârebe ilkesine göre çalışan yatırım vekâleti prensibine dayandığı belirtilen bu hesabın açıklamasında “hem kârı hem de zararı paylaşırsınız” ifadesi yer almaktadır (ADIB, 2018b). Yatırım vekâleti anlaşmasına “*Master Wakalah Agreement For Investment*” göre vekil (banka) müvekkilden aldığı fonu kendi fonları veya diğer fonların bulunduğu bir havuzda birleştirerek birlikte yatırım yapabilir. Vekil (ADIB) beklenen kârı müvekkile (hesap sahibine) veremeyeceğini anladığında bunu hesap sahibine bildirmek zorundadır. Hesap sahibi isterse devam eder, isterse anlaşmayı bozar (ADIB, 2015).

Endonezya’da İslami vadeli mevduat “*Islamic Time Deposit*” müşteri ve banka arasındaki anlaşmaya dayalı olarak belirli bir süre sonra geri çekilebilmektedir. Bu hesaplar mudârebe temelli olarak çalışmaktadır. Sınırlı ya da sınırsız mudârebe olması hesap açılırken kararlaştırılmaktadır. Kâr paylaşımı önceden kararlaştırılan orana göre yapılır. Banka, çek defteri baskı giderleri, damga vergisi, işlem raporu ve bakiye ekstresinin basılması, hesabın açılması ve kapatılması gibi giderler için müşteriden ücret talep edebilir. Hesap sahibinden onay alınmaksızın kâr paylaşım oranı düşürülemez. Bank Muamelat’ın vadeli mevduat hesabı “*iB Hijrah Deposit Account*” minimum 5 milyon Rp (1.000 USD) ile mudârebe temelli olarak 1, 3, 6 ve 12 aylık vadelerle gerçek ve tüzel kişiler tarafından açılabilmektedir. Mudârebe temelli çalışan hesaplar herhangi bir sigortaya tabi değildir (Bank Muamelat, 2019).

MAR'ın sabit vadeli yatırım mevduatı hesapları "*Fixed Term Investment Deposit Account*" mudârebe temelli çalışmaktadır. Vade dolmadan hesap sahibine anaparasını geri çekmesine izin verilmemektedir. Bununla birlikte müşteri parasını istiyorsa temerrüt kuralları çalışmaktadır. Müşteriye yatırdığı parası aynen verilebildiği gibi daha az veya tam kâr veya kısmı kâr ilavesiyle verilebilmektedir (MAR, 2019: 23).

Albaraka'nın mudaraba yatırım hesapları "*Modaraba Investment Accounts*" normal müşteriler için 1,000 BHD, özel müşteriler için ise 100.000 BHD asgari anapara ile çeşitli vadelerde (1, 3, 6, 9 veya 12 ay) açılabilmektedir. Vadeden önce para çekilirse yatırımcıya kâr ödenebilir. Yatırımcıya ödenecek kâr tutarı başlangıç tarihinden başlayarak çekilme tarihine kadar olan dönemin fiili oranı, temerrüt kurallarına göre yeniden hesaplanmaktadır. Kâr tutarındaki fark hesap tutarından düşülmektedir (Albaraka Bh, 2019: 1-2).

İngiltere Al Rayan Bank'ın anlık erişimli tasarruf hesabı "*Direct Saving Account*" ve talebe bağlı tasarruf hesabı "*On Demand Saving Account*" danışma kurulu kararlarına göre mudârebe temelli oldukları anlaşılmakla birlikte gerek danışma kurulu kararlarından gerekse web sayfasında yatırım vekâleti temelli hesaplardaki gibi açıklayıcı bir bilgiye rastlanmaması çok fazla kullanılmadığı kanaatini doğurmaktadır (Al Rayan Bank, 2019).

KFH'ın Kawtar yatırım mevduatı "*Al Kawthar Investment Deposit*" ise asgari 10.000 KWD ile yıllık olarak açılmakta, kâr ise aylık olarak dağıtılmaktadır. Hesap %70 mudârebe, %30 karz-ı hasen temelli olarak açılmaktadır. KFH'ın kâr paylaşım oranı %40'la sınırlıdır. Vade tarihinden önce hesap kapatılırsa hesaba yatan son üç aylık kâr ödenecek tutardan düşülmektedir. (KFH, 2019)

Dimah yatırım mevduatı "*Al Dimah Investment Deposit*" asgari 5,000 KWD ve 1, 3, 6, 9, 12 aylık vadelerde açılabilmektedir. Aylık hesaba her ay, diğer hesaplar için ise her çeyrekte kâr ödemesi yapılmaktadır. Mutlak mudârebe ilkesine göre 1, 3, 6, 9 ve 12 aylık vadelerde, sırayla %70, %75, %80, %85 ve %90 mudârebe, bakiyeleri karz-ı hasen olarak açılmaktadır. KFH yatırım hesaplarının kârından azami %40 pay almaktadır. Hesaptan vadeden önce para çekilirse hesap "*Investment Saving Account*" olarak değerlendirilir. Kârı da ona göre hesaplanır. KFH, kârı yeniden hesaplamak ve fazla ödenen kârı geri alma hakkına sahiptir. Hesap, açılıştan itibaren bir (1) aylık bir sürede iptal edilirse herhangi bir kâr alamaz. (KFH, 2019)

3.2.4. Mevduat Sertifikası (*Certificates of Deposit*)

ABD'de faizsiz bankalar, mevduat sertifikaları "*Certificates of Deposit*" ile vadeli hesap açmaktadır. Mevduat sertifikası, üzerinde yazılı tutardaki mevduatın kim tarafından yatırılmış olduğunu gösteren bir belgedir. Mevduat sahibi parasını en az 30 gün olmak üzere belirlenen vadeden önce çekememektedir. Mevduat sertifikaları mevduatı temsil eden bir belge olmakla birlikte bir tür menkul kıymet niteliği taşıdığından diğer mevduat türlerinden ayrılmaktadır. Ciro (*ıskonto*) edilebilir ya da ciro edilemez nitelikte olabilmektedir (Çelebican, 1979: 273).

La Riba RF'nin vadeli mevduat sertifikası "*Time Certificates of Deposit* "asgari 1.000 USD anapara ile 30 günden bir (1) yıla kadar sabit vadeli açılır. Hesabın getirisi günlük olarak hesaplanır, aylık veya üç aylık vadelerde isteğe bağlı olarak aynı hesaba yatırılır veya çekle ödenir. Jumbo vadeli mevduat sertifikası "*Jumbo Time Certificates of Deposit"* ise 100.000 USD anapara, daha yüksek kâr ve vadenin üç (3) yıla kadar uzaması ile farklılaşmaktadır. Vadeden önce para çekilildiğinde anaparada azalmaya sebep olunursa cezai bir yaptırım bulunmaktadır. Hesaplar, Federal Mevduat Sigorta Şirketi "*Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC*)" tarafından sigortalıdır (Whittier, 2019).

3.3. Küresel Fon Toplama Araçlarında Kâr Dağıtımına İlişkin Hususlar

Küresel ölçekte açılan ve sahibine bir getiri sağlayan hesaplar genel hatları ile bir önceki başlıkta tasnif edilerek açıklanmıştır. Küresel ölçekte fon toplama araçlarının; asgari hesap tutarı, para cinsi, hesabın vadeli olup olmadığı, hesabın dayandığı İslami temel, mevduat sigortası, kâr beklentisi, vadeden önce para çekilmesi, kâr paylaşım oranı, avans kâr uygulaması, fonların değerlendirme yöntemleri, hesapların yenilenmesi ve kâr hesaplama yöntemleri gibi öne çıkan özellikleri katılım bankacılığı kâr dağıtım sistemine referans teşkil etmesi açısından başlıklar halinde aşağıda ayrıca tasnif edilerek özetlenmektedir.

3.3.1. Hesabın Asgari Bakiyenin Altına Düşmesi

Açılan bir tasarruf hesabında bakiye asgari tutarın altına düşerse bu hesap daha düşük kâr dağıtan bir alt hesap muamelesi görmektedir. Örneğin, Barwa Bank'ın "*Faseel High Profit Saving Account*" hesabı böyle bir hesaptır. Hatta DIB'in yatırım tasarruf hesabında "*Investment Saving Account"* olduğu gibi hesap asgari bakiyenin altında ve hareketsiz ise bu hesaba cari hesap koşulları uygulanır ve kâr ödenmez. Ayrıca, asgari

ağırlıklı aylık ortalama bakiyenin altına düşen hareketsiz hesaplardan belli bir ücret alınmaktadır.

3.3.2. Kâr Dağıtımında Avans Verilmesi

Genel bir uygulama olmamakla birlikte hesap açılışında henüz kâr edilip edilmediği belli olmadan, en son ilan edilen mudârebe kâr oranı esas alınarak müşterinin hesabına kâr tutarı peşin olarak ödenmektedir. Müşteri bu parayı istediği gibi kullanabilir. Hesaptan para çekilirse mevduatın bankada kaldığı gün sayısı esas alınarak avans kâr tutarı ve müşteriye ödenecek kâr tutarı yeniden belirlenmektedir. Peşin kâr, beklenen kâr oranına göre ödenir. Dolayısıyla gerçek kâr tutarı her ay hesaplanır ve ödenen avans kârının, kazanılan gerçek kârdan farklı olması durumunda, aradaki fark taraflardan mahsup edilmektedir. Örneğin, Barwa Bank'ın mudârebe temelli hesabı "*Profit in Advance Deposit (Wadiati)*" avans olarak peşin kâr ödemeli bir hesaptır. Wadiati hesabı, 6, 12, 18 aylık vadelerde ve asgari 250.000 QAR ile açılmakta ve kârın tahsil edilmesi için vadeye kadar beklenmesi gerekmemektedir (Barwa Bank, 2019).

3.3.3. Kâr Hesaplama ve Ödeme Dönemi

Kâr hesaplama dönemi bankadan bankaya hatta bir bankada farklı hesaplar için bile farklılık göstermektedir. Günlük, aylık ve 3 aylık periyotlarla kâr hesaplanarak vadesinde hesaba yatırılmaktadır. Örneğin, Al Raji Malezya'da vadeli hesaplarda günlük olarak tahakkuk ettirdiği getiriyi vadesinde hesaba ödemektedir.

Katar Barwa Bank'ın "*Waidata*" hesabının kârı, aylık hesaplanıp vadesinde ödenmektedir. Al Salam İslamic Bank yatırım hesapları "*EIOA"* için günlük olarak tahakkuk eden kârları vadesinde hesaba ödemektedir.

BAE'de ADIB, kısa vadeli yatırım hesaplarında "*Short Term Investment Account*" kârı günlük hesaplayıp aylık hesaba yansıtırken tasarruf hesaplarında "*Saving Account*" kârı aylık hesaplayıp 3 ayda bir hesaba yansıtmaktadır.

Kârlar hesap sahibinin gösterdiği cari hesaba yatırılabileceği gibi aynı hesaba da ilave edilebilmektedir. Kârlar hesaba ilave edilecekse beklenen kâr oranı hesap sahipleri lehine daha iyi bir oran olarak belirlenmektedir. Örneğin, Al Rayan Bank'ta, 19 Eylül 2019 itibarı ile yatırım vekâleti temelli 12 ay sabit vadeli bir mevduat hesabı için beklenen kâr oranı yıllık %2,05, kâr hesaba ilave edilecekse bu oran %2,07 olarak uygulanmaktadır (Al Rayan Bank, 2019).

3.3.4. Kâr Paylaşım Oranı

Banka ile hesap sahibi arasında paylaşım oranı hesabın türü ve tutarına, hesabın çekilişle bir ödül verip vermediğine göre çeşitli oranlarda bankadan bankaya farklılık göstermektedir. Kâr paylaşım oranı, belli bir vadesi olmayan tasarruf hesaplarında daha ziyade banka lehine çalışmaktadır. Örneğin, ADIB tasarruf hesapları kârından %85 pay alırken, diğer mudârebe temelli hesaplardan %80 pay almaktadır (ADIB, 2018b). KFH, uzun dönem yatırım hesaplarında "*Long Term Investment Accounts*" azami %20 kâr alırken "*Kawtar Investment Account"* gibi diğer bazı hesaplarda bu pay azami %40'a kadar çıkabilmektedir.

Mudârib olarak alınacak pay yatırım tutarına göre değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin, Albaraka Bahreyn 500,000 USD ile 999,999 USD arası mevduattan 15% kârdan pay alırken, 10 milyon USD ve üzerindeki mevduattan 5% kârdan pay almaktadır (Albaraka Bh, 2019: 1).

Endonezya'da kâr (gelir) paylaşım oranı tutara göre farklı olmakla birlikte banka lehine %52,50 ile %99,99 arasında değişmektedir. Örneğin, mudâdarebe temelli Hicret tasarruf hesabı "*iB Hijrah Saving Account*" banka lehine %95 iken hesap sahibi gelirden %5 pay almaktadır.

3.3.5. Hesap Açılışında Hesabın Getirisinin Bilinmesi

Malezya'da Pazarlama politikaları gereği kısmen farklılıklar arz etse de fon toplama için kullanılan hesaplar büyük oranda benzerlik göstermektedir. Vadeli hesaplara "*Term Depozit*" sabit getiri verilmektedir. Sabit getiri verilen hesaplar teverruk "*Commoditiy murabahah*" ve ücretli vekâlet "*Wakalah bil Ujrah*" temelli çalışmaktadır. Malezya'da Al Rajhi ve Bank Alliance'ın vadeli hesaplarında uygulama bu şekildedir. Yani dağıtılacak getiri baştan belirlenebilmektedir.

3.3.6. Hesap Sahiplerine Çekilişle Ödül Verilmesi

Tasarrufu özendirmek için çekilişle hesap sahiplerine çeşitli ve şaşırtıcı büyük ödüller verilebilmektedir. Örneğin, Endonezya'da da tamamen döviz bazlı açılan Bank Muamelat'ın "*IB Hijrah Valas Saving"* hesabı vedia temelli bir tasarruf hesabıdır. Hesap bir getiri taahhüt etmemekle birlikte aylık bonus kazanma fırsatı vermektedir.

QIB'in Misk tasarruf hesapları mudârebe temelli çalışmakta ve 18 yaşın altında tasarrufu özendirmeye yöneliktir. Kâr paylaşımında bankanın payı %95, yatırımcının

payı ise %5 olarak belirlenmiştir. Misk yatırımcıları ayrıca banka tarafından belli aralıklarla yapılan çekilişlerle ödül kazanmaktadır (QIB, 2018a).

KFH Malezya'nın vadeli "*Libshara Account-i*" hesabında öne çıkan bir başka husus ise vadeli ve kâr getiren bir hesap olmasının yanında belli periyotlarda çekilişlerle katılımcılarına hediye, hatta 1 kilo altın kazanma şansı verilmesidir. Bu uygulama diğer bankalarda belli hesaplarda yaygın olarak kullanılmaktadır.

KFH'ın Rabeh hesabı "*Al Rabeh Account*" maaş hesabı olup sadece KWD ile açılmaktadır. Belli koşulları sağlayanlara çekilişle belli hediyeler verilmektedir. 2018'deki getiri oranı 0.125%'dir. Yüzde yüz mutlak mudârebe olarak açılan hesabın kârının %90'ı KFH'a kalmaktadır. Kâr her yıl sonunda hesaba yatırılmaktadır.

Albaraka Bahreyn'in Bereket yatırım hesabı "*alBarakat Investment Account*" için ağırlıklı aylık ortalama bakiye asgari 50 BHD'dir. Ortalamada asgari bakiyenin altına düşen hesaplar cari hesap olarak kabul edilerek kâr tahakkuk ettirilmez. Hesapla ilgili işlemler, para yatırma ve çekme ücretsizdir. Mudârebe temelli bu hesaplara çekilişle her ay 30.000 BHD nakit ödül ve dört (4) büyük şaşırtıcı ödül verilmektedir (Albaraka Bh, 2019: 1-2).

BisB'in aylık düzenli para yatırmaya imkân tanıyan, asgari 18 aylık bir yatırım süresi olan ve yıllık %1,75 kâr beklentisi ile açılan İkra yatırım hesabı "*Iqra İnvestmen Account*" ile çekilişle günlük 1.000 USD ve cuma günleri de 10.000 USD'ye kadar ödüller dağıtan "*Tejoori Al İslami*" adında iki ayrı yatırım hesabı daha bulunmaktadır. Çekilişe katılabilmek için hesapta 7 gün boyunca en az 50 BHD tutulması şarttır. (BisB, 2019a).

Ghina Tasarruf Hesabı "*Ghina Saving Account*" çekilişle asgari tutara bir çekiliş hakkı olmak üzere asgari tutarın katlarına göre çekiliş hakkı vererek her 4 ayda bir 3 milyon AED ödül dağıtmaktadır. Bu ödüller yalnızca ADIB'nin takdirine bağlı olarak ADIB'in hissedar fonlarından karşılanmaktadır. Hesaplar asgari tutar AED ve eşdeğeri USD, GBP ve Euro cinsinden açılabilmektedir.

3.3.7. Karz Temelli Hesaplara Hibe Verilmesi

Malezya'da bazı bankaların uygulamalarında "karz" temelli çalışan hesaplara aylık olarak bankanın takdirinde olmak üzere hediye-bağış "*Hibah*" verilmektedir. Örneğin,

Bank İslami'nin karz tasarruf hesaplarına "*Qard Saving Account-i*" hibe verilmektedir (Bank İslam, 2020).

Malezya Merkez Bankası'nın (BNM) düzenlemesine göre karz misli ile geri ödenmesini gerektiren bir borç sözleşmesidir. Karz sözleşmesi ile bankaya para yatırılabilir. Banka bu parayı misli ile iade etmeyi garanti eder. Hesabın geliri ve hesaba ait masraflar bankaya aittir. Hesap sahibine önceden belirlenmiş bir fazlalık faiz olduğu için verilemez. Ancak önceden bir taahhüt ya da belirlenmiş bir getiri yoksa banka hesap sahibine isterse kendi payından hibe olarak bir pay verebilir. Karz için belli bir vade de belirlenebilmektedir (BNM, 2013b: 13-28).

3.3.8. Vadeden Önce Para Çekilmesi

Vadeden önce para çekilirse hesap sahibine ödenecek kârla ilgili çeşitli uygulamalar mümkündür. Katar'da Masraf Al Rayan'ın uygulamasına göre müşteriye yatırdığı para aynen verilebildiği gibi daha az veya tam kâr veya kısmı kâr ilavesiyle daha fazla ödeme yapılabilmektedir.

Albaraka Bahreyn ise yatırımcıya ödenecek kâr tutarını paranın hesapta kaldığı dönemin fiili oranına göre %1'den daha az olarak yeniden hesaplamaktadır. Kâr tutarındaki fark hesaptan düşülmektedir. (Albaraka Bh, 2019: 1-2).

KFH, Malezya'da vadeden önce çekilişlere kâr payı ödememektedir. Bununla birlikte Kuveyt'teki yaptığı uygulama farklıdır. Vadesinden önce çekilen mevduat için kâr hesaplama yöntemi banka lehine olan bir başka hesabın şartlarına uygun olarak değiştirilmektedir. Kâr yeniden hesaplanmakta ve KFH müşteriye fazla ödenen kârı geri almaktadır. Örneğin, Sidra yatırım mevduatı "*Sidra Investment Deposit*" asgari 1,000 KWD ve yıllık açılır. Hesabın vadesine göre finansal yılın sonunda kâr dağıtılmaktadır. Hesap vadesinden önce çekilirse kâr hesaplama yöntemi açısından bir yatırım tasarruf hesabı "*Investment Saving Account*" olarak değerlendirilir. KFH, müşteriye fazla ödenen kârı yeniden hesaplayarak geri alma hakkına sahiptir.

KFH'ın yabancı para yatırım mevduatları vadeden önce çekilirse hesap sahibi cari dönem kârından feragat eder. Önceki dönem kârı ise mevduatın kaldığı süre ve kâr paylaşım oranına göre yeniden hesaplanmaktadır (KFH, 2019).

3.3.9. Fonların Yönetimi ve Kâr Dağıtımı

Gerek mudârebe gerekse yatırım vekâleti temelli olsun toplanan fonların yönetimi mudârıp/vekil olarak bankanın sorumluluğundadır. Sermayenin korunması esas alınmaktadır. Hesap sahibi tarafından bir sınırlama yoksa tüm fonlar, bankanın özkaynakları ve sermayedar fonlarıyla karıştırılarak plase edilmektedir. Yatırımlardan elde edilen kâr, kâr paylaşım oranı ve yatırıma katılan sermaye oranında paylaşılmaktadır. Banka kasıt, ihmal ve kusuru varsa zarardan sorumlu olmakta, aksi takdirde zarar yatırıma giren fonlara, toplam içindeki paylarına göre dağıtılmaktadır.

Al Salam Bank'ta yatırım vekâleti ile alınan fonlar da dahil tüm fonlar genel mudârebe havuzu ile birleştirilerek gelir getiren varlıklara yatırım yapmak için kullanılır. Yatırıma yönlendirme ve kâr dağıtımında banka ya da yatırım hesabı fonlarından herhangi bir tarafa öncelik verilmez. Yatırım hesabı sahiplerinin elde ettikleri gelir günlük ortalama bakiyeleri esas alınarak hissedarların bakiyeleri ile orantılı olarak belirlenmektedir. Zorunlu karşılıklar düşüldükten sonra hesabın tümü ile yatırım yapılmaktadır. Kâr dağıtımından önce hesabın masrafları ayrılmaktadır. Bununla birlikte banka, yatırımcıların piyasa getirilerini korumak için masraflardan kısmen veya tamamen feragat edebilir (Al Salam İslamic Bank, 2018: 67-153).

BisB'in mudârebe temelli yatırım hesaplarının mali yıl sonunda hesaplanan kârı, spekülatif değerlendirme ilkesi (hükmi tasfiye) ile başta hesaplanan kâr oranını aşarsa mali yıl içinde kapanan hesapların haklarından feragat ettiği kabul edilir. Kâr fazlası, yatırımlarda uygulanan karışma ve karşılıklı beraat prensibine dayanarak, mevcut hesap sahiplerine bırakılan ekstra kârı ifade etmektedir (BisB, 2019b: 2-3).

ADIB'nin uygulamasında bağlı ortaklıklara yapılan yatırımlar hissedarların fonlarından finanse edilmektedir. Bu nedenle bağlı ortaklıklardan elde edilen kâr veya zararlar yatırım hesabı sahiplerine dağıtılmaz. Ancak iştiraklere yapılan yatırımlar, hissedarlar ve yatırım hesabı sahiplerinin fonları birlikte kullanılarak finanse edildiğinde, iştiraklerin kâr ve zararları hissedarlar ve yatırım hesabı sahipleri arasında paylarına göre dağıtılmaktadır (ADIB, 2018a: 35-54).

DIB'nin uygulamasında hesaba yatırılan tutar aynı gün valörlü olarak havuz kârına ortak olur. Kısıtlanmış fonlar hariç tüm yatırım mevduatı mudiler ve hissedarların fonlarının bulunduğu ortak yatırım havuzunda toplanır. Ortak yatırım havuzunun net kârı, yatırımdaki ağırlıklarına göre hissedarlar ve mevduat sahipleri arasında dağıtılır.

Hesabın şartları değiştirilecekse söz konusu değişiklik hesap sahibine yazılı olarak bildirilir. Kâr, müşteri aksi talep etmedikçe, müşteri hesabına yatırılır ve hesap aynı koşullarda yenilenir. Mudârebe temelli fonları tümü bir havuzda toplanarak mutlak mudârebe ilkesine göre yönetilmektedir. Elde edilen kâr, banka ile hesap sahipleri arasında başlangıçta belirlenen kâr paylaşım oranları ve fonlarının ortak yatırım havuzundaki oranına göre dağıtılmaktadır (DIB, 2019c: 2-3).

3.3.10. Kâr Dağıtımında İşlem Masrafları

Kârların dağıtımı, yatırımlarla ilgili doğrudan masraflar düşüldükten sonra yapılır. Banka, mudârib olarak karşılaması gereken, yatırım departmanı, muhasebe, reklam ve personel gibi idari birimlerin giderlerini hesap sahibinden tahsil etme hakkına sahip değildir (BisB, 2019b: 2).

Al Salam Bank'ta kâr dağıtımından önce hesabın masrafları düşülmektedir. Bununla birlikte yatırımcıların piyasa getirilerinin korunması için zaman zaman bu masraflardan kısmen veya tamamen feragat edilmektedir (Al Salam İslamic Bank, 2018: 153).

3.3.11. Kâr Denkleştirme Rezervi (PER).

Mudârebe temelli yatırım hesapları kârının bir kısmı, hesap sahiplerine belirli bir kâr dağıtım seviyesini korumak için ayrılmaktadır. Kâr denkleştirme rezervi, yatırım vekâleti mevduatları için de geçerlidir. Sabit vekil ücretinin üzerindeki herhangi bir kâr payından, başlangıçta kararlaştırılan beklenen kârı denkleştirmek için rezerv ayrılabilir. Yatırım mevduatları ile ilgili olarak banka (*mudârib veya vekil*) sadece suiistimal, ihmal veya sözleşmenin ihlali durumunda sorumludur. Aksi takdirde zarara fonun sağlayıcısı hesap sahibi (*rabbü'l-mâl veya müvekkil*) katlanacaktır (ADIB, 2018a: 35-53).

Banka, mudârebe şartlarını ihlal etmesi haricinde zarar etme sorumluluğunu üstlenmez. Banka, kâr dağıtımı yapmadan önce mudârebenin kârının %1'i ile %10'u arasında değişen bir oranda tahsil edilmeyen alacaklar için bir miktar karşılık ayırmaktadır. Ayrıca hesap sahibinin yatırım riskleri karşılığında kârının %1 ila %10'u arasında değişen bir yüzde ile kâr rezervi daha ayırmaktadır (BisB, 2019b: 2-3).

DIB'ın uygulamasında kâr dengeleme rezervi (PER) için ortak yatırım havuzundaki net kârdan hem hissedarların hem de mevduat sahiplerinin hisselerinin belli bir kısmı

ayrılabilir. Bankanın payını düştükten sonra sadece mevduat sahiplerinin yararına ortak yatırım havuzundaki kârın belirli bir yüzdesi yatırım riski karşılığı (IRR) olarak ayrılabilir. PER ve IRR ancak bankanın Fatwa & Sharia Denetleme Kurulunun önceden onayıyla ayrılır ve dağıtılır (DIB, 2019c: 2-3).

3.3.12. Vadesinde Hesapların Yenilenmesi

Genel uygulamada hesap sahibi tarafından aksi belirtilmedikçe hesap aynı şartlarda yenilenmekte ve kârlar da anaparaya ilave edilmektedir. DIB'nin uygulamasında hesap yenileme tarihinden önceki 15 gün içinde hesap sahibi tarafından aksi belirtilmedikçe hesap aynı şartlarda yenilenir (DIB, 2019c: 2-3).

KFH'ın (2019) hesapları, sahibinin aksine yazılı bir beyanı yoksa vadesinde aynı vade için otomatik yenilenmektedir. Endonezya Merkez Bankası düzenlemelerine göre müşteriden onay alınmadan kâr oranının düşürülmesine izin verilmemektedir (Bank Indonesia, 2008: 3-8) Katar'da MAR'ın uygulamasına göre hesaplarının yenilenmesinde kâr paylaşım oranlarında bir değişiklik yapılacaksa hesap sahibi bankaca bilgilendirilir (MAR, 2019: 20-23).

3.3.13. Beklenen Kârın Karşılanamaması

Sabit vadeli yatırım vekâleti hesaplarında beklenen kâr oranı karşılanamayacaksa hesap sahibi bilgilendirmektedir. Hesap sahibi isterse o tarihe kadar olan kârı ile anaparasını geri alabilir. Diğer tasarruf hesaplarında beklenen kâr oranı başlangıçta belli olsa da bunun değişkenlik gösterebileceği ve değişikliklerden de hesap sahibinin haberdar edileceğine dönük bir yapı bulunmaktadır (Al Rayan Bank, 2019).

ADIB (*vekil*) beklenen kârı hesap sahibine *(müvekkile*) veremeyeceğini anladığında bunu hesap sahibine bildirmek zorundadır. Hesap sahibi isterse devam eder isterse anlaşmayı bozar (ADIB, 2015). İngiltere'de Gatehouse Bank'ta da aynı uygulamanın yapıldığı ifade edilmektedir.

3.3.14. Mevduat Sigortası

Malezya'da genel olarak açılan hesaplar 250.000 RM'ye kadar Malezya Perebadan Mevduat Sigortası "*Perebadanan Insurans Deposit Malaysia (PDIM)"* tarafından sigorta edilmektedir. PIDM koruması mevduat sahipleri için otomatik ve ücretsiz olarak yapılmaktadır. Hangi hesapların sigorta kapsamında olduğunun çalışılan bankadan sorulması da istenmektedir (PIDM, 2018). PDIM'e göre yatırım hesapları,

altın hesapları, Malezya'da ödenmeyen mevduat hesapları ve paylar sigorta kapsamında değildir (PIDM, 2020: 3) Bank İslam'ın mudârebe temelli "*iGain*" ve yatırım vekâleti temelli "*Wafiyah Investment Account-i*" gibi bazı hesaplar PIDM kapsamında olmasa da "*General Investment Account-i*" gibi mudârebe temelli bir başka yatırım hesabı mevduat dönüşüm planı dahilinde sigortalı mevduat listesinde yer almaktadır (Bank İslam, 2019b).

Pakistan'da ise Mevduat Koruma Kurumu "*Deposit Protection Corporation (DPC)*" konvansiyonel mevduatta olduğu gibi faizsiz mevduatları da sigortalamaktadır. Sigorta primleri bankalarca ödenmekte ve mevduat sahiplerine yansıtılmamaktadır (DPC, 2018: 3-4). Bank Muamelat'ın mudârebe temelli vadeli hesapları dikkate alınırsa Endonezya'da bu hesaplara dair herhangi bir sigorta olmadığı anlaşılmaktadır.

Kuveyt'te 2008 yılında çıkarılan 30 numaralı yasaya göre tasarruf hesapları ve cari hesapların bakiyeleri dahil her türlü orijinal yerel mevduat garanti kapsamındadır (CBK, 2008: 1) Umman'da 20.000 OR'ye kadar olan mevduatlar Umman Merkez Bankası garantisi kapsamındadır. Suudi Arabistan'da ve BAE'de hükümetler mevduatları garanti etmektedir (The Report Saudi Arabia 2010, 2010: 66).

Bahreyn'de 20.000 BHD'ye kadar sınırlı mudârebe fonları hariç mevduatlar, Bahreyn Merkez Bankası'nın koruması altındadır. Merkez Bankası bu amaçla biri konvansiyonel, diğeri İslami olmak üzere iki ayrı fon kurmuştur. İslami Bankalar bu fona on beş yıllık bir süre zarfında toplam 20 milyon BHD katkıda bulunacaktır. Katkı sağlandıktan sonra bu tür paraların mülkiyeti yasal olarak İslami Bankalar Fonuna ait olacaktır (CBB, 2012).

İngiltere'de bireylerin 83.000 GBP'ye kadar olan paraları Finansal Hizmetler Koruma Programı "*Financial Services Compensation Scheme (FSCS)*" tarafından güvence altındadır (Gatehouse Bank, 2018). ABD'de ise hesaplar, Federal Mevduat Sigorta Şirketi "*Federal Deposit Insurance Corporation (FDIC*)" tarafından sigortalanmaktadır (Bank of Whittier, 2019).

IFSB, Ağustos 2018'de bir komisyon kurarak "Etkili İslam Mevduat Sigorta Sistemleri için Temel İlkeleri" belirlemek için çalışmaktadır (IFSB, 2018).

3.4. Küresel Ölçekte Kâr Dağıtım Yöntemleri

Kâr dağıtımına etkileri açısından bir önceki başlıkta yer alan küresel ölçekte fon toplama araçlarında görüldüğü üzere faizsiz bankacılık uygulamalarında ülke ve bölgelere göre kısmen farklılıklar bulunduğu gözlenmiştir. Faizsiz ürün ve uygulamalar için referans ya da mihenk taşları İslami prensiplerdir. Ürünlerin ve operasyonların İslami prensiplere uygun olup olmadığı kararı faizsiz bankaların danışma kurullarınca verilmektedir. Ayrıca halen faizsiz bankacılıkla ilgili ülkeden ülkeye farklılaşan bir dizi düzenleyici çerçeve bulunmaktadır. Düzenleyici çerçeve ve danışmanların fıkhî mülahazaları fon toplama araçlarını ve kâr dağıtım yöntemlerini de farklılaştırmıştır. Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da AAOIFI'nin mudârebe temelli hesaplara kâr dağıtımı kuralları yaygın olarak kullanılırken, Endonezya'da kâr paylaşımından ziyade gelir paylaşımı esas alınmaktadır. Malezya, AAOIFI kurallarını kısmen uygulasa da daha ziyade teverruk ve yatırım vekâleti gibi paylaşım yöntemlerini kullanmaktadır (COMCEC, 2017: 16).

3.4.1. Kâr Zarar Paylaşım Modeli (*Profit or Loss Sharing Model-PLS*).

Faizsiz bankalar, tasarruf sahiplerinden mudârebe sözleşmesi ile topladıkları fonları, bir malın ya da hizmetin üretimi, kiralaması, ticareti gibi meşru kabul edilen yatırımların finansmanı için kullanırlar. Yapılan yatırımlardan elde edilen gelirden, işin gereği yapılan harcamaların çıkarılmasından sonraki kâr, sözleşme ile belirlenen oranlarda banka (mudârib) ve hesap sahipleri (rabbü'l-mâl) arasında paylaşılır. Zarar ise sermaye sahibine aittir.

Mudârebe temelli kâr dağıtımı yapılan faizsiz bankalarda öncelikle banka ile hesap sahipleri arasında, hesap açmadan önce kâr paylaşım oranında mutabık kalınarak sözleşme yapılır. Yatırılan fonlar, miktar, vade ve kâr ödeme periyodu dikkate alınarak gruplara ayrılır. Ortakların fonları da dahil tüm fonlar mudârebe havuzunda birleştirilerek birlikte yönetilir. Kâr hesaplamada hükmi tasfiye uygulanır. Mudârebe havuzuna ait tüm gelirleri, yan gelirleri ve giderleri dikkate alacak şekilde kapsamlı bir kâr muhasebesi sistemi oluşturulur. Bankanın hizmet gelir ve giderleri kâr dağıtımına konu edilmez, bunlar bankaya aittir. Doğrudan mudârebe havuzuna bağlı giderler net kâra ulaşmak için toplam gelirden düşülür. Mudârebe havuzunun net kârı, ağırlıklı ortalama bakiyesine göre belirlenen ağırlıklar esas alınarak hesap grupları ve sermaye (pay) sahipleri arasında dağıtılır. Mudârebe havuz kârının pay sahipleri kısmı

dağıtılabilir net kârdan düşülür. Ayrıca cari hesaplardan elde edilen gelir hissedarlara verilir. Net kârın hesap gruplarına dağıtılmasından sonra bankanın kârdaki payı ayrılır. Banka ayrıca gelecekte kâr dengeleme rezervi olarak dağıtılabilir kârın belli bir kısmını ayırabilir. Dağıtılabilir kârın piyasa oranına uygun olmaması durumunda banka, hissedarların payından hibe verebilir. Net kâr, hesap sahiplerine mevduat seviyelerine ve ortalama bakiyelerine göre dağıtılmaktadır (Mujaddidi, 2018: 24-25).

Fonların karıştırılarak işletilmesinde bankanın biri yatırımcı "*Investor*" diğeri girişimci "*Mudârib*" olarak iki fonksiyonu bulunmaktadır. Katılım bankasının karşılama yükümlülüğü olan cari hesaplar ve bankanın serbest sermayesi dahil fonlarının, yatırım hesaplarıyla karıştırılarak tek havuz gibi işletirken müsâreke ortaklığının şartlarına göre hareket edilmektedir. Kâr ve zarar havuzdaki payları oranında dağıtılmaktadır. Yatırım hesaplarına düşen kâr ise mudârebe kâr paylaşımı esas alınarak dağıtılmaktadır (Saeed, İsmail ve Parvaiz, 2018). Yani kâr baştan belirlenen oranlarda dağıtılırken, bankanın ihmal, kasıt ve kusuru dışındaki zarar yatırım hesapları tarafından karşılanmaktadır. Kâr olmadığı için banka da emeğinin karşılığını alamamaktadır.

Yukarıda özetlenen bilgilere ilave olarak AAOIFI'nin mudârebe hesaplarına kâr dağıtımına ilişkin yaklaşımları ile Küresel faizsiz bankaların mudârebe kâr dağıtım uygulamaları, katılım bankacılığı kâr dağıtım sisteminin iyileştirilmesi için yol gösterici olacaktır.

3.4.1.1. Malezya Mudârebe Hesaplarına Kâr Dağıtım Modeli

Malezya'da mudârebe temelli hesaplara kâr dağıtımı, 1 Ekim 2004 tarihinde yürürlüğe giren ve en son 13 Mart 2013 tarihinde güncellenen BNM'nin Getiri Oranı Çerçevesine "*Framework of Rate of Return (FRR)"* göre yapılmaktadır. FRR ile getiri oranını hesaplamada asgari standartlar belirlenerek İslami bankacılık kurumlarının (IBI) verimlilik ve kârlılıklarının, ihtiyatlı ve adaletli yönetilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca İslami bankacılık işlemlerinin şeffaflık seviyesi artırılarak IBI ve yatırımcılar arasındaki bilgi asimetrisinin ortadan kaldırılması hedeflenmektedir. FRR, varlıkların getirisi "*return on assets (ROA)*" yaklaşımına dayanmaktadır. FRR'de bilanço varlıklarından elde edilen gelirin hesaplanmasında kullanılan metodoloji, iki tür tablodan oluşmaktadır (BNM, 2013a: 2-44).

(1) Hesaplama Tablosu (CT): Varlıklardan elde edilen geliri ortak harcama ve giderleri, yatırım hesaplarına ayrılan gelirlerden düştükten sonra kalan kârı, IBI hissedarları ve hissedar fonları dışındaki yatırıma giren hesaplara net dağıtılabilir hale getirilmesini sağlayan araçtır. Gelirlerde tahakkuk esastır.

(2) Dağıtım Tablosu (DT): Hesaplama Tablosu (CT) ile ortaya çıkarılan yatırım hesaplarına net dağıtılabilir gelirin, cari, tasarruf ve genel yatırım fonları arasında uygun bir şekilde dağıtılmasını sağlayan araçtır. Farklı risk profillerini yansıtması ve kârın adil bir şekilde dağıtılmasını sağlaması için toplanan fonlar mudârebe ve mudârebe dışı olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır. Bu tablo, her bir mevduat türü, vadesi, kâr paylaşım oranı ile mudilere ve mudârib payı olarak bankaya dağıtılabilir kârın hesaplanmasında kullanılmaktadır.

Net dağıtılabilir gelirin elde edilmesinde kullanılan metodoloji iki aşamalıdır. İlk aşamada İslami bankacılık varlıklarının ürettiği gelir rapor edilmekte ve her bir varlığın ağırlıklı ortalama getiri oranı (WAR) hesaplanmaktadır. WAR, her varlık için belirli bir ayda elde edilen gelir yüzdesini yansıtmaktadır.

Örneğin, çeşitli projeler için toplamda 100.000 RM ortalama günlük fon kullandırılarak 850 RM gelir elde edilmiştir. Bu işlemin WAR'ı,

$$WAR = \frac{Varlık\ Geliri}{Günlük\ Ort. Aktifler} x \frac{365}{Ay\ Gün\ Sayısı} x100$$

$$= \frac{850}{100{,}000} x \frac{365}{30} x100\% = \%10.34$$

İkinci aşamada ise genel karşılık, özel karşılık, değer düşüklüğü zararı, taahhüt ve şartlı karşılıklar, kâr dengeleme rezervleri, doğrudan giderler, diğer giderler düşülerek net dağıtılabilir gelire ulaşılır. Kiralama, alım finansmanı için ödenen nakliye ücreti ve menkul kıymet alım satımı için ödenen aracılık ücreti doğrudan giderlerin bir parçasını olarak toplam brüt gelirden düşürülür. Satış görevlilerine ödenecek komisyon, belli şartlarda doğrudan bir gider olarak kabul edilmektedir. Net gelirin WAR'ı, özel yatırım fonları (*SID) ve* ortakların fonları (*IBCF/SHF*) dışındaki fonlara ait gelir yüzdesini temsil etmektedir

$$WAR = \frac{Net\ Gelir}{Günlük\ Ort. Fon\ Toplamı} x \frac{365}{Ayın\ Gün\ Sayısı} x100\%$$

Net dağıtılabilir gelirin WAR'ı, CT'de görülmeyen diğer mevduat veya fonlar üzerindeki gelir yüzdesini yansıtır. Normal olarak mevduatlar, cari, tasarruf ve genel yatırım mevduatlarını, eğer varsa özel genel yatırım mevduatlarını (SGID) içerir. Net dağıtılabilir gelirin WAR'ı aşağıdaki gibi hesap edilmektedir.

$$WAR = \frac{Net\ Dağıtılabilir\ Gelir}{Günlük\ Ort.fon} x \frac{365}{Ayın\ Gün\ Sayısı} x100\%$$

Dağıtım Tablosu (DT).

$$Mudarebe\ Kârı = \frac{Günlük\ Ort.Mudarebe\ Fon\ Toplamı}{Günlük\ Ort.Toplam\ Fon} x\ Dağıtılabilir\ Kâr$$

Mudârebe havuzunda farklı vade ve paylaşım oranındaki fonları (x) ile gösterilirse

$$Fon(x)\ Kârı = \frac{Günlük\ Ort.Mudarebe\ Fonu\ (x)}{Günlük\ Ort.Mudârebe\ Fon\ Toplamı} x\ Mudârebe\ Kârı$$

$$Brüt\ Getiri\ Oranı(x) = \frac{Fon\ (x)\ Kârı}{Günlük\ Ort.Mudarebe\ Fon(x)} x \frac{365}{Ayın\ Gün\ Sayısı} x100$$

Mudilere ve IBI'ya Dağıtılabilir Kâr: Dağıtılabilir kâr, ilgili mevduat türlerinin ve vadelerinin kar paylaşım oranına (PSR) göre IBI ve mevduat sahiplerine dağıtılır. Yıllık bazda IBI ve mevduat sahiplerine dağıtılabilir kârın yüzdesi net getiri oranıdır.

Net Getiri Oranı = Brüt Getiri Oranı x PSR

Faizsiz bankalara yatırılan fonlar sınırlı ve sınırsız olmak üzere iki kategoridedir. Sınırlı fonlar, kısa vadeli veya uzun vadeli fonların kullanımının tanımlandığı ve belirli fonlarla eşleştirildiği yerlerde ayrı olarak yönetilecektir. SID bu kategoriye girmektedir. Sınırsız fonlar ise bir araya getirilir ve havuz bazında yönetilir. Bu fonların kullanımının nasıl olacağına banka karar vermektedir. Cari, tasarruf, genel yatırım ve özel genel yatırım mevduatı bu kategoriye girer. Sınırlı fonlar için ayrı finansal tablolar, CT ve DT hazırlanması gerekmektedir.

Gelir ve giderlere ilişkin genel ilkeler: Sınırlı fonlarda, her fonun mali tablolarında ve CT'de rapor edilen tüm gelir ve giderler açıkça tanımlanmalı ve bu fonun kullanımı ile eşleştirilmelidir. Örneğin, ipotek finansmanını için SID sunan IBI'in, finansal tablolarda ve SID'in CT'sinde finansman ile ilgili gelir ve giderleri rapor etmesi gerekmektedir. Sınırsız fonlarda ise fonlarının kullanımından kaynaklanan tüm gelir

ve giderler veya sınırlı fonlar dışındaki fonlar, yatırımcılarla IBI arasında paylaşılır. Aksi halde gelir ve giderler IBI'ye aittir.

Trade Gelirleri: Gün içi işlemlerden doğan gelirler de dahil olmak üzere tüm alım satım geliri, mevduat sahiplerinin fonlarından yararlanır. Bu nedenle bu gelirler mevduat sahipleri ve IBI arasında paylaşılacaktır. IBCF/SHF ayrı ayrı yönetiliyorsa ve açıkça belirtilmiş ve alım satım işlemleriyle eşleşiyorsa, bu gelir IBI'ye aittir. Net Trade Gelirleri, menkul kıymetlerin alım satımından kaynaklanan toplam alım satım zararları netleştirildikten sonraki geliri ifade etmektedir.

Ücrete Dayalı Gelirler: Ücrete dayalı gelirin, genellikle yatırımcıların fonlarının kullanımından kaynaklanmadığı göz önüne alındığında, bu gelir IBI'ye aittir. Bununla birlikte doğrudan veya dolaylı olarak yatırımcıların fonlarının kullanılmasından kaynaklanan gelirler hesap sahipleri ve IBI arasında paylaşılacaktır.

IBI'nin hissedar fonlarının (IBCF ve SHF) payına düşen gelirler aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

$$IBI\ Geliri = \left(\frac{IBCF\ ve\ SHF\ Fonu}{Sınırsız\ Fonlar}\ x\ \begin{pmatrix} SID\ Sonrası\ Net\ Bürüt\ Gelir \\ -Sadece\ IBI\ ait\ gelir \end{pmatrix}\right) + Sadece\ IBI\ ait\ geliri$$

Doğrudan Masraflar: Finansman ve yatırım faaliyetleriyle ilgili giderleri ifade eder. Bu giderler, BNM Şeriat Danışma Konseyinin (SAC) 11.11.2000 tarih ve 16'ıncı toplantı kararına göre genel, idari, pazarlama ve personel giderleri gibi IBI'nin yaptığı harcamaları içermez. IBI'nin doğrudan masrafları tahsil etmesine izin verilir. Net dağıtılabilir gelirin elde edilmesinde gelirden indirilen harcamalar tanımlanabilir ve ölçülebilir olmalıdır. Ayrıca belirli bir yatırım faaliyetini tamamlamak için gerekli olmalıdır. Örneğin, alım satımda komisyoncuya ödenecek aracılık ücreti veya üçüncü bir tarafa ödenecek olan taşıma ücreti gibi işlem için gereklilik içermelidir. Gider olarak izin verilen doğrudan harcamaların listesi tespit edilmeli, en az yıllık olarak, hesap sahipleri ve IBI arasında adil bir maliyet paylaşımını sağlamak için gözden geçirilmelidir. Belirli bir yatırım faaliyetinde tanımlanmayan genel maliyetlerin net dağıtılabilir geliri elde etmek için kârdan indirilmesine izin verilmemektedir. BNM SAC'ın 17.02.2009 tarih ve 82'inci toplantısında, hangi masrafların doğrudan düşülemeyeceği kararlaştırılmıştır.

Karşılıklar: Kârlar mevduat sahiplerine ve bankaya dağıtılmadan önce karşılık tutarları düşülür. Net dağıtılabilir geliri elde etmek için ayrılacak karşılıklar, genel karşılık, özel karşılık, yatırım amaçlı menkul kıymet değer düşüş karşılığı ve taahhütler ve beklenmedik durumlar için ayrılan karşılıkları içermektedir. Taahhüt ve koşullu karşılıklar, bilanço dışı kalemlerden kaynaklanan ve aşağıdaki durumlarda muhasebeleştirilen hükümleri ifade eder: Taahhüt ve koşullu karşılıklar, teminat mektubu, akreditif ve alım satım sözleşmesi gibi kalemlerden kaynaklanabilir. IBI karşı dava açma gibi taahhütler ve beklenmedik durumlar için karşılık ayırabilir. Bu karşılık tutarları IBI tarafından karşılanacağı için dağıtılabilir gelirden düşülemez.

Kâr Paylaşım Oranı (PSR): Mevduat sahiplerine ve IBI'ye dağıtılabilir kârın paylaşım oranını ifade etmektedir. PSR (70:30), dağıtılabilir kârdan mudilerin %70, IBI'nin %30 pay aldığını ifade etmektedir. Vade sürelerine göre örneğin, 3 aylık GIA için 70:30, 6 aylık GIA için 80:20 olarak farklı PSR oranları uygulanabilmektedir. Her para yatırma için çoklu PSR yani 3 aylık bir GIA aynı anda 70:30 PSR ve 80:20 PSR de uygulanabilmektedir. IBI'ler PSR'de değişiklik yapabilir. Ancak gözden geçirilmiş PSR, yalnızca yeni açılan hesaplara uygulanacaktır. Önceki PSR, hesabın vadesi dolana kadar değiştirilemez.

Hibe: Mudilere dağıtılacak kâr anlamına gelen hibe "*hibah"* aylık olarak tahakkuk ettirilir ve dağıtım tablosunda (DT) elde edilen net getiri oranı esas alınarak belirlenir. Tahakkuk eden hibe, mudiler vadeden önce fonlarını geri çekmedikleri sürece hesap sahiplerine ödenir.

Getiri Oranları ve Açıklanması: Bireysel hesap sahiplerine dağıtılabilir kârı yansıtan beyan edilmiş, gösterge getiri oranlarıdır. Mudilere ödenen ortalama fiili getiri oranlarına dayanarak açıklanmaktadır. Fon türleri, paylaşım oranı (PSR), müşteri başına getiri (ROR), yürürlük süresi gibi fonlara dair detaylar mudilerin görebilecekleri şekilde kamuoyu ile paylaşılır.

Özel Yatırım Hesabı (SIA): Mudilere ve IBI'ye dağıtılabilir tutarın içinden belirli bir yatırım hesabına (SIA) ayrılan toplam geliri ifade eder.

İslami Devredilebilir Araçlar: İkincil piyasalarda serbestçe pazarlanabilen yenilikçi mevduat ürünleridir. Devredilebilir İslami Mevduat Sertifikası (NIDC) ve İslami Devredilebilir Mevduat Araçları (INID) olmak üzere iki türü vardır. Bu hesapta takip

edilen tutarlar bu ürünler için ödenen temettü / kâr miktarını ifade eder. IBI'ye ayrılan miktar IBI'in bu ürünlerdeki payıdır.

Diğer Mevduat: Özel yatırım hesabı (SIA), belirlenmiş FI, İslami devredilebilir araçlar, genel yatırım hesabı, cari hesap ve tasarruf hesabı dışındaki hesaplara ödenen kârın mudiler ve IBI düşen miktarları içerir.

Tablo 3.4.1: ABC Bank Berhad Bilançosu (30 Haziran 20XX

	Bakiye	**Günlük Ortalama (ADA)**	
		Toplam	**SIA**
Aktifler	**(RM'000)**	**(RM' 000)**	**(RM' 000)**
Mevduat ve Ters Repo	1.010	1.000	
Finansal Kurumlar (FI)Tutarı	9.900	10.000	
Kredi, Avans ve Finansman	100.500	100.000	
İşlem Yapılan Menkul değerler	20.050	20.000	
Yatırım Menkul değerler	79.500	80.000	34.500
Repo Altında Satılan Menkul D.			
Çeşitli Varlıklar	8.900	9.000	
Toplam Aktifler	**219.860**	**220.000**	**34.500**
Pasifler ve Sermaye (IBCF/SHF)			
Financial Kurumlar (FI)	19.980	20.000	
Kabul Edilen Mevduat	150.500	150.000	
Cari Mevduat (CA)	9.900	10.000	
Tasarruf Mevduatı (SA)	5.100	5.000	
Genel Yatırım Mevduatı (GIA)	100.550	100.500	
Özet Yatırım Mevduatı (SIA)	34.950	34.500	34.500
Çeşitli Borçlar			
İslam Bankası Sermaye Fonu	49.380	50.000	
Toplam Pasifler	**219.860**	**220.000**	

Kaynak: BNM (2013a; 31)

Tablo 3.4.2: ABC Bank Berhad (Malezya) Diğer Bilgiler

Hesaplar	Toplam RM (000)	SID RM (000)
1. Çeşiti Varlıklar		
Nakit	5.000	
Bağlı Varlıklar	3.000	
Sabit Varlıklar	1.000	
2. Gelir Kaynakları		
Kullandırılan Mevduat ve Ters Repo	3	
Finansal Kurumlar (FI) Tutarı	27	
Kredi, Avans ve Finansman	850	
İşlem Yapılan Menkul değerler	50	
Yatırım Menkul değerler	250	115
Repo Altında Satılan Menkul Değerler		
Çeşitli Varlıklar		
3. Diğer		
Net Trade Geliri	100	
Diğer Gelir	20	
Paylaşılan Gelir	10	
Sadece Bankaya ait olan Gelir	10	
Genel Karşılıklar	(15)	
Özel Karşılıklar	(30)	
Şüpheli Alacak Karşılığı	(10)	
Yatırım Menkul Kıymetler Değer Düşüklüğü	(20)	5
Acil Durum ve Taahhüt Karşılıkları		
Doğrudan Masraflar		
Diğer Giderler		
Finansal Kurumlar (FI) Tutarı	50	
Mevduat Sahipleri	35	
Bankaya ait olan Gelir	15	

Kaynak: BNM (2013a: 32)

Tablo 3.4.3: GIA Dağıtılabilir Kârı Hesaplama Tablosu (CT) (Malezya)

	Hesaplar	(RM'000)	WAR (%)
A1	Mevduat ve Ters Repo	3	3,65
A2	Finansal Kurumlar (FI)	27	3,29
A3	Kredi, Avans ve Finansman	850	10,34
A4	İşlem Yapılan Menkul Değerler	50	3,04
A5	Yatırım Menkul Değerler	250	3,80
A7	Repo Altında Satılan Menkul Değerler		
A8	Çeşitli Varlıklar		
A9	Brüt Gelir	1.180	6,53
A10	(+/-) Net Trade Geliri	100	
A11	(+/-) Diğer Geliri	20	
A12	Toplam Brüt Gelir	1.300	
A13	(+/-) Genel Karşılıklar	(15)	
A14	(+/-) Özel Karşılıklar	(30)	
A15	(+/-) Şüpheli Alacak Karşılıkları	(10)	
A16	(+/-) Menkul Değer Düşüklüğü	(20)	
A17	(+/-) Rezerv/Taahhüt Karşılıkları	-	
A18	(-) Direkt Harcamalar	-	
A19	(-) Diğer Giderler	-	
A20	(+/-) Kâr Dengeleme Rezervi	(297)	
A21	Net Brüt Gelir (SID Öncesi)	928	
A22	(-) Özel Yatırım Hesapları	(110)	
	Hesaplar	(77)	
	Banka	(33)	
A23	Net Brüt Gelir (SID Sonrası)	818	
A24	(-) IBCF/SHF	(214,78)	
A25	Net Gelir	603,22	5,42
A26	(-) Finansal Kurumlar (FI) Tutar	(50,00)	
	Hesaplar	(35)	
	Banka	(15)	
A27	(-) İslami Kıymetli Evraklar		
A28	(-) Diğer Mevduat		
A29	Net Dağıtılabilir Gelir	553,22	5,83

Kaynak: BNM (2013a: 33)

Tablo 3.4.4: SIA Dağıtılabilir Kârı Hesaplama Tablosu (CT) (Malezya)

	Hesaplar	**(RM'000)**	**WAR (%)**
A1	Mevduat ve Ters Repo		
A2	Finansal Kurumlar (FI)		
A3	Kredi, Avans ve Finansman		
A4	İşlem Yapılan Menkul değerler		
A5	Yatırım Menkul değerler	115	4,06
A7	Repo Altında Satılan Menkul Değerler		
A8	Çeşitli Varlıklar		
A9	Brüt Gelir	115	4,06
A10	(+/-) Net Trade Geliri		
A11	(+/-) Diğer Geliri		
A12	Toplam Brüt Gelir	115	
A13	(+/-) Genel Karşılıklar		
A14	(+/-) Özel Karşılıklar		
A15	(+/-) Şüpheli Alacak Karşılıkları		
A16	(+/-) YatMenkul Değer Düşüklüğü	(5)	
A17	(+/-) Acil Durum ve Taahhüt Karşılıkları		
A18	(-) Direkt Harcamalar		
A19	(-) Diğer Giderler		
A20	(+/-) Kâr Dengeleme Rezervi		
A21	Net Brüt Gelir	110	3,88
	Hesaplar	77	
	Banka	33	

Kaynak: BNM (2013a: 34)

Tablo 3.4.5: GİA Kâr Payı Dağıtım Tablosu (DT) (Malezya)

Fon Türü	ADA	Dağıtılabilir Kâr		Mevduat Sahibi			Banka		
	(RM'000)	(RM'000)	%	PSR	(RM'000)	%	PSR	(RM'000)	%
Vedia									
Cari Hesaplar	5.000	23,95	5,83%	0,5	11,97	2,92%	0,5	11,97	2,92%
Tasarruf Hesapları	2.500	11,97	5,83%	0	-	0,00%	1	11,97	5,83%
	7.500	35,92	5,83%		11,97	2,92%		-	2,92%
Mudârebe								-	
Cari Hesaplar	5.000	23,95	5,83%	0,5	11,97	2,92%	0,5	11,97	2,92%
Tasarruf Hesapları	2.500	11,97	5,83%	0,54	6,47	3,15%	0,46	5,51	2,68%
Genel Yatırım Hesapları (GİA) – Katılma Hesapları									
1-Ay	25.000	119,74	5,83%	0,75	89,81	4,37%	0,25	29,94	1,46%
	20.000	95,80	5,83%	0,80	76,64	4,66%	0,2	19,16	1,17%
2-Ay	-	0		0,75	-	0,00%	0,25	-	-
3-Ay	10.000	47,90	5,83%	0,75	35,92	4,37%	0,25	11,97	1,46%
6-Ay	10.000	47,90	5,83%	0,75	35,92	4,37%	0,25	11,97	1,46%
	10.000	47,90	5,83%	0,80	38,32	4,66%	0,20	9,58	1,17%

12-Ay	20.000	95,80	5,83%	0,75	71,85	4,37%	0,25	23,95	1,46%
15-Ay	5.500	26,34	5,83%	0,75	19,76	4,37%	0,25	6,59	1,46%
36-Ay	-			0,75	-	-	0,25	-	-
Özel Genel Yatırım Hesabı (SGIA)									
Mudârebe Toplamı	108.000	517,30	5,83%		386,66	4,36%		130,64	1,47%
Fon Toplamı	115.500	553,22	5,83%		398,63	4,20%		154,59	1,63%

Kaynak: BNM (2013a: 35)

Tablo 3.4.6: SIA Kâr Payı Dağıtım Tablosu (DT) (Malezya)

Özel Yatırım Hesapları (SIA)	**ADA**	**Dağıtılabilir Kâr**		**Mevduat Sahibi**			**Banka**		
	(RM'000)	(RM'000)	%	PSR	(RM'000)	%	PSR	(RM'00)	%
1- Ay	20.000	63,77	3,88%	0,70	44,64	2,72%	0,30	19,13	1,16%
3-Ay	14.500	46,23	3,88%	0,70	32,36	2,72%	0,30	13,87	1,16%
Mudârebe Toplamı	34.500	110,00	3,88%		77,00	2,72%		33,00	1,16%

Kaynak: BNM (2013a: 37)

Hesaplamalara İlişkin Notlar:

- ✓ WAR (Kredi, avans ve finansmanlar) = Gelir /Ortalama günlük kredi, avans ve finansman) x 365/30 x 100 = %10,34
- ✓ IBCF/SHF Dağıtılabilir Gelir = ((IBCF/SHF/Toplam Serbest Fon) x (SID Sonrası Net Brüt Gelir-Sadece Bankaya Ait Gelir)) + Sadece Bankaya Ait Gelir = 214,78
- ✓ Toplam Serbest Fon (RM'000) = Toplam Pasifler (-) Bağlı Değerler (-) Sabit Varlıklar (-) Özel Yatırım Fonları = 181.500
- ✓ WAR (Net Gelir) = Net Gelir / (Ortalama Günlük Fon-SID-IBCF/SHF) x (365/30) x 100 =5,42%
- ✓ WAR (Net Dağıtılabilir Gelir) = Net Gelir / (Ortalama Günlük cari, tasarruf ve Genel Yatırım Fonu) x (365/30) x 100
- ✓ Genel Yatırım Havuzu Paylaşım Oranı (PSR 75:25) göre hesaplanmıştır.
- ✓ Dağıtılabilir Kâr (RM'000) = Ortalama Günlük Tutar / Ortalama Günlük Mudârebe Fonu x Dağıtılabilir Kâr = 119,74
- ✓ Brüt Gelir Oranı = Dağıtılabilir Kâr/Ortalama Günlük Fon x 365/30 x100 = 5,83%
- ✓ Fon Sahibine Dağıtılan Kâr (RM'000) = Dağıtılabilir Kâr x PSR = 89,81
- ✓ Net Getiri Oranı = Brüt Getiri Oranı x PSR = 4,37%

3.4.1.2. Pakistan Mudârebe Hesaplarına Kâr Dağıtım Modeli

Pakistan Merkez Bankası "*State Bank of Pakistan (SBP)*" mudârebe hesapları için havuz yönetimi, kâr ve zarar dağıtımında şeffaflığı sağlamak için standart bir uygulama geliştirmiştir (SBP, 2012: 1-7) Her IBI, mudârebe fonları ile finanse edilen bir veya daha fazla varlık havuzu için iyi tanımlanmış havuz yönetimi, kar ve zarar dağıtımı çerçevesine sahip olacaktır. Şeriat danışmanı ve yönetim kurulu tarafından onaylanacak çerçeve, her bir havuzun hedeflerini, yatırım stratejisini ve risk karakteristiklerini belirtecektir. Farklı varlık havuzları farklı tipte fon havuzu ile finanse edilebilir. Havuzu oluşturan hesap türlerine belli ağırlıklar verilerek, havuzdan alacağı pay farklılaştırılabilir.

Mudârebe temelli fonlarla ticari olmayan arazi, bina, mobilya armatürleri, bilgisayarlar ve IT sistemleri vb. sabit yatırımlar finanse edilemez. Bunlar IBI'nin özkaynakları ile finanse edilmelidir. Nakit zorunlu karşılıklar (CRR), hangi havuzlardan ayrılmış ise o havuzun bir parçası olarak işlem görmektedir. IBI'ler topladıkları fonlarla kendi serbest özkaynaklarını birlikte kullanabilirler.

Karz temelli cari hesapların tüm riski IBI'nin olduğundan kârı da özkaynaklara ait olmaktadır. Para çekilmesi ya da geri ödeme taleplerini karşılamak için portföyün en az %20'si taksitli icâre varlıkları, icâre sukuk, azalan müşâreke gibi ticarete konu varlıklardan oluşturulması istenmektedir. Her havuz için işlem kayıtları ayrı ayrı tutulacaktır. IBI'nin farklı havuzlardaki özkaynaklarının muhasebe kayıtlarında görünen toplam özkaynak ile mutabakatı sağlanmalıdır.

Varlıkların havuzlar arası transferi satış ya da satın alma olarak işlemin gerekçesini gösteren bir mutabakatla yapılacaktır. Bu mutabakat en az iki ilgili üst düzey yöneticiden oluşan komite tarafından onaylanacaktır. Çalışanlara sübvansiyonlu yani düşük kârla kullandırılan fonlar IBI'nin kendi kaynaklarından karşılanacaktır. Her bir havuzun kâr hesaplama ve dağıtımı Şekil 3.4.1'deki gibi işlemektedir.

Şekil 3.4.1: Pakistan IBI için Kâr Hesaplama ve Dağıtım İşleyişi

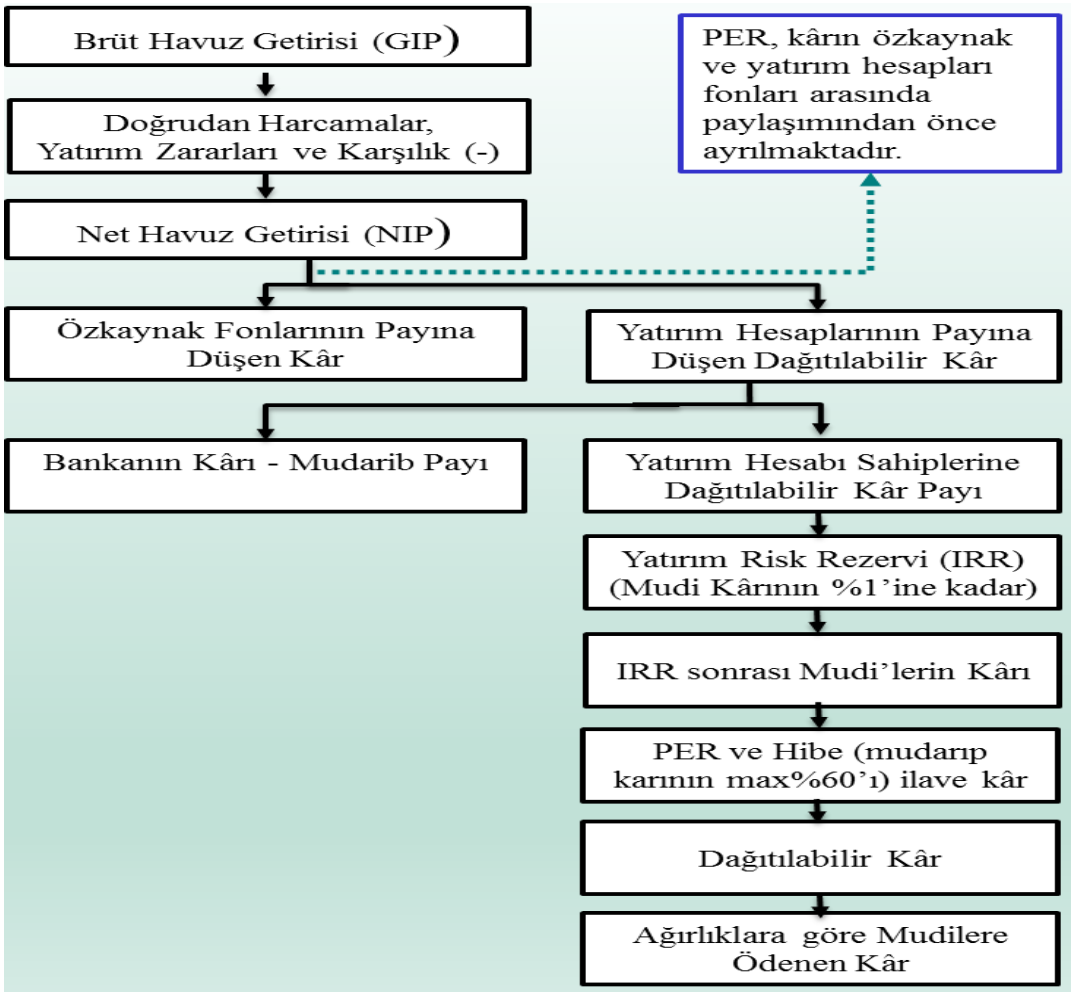

Kaynak: State Bank of Pakistan / SBP (2012: 7)

Havuz Gelir ve Giderleri: Gelir ve giderler önceden belirlenmiş esaslar ve muhasebe ilkelerine göre farklı havuzlara dağıtılmaktadır. Doğrudan giderler ilgili havuza mal edilirken, kuruluş maliyeti dahil dolaylı giderler IBI'ler tarafından karşılanmaktadır. Havuzdan karşılanacak doğrudan harcamalar arasında kiralanan varlıkların amortismanı, stokların satış maliyeti, havuz varlıklarının sigorta/tekafül giderleri, damga vergisi veya belge ücretleri, menkul kıymet/emtia alımı için aracılık ücreti, değer düşüklüğü gibi kayıplar sayılabilir.

Yatırım ve Finansman Karşılıkları: İhtiyati olmayan düzenlemeler ve diğer SBP direktifleri uyarınca yatırımların değerinde azalmaya karşı oluşturulan özel ve genel karşılıklar IBI'ler tarafından karşılanacaktır. Bununla birlikte yatırımlardan kaynaklanan zararlar, diğer doğrudan giderlerle birlikte ilgili havuzdan tahsil edilecektir. Ancak IBI tarafından suiistimal, ihmal, sözleşmenin ihlali nedeniyle finansman ve yatırımlardaki kayıplar havuzdan tahsil edilmeyecek, mudârib olarak IBI tarafından karşılanacaktır.

Kar ve Zarar Dağıtımı: IBI'nin öz kaynağı ile mudârebe fonları birlikte değerlendirilmesi durumunda, havuzun getirisi, özkaynak ve mudârebe temelli fonların havuzdaki paylarına göre dağıtılmaktadır. Kâr hesaplama ve dağıtımında, kâr hesaplama dönemindeki mevduatın ortalama bakiyesi esas alınmaktadır.

Kar Paylaşım Oranı (PSR): Fon sahipleri (rabbü'l-mâl) ve IBI'ler (mudârib) arasındaki PSR ilgili dönemin başlamasından en az 3 iş günü önce belirlenerek ilan edilecektir. Ayrıca fon kabulü sırasında kararlaştırılan PSR'de vade boyunca aşağıya doğru revizyon yapılmayacaktır. Böyle bir revizyonun gerekli olması halinde, fon sahiplerinin hesaplarından herhangi bir kesinti yapılmaksızın paralarını geri çekmelerine izin verilecektir. Mudârib payı sadece havuzun net gelirinden mudârebe fonları için hesaplanan kâr üzerinden alınacaktır. Mudârib payı dağıtılabilir kârın %50'sini geçemez.

Ağırlıklar: Havuz yönetimi çerçevesinde toplanan fonlara PSR'nin dışında kâr dağıtımı için farklı ağırlıklar verilmektedir. İlgili dönem başlamadan en az 3 iş günü önce ağırlıklar ilan edilir ve bu süre boyunca değiştirilmez. Mudârebe temelli maksimum ağırlık, tasarruf mevduatına tahsis edilen ağırlıkların 3 katını geçemez.

Kâra katkısı daha fazla olan fonlara, daha fazla kâr tahsis edilmesini sağlayan bu sistemin birtakım mahsurları da bulunmaktadır. Kâra katkısı olmayan, ancak kâra

duyarlı müşteriler ile çok kısa vadeli mevduatlara daha fazla kâr verilebileceği gibi tabana yaygın fonlara daha az kâr dağıtımı yapılabilmektedir. Bankanın hesap sahibi ile yaptığı kâr paylaşım oranının dışında farklı bir orandan kâr paylaşımı gerçekleşmektedir. Çerçevesi iyi belirlenebilirse, daha iyi bir sistem bulunana kadar, günlük kâr dağıtımında kâra katkısına göre mevduatlara ağırlık verilebileceği ifade edilmektedir. (Mujaddidi, 2017)

Erken Çekilen Mevduatlar: IBI'ler kâr dağıtım ve havuz yönetimi çerçevelerinde vadeli mevduatların erken çekilmesine yönelik şartları ve ücretlendirme esaslarını açıkça belirtilecektir. Ancak havuzun hükmi tasfiyesi sonucunda dağıtılmış kârların hiçbir durumda geri ödenmeyeceği garanti edilecektir.

Kâr Dengeleme Rezervi (PER): Brüt gelirden doğrudan giderler ve zararın düşülmesinden sonraki net havuz gelirinin aylık azami %2'sini geçmeyecek şekilde PER ayrılmaktadır. Havuzun kârının piyasa beklentilerinin altında olduğu dönemlerde mevduat sahiplerinin getirilerini iyileştirmek için tamamen veya kısmen PER'den kâr aktarılmaktadır. PER'de mevcut bakiyenin %50'si kâr olarak dağıtılırken %50'si rezerv olarak kalacaktır. PER fonları şeriata uygun menkul kıymetlerde değerlendirilmekte ve elde edilen getiriler PER hesabına yansıtılmaktadır. PER fonlarının yönetiminde IBI için kar paylaşım oranı %10'dan fazla olamaz.

Banka'dan Transferler (Hibe): IBI'ler, havuzun getirisi piyasa getirilerinden düşük olduğu ve PER'in mevduat sahiplerine kâr ödemelerini iyileştirmek için yetersiz kalması durumunda mudârib payının %60'ına kadar dağıtılan kârlara ilave kâr (hibe) verebilmesine müsaade edilmektedir. Geçmişte var olan müşteriye özel hibe uygulaması kaldırılarak genel bir uygulamaya geçilmiştir.

Yatırım Riski Rezervi (IRR): IBI'ler, fon havuzlarında oluşabilecek olağandışı zararları karşılamak için Yatırım Riski Rezervi (IRR) oluşturabilir. IRR ihtiyacını ve yapılacak periyodik katkıları belirlemek için bir model geliştirilmesine kadar IBI'ler her kar döneminde mudâribin payının düşülmesinden sonra havuzun mevduat sahipleri arasında dağıtılabilecek kârın %1'ine kadar IRR'ye katkıda bulunabilir. IRR fonları sadece Şeriat uyumlu yasal likidite araçlarına (SLR) uygun menkul kıymetlere yatırılmakta ve elde edilen getiriler de IRR hesabına yansıtılmaktadır. IRR fonları yönetimini yapan IBI, oluşan kârdan %10'dan fazla pay alamaz. Havuzda meydana gelen zararlar IRR'de bulunan bakiyeden karşılanır.

3.4.1.3. Bangladeş Mudârebe Hesaplarına Kâr Dağıtım Modeli

Dağıtıma konu kâr mudârebe fonunun kullanımından kaynaklanan kâr ve temettü, sermaye kazançları, kira ve yatırım varlıklarından elde edilen diğer gelirlerden oluşur. Fon kullandırma ile ilgili olmayan çeşitli bankacılık hizmetlerinden elde edilen gelirler ile özkaynak ve diğer bedelsiz fonlardan elde edilen gelirler bankaya ait olup paylaşıma konu değildir. Ayrıca fon kullandırmadan kaynaklanan kâr ve zarar, banka tarafından sunulan diğer faaliyet ve hizmetlerle ilgili diğer gelir ve giderlerden ayrılır. Mudârebe fonları, her ayın son günü zorunlu olarak ayrılan yasal nakit rezervi ve likidite rezervi düşüldükten sonra her türlü mudârebe hesabının net ortalama bakiyesi anlamına gelmektedir. Ayrıca mudârebe fonlarının yatırıma dönüştürülmesi, bankanın kendi fonlarından daha önceliklidir. Fon kullandırma gelirleri toplam yatırımlardaki oranlarına göre mudârebe fonları ve banka fonları arasında ayrıştırılmaktadır. Mudârebe fonlarına kâr dağıtılmadan önce bankaya yönetim payı olarak kârın yüzde yirmisi (%20) ayrılmaktadır. Yüzde on beşi (%15) yatırım zararı düzetme rezervine aktarılmaktadır. Herhangi bir yıl içinde toplam yatırımlarda net zarar varsa bu rezervden karşılanmaktadır. Ayrıca beklenen getiri düzeyini korumak için de bu rezerv kullanılmaktadır. Kalan yüzde altmış beş (%65) ise ağırlıklarına göre mudârebe yatırımcılarına dağıtılmaktadır. Yatırım zararı düzeltme rezervi ayrılmaz ise dağıtılacak kâr oranı %80 olacaktır.

Fon vadesi ne kadar uzun olursa kâr oranlarının dalgalanması ve enflasyon nedeniyle mevduat değerinin erozyonu açısından üstlendikleri risk de o kadar fazladır. Fon sahipleri ayrıca erken ayrılma durumunda kârdan da vazgeçmek zorundadır. Vadeli fon sahipleri çeklerle işlem hesabı, hesabın bir şubeden diğerine devredilmesi, çek ve diğer araçların tahsil edilmesi, hesaplarında daimî talimatların yürütülmesi gibi herhangi bir bankacılık hizmeti almamaktadır. Mudârebe tasarruf hesapları ise belirtilen hizmetleri alma özgürlüğüne sahiptir. Mudârebe kısa vadeli hesaplar, hesaplarına para yatırma ve para çekme konusunda daha büyük imkânlardan yararlandıkları için kârdan daha az pay alırlar. Dolayısıyla 36 aylık mudârebe temelli vadeli hesaplara tam ağırlık ve diğer hesaplara nispeten daha yüksek veya daha düşük ağırlıklar verilmiştir (Institue of Policiy Studies IPS, 2000). IPS'de verilen ağırlıklar kullanılarak Tablo 3.4.7'deki gibi bir kâr dağıtım simülasyonu tarafımızdan çalışılmıştır.

Tablo 3.4.7: Mudârebe Temelli Hesaplara Kâr Dağıtımı (Bangladeş)

Dağıtılacak Kâr		**Banka**		**Rezerv Hesap**		**Mudârebe**	
Oran	100%	20%		15%		65%	
Tutar	10.000	2.000		1.500		6.500 *	
Mudârebe Hesapları	Ağırlık	Bakiye		Ağırlıklı Ort. Bakiye		Havuz Kâr Tutarı	
		Tutar	Ort.	Tutar	%	Tutar	%
	A	B	C	D	E	F	G
				A x C	D %	E x *	F / B
Emeklilik Planları							
10 yıl MSS	130%	1.000	1.000	1.300	3,0%	197,7	19,8%
5 yıl MSS	110%	2.000	2.000	2.200	5,1%	334,6	16,7%
Tasarruf Bonosu							
8 yıl	125%	1.500	1.500	1.875	4,4%	285,2	19,0%
5 yıl	110%	2.000	2.000	2.200	5,1%	334,6	16,7%
Vadeli Fonlar							
36 Ay	100%	3.000	3.000	3.000	7,0%	456,3	15,2%
24 Ay	98%	3.550	3.500	3.430	8,0%	521,7	14,7%
12 Ay	96%	4400	4.500	4.320	10,1%	657,1	14,9%
6 Ay	92%	9.750	10.000	9.200	21,5%	1.399,3	14,4%
3 Ay	88%	11.500	12.000	10.560	24,7%	1.606,2	14,0%
Tasarruf Hesabı	75%	4.300	4.000	3.000	7,0%	456,3	10,6%
İhbar	55%	2.000	2.000	1.100	2,6%	167,3	8,4%
Hac Tasarruf	110%	550	500	550	1,3%	83,7	15,2%
Toplamlar		45.550	46.000	42.735	100,0%	6.500,0	14,3%

Kaynak: Institue of Policiy Studies & Yazar

Katılımcı A'nın yıl sonunda, 12 ay vadeli hesabında 300 Bangladeş Takası (BDT) bulunmaktadır. Hesapta kalma süresi ise 300 gündür. Katılımcı B'nin aynı miktarda parası 365 gün aynı hesapta kalmıştır.

Katılımcı Kârı = Fon Tutarı x Havuz Kâr Oranı x Hesapta Kalma Süresi / 365

Katılımcı A'nın Kârı = 300 x %14,9 x 300 / 365 = 36,7 BDT

Katılımcı B'nin Kârı = 300 x %14,9 x 365 / 365 = 44,7 BDT

Banka her yıl başında kârın ne kadarını fon sahiplerine dağıtacağını açıklamaktadır. Yatırım portföyünü yönetmenin tüm maliyetini kendisi karşılayacaktır. Mudârebe temelli farklı hesaplar kendi kurallarına göre hesaplanacaktır. Herhangi bir yılın kâr oranları, muhasebe yılı sonunda banka hesaplarının onaylanmasını müteakiben pay sahipleri tarafından atanan denetçi tarafından ilan edilmektedir.

3.4.2. Net Gelir Paylaşım Modeli (*Net Revenue Sharing Model*)

Endonezya'da kârın paylaşımı Ulusal Şeriat Kurulu'nun (DNS) 15 numaralı kararı uyarınca yapılmaktadır (National Sharia Board (DNS), 2000: 1-3) Bu kararla İslami Finansal Kuruluşlara (IFI) faaliyet sonuçlarını taraflar arasında aşağıdaki iki yaklaşımdan biri ile paylaşılmasını seçme özgürlüğü verilmiştir.

Kâr Paylaşımı (*Profit Sharing*)**:** Sermayenin (ra'su al-mâl) ve işin gereği olarak doğrudan katlanılması gereken ortak masrafların çıkarılmasından sonraki gelirden hesaplanan kârın paylaşımıdır.

Net Gelir Paylaşımı (*Net Revenue Sharing*): Yani sermaye (ra'su al-mal) düşüldükten sonra elde edilen gelirden hesaplanan kâr paylaşımıdır.

Bu iki yöntemin avantaj ve dezavantajlarının bulunduğu, tarafların hangi yöntemi seçeceklerine işin başında özgürce karar vermeleri istenmiştir. Bununla birlikte fetva metninde, net gelir paylaşımının daha basit ve muhtemelen müşteriler için daha faydalı olduğu için kullanımı tavsiye edilmiştir.

Endonezya faizsiz bankaları, daha ziyade paylaşım aracı olarak net gelir paylaşımı yöntemini kullanmaktadırlar. Bu yöntemde fonların yönetilme maliyeti dikkate alınmamaktadır. Tüm masrafları banka karşılamaktadır. Bu yöntemin tercih edilmesinin; müşterinin ahlaki tehlikesi, müşteri bilgisine sahip olma düzeyi, yatırımcıların rolünün sınırlandırılması ve mevduat sahiplerinin kendilerine uygulanan

zararları kabul etmeye hazır olmadıkları gibi birçok sebebi bulunmaktadır (Asdana, 2016).

Bank Kalsel Sharia'nın üçüncü şahıs fonları kâr paylaşımını hesaplama prosedürü aşağıda izah edilmektedir (Bank Kalsel Syariah, 2019). Gelir Paylaşımında, fon havuzundaki hisse oranlarına göre üç aşamalı bir yol izlenmektedir.

I. Her türlü tasarruf fonunun günlük ortalama bakiyesi bir kâr paylaşım döneminde hesaplanır.
II. Banka, pazarlama politikasına uygun olarak her fon türüne farklı ağırlık verebilir. Eşit ağırlık verildiği kabul edilirse ağırlığı %100 alınır. Yatırım için kullanılamayan yasal yedekler (%5) dikkate alınırsa ağırlık %100 (-) %5 =%95 olarak hesap edilmektedir. Ancak bu oran Ulusal Şeriat Kurulu'nun onayı ile belirlenir.
III. Banka, bu fonların ortalama bakiyesini önceden belirlediği ağırlıkla çarparak tüm fon türleri için ağırlıklı ortalama bakiyeleri hesaplar.

Banka, yatırımlarının ortalama bakiyesi ve bu yatırımlardan elde ettiği gelirleri birlikte hesaplar. Yatırımlar, Endonezya Merkez Bankası ve Interbank piyasasında Şeriata uygun yapılan işlemler ile menkul kıymetler gibi gelir getiren tüm varlıkları kapsamaktadır.

Banka dağıtılacak gelir türü ve miktarı ile her bir fon türünün gelire katkısını hesaplayarak netleştirmektedir. Gelir getiren varlıkların tutarı, banka sermayesi dışındaki fonların bakiyesine eşit veya daha az ise dağıtılacak gelir, yatırım fonlarından alınan gelire eşit veya daha fazlaysa dağıtılacak gelir, yatırılan fonların ağırlıklı ortalama payına göre orantılı olarak hesaplanacaktır. Örneğin,

Hesaplanan sermaye dışı fon miktarı %95 ağırlıkla 1.000.000 Rb ise ortalama bakiye 950.000 Rp yatırıma yönlendirilen fon 950.000 ve yatırımdan elde edilen gelir 9,500 Rp ise tüm gelir sermaye dışı fonlarla paylaşılacaktır. Aynı örnekte yatırılan fon 1.500.000 Rp ve elde edilen gelir 16.000 Rp ise 1.000.000 Rp fon için ayrılacak gelir (950.000 / 1.500.000) x 16.000 = 10.133 Rp'dir.

Her fon türü dağıtılacak gelirden toplam fondaki oranına göre pay almaktadır. Sermayeyle birlikte 6 milyon Rp üçüncü taraf fonu toplam 7 milyon Rp fon kullanılarak 70.000 Rp gelir elde edildiğini varsayıldığında sermaye dışında

dağıtılabilir gelir miktarı (6,000,000 x %95) / 7,000,000 x 70,000 = 57,000 Rp olarak bulunmaktadır. Sermayenin payı ise 70,000 Rp (-) 57,000 Rp = 13,000 Rp'dir.

Dağıtılabilir gelirin hesap türleri arasında dağılımı Tablo 3.4.8'de görülmektedir. Banka ve hesap sahibi için gelir paylaşım oranı (PSR) hesap açılırken sonraki dönemlerde ise aktif pasif komitesi tarafından belirlenmektedir. Hesap türleri dağıtılabilir gelirden (57.000Rp) toplam fon içindeki oranlarına göre pay almaktadır. Sonra bu gelirler PSR oranı ile çarpılarak hesap sahiplerine dağıtılabilir toplam gelire ulaşılmaktadır. K' sütununda ise ilgili hesabın yıllık getirisi, L sütununda 1000 Rp'lik bir hesaba isabet eden dönemsel getiri görülmektedir.

Müşteri A'nın 2 milyon Rp'lik ortalama bakiyeli mudârebe tasarruf hesabı varsa ve hesapta 1 ay kalmış ise müşteri, 2.000.000 Rp x %5,13 / 12 =8.550 Rp kâr alacaktır.

Net Gelir Paylaşımı, banka tarafından karşılanacak operasyon maliyetleri hesaplanmadan önce gerçekleştirilen gelir anlamına gelmektedir. Dağıtılan gelir, yalnızca fonlardan elde edilen gelirdir. Bu gelire, ücret ve komisyon gelirleri dahil değildir. Ücret ve komisyon gelirleri operasyon maliyetlerini karşılamak için bankaya bırakılmaktadır. Yani müşterilerin fonlarının yönetilmesi için bankanın yaptığı finansal harcamaları dikkate almadan kâr dağıtımı yapılmaktadır. Yönetim masrafları, vergiler, batık kredi zararlarının tamamını banka karşılamaktadır. Rekabet şartları veri olmak kaydı ile bankaca karşılanan masraflar, kâr paylaşım oranlarının diğer ülkelere göre banka lehine belirlenmesi ile karşılanabilir. Mudârebe temelli kâr dağıtımında bankanın ihmal ve kusuru olmadıkça zararın sermayeye ait olması göz önüne alınırsa, gelir paylaşımının bu ilkeye ters olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu model kâr paylaşım modeline geçiş mekanizması olarak düşünülmelidir.

Tablo 3.4.8: Hesap Türlerine Göre Gelirin Dağıtımı

	Paylaşılan Gelir				Hesap Sahipleri Payı			
Hesap Türü	Ortalama Bakiye	Ağırlık	Ağırlıklı Ortalama Bakiye	Gelir	PSR	Tutar (Rp)	Oran (%)	H-1000
	A	B	C (A x B)	D	I	J (I x D)	K (J/A) x 12	L (J / A) x 1000
Cari	100.000	95%	95.000	950	0%	95,0	1,14%	0,95
Tasarruf (Mudârebe	4.900.000	95%	4.655.000	46.550	45%	20.947,5	5,13%	4,28
Vadeli (Mudârebe)								
1 Ay	200.000	95%	190.000	1.900	35%	665,0	3,99%	3,33
3 Ay	200.000	95%	190.000	1.900	34%	646,0	3,88%	3,23
6 Ay	300.000	95%	285.000	2.850	34%	969,0	3,88%	3,23
12 Ay	300.000	95%	285.000	2.850	37%	1.054,5	4,22%	3,52
Toplam	6.000.000		5.700.000	57.000		24.377	4,88%	4,06

Kaynak: Bank Kalsel Syariah

3.4.3. Teverruk Temelli Paylaşım Modeli (*Tawarruq Sharing Model*)

İlk iki model paylaşıma konu kâr açısından farklılık gösterse bile işleyişleri itibarı ile birbirine benzemektedirler. Yani kâr ya da gelirin oluşumunda sınırsız mudârebe ilkesine göre hareket edilmektedir. AAOIFI'nin kuralları mudârebe bazlı fonların değerlendirilmesinde dikkate alınmakla birlikte Malezya'da fon toplamada finansal araç olarak daha ziyade teverruk kullanılmaktadır (COMCEC, 2017: 16) BNM verilerini kullanarak yapılan hesaplamaya göre 2010 yılında teverruk mevduatının toplam mevduata oranı %9,7 iken, bu oran 2019'un ilk çeyreğinde %65,9'a çıkmıştır (BNM, 2019).

Bank İslam'ın ürün tanıtım kılavuzu "*Product Disclosure Sheet (PDS)*" e göre gelir getiren cari hesaplar "*Current Account-i,*" tasarruf hesapları "*Saving Account-i"* ve sabit vadeli hesaplar "*Fixed Term Account-i*" gibi ürünler teverruk temelli olarak çalışmaktadır. Wa'ad kavramı kapsamında verilen bir vaat ile murâbaha, yatırım vekâleti ve avans ödeme "*Hamish al Jiddiyyah*" gibi bir dizi İslami sözleşme türü birlikte kullanılmaktadır. (Bank İslam, 2019c)

Hamish al Jiddiyah, bir mal sipariş eden potansiyel alıcının, mal siparişinde gerçekten istekli olduğundan emin olmak için satıcının talebi üzerine, alıcının satıcıya ödediği para miktarıdır. Bu talep, alıcı tarafından satış fiyatının kalan kısmını ödemesi ve dayanak malın teslim alınması için verilen bağlayıcı veya bağlayıcı olmayan bir sözü içerir. Sözün bağlayıcı olması ve alıcının satın almadan vazgeçmesi halinde, satıcının zararı "Hamish Al Jiddiyyah" kullanılarak karşılanacaktır. Kaporadan farklı olarak, Hamish Al-Jiddiyyah ile satıcıdaki fiili zarar karşılanırsa kalan miktar potansiyel alıcıya iade edilir, karşılanmaz ise aradaki fark alıcıdan istenmektedir." (Investment&finance, 2005: H).

Teverruk konusu mallar LMB'den değil yerel borsalardan tedarik edilmektedir. Alınıp satılan mallar, platin, nikel, bakır gibi kıymetli metaller değil ham palmiye yağı (CPO), plastik reçine, polietilen (PE) veya RBD, palmiye olejeni (OLN) gibi İslami açıdan alım satıma uygun emtiadan oluşmaktadır.

Malezya uygulamasına göre teverruk yapılırken şöyle bir yol izlenmektedir. Banka, müşterisiyle bir yatırım vekâleti sözleşmesi yapar. Yatırım vekâleti sözleşmesi uyarınca müşteri, emtia alım-satımı için bankayı "*iki taraflı vekil*" tayin etmektedir.

Müşteri, emtiayı vekili banka aracılığıyla alış fiyatı ile bir tedarikçiden satın alır. Wa'ad kapsamında banka, müşterisine satın alma fiyatı artı sabit bir kârla emtiayı vadeli olarak satın alma taahhüdünde bulunduğu için müşteri, emtiayı yine vekili banka aracılığıyla bankaya vadeli olarak satmaktadır. Banka daha sonra emtiayı nakit olarak üçüncü bir tarafa satarak nakde dönüştürür. Elde edilen nakitten banka vekâlet ücreti ve işlem masraflarını tahsil eder. Bakiye ile de müşteri adına hesap açılır.

Teverruk temelli cari hesap (*Current Account-i, Tawarruq*) Malezya vatandaşları ve daimî ikamet sakinlerince açılabilen, PIDM tarafından sigortalanmış, bir para yatırma ürünüdür. Ancak bu mevduatı müşteri kısmen çekebilir, üzerine ilaveler yapabilir. Mevduat tümüyle geri çekilene yani hesap kapanana kadar banka vekil sıfatıyla işlem yapar. Tevarruk işlemleri genellikle her yılın ilk iş gününde, önceki yıl sonu müşteri bakiyesi veya günlük net mevduat üzerinden gerçekleştirilir.

Prensip olarak müşteriye, anaparası vade tarihinde (31 Aralık) ödenirken kâr payı her ayın sonunda ödenir. Gerçek kâr oranı, efektif kâr oranına (EPR) dayandırılmaktadır. EPR, asgari bakiyeye bağlı sabit bir oran, asgari bakiye şartı olmadan bir sabit oran, bakiyeye bağlı katmanlı oran, vade süresine tabi katmanlı oran ve otomatik süpürme mekanizması için kademeli olarak belirlenebilmektedir. Banka bu oranları basın yolu ile ilan etmektedir. Kâr tahakkuku için fiyatlandırma yapısından bağımsız olarak, satış fiyatı tavan kazancına göre hesaplanır.

$$Tavan\ Karı\ =\ \text{Satın Alınan Emtia Tutarı (SAET) x CPR}\ x\ \frac{n}{365}$$

$$Gerçekleşen\ Kâr\ =\ Gün\ Sonu\ Bakiyesi\ \text{x EPR}\ x\ \frac{n}{365}$$

SAET	:	Günlük mevduat tutarı ve/veya yıl sonu bakiyesi
CPR	:	Belirlenen tavan kâr oranı
EPR	:	Zaman zaman yayımlanan efektif kâr oranı
n	:	Yılın kalan gün sayısı

Müşteri, beklenilen kadar mevduat tutamaması ve bir vade söz konusu olmasa bile planlanan vade tarihinden önce parasını çekmesi dolayısıyla işlem başlangıcında hesabına alacak kaydı yapılan tavan kârından hak etmediği kısmın indirilmesi konusunda bankaya izin verir. CPR kullanılarak hesaplanan satış kârı, vade tarihinde

CPR ile EPR arasındaki fark, EPR kullanılarak hesaplanan yıl boyunca toplam kârdan fazladır. Dolayısıyla tavan kârı toplamı ile gerçekleşen kâr toplamı arasındaki fark her yıl sonunda veya hesabın kapatılmasından sonra bankaya iade edilir. Tasarruf hesaplarında kâr dağıtımı yine aynı şekilde yapılmaktadır.

Sabit Vadeli Hesaplar (*Fixed Term Account-i)*: Kısa veya uzun vadeli olarak tasarrufları değerlendirme esnekliğini sağlayan sabit kâr ve sermaye garantisi verilen bir hesaptır. Asgari 1 ay ve en fazla 60 ay vadeli olarak açılabilen vadeli hesaplar PIDM kapsamındadır. Kâr dağıtımı cari hesaplara benzer olmakla birlikte vade tarihine kadar yatırılan mevduat çekilmeyeceği için daha basit bir mekanizma ile çalışmaktadır. Müşteri, vadeli olarak bankaya yatıracağı para kadar teverruk mekanizmasına uygun ve banka vasıtasıyla nakit aldığı emtiayı, yine vekili banka aracılığıyla bankaya vadeli olarak satar. Banka, daha önce müşterisi ile yaptığı va'ad sözleşmesiyle vadeli olarak bu emtiayı satın alacağını taahhüt etmiştir. Banka, vadeli olarak aldığı bu emtiayı, üçüncü bir alıcıya nakit satarak elde edilen tutarı, varsa vekillik ücretini düşerek müşterisine vadeli mevduat hesabı açar. Vade sonunda ise anapara ve kârı müşterisine öder. Kâr, aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

$$Kâr \; = \; Yatırılan \; Anapara \text{ x Vadeli Satış Fiyatı } x \; \frac{Vade \; (gün)}{365}$$

3.4.4. Vekâlet Temelli Paylaşım Modeli (*Wakalah Sharing Model*)

Vekâlet paylaşım modeli, Bank İslam'ın (2019d) Wafiyah Yatırım Vekâleti "*Wafiyah Wakalah*" ürün tanıtım formu (*Product Disclosure Sheet/PDS*) esas alınarak açıklanmıştır. Yatırım vekâleti "*Wakalah bil İstithmar*" bir kişinin (müvekkil) fonlarını yatırıma dönüştürmek amacıyla başka bir kişiyi, kendi isteğiyle veya ücretle (vekil) yetkilendirdiği bir sözleşme anlamına gelmektedir. Yatırım hesabı sahibi (IAH) kendisinin vekili olarak bankayı yatırım faaliyetlerinde bulunması için yetkilendirir. Banka, bunun karşılığında bir ücret alır. IAH fonun yönetimi için herhangi bir kısıtlama getirmediğinden hesap sınırsız mudârebe gibi çalışır. IAH sadece fonu verecek, fonun yönetilmesi işini banka yapacaktır. Bir mevduat hesabı olmadığı özellikle vurgulanan Wafiyah Wakalah bir (1) ila 24 ay vadelerde açılabilmekte ve PDS'ye göre anapara ve kâr garanti edilmemektedir. Ayrıca ürün PDIM koruması altında değildir.

PDS dokümanına göre “finansal varlıklar üzerinde sabit bir gelir sağlamak” amacıyla konut ve bireysel ihtiyaçların finansmanına yatırım yapılır. Vade boyunca anaparadan kısmi ödemeye izin verilmez. Kâr vade sonunda ödenir. Banka vadelere göre kâr beklentilerini açıklar. IAH ise açıklanan verilere göre hangi vadede yatırım yapacağına karar verir.

Gerçekleşen kâr oranı, beklenen kâr oranının üzerinde ise banka beklenen kâr oranını, aksi takdirde ise gerçekleşen kâr oranını dikkate alarak IAH’a dönem sonunda kâr ödemesi yapar. Yatırımda zarar olması durumunda ise zarar, bankanın suiistimali, ihmali veya belirtilen şartların ihlali olmadıkça IAH tarafından karşılanacaktır. Yatırım getirileri aşağıdaki gibi hesaplanır.

$$Yatırımın\ Kârı = \ Plasman\ Tutarı\ x\ Gerçek\ Kâr\ Oranı\ x\ \frac{Vade}{365}$$

Gerçekleşen kâr oranı yatırım yapılan portföyün performansına bağlı olarak değişmektedir. Portföyün geçmiş performansı gelecek performansının bir göstergesi olmayabilir. Piyasa riski, kredi riski, likidite riski, operasyon riski ve yasal risk faktörlerindeki muhtemel gelişmeler portföy getirisini olumlu ya da olumsuz etkileyebilir. Beklenen getirinin üzeri bankanın vekâlet ücreti olarak kabul edilmektedir. Ancak banka isterse bu ücretten de feragat edebilir.

Malezya’da uygulanan yatırım vekâletinin işleyişi, AAOIFI (2018: 1086-1097) FAS46’ya uygun olduğu düşünülmektedir

IIFM tarafından yayımlanan bankalar arası genel yetki içeren yatırım vekâleti anlaşmasına göre (*Interbank Unrestricted Master Investment Wakalah Agreement*) sürecin nasıl işlediği Şekil 3.4.2’de görülmektedir.

Şekil 3.4.2: Yatırım Vekaleti Çalışma Biçimi

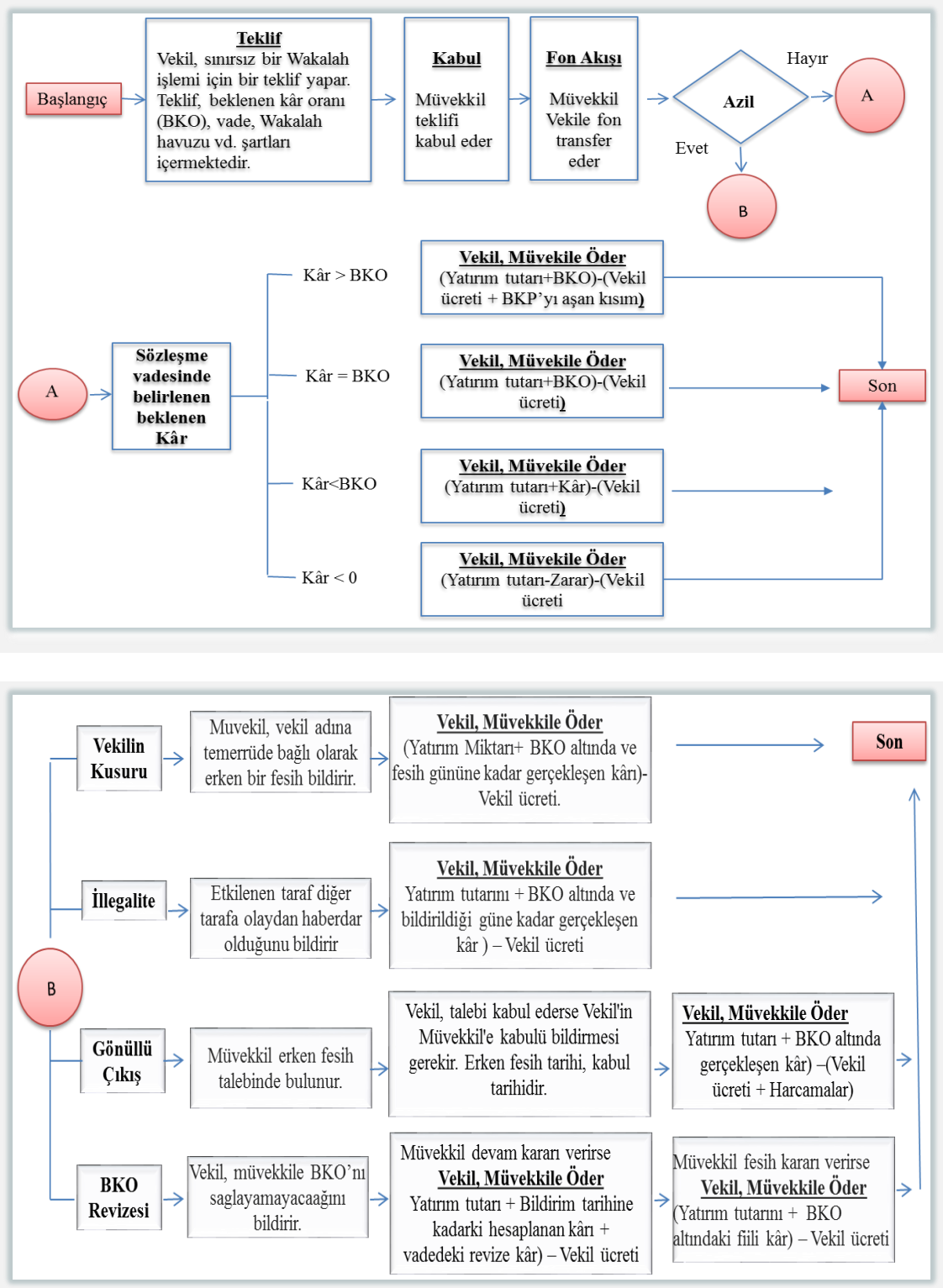

Kaynak: International Islamic Financial Market / IIFM (2013: 3).

3.4.5. AAOIFI'nin Kâr Hesaplama ve Dağıtımı Kararları

Birçok faizsiz finansal ürüne ilişkin kuralları tanımlamanın ötesinde kısmen benzerlikleri olsa da AAOIFI, biri FAS40 "Emek Sermaye Ortaklığına Dayanan Katılma Hesaplarında Kâr Dağıtımı" diğeri de FAS47 "İşlemlerin Kârını Hesaplama İlkeleri" olmak üzere iki ayrı faizsiz finans standardı geliştirmiştir. Ayrıca FAS46 standardı ile "Yatırım Vekâleti" düzenlenmiştir. Yatırım vekâleti kârı, vekil ücreti, fonların işletimi, tarafların sorumlulukları bu düzenlemede yer almaktadır (AAOIFI, 2018). Zikredilen hususlara ayrı başlıklar halinde özetle yer verilmektedir.

a) İşlemlerin Kârını Hesaplama İlkeleri

AAOIFI (2018: 1099) FAS47 standardı ile işlemlerde kâr hesaplama ilkelerini düzenlemiştir. FAS47'ye göre "fıkhı kurallar dikkate alınarak alım-satım, kiralama ve ortaklık gibi mübah birtakım tasarruflar neticesinde elde edilen getiriyi" meşru kâr olarak tanımlayan AAOIFI, "faiz, haram varlıkların ticareti ve batıl sözleşmeler" gibi birtakım haram nitelikli tasarruflar neticesinde elde edilen getiriyi de meşru olmayan kâr olarak tanımlamıştır. Tarafların karşılıklı rızası olmak kaydı ile kâr için bir üst sınır bulunmamaktadır. Normal dönemlerde kamunun bir üst sınır koyması caiz görülmezken, tekel, karaborsacılık ve olağanüstü durumlarda haksızlık yapılmamak şartıyla toplum menfaatine olmak üzere fiyatlara bir sınır (*narh*) konulmasına cevaz verilmektedir.

Vade farkı mal bedeline dahil edilebilir ve vadesinde ödenmeyen borçlarda bir artış yapılmaması kaydıyla vadeli satış kârı, peşin satış kârından yüksek olabilir. Murâbaha işlemlerinde maktu ve oransal kâr belirlenebilir. Va'ad aşamasında kâr oranının belirlenmesinde bir endeksten yararlanmak caiz olsa bile akit kurulurken fiyatın sabitlenmesi gerekir. İşletmecinin (mudârib) anapara, kâr ya da her ikisini birden tazmin şartını içermemek kaydıyla sermaye sahibi, belli orandan daha az kârlı, özellikle yatırım vekâleti işlemlerinin yapılamayacağını mudâribe şart olarak koşabilir.

Faizsiz finans kurumları, finansal bilgilerini kâr hesaplama ve dağıtım yöntemlerini kuşku bırakmayacak şeffaflıkta açıklamalıdırlar. Vadeye bağlı olarak kârı artıracak şekilde borcun yeniden yapılandırılması uygun değildir. Erken ödemelerde müşteriye

bir iskontonun yapılması caiz görülmektedir. Ayrıca kârın ilk taksitlerden alınmasının da müşteri ile yapılan akdi ilişkiye bir etkisinin bulunmadığı belirtilmektedir.

Fıkhî kurallara aykırı olmamak üzere dağıtıma konu kârın taraflar arasında herhangi bir matematiksel model ile dağıtılmasının mudârebe akdine negatif bir tesiri bulunmamaktadır.

b) Katılma Hesaplarında Kâr Dağıtımı

AAOIFI (2018: 961) faizsiz finans standardı FAS40'a göre sermaye sahibi (*rabbü'l-mâl*), parasını bankaya (*mudârib*) verirken, parasının belli bir proje veya alanlarda kullanmasını kısıtlar veya kısıtlamaz. Her iki durumda da hesap sahipleri ile banka oluşacak kâra ortaktır. Bu kârın paylaşım oranı sözleşme ile baştan kararlaştırılabilir ya da bankanın belli kâr paylaşım oranlarına göre çalışan bir havuzu seçilerek yatırım yapılabilir. Zararın tamamı hisseleri oranında sermaye sahiplerine aittir. Ancak bankanın kasıt, kusur ya da şarta bağlı muhalefeti söz konusu ise bunlardan doğan zarar bankaya ait olur. Hesap sahiplerinden toplanan fonlarla bankanın kendi fonlarının eşit bir yöntemle yatırıma dönüştürülmesi esas alınmalıdır. Hesap sahibi adına yatırım yetkisi içermeyen hesaplar cari hesap, yatırım yetkisi içerenler katılma hesabı sayılmaktadır. Cari hesapları tümüyle geri ödemekle sorumlu olan banka, bu hesaplara herhangi bir getiri ödemez, çünkü faiz sayılır. Sahipsiz hesaplar ise hayır hesaplarına aktarılır.

Hesaplarla ilgili şartların değişmesi halinde, yeni şartlar yazılı olarak, bu mümkün değilse internet sitesi ve çeşitli mecralar kullanılarak müşteriler bilgilendirilir. Tüm bunlar başlangıçta sözleşmede de yer alır. Katılma hesapları için kâr tahakkuku anaparanın tekrar geri gelmesinden sonra gerçekleşir. Aksi takdirde önceden yapılan dağıtımlar avans kâr ödemesi sayılır, hak edilmiş kâr olarak değerlendirilemez. Elde edilen kâr, yetki verilmiş ise bir sonraki dönem anaparaya ilave edilerek yatırıma dönüştürülebilir.

Katılma hesabı kâr tahakkuku ya hakiki tasfiye ya da hükmen tasfiye ile belirlenebilir. Hükmen tasfiyede "Nakitler kendi meblağlarıyla, alacaklar tahsil kabiliyeti, nakit dışı varlıklar bilirkişi takdiri, şüpheli alacaklar için tahsisat oluşturularak" tasfiye halindeki net rakamlar belirlenir. İşletmeci ortağın yapması gereken işler "yatırım yönetimi, yönetimin kararlarını kabul eden birim, tabi unsur ve muhasebe yönetimi masrafları" dışında yani her işlem için doğrudan katlanılan masraflar ortak gelirden karşılanır.

Ayrıca dağıtıma uygun kâra ulaşabilmek için yatırımla ilgili kâr dengeleme rezervi, şüpheli alacak karşılığı gibi ihtiyat ve karşılıklar ayrılmalıdır. Yatırım riskleri ile ilgili ihtiyatlar işletmeci ortağın payından sonra ayrılmaktadır (FAS40-3/1/2/3).

Mudârebe işleminin birinde zarar varsa diğerinin kârıyla bu zarar karşılanabilir. Ancak hesaplarda dönemsellik söz konusu olduğu için bir mali dönemin zararı, ihtiyatlardan karşılanması dışında, diğer mali dönemin kârı ile kapatılamaz. Kaynak ve kullandırma vadesi açısından uyumsuzluk dikkate alınarak gelecek mali dönemlere sarkan kârlar bütün vade boyunca her döneme uygun olacak şekilde tahsil edilerek dağıtılır.

Kârın nasıl dağıtılacağı baştan belirlenmelidir. Yani oluşacak kârdan, banka ve hesap sahiplerinin alacakları paylar yüzdesel olarak belirlenir. Kâr payının maktu bir bedel ya da sermayenin belli bir oranı olarak belirlenmesi caiz değildir. Ancak taraflardan birinin başlangıçtaki kâr paylaşım anlaşmasına ilave olarak kârın belli bir oranın veya endeksin üzerine çıkması durumunda aşan kısmı alabileceği şartı konabilir. Her bir katılma hesabı için farklı paylaşım oranları belirlenebilir. Kâr dağıtımı için de farklı dönemler belirlenebilir. İşletmeci ortak, mudârebe sermayesini kendi sermayesine katarak yatırıma dönüştürebilir. Emek karşılığı alacağı kâra ilave olarak sermayesi oranında da ilave kâr alır.

Hesap sahiplerinden herhangi biri parasının bir kısmını veya tamamını çekebilir. Erken çekilen kısma kâr ödenmeyeceği veya hak ettiğinden daha az ödeneceği kararlaştırabilir. Banka, katılma hesabı fonlarından âtıl kalanları kısa vadeli işlemlere plase ederek kâr elde ederse bu kâr, paylaşım oranına göre banka ve havuzlar arasında paylaşılmalıdır.

Hesaplar arasında kâr dağıtımının hesaplanmasında puantaj sistemi uygulanır. Hesap sahibinin yatırdığı tutar ile bu tutarın yatırımda kaldığı süre (para x zaman) dikkate alınır. Hesaba para yatırmalar ve çekmeler dolayısıyla hesaptaki tutar değişse bile hesaba, tutar ve kaldığı süreye göre puan verilir.

Beklenen kâr için bir tutar belirlemek caiz olsa bile nihai anlamda beklenen kâr hesabına dayalı olarak kâr dağıtımı yapmak caiz değildir. Kâr dağıtımı gerçekleşen ya da hükmi olarak tahakkuk eden kâra göre yapılmalıdır. Avans olarak kâr dağıtımına müsaade edilmekle birlikte kârın gerçekleşmesi veya tahakkukunda taraflar arasında bir mahsuplaşmanın yapılması şart koşulmaktadır. Banka (*mudârib*) katılma hesabı

sahipleri (*rabbü'l-mâl*) lehine kârın belli bir kısmından feragat edecekse bunu açıklamalıdır.

c) Yatırım Vekâleti Hesaplarında Kâr Paylaşımı

AAOIFI (2018: 1081) FAS46'ya göre yatırım vekâleti, beklenen kârı gerçekleştirmek şartı üzerine kurulmuş, vekil (banka) ise bunu gerçekleştiremeyeceğini anlamış olmasına rağmen durumu müvekkile (hesap sahibine) bildirmemiş ise gerçekleşen kâr, piyasa rayiçlerinin altında ise aradaki farkın, vekilden (banka) tazmini istenebilir (FAS46-10/2).

Vekilin ücreti maktu ya da belli bir yüzde olarak belirlenmesinin dışında, beklenen kârın üzerinde kalan kısmın tamamı veya bir kısmı vekile ödül olarak verilebilir (FAS46-5). Uygulamada bir ücretten ziyade, beklenen kârın üzeri vekile bırakılmaktadır. Sermayenin taksitler halinde de ödenebilmesine müsaade edilmektedir. Ancak yatırım tutarının ve süresinin net olarak belirlenmesi şart koşulmaktadır. İşin özüne müteallik "nakliyat, depolama, vergi, bakım ve sigorta" masrafları müvekkile, vekil tüzel kişiliğe haiz ise personel, ekipman vb. masraflar vekile aittir. Sürdürülebilir ortalama kârı sağlamak için müvekkilin onayı ile kârın bir kısmı kâr dengeleme rezervi (PER) olarak ayrılabilir. Kural olarak yatırımın tüm kârı ve ihtiyat fonundaki tutar müvekkilin hakkıdır (FAS46-6).

Vekilin, kasıt, kusur veya vekâlet şartlarına aykırılık dışında herhangi bir tazmin sorumluluğu bulunmamaktadır (FAS46-7/1).

Yatırım vekâleti fonları, mudârebe fonlarıyla birlikte işletilebilir, birim değer hesabına uygun olarak hak ettiği kârı alır. Mudârebe fonundan elde edilen kârın tamamı müvekkillere ait olur (FAS46-/1).

Yatırım vekâleti süresi bitmiş olmasına rağmen finanse edilen projelerin devam eden tahsilatlarının yapılması vekilin görevi olduğu için ilave bir ücret istenemez. Vekil, tahsil ettiği parayı kendi yararına kullanamaz. Vekilin, tahsilat yapılmadıkça müvekkile ait hakedişleri kendi parasından veya borçlanarak ödeme yükümlülüğü bulunmamaktadır (FAS46-12/4).

3.5. Kâr Dağıtım Modellerinde Müzakereye Açık Hususlar

Küresel ölçekte faizsiz bankacılıkta, özellikle Malezya'da zaruret ve maslahata çok fazla başvurulmaktadır. Faiz, garar ve ahlaki yatırım sorunları sebebiyle tartışma

yaratan İ'ne satışı "*Bai'al-inah*" alacakların satışı "*Bai-al-dayn*", ev kredisi "*Bai' Bithaman'Ajil (BBA)*", rehin "*Rahn*" ve benzeri sözleşmeler gibi uygulamalar, faize dayalı bir arka kapı veya faiz tabanlı konvansiyonel bir alternatif olarak eleştirilmektedir.

Bai'al inah, krediyle satılan bir malın daha düşük fiyatla nakit olarak eski satıcısı tarafından alınması, ya da peşin olarak satılan bir malın kredili olarak ilk satıştan daha yüksek bir fiyata ilk satıcısı tarafından geri alınmasını içeren bir dizi satışı içermektedir. Bai'al Bithaman Ajil'in (BBA) ev alım satım düzenlemesini içeren uygulaması Bai'al inah olarak kabul edilmektedir (BNM, 2009: 1).

Faizsiz bankacılık, zorlu rekabetle başa çıkmak için ciddi eleştirilere maruz kalan ürünler ve eğilimlerle geleneksel bankaları yakınsamaya başlamışlardır. Gerçekte bu ürünler, genellikle şeriatın hedeflediği maksatları yerine getirmekten uzaktır. Bu nedenle kendisi bir mefsedet yaratmaktadır. Yani faiz bazlı işlemin kılık değiştirmesine izin verilmesi dinin korunmasına da açık bir engel oluşturmaktadır. İslami bankalar her fırsattan para kazanmayı öncelikle hedefledikleri için mudârebe ve müşâreke gibi kâr-zarar ortaklığına dayanan sözleşmeler neredeyse ihmal edilebilir bir biçimde azalmıştır. İslam ekonomisinin hedefleri açısından bankacılık sistemindeki bu tür uygulamaların gözden geçirilmesi bir ihtiyaç haline gelmiştir (Al-Mubarak ve Osmani, 2010).

BBA'nın ilk önce geleneksel kredi işlemiyle aynı olduğu ve faizin yasal aracı olarak işlev gördüğü bir hile olduğu iddia edilmiştir. Ancak 2009 yılında temyiz mahkemesinin davasıyla BBA'nın satış işlemine dayanarak yasal bir ev finansmanı ürünü olduğu kabul edilmiştir. Bu kabul, BBA uygulamasını kabul eden ve daha önce bu ürünü sunan İslami bankaların çoğunu rahatlatmıştır (Mohamad, 2010: 15).

Yukarıda zikredilen araçlar hesap sahibine sabit bir getiri sağlamalarından dolayı eleştirilmektedir. Benzer eleştiriler aynı amaca hizmet ettiklerinden hareketle teverruk ve ücretli vekâlet için de yapılmaktadır. Bu eğilim, faizsiz bankacılık için en büyük tehdit olarak ele alınmaktadır. Çünkü yapılan işlemler inandırıcılıktan uzak ve geleneksel alternatiflerine göre de çok daha pahalıdır. Esasen elde edilen kâr, İslam iktisadı açısından meşru olarak görülmekten uzaktır. Öncelikle İslam'da, azimet, maslahat, zaruret ve ruhsat kavramları ile nelerin hedeflendiğinin tartışılması

çalışmamızın kapsamı açısından zaruri görülmektedir. Teverruk ve yatırım vekâletine ilişkin teori, uygulama ve değerlendirmelere ayrıca yer verilecektir.

3.5.1. Zaruret ve Maslahata Başvurma Durumu

Azimet, İslam dininin yapılmasını ya da yapılmamasını istediği genel hükümlerdir. Bir müslüman için azimetle amel etmek esas olmakla birlikte hayatın getireceği zorluklara karşılık maslahat ve zaruretle amel edilmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır (Şahin, 2016: 438-439).

Maslahat "yarar" veya "ilgi", "refah" veya "avantaj" anlamına gelmektedir. Makasid el-Şeriat "faydaları teşvik etmek ve zararları önlemek" için tasarlanmıştır. Şeriatın hedeflerini dini ve dünyevi olarak ikiye ayıran İmam-ı Gazâlî, dini amaçlara hizmet eden dünyevi amaçları ise canın korunması, neslin korunması, aklın korunması ve malın korunması olarak dört sınıfa ayırmıştır. Dinin ve dünyanın yararları için yokluğu kaosa yol açacak olan zaruri ihtiyaçlar, karşılanması gerekenler ve elenmesi gerekenler olarak iki gruba ayrılmıştır. Fayda sağlayan her şey "maslahat" kabul edilmemiştir. Bunlar, yerleşik bir hükümle çelişen, yeni bir ibadet şekli getiren, kat'i bir delile dayanmayan, faydası zararından daha fazla ve geneli kapsamayan maslahatlardır (Al-Mubarak ve Osmani, 2010).

Zaruret lügatta "şiddetli sıkıntı" demektir, "ıztırar" mastarından isimdir. Istılahta ise dinin yasak ettiği bir şeyi yapmaya veya yemeye mecbur eden durumdur. Bununla birlikte bazı fakihlere göre ise insanın yasak olan bir şeyi yapmadığı takdirde öleceği veya ölüme yaklaşacağı sınıra gelmiş bulunmasıdır. Dince yasaklanmış bir şeyi zaruret halinde yaparken insanın maksadı sadece canını kurtarmak değil aynı zamanda ve gerektiğinde malını veya namusunu kurtarmaktır (Karaman, 2003: 179) Özetle zaruret "Dinin yasaklarını ihlal edecek düzeydeki tehlike ve zarara" sebebiyet verecek durumdur (TKBB, 2016: 45).

Ruhsat ise fıkıh terimi olarak "zaruret ve ihtiyaç gibi arızi bir sebebe bağlı olarak azimet hükmünü terk etme imkânı veren ve yalnız söz konusu arızi durumla sınırlı bulunan hafifletilmiş ve geçici hükmü" ifade etmektedir (Bardakoğlu, 2010: 179) Zaruret veya zaruret derecesine varan ihtiyaç hallerinde haram bir fiil, mübah hatta vacip hale gelebilir. Allah (cc) kullarına söyle hitap etmektedir. "Allah, size ancak leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı. Ama kim mecbur olur da istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın yemek zorunda kalırsa, ona

günah yoktur. Şüphesiz Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir." (Bakara, 2/173). Bir başkasının malını yemek haramdır ancak açlıktan ve susuzluktan dolayı ölüm tehlikesine maruz kalan bir şahsın ölmeyecek kadar bir başkasının malından yemesi mübah olur, başkasının malından yemeyip açlıktan ölen şahıs günahkâr olmaz, çünkü ruhsata değil azimet hükmüne göre amel etmiştir (Atar, 1988: 131).

İslam dini, kolaylık dinidir (Bakara, 2/185). "Sevindirin, nefret ettirmeyin, kolaylaştırın, zorlaştırmayın." hadisi ile insan için kolaylık gösterilmiştir (Canan, 1988: 7/294). İslam itidalli olmayı, ifrat ve tefritten uzak durmayı tavsiye etmektedir. Arızî ve istisnaî bir hal sebebiyle haramın işlenmesi mübah veya vâcip hükmünü alsa da zaruret miktarının aşılmaması şarttır. İhtiyacın üzerindeki kullanımlarda haram hükmü devam eder. Mecelle'nin 21, 22 ve 23'üncü maddelerince de düzenlenen bu husus söyle ifade edilmektedir. "Zaruretler memnu olan şeyleri mubah kılar." Ancak, "Zaruretler kendi miktarlarınca takdir olunur." Ayrıca, "Bir özür için câiz olan şey ol özrün zevâliyle bâtıl olur." Yani mübahlık, zarurete bağlı tehlikenin sona ermesiyle birlikte kalkar ve haramlık geri döner. (Ali Haydar Efendi, 2016: 80-83) Asli emir ve hüküm olmasından dolayı azimeti kullanmak esastır. Bir mazeret olmadığı müddetçe ruhsata başvurmayarak takva ile hareket etmek çok daha güzeldir.

İslam dini faizi ve dolambaçlı faiz hilelerini yasaklamıştır. Ancak katılım bankalarında kimi uygulamalarda zaruretten yola çıkılarak daha kolayını uygulama, yani "ruhsat" kullanımı arayışı bulunmaktadır. Mutlaka her ruhsat talebini gerektiren politikanın farklı bir zarureti de bulunabilmektedir. İnsanların nakit ihtiyaçlarını karşılayamamak, bankalarla rekabet edememek, müşterinin bankalarla alıştığı bir konforu devam ettirememe, işlemi bu şekilde yapılamaz ise kâr kaybı veya zarar olama ihtimali, kur ya da faiz riskine karşı koruma ihtiyacı zaruret olarak sayılabilir. İlave olarak müşteri çok büyük, kurumsal müşteri, devlet müessesesi, kendilerinin yerleşik kuralları var, kaçırmamamız gerekir. Müşteri getirisini net bilmeli, yönetim kuruluna izah edemezler. Ayrıca likidite ihtiyacımız için bunu yapmak zorundayız gibi çok sayıda zaruret sayılabilir. Banka ve müşteriler ilave birşeyler kazanmak için çalışırlar. Müşteriler, genellikle ödeme gücü olan zengin kimselerdir. Ortaya konulan zaruretler fıkhî mülahazalarla cevaz verilen istisnalardan çok uzaktır. Diğer bir konu ise danışma kurulunca zaruretle ilişkilendirilerek verilen bir kararın bütçe hedeflerinin gerçekleştirilmesi için ana finansal bir enstrümana dönüştürülmesidir. Örneğin, murâbahanın ana enstrümana dönüşmesi böyle bir sürecin sonucudur. İslâm

bankalarının daha ziyade murâbahaya yönelmelerinin amaca aykırı sonuçlar doğurduğu şöyle ifade edilmektedir. "Murâbaha usûlü şekil bakımından meşrû ve fıkıh kaidelerine uygun olmakla beraber, hâsıl ettiği sonuç itibariyle kapitalist banka işlemlerine yaklaşmaktadır. Geçiş döneminde İslâm bankalarının murâbaha usûlünü kullanmalarına zikredilen darboğazlar sebebiyle müsâmaha gösterilse bile bunun yüzde olarak sınırlandırılmasında, bu sınırın aşılamamasında fayda, hattâ zaruret vardır." (Karaman, 2002: 60).

Hayat kurtarmak için leş yenmesine izin vardır ancak faizle ilgili kuralın gevşetilmesi için buna benzer bir mecburiyet olabilir mi? sorusuna, Ebul'Ala Mevdudi "doğal afet zamanlarında, hayatın, onurun ve izzetin tehlikede olduğu durumlarda, karşılanmayacak kadar zararın, tamir edilemez yıkıntıların oluştuğu hallerde, eğer bu durumlardan bir veya bir kaçından etkilenmiş kimseye yardım eden yoksa bu kimse faizsiz borç bulamıyorsa ve başka bir çaresi de yoksa*"* ancak faizli borç alabileceğini, ev almak, araba almak gibi her ihtiyacın bir zorunluluk olmadığını ifade etmektedir. Ayrıca faiz görüntüsü veren finansal alışverişlerden kaçınılmasına, elde edilmiş kârların da ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasını dikkat çeken Mevdudi, lanetlenmiş faiz sisteminin devamı için ısrar etmek, faizin tüm biçimlerini yasaklayan Kur'an ve sünnetin emirlerine karşı açıkca savaş açmaktan başka bir anlama gelmediğini belirtmektedir (Mevdudi, 2016: 423).

İmam-ı Gazâlî'ye göre yeryüzünde her yeri haram kaplasa, tek bir helal dahi kalmasa, böylesi bir durum bile harama dalma ve gayrimeşru işlemlere yönelme gerekçesi olamaz. İnsan için haramdan sakınma ve helali arama vecibesi devam etmektedir. Ayrıca insan sadece haramdan sakınmakla yetinmemeli, şüpheli şeylerden de sakınılmalıdır. Hukuki olarak ruhsat "fetva" olsa bile kendi kalbine danışmalı ve fetvayı kalbinden almalıdır. Kalbinde en ufak bir sıkıntı oluşturan şeylerden de sakınmalıdır (Gazâlî, 1973: 273 ve 296).

Yeni Şafak'ta yayımlanan makalesinde Karaman (2018a), müslümanların lüks olmayan ihtiyaçlarını karşılamadan, sıkıntılara katlanarak hayatlarına devam mı edecekler, yoksa "ihtiyaçları zaruret sayan ve zaruretlerin haramları askıya aldığını bildiren" kuralı uygulayarak ruhsattan istifade mi edeceklerdir diye sorduktan sonra Mecelle'nin 32'inci maddesindeki "Hâcet (ihtiyaç), umûmi olsun, husûsi olsun zaruret sayılır" kuralını hatırlatarak, lüks olmayan ihtiyaçların da zaruret sayılması gerektiğine dair kanaatini ifade etmektedir.

"Bir Kaidenin Serencamı: Hâcet Umumi Olsun Hususi Olsun Zaruret Menzilesine Tenzil Olunur" adlı makalesinde Kaçır (2016: 168), evin hâcet mertebesinde bir ihtiyaç olmakla birlikte kiralama imkânı da olduğunu, faizli bir kredi ile ev almanın kiralama imkânı yoksa ancak zaruret sayılabileceğini sonucuna varmaktadır. İslam hukukcuları arasında tam bir fikir birliği bulunmasa bile kaidenin işlevsel hale getirilmesinin birçok problemin çözümüne katkı sağlayacağını belirten Kacır, kaidenin standart olmayan ihtiyaç ve meşakkat için yersiz kullanımının önüne geçilmesinin gereğine şu sözlerle dikkat çekmektedir.

> *Ancak burada şunu belirtmeliyiz ki insanların arzularını dizginlenemez bir seviyeye ulaştıran tüketim çağının kişiye dikte ettiği her şeyi ihtiyaç olarak kabul etme yerine kendi değer ölçülerimize uygun bir ihtiyaç tespitinin yapılmasının önemli olduğunu düşünmekteyiz. Bu bağlamda ihtiyaç görülen şeyin, şeriatta muteber bir vasfa uygunluğunun titiz bir şekilde araştırılması kaçınılmazdır. Ayrıca kişiye, zamana, mekâna ve topluma göre değişiklik arz eden ihtiyaçlar ile ihtiyaçların giderilmemesinden kaynaklanan meşakkatin sübjektifliği de göz ardı edilmemelidir. Bu noktada zaruret konumunda kabul edilen ihtiyaçla ilgili ileri sürülen şartlara riayet edilmesinin önemli olduğunu düşünmekteyiz.*

Uludağ'a (1988: 162) göre "faizi yaygın hale getiren dolambaçlı yolların ve gayri samimi görüşlerin başında hiç şüphe yok ki zaruret ve ihtiyaç formülü gelmektedir." İhtiyacın zaruret olarak kabul edilmesi halinde zaten faizin caiz olmayacağı herhangi bir durum olmayacaktır. Örneğin, bir zenginin yazlık, kışlık, villa çiftlik, fabrikada ilave makine ve yeni bir üretim tesisine ihtiyaç olabilir. Bunların tamamı için faizle borç alabilir. "Mesken ihtiyaç olsa bile asla varlığı zaruri değildir." Çünkü çok zengin oldukları halde ev satınalma yerine kiralamayı tercih edenlerin sayısı hiç de az değildir.

Faizi yasaklayan hatta yasaklamakla da kalmayıp Allah (cc) ve Resûlüne (s.a.v) savaş açma hali olarak tanımlayan nasları dikkate almadan böylesi kolay bir uygulamaya gitmek faize kılıf bulmaktan öteye gitmediği gibi elde edilecek kazanca da kâr demek çok kolay olmayacaktır.

3.5.2. Teverruk ve Tartışılan Hususlar

İnsanlar çeşitli sebeplerle likiditeye ihtiyaç duyarlar ve her zaman faizsiz borç verecek kimse bulamazlar. Nakit sıkıntısı yaşayan bir kimse, piyasadan taksitle aldığı bir malı yine piyasada peşin satarak nakde ulaşabilir. Nakit sıkıntısı çekenler için teverruk, nakde ulaşılmasını sağlayan bir yöntemdir.

AAOIFI FAS30-2'ye göre "Teverruk; pazarlık yaparak (müsâveme) ya da (maliyet fiyatını açıklayıp) satıcıya muayyen bir kâr ödeyerek (murâbaha) vadeli bedelle mal aldıktan sonra nakit temin edebilmek amacıyla bu malı üçüncü tarafa peşin satmaktır. Îne ise vadeli bedelle alınan bir malın yine bizzat satıcısına daha ucuza peşin olarak geri satılmasıdır." (AAOIFI, 2018: 744).

Muhammed b. Sâlih el-Useymîn insanların ihtiyacını ve karz verenlerin azlığını dikkate alarak şu şartlarla teverruk satışının dinen mübah olduğuna hükmetmiştir. Teverruk satışı yapacak kişi paraya ihtiyaç duymalıdır. Eğer muhtaç değilse bu işlem câiz olmaz. Karz ya da selem gibi tamamen mübah bir yolla ihtiyaç duyduğu finansmana ulaşamamalıdır. Eğer mübah yollarla ulaşma imkânı varsa teverruk câiz olmaz. Teverruk akdi içinde faize benzer şartlar olmamalıdır. Kişi malı kendi uhdesine almadan satmamalıdır (Aktepe, 2013: 109).

Teverruk, fıkhî teverruk ve organize teverruk olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. Fıkhî teverruk işleminde nakde ihtiyacı olan kişinin bu durumunu ne mal aldığı ve ne de mal sattığı kişi bilir. Mal ilk satıcısına dolambaçlı yollardan dönemez. Bu hali ile Î'ne satışından farklıdır (Bayındır, 2015: 198). Her ne kadar nakde ihtiyacı olan için alınan mal bir ihtiyaç için değil nakit tedarik etmek için ise de ilk satıcı ve nihai alıcı için tamamen gerçek bir alışveriş söz konusudur.

Organize teverruk, genellikle bankalar tarafından yapılır ve fıkhî teverruktan çok daha farklı bir süreç çalışmaktadır. Müşteri nakde ihtiyaç duyuyorsa "organize normal tevarruk" banka nakde ihtiyaç duyuyorsa "organize ters teverruk" yapılır. Nakde ihtiyacı olan müşteri, bankaya müracaat eder, banka kendi adına Londra Metal Borsası'ndan (LMB) Broker-A'dan peşin aldığı bir emtiayı müşterisine, anlaştıkları vadeye ilişkin kârını ilave ederek vadeli olarak satar. Sonra, müşterisinin vekili sıfatı ile müşterisine ait olan emtiayı LMB'den Broker-B'ye peşin fiyatına satar. Satış bedelini de müşterisinin hesabına geçer. Tüm işlemler elektronik ortamda sağlanır.

Aracılara (Broker) gönderilen komisyon haricinde mal bedeline ilişkin gerçek bir para transferi gerçekleşmez (Sancar, 2019: 175).

Organize teverruk, esasen vefa satışının modern uygulamasıdır. Alınan malın ilk satıcıya geri dönmemesi şartıyla bu işlemin caiz olduğuna fetva veren şer'i heyetler bulunmaktadır. Aslında, ilk satıcı da peşin satın alıp satan da aynı şirketin farklı birimleridir. Emtia (bakır) yerinde durmakta, alım satım işlemleri kâğıt üzerinde yürümektedir. Şekil bakımından bir alım satım görüntüsü olmakla birlikte maksat ve gerçekleşen durum adı kâr olan dolambaçlı bir faiz hilesidir (Karaman, 2015).

Bey'u'l-Vefa; verdiği borç para karşılığında faiz almaktan korkan kişinin, parasını geri alıncaya kadar, rehin yahut emanet kabilinden olmak üzere borçlusundan herhangi bir malı satınalması, parasını geri alıncaya kadar bu maldan menfaat sağlaması ve alacağını tahsil edince bu malı sahibine geri vereceğine dair taahhüdünü yerine getirmek kaydıyla icra edilen hileli bir satış şeklidir. (Yavuz, 1992 s. 540) Vefa yolu ile alınan malı alıcı kullanmaz, başkasına da kiraya vermez, bizzat bu malı satıcısına kiralarsa satış Bey'u'l-İstiğlal olur. (Aktepe, 2011: 62-63)

Uluslararası İslam Fıkıh Akademisi (IIFA), teverrukla ilgili 179 (5/19) nolu kararında organize teverruka cevaz vermemiştir. Banka ile müşteri arasında dolaylı bir faiz ilişkisine dikkat çekilmektedir. Bunun yerine meşru yatırım metodlarını kullanılması ve şeriat hukukunun amaçlarına ulaşmak için yasak ve şüpheli yöntemlerden kaçınılması tavsiye edilmektedir (IIFA, 2009).

"Tartışmalı Teveruka İyi Bir Alternatif: Selem" adlı makalesinde Mahadik (2013: 30-33), İslami finansın başını ağrıtan tartışmalardan birinin de teverruk işlemlerinde LMB gibi uluslararası metal borsalarının kullanılması olduğuna dikkat çekmektedir. İşlemin sadece bir makbuz takası olduğu, alınıp satılan emtianın varlığından şüphe edildiği ifade edilen makalede, tartışmaların önüne geçilmesine çözüm olarak "selem" satışının ve yerel piyasalardaki uygun emtiaların kullanılması önerilmektedir.

Katılım Bankaları için teverruk işlemine "normal hallerde bir banka işlemi olarak değil dara düşenler, sıkışanlar, kaynak elde edemediği takdirde önemli zarara uğrayacak olanlar, hâsılı zaruret sayılan ihtiyaç halinde" kullanılması için izin verilmiştir (Karaman, 2018b).

TKBB Danışma Kurulu "Teverruk"a dair bir standart oluşturarak çerçevesini belirlemiştir. Organize teverruka cevaz verilmemekle birlikte "klasik teverrukun

uygulanmasını mümkün kılan düzenlemeler yapılana ya da alternatif meşru yöntemler geliştirilene kadar sadece fon kullandırma sonucu oluşup ödeme güçlüğü çekilen borçları yapılandırma ve katılım bankasının likidite ihtiyacını giderme amacıyla" başkaca bir yol yoksa müracaat edilebileceği ifade edilmektedir Hatta, ihtiyaç halinde klasik teverruka cevaz verilmekle birlikte organize teverrukla aynı amaca hizmet edecek şekli ile standart bir yatırım ve finansman yöntemi olarak kullanılmasına müsaade edilmemektedir. Ayrıca, her ne kadar nakit temin amaçlı olsa da murâbaha için aranan tüm şartlar teverruk için de aynen geçerlidir. Yani gerçek alım satıma uygun bir mal olacak, bu mala birileri nihayette ihtiyaç duyacak, bu mal kabzedildikten sonra satılacak, göstermelik bir alışveriş veya dolambaçlı faiz hilesi değil gerçekten bir alışveriş olacak, başkaca meşru yollardan nakit temin edilmesi mümkün olmayacak ve daha da önemlisi gerçekten zaruret halinde bu yola başvurulabilecektir (TKBB, 2019b: 6).

Zaruret halinde cevaz verilen bir teverruk işlemi için öne sürülen hususların LMB'den yapılan organize teverruk işlemleri için sağlandığını söylemek zordur. Her ne kadar alınıp satılan ürünlerin borsaya kote olduğu, sertifika numaraları ile var oldukları söylense de bu ürünler hiçbir şekilde nihai kullanıcıya ya da tüketiciye satılmamaktadır. Mallar Broker-A ile Broker-B arasında gidip gelmektedir. Sistemin içinden gelenler bilirler ki LMB'den yapılan işlemler için gerçek anlamda bir ticaretten bahsetmek zor olmanın ötesinde sözkonusu bile değildir. İzah edilen süreçlerin en yakın tanıklarından biri olan satırların yazarına göre yapılan iş tamamen şekil şartlarını yerine getirmekten ibaret, nakit teminine yönelik fiktif bir işlemdir.

Yerelde likiditasyonu yüksek ürün borsaları faaliyete geçirilirse nakde ihtiyacı olan her kimse, katılım bankasından bu ürünü murâbaha ile alabilir, yine aynı borsa da elektronik ortamda tüm işleri kendisi yöneterek peşin satabilir ve nihayetinde nakde ulaşabilir.

Organize teverruk uygulaması çok kolay olan bir sistemdir. Katılım bankası, likidite fazlası olduğu dönemlerde nakit kullanmak isteyen müşterilerine normal organize teverruk yaparak nakit kredi sağlayabilir. Nakit ihtiyacı varsa da elinde yüklü fon bulunan müşterilerine bankalarla rekabet edebilecek bir getiriyi ters teverruk yaparak rahatça verebilir. Rekabet etme, bütçe gerçekleştirme vb. gibi birtakım hedeflerin gerçekleştirilmesi noktasında, hassasiyeti zayıf uygulamacılar için organize teverruk kolay bir yol olmaktadır. Ayrıca ihtiyaç kişiden kişiye, kurumdan kuruma

değişmektedir. Zaruretlerin, haramları mübah kıldığı bir fıkıh kuralıdır. Ancak herhangi bir saikle teverruka ihtiyaç duyulması bir zaruret olarak kabul edilebilir mi? Şayet bu kabul görmez ise o halde, nasıl bir zaruret olmalı ki teverruk caiz olsun? Dolayısıyla zaruretin, somut, anlaşılır ve net bir şekilde tarif edilmeye ihtiyacı bulunmaktadır.

3.5.3. Yatırım Vekâleti ve Tartışılan Hususlar

Kâr dağıtım modeli olarak "Yatırım Vekâleti"ni, Bank İslami'nin "Wafiyah Wakalah" adlı ürününü esas alarak izah etmiştik. Bu ürün AAOIFI 'nin FAS46 standardına da uygun olarak tasarlanmıştır. FAS46-2/1'e göre yatırım vekâleti, "bir kimsenin sahip olduğu sermayeyi ücretli veya ücretsiz olarak işletip değerlendirmesi için başkasını yetkilendirmesidir." Yatırım vekâleti, mudârebe'ye benzemekle birlikte mudârib yatırım vekâletinde, vekile dönüşmektedir. Mudârib, gerçekleşen kârdan pay alırken vekil, hizmeti karşılığında belli bir ücret almaktadır. Yatırım faaliyetinin bütün kârı müvekkile aittir (AAOIFI, 2018: 1086). FAS23-4'e göre vekile maktu bir ücret veya ilave olarak beklenen kârın üzerindeki tutarın tamamı veya bir kısmı verilebilir. Beklenen kâr oranı, işin belli bir oranı olarak da tespit edilebilir (AAOIFI, 2018: 604).

Genellikle yatırım kararı vermeden önce yatırımın kârlılığı araştırılarak yatırımdan beklenilen kâr tahmin edilir. Kâr, yatırım yapmak için en büyük motivasyondur. Bununla birlikte tahmin edilen kâr, her zaman beklentileri karşılamayabilir. Gerçekleşen kâr beklenen kârdan az veya çok olabilir. Elinde fon fazlası olan bir yatırımcı (müvekkil) bu fonu yönetmesi icin bankayı (vekil) yetkilendirir. Banka, daha önceki tecrübelerine dayanarak yatırımcıya (müvekkil) yapılacak işten beklediği kâr oranını bildirir. Ancak beklenen kâr oranı garanti edilemez. Aralarında bir anlaşma sağlanırsa banka, yatırımcının vekili olarak bu fonu meşru alanlarda yatırımlara yönlendirir. Beklenen kâr oranının garanti edilmemesi, yatırım vekâletini İslami finansa uygun hale getirmektedir. KTKB Ürün Onay Formları'na (2014) göre beklenen kârpayı (BKP) ve gerçekleşen kârpayı kârpayı (GKP) getirilerine göre dört farklı durum ortaya çıkmaktadır (Dede, 2017: 105).

(1) BKP<GKP ise Kâr Payı oranı BKP'dir.
(2) BKP> GKP ise Kâr Payı oranı GKP'dir.
(3) BKP = GKP ise kâr payı oranı BKP ya da GKP'dir.
(4) GKP<0 ise müvekkile zarar yansıtılmaktadır.

Yatırım vekâletinde yatırımın riski ve getirisi tamamen yatırımcıya (müvekkil) aittir. Yani bankanın (vekilin) kasıt, kusur ve ihmali dışındaki tüm risk de yatırımcıya (müvekkil) aittir. Banka (vekil) sadece kararlaştırılan vekil ücretini alacak ve fonu meşru alanlarda değerlendirecektir. Ayrıca vekil, gelirin beklenilen gelirden fazla çıkması durumunda aralarındaki anlaşmaya uygun olarak gelirin aşan kısmı kadar prim alabilir. Yatırım vekâletinin bu şekilde uygulanmasında fıkhî açıdan bir sakınca görülmemektedir (Bayındır, 2015: 217).

Meşru bir yatırım vekâleti uygulaması özetle yukarıda zikredilen şekilde olmakla birlikte uygulamada getirinin garanti edildiği bir finansal araca dönüşmektedir. Faizsiz bankaların likidite ihtiyaçlarının karşılanmasında uluslararası bankalardan fon tedariki ile başlayan süreç kamu ve tüzel kişi fonları ile büyük tutarlı fonların çekilmesinde sıkça başvurulan bir yol olmuştur. Bu süreçin bireysel yatırımcılara kadar yayılması faizsiz bankacılığın omurgası olan mudârebeyi ortadan kaldıracağı endişelerine yol açmaktadır. Katılım bankacılığının belkemiği olan mudârebe esaslı katılma hesaplarının ortadan kalkmaması için yatırım vekâleti katılma hesapları hedef müşteri kitlesi sınırlandırılmıştır (TKBB, 2018c). Yatırım vekâleti katılma hesapları sadece kamu kurum ve kuruluşları ile fonlar ve tüzel kişi müşterilerce açılabilmektedir (BDDK, 2018b).

Yatırım vekâleti ile toplanan fonlara getiri garantisi verilmesi iki farklı şekilde gerçekleşmektedir. Bunlardan birisi, yatırım vekâletinin teverrukla birlikte uygulanmasıdır. Teverruk işlemi şekil şartları bakımında bir vekâlet sözleşmesini gerekli kılmaktadır. Yatırımcı (müvekkil) ile banka (vekil) beklenen kâr oranını sağlamak için bir yatırım vekâleti sözleşmesi yapar. Banka, bu sözleşmeye dayanarak beklenen kârı karşılayacak şekilde LMB'dan kıymetli maden alım-satım operasyonu (teverruk) ile getiri oranını ayarlar. Halen Malezya'da mevduata bu şekilde sabit bir getiri verilmektedir. Ayrıca bu uygulama sadece Malezya ile de sınırlı değildir. Türkiye'de "Yönetim Sözleşmesine Dayalı Kira Sertifikaları" da benzer şekilde çalışmaktadır.

Beklenen getirinin garanti edilmesinin ikinci yolu ise bankayı (vekil) kusurlu gösterecek bir formatın geliştirilmesidir. FAS46-7/1'e göre yatırım vekâleti sözleşmesine göre banka (vekil) sadece kendi kasıt, kusur ve ihmalinden sorumludur. FAS46-10/2'e göre vekilin belirlenen kârı sağlayacak işlemleri yapma imkânı yoksa bunu müvekkile bildirir. Aksi takdirde kârla ilgili müvekkilin bilgisi dışındaki hareket

etmesi sebebiyle vekil, “Belirlenen kâr oranı emsal kârdan daha az olması halinde, emsal kârla gerçekleşen arasındaki tutarı tazmin etmekle yükümlüdür, başlangıçta şart koşulan kârı değil.” (AAOIFI, 2018: 1089-1090). AOIFI’nin yukarıdaki kararları işin tabiatına son derece uygun olmasına rağmen piyasanın talebini karşılamaktan uzaktır.

Beklenen kâr konusunda yaptığı analizlerde bir kusur olabileceği gibi yatırım yönetiminde de bir kusur olduğundan dolayı beklenen kâr karşılanamamıştır. Dolayısıyla beklenen kârın karşılanamaması başlı başına bir kusurdur. Dolayısıyla gerçekleşen kâr ile beklenen kârın arasındaki fark vekilden tazmin edilmelidir. Banka (vekil) vekil sıfatının yanında yapılan işe kefil edilebilirse yatırımcının (müvekkil) zararının tazmin edilmesinin altyapısı oluşturulacaktır. Ancak aynı akit içinde iki ayrı akit yapılmasına cevaz olmadığı için vekâlet akdinin dışında bir de kefalet akdi yapılması önerilmektedir. AAOIFI’nin konuya dair çözüm önerisi ve gerekçesi aşağıdadır.

AAOIFI, FAS5-2/2/2 standardı ile vekâlet ve kefalet akitlerinin hükmü itibarı ile birbirine zıt akitler olduğu için bu iki akdin aynı akit içinde birleştirilmesinin yani vekilin aynı zamanda müvekkili adına yaptığı işlemlere kefil olmasının “sermaye ile birlikte belirli oranda bir getirinin garanti edilmesi anlamına” geldiği için işlemi faizli krediye çevirdiği belirtilmektedir. Ancak vekâlet akdinden sonra ayrı bir sözleşmeyle vekil muamelede bulunduğu kişilere kefil olursa akdedilen sözleşmeler birbirinden ayrı olduğu için vekilin muamelede bulunduğu kimselere kefil olabileceği gibi kefil olma vasfı vekâletten azledilse bile devam edebilecektir (AAOIFI, 2018: 127).

Vekâlet ve kefalet akitlerini ayrı ayrı yaparak sermaye ile belirli oranda bir getirinin garanti edilmesine altyapı hazırlanması zikredilen iddiaları doğrulamaktadır. Ancak vekil olunan bir işe ayrı bir sözleşmeyle de olsa kefil olunması örtülü şekilde faize neden olabileceğine dair endişeler bertaraf edilememiştir. Halitoğlu (2019: 322) bu fetvanın tartışılabilir olduğunu belirtirken, Duman (2019: 331) ise belirlenen getiri oranından daha az bir getiri elde edilmesinin bir kusur olarak değerlendirerek aradaki farkın vekilden tazmin edilmesinin, sabit getiri garantisi, yani faiz olduğuna işaret etmektedir.

TKBB Danışma Komitesi 21/09/2015 tarihli altı (6) numaralı kararıyla meşru bir yatırım işlemini yapması için başkasını vekil tayin etmenin caiz olduğunu, vekâletin ücretli veya ücretsiz olabileceğini, şart koşulmuş ise vekilin bu şartlara uyması

gerektiğini, vekilin fonu işletirken müvekkile anapara ve kâr garantisi veremeyeceğini, vekilin basiretli bir tüccar gibi davranmakla mükellef olduğunu kararlaştırmıştır. Ayrıca vekilin müvekkilin fonunu yatırıma dönüştürürken iş yaptığı muhataplarına vekâletten ayrı bir akitle kefil olabileceği ancak bu maddenin kâr garantisi için kullanılmaması gerektiği belirtilmiştir. Vekil, hali hazırda kendi fonunu işlettiği kâr oranını açıklayarak fon toplayabilir. Ancak açıklanan bu kâr oranı bağlayıcı değildir. Vekilin iş yaptığı muhataplarına vekâletten ayrı bir akitle kefil olmasına, Danışma Komitesi Üyesi İsmail Halidi "Vekilin anaparaya kefil olması, önceden kâr miktarının da bağlayıcı olmamakla birlikte açıklanması vekâletle toplanan fonu faizli fon haline dönüştürebilir. Bu durum katılım bankalarının konvansiyonel bankaya dönüşmesine yol açabilir." şerhini koyarak itiraz etmiştir. Ayrıca yine komite üyesi Hamdi Döndüren de itirazın yerinde olduğunu belirtmiştir. Komite, kâr garantisi verilmemesini kararlaştırmış olmakla birlikte böyle bir endişenin tamamen önünü kapatmak için komitenin dört üyesinden ikisi, böylesi bir şerhle açıklama getirmiştir (TKBB, 2018a: 31).

TKBB Danışma Komitesi 23.03.2018 tarihli toplantısında, Yönetim Sözleşmesi (Yatırım Vekâleti) ile ilgili günlük birim değer olarak hesaplanan kârın, beklenen kârdan düşük olması durumunda gerçekleşen kârın müvekkile ödeneceği bilgisini teyiden müşteri ile mutabık kalınan kârın garanti edilmemesinin önemli olduğunu, müşterilerin ve personelin bilgilendirilmesini teminen bir Mesleki Tanzim Kararı yayınlanarak buna uygun bir sözleşmenin yapılması gereğine işaret etmişlerdir (TKBB, 2018a: 7).

FAS46-12/3'e göre yatırım vekâleti ile maaş ödemeleri gibi işletme sermayesinin nakit gerektiren kısımlarının finanse edilebileceğine, faizsiz bankaların yatırım vekili olarak konvansiyonel bankaların fonlarını çalıştırabileceğine, fıkha uygun alanlarda kullanılmak üzere konvansiyonel bankaların yatırım vekili olarak yetkilendirilebileceğine cevaz verilmektedir (AAOIFI, 2018: 1092).

Özellikle mudârebe temelli ve tabana yaygın fonlara dağıtılan kârları negatif etkileme potansiyeli sebebiyle yatırım vekâleti küresel ölçekte de tartışılmaktadır. Yatırım vekâleti, faizsiz bankaların likidite ihtiyaçlarının karşılanması ve mudârebe getirilerini düşük bulan ve yüksek kâr beklentisi olan mevduat sahiplerinin kazanılması için kullanılmaktadır.

Yatırım vekâleti, mudârebe havuzu kârını iki şekilde olumsuz etkilemektedir. İslami bankalar en iyi gelir getiren varlıklarını yatırım vekâleti mevduatlarına tahsis etmektedirler. İyi bir getiri oranını elde edebilmek için iyi bir varlık portföyü ayrılmaktadır. Bu ise mudârebe havuzunun kârını düşürecektir. Yatırım vekâleti mudârebe havuzu ile birleştirilirse kârın büyük bir kısmı yatırım vekâleti hesaplarına ayrılacaktır. Özetle mudârebe hesaplarından özellikle normal tasarruf hesap sahipleri olumsuz etkilenecektir (Mujaddidi, 2018: 30-31).

Kefil sıfatı ile anapara ve kârın vekilden tazmin edilerek "sabit bir getiri" uygulaması gerekçesi ne olursa olsun, inançlı kesimin yatırım vekâletine mesafeli durmasına yol açacaktır. Yatırım vekâleti ile alınan kaynaklar fon kullandırma tarafında aynı şekilde kullandırılsa bile daha fazla kazandırmak, anapara ve kârı garanti edecek şekilde uygulamada diğer mudârebe hesaplarının olumsuz etkilenmemesi nasıl sağlanacaktır? İşletmelerin nakit ödemelerinin finanse edilmesinde kâr tespitine dair nasıl bir ölçümleme yapılarak faizden farklılık oluşturulabilecektir? Konvansiyonel bankaların, fıhha uygun olarak yaptıkları işlerde yatırım vekâletine uygun davranıp davranmadıkları nasıl denetlenecektir? Bu konuya dair henüz daha cevaplanması gereken bir dizi soru bulunmaktadır.

Resûlullah (s.a.v) döneminde birçok konuda vekâletle iş yaptırıldığına dair örnekler bulunmaktadır. Fakihler "alım satım, metanın korunması, alacakların tahsil edilmesi veya borçların ödenmesi" konusunda vekâlet verilmesinin caiz olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Ayrıca müvekkilin ileri sürdüğü şartlara vekilin riayet etmemesinden dolayı tazminle sorumlu tutulduğuna dair de birçok örnek bulunmakla birlikte bu örnekler, müvekkilin vekiline satması için verdiği bir malı belirlediği fiyatın altında satmama ve belirlenen fiyatın altında satması halinde vekilin tazminle yükümlü olmasına yönelik ileri sürdüğü şartlardan oluşmaktadır (Halitoğlu, 2019: 316-321). Geleneksel fon yönetimi yapan şirketler fon sahiplerine karşı bir getiri taahhüdü vermemektedir. Esasen, yaptıkları işin yatırım vekâleti teorik çerçevesine çok daha uygun olduğu söylenebilir. İslam fıkhında yüzyıllardır yerini almış bulunan risk esasına dayanan müfâvada, inan, müşâreke, vücuh, mudârebe, müzâraa, müsâkât, mügârase gibi ortaklık şekilleri ile Batı'da uygulanan risk sermayesi yatırım modellerinin güncellenerek kullanılmasını teşvik etmek varken beklenen kâr ve sermayenin garanti edilerek faizsiz bankaları faizli bankacılık sistemine taşıyacak

ürünlerin bu platformda tasarlanmasına yol açacak, yatırım vekâleti'nin uygulamasının dolambaçlı faiz hilesi olmadığı nasıl açıklanacaktır.

Türkiye Diyanet İşleri Eski Başkanı Ali Bardakoğlu "İslamın Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşme" adlı eserinde, davranışlarımızın niyetlere bağlı olarak değer taşıdığını, Allah'ın sûret ve mallarımıza değil kalp ve amellerimize baktığını, hukuki işlemlerde kullanılan lafız ve kalıp değil mâna ve maksadın önemli olduğuna işaret etmektedir. Fukahanın dün olduğu gibi bugün de şekil ve lafızlara sığındığını, işin özünün farkında olunsa bile toplum dindarlığında şekille yetinmenin hep baskın olduğunu ifade eden Bardakoğlu, aynı şekilde katılım bankalarının usul ve asli meşruiyetten ziyade bilerek şekle ve elde edilecek sonuca önem verdiklerine dikkat çekmektedir. Ayrıca asıl önemli olanın, hangi işlemin caiz olup olmamasından ziyade ele alış biçimi ve dolambaçlı yollarla Müslümanın ahlakına telafisi mümkün olmayan hasarlar verilmesi olduğunu ilave etmektedir (Bardakoğlu, 2016: 326-327).

Katılım Bankaları, Mevduat ve Katılım Fonu Yönetmeliğinin 6'ıncı maddesinde, (Değişik 18.10.2018 ve 30566 sayılı) yapılan değişiklikle kâr zarar ortaklığına dayalı katılma hesaplarının yanında kamu kurum ve kuruluşları ile fonlar ve tüzel kişi müşterilerle akdedilecek yatırım vekâleti sözleşmesine dayalı olarak açtıkları katılma hesapları ile de fon toplayabilmektedirler (BDDK, 2018b). Aynı yönetmelikte, her iki sözleşme türüne dayalı olarak açılan katılma hesaplarının ayrı fon havuzlarında işletileceği, yatırım vekâleti katılma hesabı sahiplerinin fonun kullanımına yönelik birtakım sınırlamalar getirebileceği ve yatırım vekâleti sözleşmesine dayalı katılma hesaplarında birim hesap değeri, yatırılan tutar ve tahmini kâr toplamı ile sınırlandırıldığı düzenlenmektedir.

Mevduat ve Katılım Fonu Kabülüne İlişkin Yönetmeliğin 6'ıncı maddesi ile Kasım 2018'den itibaren katılım bankalarına "yatırım vekâleti" hesabı açarak fon toplama izni verilmiştir (BDDK, 2018b). TKBB Danışma Kurulu Üyesi Hazıroğlu'na (2018) göre "Aslında bu düzenleme ile bir sürü sıkıntıları ve tartışmaları bünyesinde taşıyan vekâlet hesapları yeniden yapılandırılarak disipline ediliyor, katılım bankalarının alameti farikalarından olan havuz içinde çalışmasına imkân verilmiş olmaktadır." Esasen bu düzenleme ile Katılım bankalarınca hali hazırda faiz şüphesi bulunan vekâlet işlemlerine bir disiplin getirilmesi hedeflenmiştir. Katılım hesaplarının, mudârebe temelli açılabileceği gibi benzer yani havuz sistemi ile çalışan yatırım hesabı temelli de açılması sağlanmıştır. Geliştirilme ihtiyacı ile birlikte BDDK'nın

düzenlemesi son derece önemlidir. Daha yüksek getiri beklentisi olan müşterilerin bu beklentileri gelişi güzel karşılanmak yerine havuz yapısı belli bir disiplin içinde karşılanacak diğer katılma hesabı sahipleri bu ilişkiden zarar görmeyeceklerdir.

Yatırım vekâletini, faizli bir işlemden ayıran en önemli farkın meşru bir yatırım ve ticarete dayalı gerçek bir işlemin yapılıması oluşturmaktadır. Buna halel getirecek her türlü uygulamanın denetim, düzenleme, analiz ve açık bir iletişimle ortaya konulması işin tabiatı gereğidir. İlave olarak alınan mesafenin istatistiki olarak da ortaya konulmasına ihtiyaç olduğu açıktır. Yatırım vekâleti katılma hesabı, banka bazında fon tutarı, toplam fon içindeki payı, vadesi, getirisi, takip oranı gibi istatistiki bilgiler tutulmalı ve bu bilgiler ulaşılabilir olmalıdır.

3.5.4. Yatırım Vekâleti ve Mudârebe Kâr Dağıtımı Mukayesesi

Mudârebe ve yatırım vekâletinin teorisinde kısmen farklılıkları olsa da dağıtılacak kârı etkileyen faktörler benzerdir. Her iki yöntemde müşteri secimi, piyasa fiyatları, yatırım harcamaları, batık riski, kâr dengeleme rezervi, girişimci payı (mudârib kâr payı/vekil ücreti) ve girişimcinin tazmin yükümlülükleri aynıdır. Hatta her iki yöntemde de banka vekâletle iş görmektedir. Elinde fonu olanlar hem mudârebe hem de yatırım vekâletinde gösterge kâr oranlarını dikkate alarak hesap açmaktadırlar.

FAS40-2/1/3 standardı ile "Mudârebe katılım/yatırım hesabı sahiplerinin varlıkları ile ortakların varlıklarının eşit bir yöntemle yatırıma dönüştürülmesi esastır." kararına ilave olarak AAOIFI (2018: 372) FAS13-9/1/6'da mudârebe devam ederken yeni bir sermaye ortağının ve/veya mutlak yatırım mevduatlarının faizsiz finans kurumlarının sermayesine katılabileceği "ancak yeni sermayenin, ilk sermayenin yatırımlarla değerlendirilmesi için gerekli görev ve yükümlülüklerden alıkoymaması "gerektiğine işaret edilmektedir. Banka, mudârebe sermayesine karşı mudârib, yatırım vekâleti sermayesine karşı da vekil olan tek bir yapıdır. Dolayısıyla sermayesine katılanın nev'i ne olursa olsun yeni fonlara bir öncelik veremeyecektir.

Mevduat ve Katılım Fonu Kabulüne ilişkin BDDK (2018b) Yönetmeliğinin 6'ıncı maddesinin 2'inci fıkrasına göre "Katılma hesapları, kâr zarar ortaklığı sözleşmesine veya kamu kurum ve kuruluşları ile fonlar ve tüzel kişi müşterilerle akdedilecek yatırım vekâleti sözleşmesine dayalı olarak açılabilir. Kurul, yatırım vekâleti sözleşmesine dayalı olarak açılan katılma hesapları için yatırılabilecek asgari tutar ve/veya katılma hesaplarının belli bir oranı şeklinde sınır tesis etmeye yetkilidir."

Yatırım vekâletine dayalı hesapların, tüzel müşterilerin ve belli büyüklükteki fonlar için açılabileceği, bununla birlikte katılma hesaplarının belli bir oranını aşmayacak şekilde sınırlamalara tabi olacağı kontrollü bir işleyişe dikkat çekilmektedir. TKBB Danışma Kurulu "Yatırım vekâletinin mudârebe yoluyla işletilen fonların yerini almaması ve katılım bankacılığının belkemiğini oluşturan katılma hesaplarının büyük oranda ortadan kalkmaması" için getirilen sınırlamayı olumlu karşılamıştır (TKBB, 2018c).

Hem AAOIFI hem de BDDK'nın kararları dikkatle incelendiğinde, katılım bankasının ister vekil ister mudârib olarak yönettiği fonlardan herhangi biri lehine olacak bir uygulamasına müsaade edilmediği anlaşılmaktadır. Yani bir havuz âtıl bırakılıp diğerine öncelik verilemeyeceği gibi daha yüksek kredi notu olan müşterilerin talepleri batık riski az olsun denilerek yatırım vekâleti havuzundan karşılanarak havuz tercihi yapılamaz. Daha kârlı fon kullandırma işlemlerini yatırım vekâleti için daha az kârlı fon kullandırma işlemlerini mudârebe havuzlarından karşılanması eğilimi her iki kararın amacına terstir. Bununla birlikte daha riskli ve yüksek getirisi olabilecek portföyler için havuzlar oluşturulması her iki sistemde de mümkündür. Dolayısıyla her iki sistemde kâr/zarar riskinin benzer olduğu düşünülmektedir.

İşin özüne müteallik masraflar her iki yöntemde de sermaye sahibine ait olmaktadır. Mudârib ya da vekil olan banka tüzel bir kişiliktir. Personel, muhasebe, IT gibi tüzel kişiliğin mündemici olan organizasyona ait masraflar tüzel kişiliğe ait olup tam bir benzerlik söz konusudur. Mudârib fonksiyonel olarak vekil ile aynı işi yapmaktadır. Mudârib bir yerde vekil olarak iş görmektedir. Emeğinin karşılığı olarak kârdan pay alırken zarar durumunda emeği ziyan olmaktadır. Vekil, her ne kadar teoride ücretli ise de uygulamada genellikle beklenen kârın üzerinde oluşan kârı (prim) ücret olarak almaktadır. Ücret ve/veya pirim olarak vekilin toplamda alacağı ücret piyasa gerçeklerinden uzak değildir. Aynı tüzel kişinin hem mudârib hem vekil oluşu bu iki ücreti birbirine eşitleyecektir. Yani vekilin ücreti uzun dönemde mudâribin payı ile eşitlenmektedir. Ancak teorik olarak vekil her şartta ücretini almaktadır. Yatırımcı açısından negatif bir özellik olarak düşünülmelidir. Zarar ettiği bir yatırım için zararına sebep olan bankaya ücret ödeyecektir.

Yukarıda sayılan parametreler gerek mudârebe gerek yatırım vekâleti için piyasa arz ve talebi tarafından etkilenmektedir. Zamanla bu etkiler aynı havuz derinliği ve

geçmişe sahip mudârebe ve yatırım vekâleti havuzlarının taraflara sağladıkları getirileri birbirine yaklaştıracaktır. Kullanım tutarı aynı olan mudârebe ve yatırım vekâleti havuzları için dağıtılan kârları aşağıdaki gibi hesaplayabiliriz.

Kâr Paylaşım Oranı, Rabbü'l-mâl =%80, Mudârib =%20

Zarar Karşılıkları (L_M), Kâr Dengeleme Hesabı (R_M) ve Ortak Masraflar (C_M)

Brüt Mudârebe Kârı (GP_M) = Piyasa Fiyatları (MP) x Kullanım Tutarı (PL).

Mudârib Payı (P_m) = GP_M x 0,20

Rabbü'l-mâl Kârı (P_{rm}) = GP_M x 0,80

Net Rabbü'l-mâl Kârı (NP_{rm}) = P_{rm}-C_M-L_M± R_M

= (GP_M x 0,80)-C_M-L_M ± R_M = ((MP x PL) x 0,80)-C_M-L_M ± R_M

Toplam Kârın "Mudârebe" paylaşımı ise,

MP x PL x 0,80 = NP_{rm}+C_M+L_M ± R_M,

Eşitliğin her iki tarafına da mudâribin kârını ilave edersek eşitlik bozulmaz.

MP x PL x 0,80 + P_m = NP_{rm}+ C_M +L_M ± R_M+ P_m

Pm = MP x PL x 0,20 idi, o zaman eşitlik şu şekli alacaktır.

MP x PL = = NP_{rm}+ C_M +L_M ± R_M + P_m (1).

Kâr Paylaşım Oranı Müvekkil =%100 Vekil Ücreti= F_w

Zarar Karşılıkları (L_w) ve Kâr Dengeleme Hesabı (R_w)

Brüt Vekâleti Kârı (GP_w) = Piyasa Fiyatları (MP) x Kullanım Tutarı (PL).

Net Vekâlet Kârı (NP_w) = Brüt Vekâlet Kârı (GP_w) - Masraflar (C_w)

- Karşılıklar (Z_w)

Müvekkil Kârı (P_{mw}) = NP_w -Vekil Ücreti (F_w)

Müvekkil Kârı (P_{mw}) = NP_w -F_w -L_w ± R_w

= (GP_w -C_w)-F_w -L_w ± R_w

= ((MP x PL)-C_w) -F_w -L_w ±R_w

Yatırım vekâleti kâr paylaşımı, MP x PL = P_{mw} + C_w + F_w + L_w ±R_w (2).

(1) ve (2)'den, NP_{rm}+ C_M +L_M ± R_M+ P_m = P_{mw} + C_w + F_w + L_w ±R_w

Aynı tutarda fon kullandırma işlemi için piyasa fiyatlarının aynı olduğunu düşündüğümüzde, masraflar (C) da benzer olacaktır. Kâr Dengeleme Hesabı (R) ve Zarar karşılıklarını (L) ihmal edilirse, piyasadaki kâr oranı her iki araç açışından aşağıdaki gibi ifade edilebilir.

$$NP_{rm} + P_m = P_{mw} + F_w$$

Her iki aracın piyasadan aldıkları gelirler uzun dönemde birbirine yaklaşacak, zaman içinde aşağıdaki üç durumla karşılaşılacaktır.

Rabbü'l-Mâl Kârı		**Müvekkil Kârı**		**Vekil Ücreti**		**Mudârib Kârı**
$\mathbf{NP_{rm}}$	<	P_{mw}	*ise,*	F_w	<	P_m
$\mathbf{NP_{rm}}$	>	P_{mw}	*ise,*	F_w	>	P_m
$\mathbf{NP_{rm}}$	=	P_{mw}	*ise,*	F_w	=	P_m

Özetle her iki sistemde de aynı mekanizmalar çalışmaktadır. Banka, vekil ya da mudârib olarak alacağı ücrette daha aza razı olmayacaktır. Yani gerek mudârebe gerekse yatırım vekâleti yatırımcısı gerçekleşen kâra teoride razıdır. O halde, Banka ne yapacak da yatırım vekâleti fonlarına daha fazla kazandıracak. Tersinden ifade edecek olursak, yatırım vekâleti fonlarına yüksek kâr getiren çalışma sistemini mudârebe temelli katılma hesapları için neden kullanmayacak. Asıl endişe, yüksek getiri beklentisi olan yüksek mevduat sahiplerinin portföye katılması için mudârebe katılma hesaplarına dağıtılabilecek kârlarla yatırım vekâleti hesaplarını desteklenmesidir. Bu, kelimenin tam anlamıyla kul hakkıdır. Ayrıca beklenen kârın bu şekli ile karşılanması da faize açılan bir arka kapıdır. İkisi de İslam iktisadi düşüncesinde yasaklanmıştır. İddiası faizsiz olan bir sistemde bu tür tasarruflara meydan verilmemesi işin tabiatı gereğidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
KATILIM BANKACILIĞI KÂR DAĞITIM SİSTEMİ ve MUHASEBESİ

4.1. Türkiye'de Faizsiz Bankacılık

Türkiye, İslam Kalkınma Bankası'nın (IDB) 34 kurucu üyesinden biridir. IDB'nin faaliyete başlaması küresel ölçekte faizsiz bankaların yayılması sürecini hızlandırmıştır. Ekonomide liberalizasyon ve kaynak çeşitlendirmesi politikasının bir gereği olarak Türkiye'de faizsiz bankacılık "Özel Finans Kurumları" (ÖFK) adı ile faaliyete başlamıştır. Özel Finans Kurumlarının kurulması, faaliyetleri ve tasfiyelerine ilişkin esas ve usuller, 16.12.1983 gün ve 83/7506 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile düzenlenmiştir. Özellikle faiz hassasiyeti sebebiyle bankacılık sektörünün dışında kalan ve yastık altı olarak tabir edilen büyük bir potansiyelin ekonomiye kazandırılması hedeflenmiştir. (Karaman, 2019: 30-31) Ayrıca en önemli amaçlardan bir diğeri de petrol gelirlerinden dolayı zengin Körfez ülkelerinin fonlarının çekilmesidir (Şıklar, 2010: 210).

İlk kurulan ÖFK'lar ağırlıklı olarak Körfez sermayelidir. Albaraka Türk, 1984 yılında kurulan ilk ÖFK'dır. Albaraka Türk ve Faisal Finans 1985 yılında, Kuveyttürk ise 1989 yılında faaliyete geçmiştir (TKBB, 2015: 5-17). Yerli sermaye Anadolu Finans 1991, İhlas Finans 1995 ve Asya Finans 1996 yılında faaliyete geçmiştir. Anadolu Finans ve Faisal Finans 2005 yılında başarılı bir şekilde birleşerek halen "Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş." adı ile faaliyetine devam etmektedir. Türkiye Finans'ın %60 hissesi 2008 yılında The National Commercial Bank'a (NCB) geçmiştir. İhlas Finans'ın faaliyeti izni 2001, Bank Asya'nın faaliyet izni ise 2016 yılında kaldırılmıştır. Bu iki bankanın piyasadan çekilmesi katılım bankalarına olan güveni ve piyasa payını sarsmıştır. Sektörün aynı hataları tekrarlamasına manî olmak adına, bu iki banka "Case Study" olarak çalışmayı haketmektedir. Klasik bankacılıkta sektörün üçte birine sahip olan Kamu, 2014'ten itibaren Ziraat Katılım Bankası A.Ş (BDDK,

2014: 68) Vakıf Katılım Bankası A.Ş (BDDK, 2015: 39) ve Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş (BDDK, 2019a: 36) olmak üzere üç önemli oyuncu ile sektöre katılmıştır.

Faaliyetlerine 2001 yılına kadar KHK ile devam eden ÖFK'lar, 4672 Bankalar Kanununda Değişiklik Yapılmasın İlişkin Kanun'la (2001) Bankalar Kanuna dahil olmuştur. Kanun kapsamına girilmesi, sektörün tarihinde önemli bir kilometre taşıdır. Kanun, Özel Finans Kurumları Birliği'ne kamu tüzel kişiliği kazandırmıştır. ÖFK'lar, bu tarihe kadar TMSF veya benzer bir sigorta fonuna da ihtiyaç duymamışlardır. Çalışma sistemlerinin sigortayı bünyesinde barındırdığı düşünülmüştür. Ne var ki 2001'deki İhlas Finans'ın nev'i şahsına münhasır likidite krizi, tüm sektöre olan güveni sarmıştır. Güveni tesis etmek ve fon çıkışlarını durdurmak için Özel Finans Kurumları Birliği bünyesinde "Güvence Fonu" kurulmuştur. 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu (2005) ile ÖFK'lar banka statüsü kazanarak, "Katılım Bankaları" adını almışlardır. KHK'ye göre daha kuvvetli bir yasal çercevenin oluşturulması, kamu ve piyasada daha pozitif bir algıyı da beraberinde getirmiştir. Kuruluş, faaliyet, denetim, tasfiye, TMSF vb. konularda konvansiyonel bankalarla eşit statü tanınmıştır. Banka statüsü ile teminat mektuplarının devlet kurumlarınca kabulü sağlanırken uluslararası piyasalarda yaşanan güçlükler büyük oranda aşılmıştır.

Aralık 2020 itibarı ile sektörde 6 katılım bankası faaliyet göstermektedir. Dördü yurtdışı olmak üzere 1,221 şubesi ve 16,701 personelin çalıştığı katılım bankalarının aktif toplamı 424,285 milyar TL'ye ulaşmıştır. Bankacılık sektöründe 2009 yılında %4 olan aktif toplamındaki pazar payı, Aralık 2020'de %7,2 olarak gerçekleşmiştir. Yine toplanan fonlarda %9,3, kullandırılan fonlarda %6,5, öz varlıkta %4,6 ve net karda ise %6,2 paya sahiptir (TKBB, 2020).

Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi ile ortaya konan 2025 vizyonuna göre sektörün 2025 yılında aktif büyüklüğü olarak bankacılık sektöründen %15'lik pay alarak 300 milyar USD'a ulaşması beklenmektedir. Katılım bankacılığının sağlıklı ve sürdürülebilir büyümesi için stratejik bir plan yapılmıştır. Bu plana göre sektörel strateji ve koordinasyon, ürün çeşitliliği ve gelişimi, danışma kurulları, eğitim, insan kaynağı ve sertifikasyon, kurumsal iletişim, algı ve itibar olmak üzere beş ana stratejik hedef belirlenmiştir. Katılım bankacılığı ve faizsiz finans sisteminin geliştirilmesi, 4 politika ve 31 eylem adımı ile İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Programı Eylem Planı'nın yedi (7) alt bileşenlerden biri olarak Onuncu Kalkınma Planında yer almıştır (TKBB, 2015: 23-28) On birinci Kalkınma Planında ise Faizsiz Finans 12 başlık

altında yer almaktadır. Plana göre Katılım Bankaları kredilerinin 2018 yılında %4,7 olan sektörden aldığı pay 2023 yılında %7,0 olarak tahmin edilmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019: 46). Ayrıca katılım finans sisteminin geliştirilmesi için Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (2021) ile T.C. Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi bünyesinde "Katılım Finans Dairesi Başkanlığı" kurulmuştur.

Katılım bankacılığına ilişkin meslek ilke ve standartlarını belirlemek üzere Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) tarafından, BDDK'nın 22.02.2016 tarih ve 7736 numaralı Kurul Kararına uygun olarak "Merkezi Danışma Kurulu" oluşturulmuştur. Danışma kurulu, üyeleri 5 yıllığına seçilen 5 üyeden oluşmaktadır. Üyelerden üçü, İslami bilimler alanında doktora derecesine sahip olanlar arasından, biri, Din İşleri Yüksek Kurulu üyeleri arasından, bir diğeri ise katılım bankacılığı alanında en az yedi yıl yöneticilik deneyimine sahip olanlar arasından seçilmesi zorunluğu getirilmiştir (TKBB, 2018b: 1).

Katılım, yatırım ve kalkınma bankalarının faizsiz bankacılık ilkelerine uygun şekilde faaliyet göstermek üzere oluşturacakları yapı ve süreçlere ilişkin usul ve esaslar ayrıca düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile bankaların danışma komitesinin görevi, yetkileri, çalışma esasları, faizsiz bankacılık uyum ve denetim faaliyetleri, müşterilerin ve kamuoyunun bilgilendirilmesi tanımlanmıştır. Ayrıca tüm bu işlerin yürütülmesinde banka yönetim kuruluna önemli sorumluluklar verilmiştir (BDDK, 2019b).

4.2. Katılım Bankalarının Çalışma Sistemi

Katılım bankalarının nasıl kâr dağıttıkları öncelikle nasıl çalıştıkları ile yakından ilgilidir. Katılım Bankaları, tasarrufların üretime, ticarete dolayısıyla ekonomiye kazandırılması açısından klasik bankalardan farklı yöntemler kullanırlar. İslami açıdan meşru kabul edilen sözleşmeler esas alınarak temellendirilen bu yöntemlerle varlık transferinde karşılıklı rıza, daha adil bir paylaşım, reel bir ekonomi ve helal bir kazanc hedeflenmesi esastır. Katılım Bankaları, fon toplama, fon kullandırma, gayrinakdi krediler ve bankacılık işlemleri olmak üzere dört ana kategoride faaliyet göstermektedir. Yapılan işlemlerin bir kısmı doğrudan bankanın hissedarları ve/veya bankayla ilgili iken bir kısmı da kaynak (fon) sağlayanları ilgilendirmektedir. Kâr dağıtımı, daha ziyade fon yatıranlarla ilişkili bir konudur. Bu yüzden Katılım

Bankalarının faaliyetleri ile ilgili inceleme alanımızı ağırlıklı olarak fon yatıranlarla ilgili işlemler oluşturmaktadır.

Katılım bankalarının, çalışma sistemi temelde "mudârebe" akdine yani emek-sermaye ortaklığına dayandırılmaktadır. Mudârebe, bir işin gerçekleştirilmesi için taraflardan birinin emeğini (mudârib), diğerinin (rabbü'l-mâl) sermayesini koydukları, kârı başta belirlenen oranlarda paylaştıkları kâr zarar ortaklığı temelinde bir iş ortaklığıdır. İşin zararla sonuçlanması durumunda bu zarar sermayedar tarafından karşılanır, emeğini koyan taraf (mudârib) ise emeğinin karşılığını alamaz. Mudârebe'nin çift taraflı olarak uygulanması modern anlamda Katılım Bankacılığı çalışma sistemine önayak olmuştur (Çizakça, 1999: 4&175).

Şekil 4.2.1: Katılım Bankacılığının Çalışma Sistemi

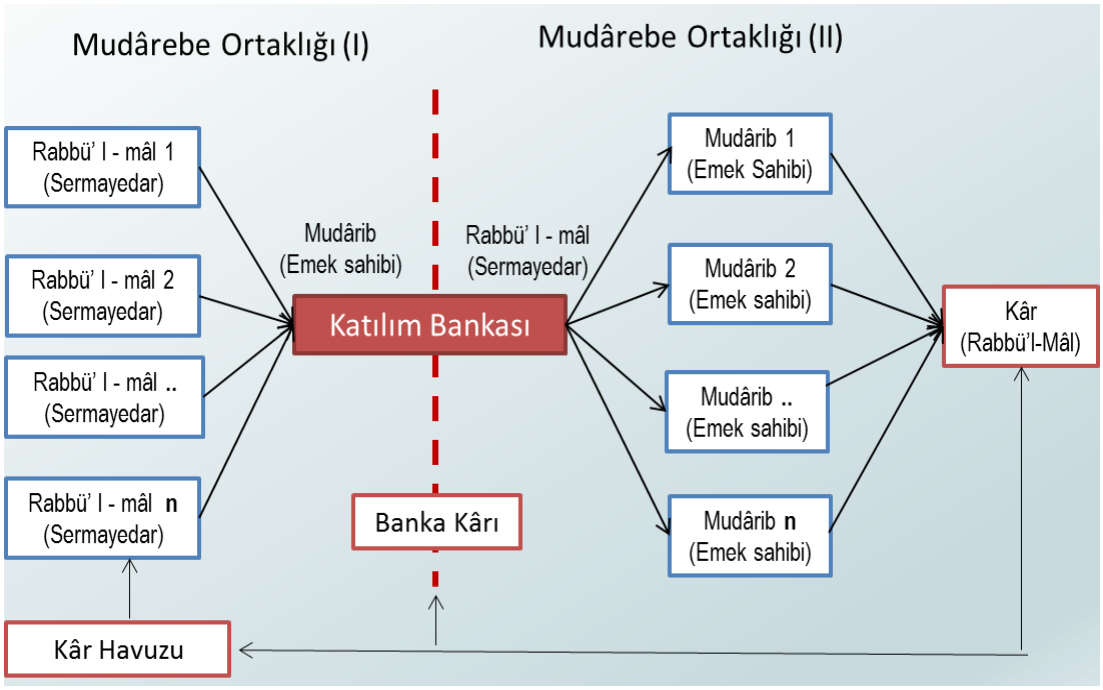

Kaynak: Çizakça (1999: 174) ve Yazar

Şekil 4.2.1'de görüleceği üzere ilk mudârebe ortaklığında katılım bankası emek sahibi iken, ikinci mudârebe ortaklığında sermaye sahibidir. Banka, tasarruf sahiplerinden katılma hesapları (fon havuzu) ile fon toplamakta ve katılma hesaplarındaki fonları ise çeşitli projelerde değerlendirmektedir. Bu projelerden elde edilen kârlardan katılım bankası kendi payına düşeni aldıktan sonra kalanı katılma hesabı sahiplerine, katılma hesaplarındaki (fon havuzu) ortaklık paylarına göre dağıtmaktadır.

Klasik bankalar, belli bir getiri (faiz) taahhüt ederek mevduat toplarken, katılım bankaları herhangi bir getiri taahhüdünün olmadığı "katılım fonu" toplamaktadır. Bankacılık Kanunu 3'üncü maddesine göre katılım fonu, "katılım bankaları nezdinde açtırılan gerçek ve tüzel kişilere ait özel cari hesap ve katılma hesaplarında yer alan parayı" ifade etmektedir. Özel cari hesap "istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen" hesaplardır. Katılma hesapları ise "yatırılan fonların bu kurumlarca kullandırılmasından doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen" hesaplardır.

Katılma hesapları, kâr zarar ortaklığı sözleşmesine veya kamu kurum ve kuruluşları ile fonlar ve tüzel kişi müşterilerle akdedilecek "yatırım vekâleti sözleşmesine" dayalı olarak açılabilir. Yine katılım bankaları fon toplamada vade kısıtlamasına bağlı olmaksızın, belirli bir projenin veya yatırımın ya da bu amaçla kurulan ortaklıkların finansmanında kullanılmak üzere müstakil hesaplarda fon toplamak suretiyle vadesi bir aydan daha az olmayan "özel fon havuzları" oluşturabilir (BDDK, 2018b).

Mevduat ve Katılım fonu vadelere ilişkin TCMB Tebliği'nin 4'üncü maddesine göre "Katılma hesapları, 1 ay vadeli, 3 aya kadar vadeli (3 ay dahil), 6 aya kadar vadeli (6 ay dahil), 1 yıla kadar vadeli ve 1 yıl ve daha uzun vadeli (1 ay, 3 ay, 6 ay ve yıllık kâr payı ödemeli) olarak açılabilmektedir. Birikimli katılma hesabı ise asgari 3 yıl vade ile açılan, sözleşme ile belirlenen aylık veya üç aylık sürelerde hesaba para yatırmaya imkân veren katılma hesabıdır." (TCMB, 2007).

Bankacılık Kanunu'nun 48'inci maddesine göre katılım bankaları, topladıkları fonları "taşınır ve taşınmaz mal ve hizmet bedellerinin ödenmesi suretiyle veya kâr ve zarar ortaklığı yatırımları, taşınmaz, ekipman veya emtia temini veya finansal kiralama, mal karşılığı vesaikin finansmanı, ortak yatırımlar veya benzer yöntemlerle" kullandırabilirler. Kanunda, katılım bankalarınca kullandırılan fonların da kredi sayılacağı zikredilmesi mevzuat açısından kolaylık oluşturmak için yapıldığı düşünülmektedir. Ancak katılım bankacılığı kendi literatürü ve yöntemleri ile farklı iddia ve hedefleri olan bir bankacılıktır. Dolayısıyla hem içerik hem mevzuat hem de isimlendirmenin faizsiz bankacılık terminolojisine göre olmasının çok daha uygun olacağı düşünülmektedir.

Katılım bankaları tarafından fon toplamaya yönelik kullanılan bir diğer finansal araç, Küresel ölçekte daha ziyade "sukuk" olarak bilinen kira sertifikalarıdır. SPK'nın (2013) Kira Sertifikaları Tebliği'nin (III-61.1) 3'üncü maddesinin (h) fıkrasına göre "Her türlü varlık ve hakkın finansmanını sağlamak amacıyla varlık kiralama şirketi tarafından ihraç edilen ve sahiplerinin bu varlık veya haktan elde edilen gelirlerden payları oranında hak sahibi olmalarını sağlayan menkul kıymeti" kira sertifikası olarak tanımlanmaktadır.

4.3. Katılım Bankacılığı Kâr Dağıtım Süreci

Katılım bankaları, katılım hesapları ile topladıkları fonları, üretim, ticaret, kiralama gibi meşru ekonomik faaliyetlerde kullanarak kâr elde etmektedirler. Elde edilen kâr ise taraflara kâr ve zarara katılım oranları ile mütenasip bir şekilde dağıtılmaktadır. Dağıtılabilir kârın tespit edilmesi başlı başına bir konudur. Katılım bankası, müşterisinin bir projesine ortak ya da tedarikçi olarak destek verdiğinde, proje tutarı, destekleme vadesi, bu vadede elde edilecek kâr vb. operasyonların detayları belli olmalıdır. Projede öngörülen kâr rakamı, vade sonunda aynen planlandığı şekli ile tahsil edilebileceği gibi kimi zaman da tahsil edilemez. Piyasalarda geç ödeme, kısmi ödeme, hiç ödememe gibi durumlarla zaman zaman karşılaşılmaktadır. Proje vadelerinin uzunluğu, muhasebenin dönemsellik arz etmesi, ilgili dönemler içinde performans yönetiminin ortaya konulması ve bilgi ihtiyacı gibi çeşitli gerekçeler gelirlerin dönemsel olarak reeskont edilmesini gerekli kılmaktadır. Yani muhasebe olarak kârın belirlenmesi için tahakkuk etmesi yeterli görülmekte, tahsil edilmesi beklenmemektedir. Tahakkuk ve tahsilat esaslı muhasebe uygulamaları, mevcut kâr dağıtım mevzuatı ve işleyişi, dağıtılan kâra etkileri açısından bir sonraki başlıkta incelenmektedir.

4.4. Katılım Bankaları Muhasebe Sistemi

Katılım bankaları, "Katılım Bankaları Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ"e uygun olarak hesaplarını muhasebeleştirirler (BDDK, 2017: 1). Tebliğin amacı 1'inci maddesinde şöyle izah edilmektedir:

> *Katılım bankaları için muhasebeleştirme ve finansal raporlama açısından tekdüzeni sağlama, finansal tabloların tek tipte elde edilmesi, denetim ve gözetim için gerekli olan bilgilerin doğrulanabilir ve denetlenebilir bir şekilde doğrudan ve sağlıklı olarak elde edilmesi, ekonominin izlenmesi ve*

yönlendirilmesi için yetkili mercilerin ihtiyaç duyduğu bilgilerle diğer istatistikî bilgilere doğrudan ulaşılması, finansal analiz, risk analizi, verimlilik analizi gibi çeşitli analiz ve yorumlar için ihtiyaç duyulan bilgilerin standart bir şekilde elde edilmesini sağlamaktır.

Tarihsel süreçte devletler ve işletmeler için gelir, gider ve kârın tespitine dair kayıtların tutulmasına yarayan muhasebe sistemi amaca hizmet edecek şekilde uygulanmıştır. Temel olarak tahsilat (nakit) ve tahakkuk (reeskont) esaslı iki farklı sistem kullanılmaktadır. Tahsilat (nakit) esaslı muhasebe sistemi, mali işlemlerin gerçekleştiği dönem yerine nakit alındığında veya ödendiğinde muhasebeleştirilmesi esasına dayanmaktadır. Kâr, vergi vb. mali sonuçlar, tahsilat ve ödeme arasındaki farka göre belirlenmektedir. Tahakkuk (reeskont) esaslı kayıt sisteminde ise verimlilik, performans ölçümü, şeffaflık, planlama vb. gerekliliklerle belirli bir dönem içerisinde elde edilen gelirler ile katlanılan giderler karşılaştırılabilir ortak bir baza indirgenmekte ve böylece eldeki kaynaklarla mevcut yükümlülüklerin ne kadar karşılandığı kontrol edilmektedir (Büyükipekçi ve Erbaşi, 2009: 768-776).

Tahakkuk ve tahsil esaslı muhasebe sisteminin gelir ve giderleri kayıtlama biçiminden dolayı kâr rakamları da farklı çıkacaktır. Klasik bankalar gibi katılım bankacılığı da muhasebe uygulamalarında tahakkuk (reeskont) esaslı kayıtlama sistemini kullanmaktadır. Bu sistem; dönemsel olarak iyi bir performans yönetimi, şeffaflık, verimlilik, karşılaştırılabilir bilgi sağlama, gayri nakdi varlıkları kayıtlama kolaylığı gibi üstünlükleri ile geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Bununla birlikte katılım bankacılığı prensipleri perspektifinden tahakkuk esaslı sistemin birtakım pratik faydaları yanında kritik etmeye değer yanları da bulunmaktadır. Sermaye kıt ülkelerde kaynaklar genellikle kısa vadeli iken kullandırılan fonlar daha uzun vadelidir. Toplanan fonların vadesi ile kullandırılan fonların vadelerinin uyumsuz olması önemli bir problemi de beraberinde getirmektedir. Örneğin, X şahsının tasarruflarını bir (1) ay vadeli katılma hesaplarında değerlendirildiğini düşünelim. Vadesi bir (1) ay olan bu paraya bir aylık (1) bir fon kullandırma işlemi yapılırsa ortaya çıkan kârı ve taraflarını tespit etmek kolaydır. Ancak kısa vadeli kaynakları kaynak vadesine uygun bir proje ile eşleştirmek her zaman mümkün değildir. Tahakkuk esaslı muhasebe sistemi ile tüm projelerin dönemsel getirileri belirlenir ve bu getiriler o dönemdeki fonlara dağıtılır. Kaynak kullanım vadesinin denkleştirilmesi ve kâr dağıtımı için tahakkuk esaslı muhasebe sistemiyle sağlanan bu esneklik tahsilat esaslı muhasebe

sisteminde bulunmamaktadır. Bununla birlikte X şahsı parasını 1 ay sonra tahakkuk eden kârı ile alıp ayrıldıktan sonra finansmanında yer aldığı proje henüz tahsil edilmemiş dolayısıyla kâr ya da zarar ettiği henüz belli olmamıştır. İlgili proje Y şahsının katılma hesaplarına yatırdığı kaynakla finanse edilmeye devam edilmektedir. Projenin tahsil kabiliyetinin olmadığı da göz önüne alınırsa Y şahsının bu işten zararlı çıktığı görülecektir. Dönemsel olarak, finanse edilen projeler her zaman finanse eden kaynaklarla sürdürülemeyeceği için dönemler itibariyle katılma hesabı sahipleri arasında kâr ve zarar transferi olabilmektedir. Prensipler açısından bu durum, sistemin zayıf halkası olarak düşünülmektedir. Ancak katılma hesabı ile proje eşleştirmesinde muhtelif bataklar nedeniyle katılma hesabı sahipleri çok daha fazla zarar görebilirler. Havuz sisteminin aşırı kâr ve aşırı zararları dengeleyen yapısı gereği bir nevi sigorta işlevi gördüğü de söylenebilir.

Girişimci (*mudârib*) olan katılım bankası ile sermayedar (*rabbü'l-mâl*) olan katılma hesabı sahiplerinin mali işlemleri, birlikte muhasebeleştirilmekte ve tek bir bilançoda gösterilmektedir. İlgili tebliğin 4'üncü maddesi Tek Düzen Hesap Planı'nın ana gruplarını, 8'inci maddesi ise detay maddeleri göstermektedir. Tek düzen hesap planının ana hesapları aşağıda gösterildiği gibidir:

0. Dönen Değerler
1. Krediler
2. Yatırım Amaçlı Değerler ve Diğer Aktifler
3. Katılım Fonu ve Diğer Yabancı Kaynaklar
4. Özkaynaklar
5. Kâr Payı Gelirleri
6. Kâr Payı Giderleri
7. Kâr Payı Dışı Gelirler
8. Kâr Payı Dışı Giderler
9. Finansal Durum Tablosu Dışı Hesaplar

Tek düzen hesap planındaki 1, 2, 3, 5 ve 6 numaralı hesaplar, alt skontlarda katılım hesapları ile ilişkilendirilmiştir. Bununla birlikte katılım hesaplarından doğrudan fon kullandırılması ile elde edilen komisyonların ve âtıl kalan katılım hesabı fonlarının hazine enstrümanları ile kullanımından kaynaklanan hazine gelirlerini de içinde barındıran "kâr payı dışı gelirler" kalemi katılım hesapları ile ilişkilendirilmemiştir. Yani kâr payı dışı gelirler tamamen bankaya kalmaktadır. Ayrıca tek düzen hesapları

sadece kayıtları göstermektedir. Özkaynakları ilgilendiren finansal işlemlerin birtakım gerekçelerle katılım hesaplarına, katılım hesaplarını ilgilendiren birtakım işlemlerin de özkaynaklara kayıtlanmasını engelleyecek bir mekanizmaya rastlanılmamıştır. Örneğin, teminat mektupları geliri ve riski itibarı ile özkaynaklarla doğrudan ilgili iken katılma hesaplarını hiçbir etkisi bulunmamaktadır. Ancak tazmin olan bir mektubun bedeli kadar mektubu tazmin olan müşteriye katılma hesaplarından teverrukla fon kullandırılarak mektup tazmin bedeli tahsil edilirse katılma havuzu riskli bir müşteri kazanmış olabilir. Bu müşteriden doğabilecek muhtemel riskler özkaynaklardan havuzlara, başka bir ifade ile mudârib riski, rabbü'l-mâla transfer edilmiş olacaktır.

Bankaların faizle topladıkları tasarruflara mevduat, faizle sattıkları kaynaklara da kredi denilirken, katılım bankalarında toplanan fonlar ve kullandırılan fonlar ibareleri kullanılmaktadır. Tek düzen hesap planındaki kullanımda ise toplanan fonlar için "katılım fonu ve diğer yabancı kaynaklar" başlığı kullanılırken, kullandırılan fonlar için bankalarla aynı "krediler" terimi kullanılmaktadır. Krediler terimi ile katılım bankalarının fon kullandırma yöntemleri ifade edilmektedir. Konvansiyonel bankacılık tarafından kullanılan *krediler* yerine katılım bankacılığı için *kullandırılan fonlar* ibaresinin kullanılması, alt hesaplar için ise 25/1/2019 ve 30666 sayılı T.C. Resmî Gazete ile değiştirilen BDDK'nın (2006) Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmeliği'nin 19'uncu maddesindeki şekli veya murâbaha, mudârebe, müşâreke, icâre, vd. literatür ve küresel faizsiz finans sistemi ile paralel bir terminolojinin kullanılmasının çok daha isabetli olacağı düşünülmektedir.

4.5. Katılma Hesaplarında Kâr / Zarar Dağıtım Yöntemi

Çalışmamızın odağını katılım bankacılığı kâr dağıtımının iyileştirilmesi oluşturmaktadır. Çalışmaya başlarken mevcut kâr dağıtım sisteminin, katılım bankacılığı teorisi açısından kısmen problemli olduğunu ileri sürmüştük. Bu sadece bu çalışmaya özgü bir iddia değildir. Literatür taramasında da zikredildiği gibi Dinç (2017), Güler (2013) ve Bayındır (2019) başta olmak üzere benzer iddialar konuya yakın uzmanlarca da dile getirilmiştir. Örneğin, havuzların katlandığı maliyetlerle ilgili standartların bulunmadığının ileri sürülmesi, fon kullanımından doğan komisyon gelirlerinin bankaya mı, havuza mı yazılacağı, katılma hesabı sahiplerinin katlanması gereken ortak masrafların belli olmadığı, âtıl fon getirilerinin kime yazılacağı gibi birçok problemin gündeme gelmesi katılım bankalarında kâr dağıtım sisteminin işleyişinin revize ihtiyacını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda öncelikle mevcut kâr

dağıtım sistemi analiz edilecek, akabinde iyileştirme için nelerin gündeme alınabileceği tartışılacaktır.

Katılım bankaları, özel finans kurumları olarak faaliyete geçtikleri yıllarda, katılma hesapları ile fon toplarken her para cinsinden genellikle %80-%20 olmak üzere az sayıda kâr ve zarara katılım oranı esas alınırken yürürlükteki yönetmeliğin 6'ıncı maddesinin 6'ncı fıkrasına göre hesap çeşitliliği artmıştır. "Kanunun 144'üncü maddesi hükümleri saklı kalmak kaydıyla katılım bankaları, katılma hesaplarının işletilmesinden doğacak kâra katılma oranlarını veya tahmini kâr oranını serbestçe belirleyebilirler." (BDDK, 2018b). Başlangıçta, her bir paylaşım oranı için ayrı bir havuz oluşturulması esas alınmışken halen her para cinsinden tek bir havuzla birlikte farklı paylaşım oranları mevcuttur.

Mevcut kâr dağıtım sisteminin metodolojisini açıklarken basitten karmaşığa doğru bir yol izlenecektir. TL katılma hesapları için sadece %80-%20 kâr paylaşımlı bir havuzun olduğu, bu havuza fon yatırılıp çekildiği, kâr ve zararın dağıtıldığı, başkaca bir parametrenin (karşılık gideri, TMSF fon payı vb.) olmadığı temel kâr dağıtım sistemi ve terminolojisi aşağıda izah edilmektedir (Büyükdeniz, 1988: 176).

a) Birim Değer (BD): Katılma hesaplarında kâr-zarar gelişimini gösteren, kâr edildiğinde artan, zarar edildiğinde azalan bir katsayıdır. Bu katsayı, bankanın faaliyete geçtiği gün BD=100 olarak kabul edilmektedir. Diğer günlerde ise;

$BD_t = TAD_t / HD_t$ olarak hesaplanmaktadır.

BD_t = t dönemi (gün/hafta) için hesaplanan birim değer

TAD_t = t dönemindeki havuzun toplam aktif değeri, (anapara +/- kâr/zarar).

HD_{t-1} = t-1, dönemine ait hesap değer toplamı

b) Hesap Değeri (HD): Katılma hesaplarına para yatıran katılımcıların fondaki aktiflere katılım payını gösteren bir katsayıdır. Fona para yattığında HD artmakta, para çekildiğinde ise azalmaktadır.

$HD_t = D_{ij} / BD_{t-1}$

HD_{ij} = "i" hesap sahibinin "j" döneminde hesaplanan hesap değeri

D_{ij} = "i" hesap sahibinin yatırdığı fon tutarı

BD j = hesabın açıldığı "j" döneminde geçerli birim değer

Hesap Değer Toplamı $=\sum_{i=1}^{n} HD_i$

i = "i" hesap sahibine ait hesap değeri,

n = havuzdaki toplam hesap sahibi sayısını.

c) Birim Hesap Değeri (BHD**):** Birim değerle, hesap değerinin çarpımından elde edilen birim hesap değeri, her bir katılma hesabı sahibinin fondaki payını yani anapara (+/-) kâr/zarar toplamını göstermektedir. $BHD_t = HD_t \times BD_t$

Birim değer (BD), hesap değeri (HD) ve birim hesap değerinin (BHD) hesaba para yatırılıp para çekilmesi, kâr ya da zarar edilmesi durumunda dönemler itibarı ile nasıl değiştiğini gördükten sonra, katılımcıların ne kadar kâr ettiklerini Tablo 4.5.1'e göre hesaplamaya çalışalım.

Birinci Gün:

Daha işin başındayız. O halde, kural olarak Birim Değer (BD) = 100 olarak kabul ediyoruz. Hesaba 3 kişi para yatırıyor, hesap toplamı 10.000 TL'ye ulaşıyor. Hesap Değeri (HD) = Hesap Değerleri Toplamı / Birim Değer (BD), ilk günün birim değeri 100 olarak kabul edilir. İlk günün hesap değeri; HD_1 = 10.000 TL /100 = 100 TL'dir.

İkinci Gün:

Havuza 5.000 TL kâr geliyor. Kural olarak kâr gelirse birim değer artar. Havuzun aktif değeri birim hesap değeri (BHD) 15.000 TL'ye çıkıyor. BHD = BD x HD eşitliğinden ikinci günün birim değeri; $BD_2 = BHD_2 / HD_2$ = 15.000 TL / 100 = 150 TL'dir.

Üçüncü Gün:

C şahsı 3.000 TL para yatırıyor. Kural olarak para yattığında hesap değeri artar. Birim değer değişmez ancak havuzun mevcut aktifi değeri (BHD) yatan para kadar artar. Havuzun üçüncü günkü hesap değeri; $HD_3 = BHD_3 / BD_3$ = 18.000 TL / 150 = 120 olarak bulunur. C'nin hesap değeri ise, HD c = 3.000 TL / 150 = 20 TL'dir.

Dördüncü Gün:

Havuza 2,400 TL kâr dağıtımı yapılıyor. Havuzdaki aktif değer (BHD) bu kârla birlikte 20.400 TL'ye çıkıyor. HD değişmiyor. Üçüncü günün hesap değeri dördüncü günün hesap değerini alıyor. Yani $HD_3 = HD_4$ oluyor. Kâr gelirse, havuzun birim değeri de değişecektir.

Dördüncü günün birim değeri; $BD_4 = BHD_4 / HD4 = 20.400$ TL / 120 = 170 olmaktadır. B şahsının havuzdaki aktif değeri ise; $BHD_b = HD_b \times BD_4 = 49,5 \times 170 = 8.415$ TL olur.

Beşinci Gün:

C şahsı 2.040 TL'sini çekiyor. Para çekilmesi havuzun hesap (HD) ve toplam aktif değerini (BHD) azaltacaktır. Havuzda, 18.360 TL kalmıştır. Havuzun yeni hesap değeri; $HD_5 = BHD_5 / BD_5 = 18.360 / 170 = 108$ olarak gerçekleşir. $HD_4 - HD_5 = HD_{c4} - HD_{c5} = 120 - 108 = 40.5 - HD_{c5}$ ve $HD_{c5} = 28,5$ olarak bulunur.

Altıncı Gün:

Havuza 540 TL'lik zarar veriliyor. Zarar kural olarak havuzun birim değerini (BD) ve dolayısıyla da BHD yani havuzdaki aktif değeri değiştirir. $BHD_6 = BHD_5$ - Zarar =18.360 TL - 540 TL = 17.820 TL olur. Hesap değer değişmemiştir yani $BH_6 = BH_5$'dir. $BD_6 = BHD_6 / HD_6 = 17.820 / 108 = 165$ olarak bulunur.

Altıncı günün sonunda havuza yatan para tutarı 10.960 TL gözükürken, havuza verilen kâr/zararla birlikte (6.860 TL) havuzda 17.820 TL bulunmaktadır. Katılımcıların hak ettikleri anapara (+/-) kâr/zararda havuzun birim hesap değerlerine eşittir. Katılımcıların dönem sonunda elde ettikleri kârlar ise aşağıdaki gibidir.

A'nın kârı = BHD_{a6} - anaparası = ($HD_{6a} \times BD_{6)}$ -1.000 TL

= 1.650 TL-1.000 TL = 650 TL

B'nin kârı = BHD_{b6} - anaparası = ($HD_{b6} \times BD_{6)}$ -1.000 TL

= 8.168 TL- 4.950 TL = 3.218 TL

C'nin kârı = BHD_{c6} - anaparası = ($HD_{c6} \times BD_{6)}$ -1.000 TL

= 4.703 TL- 2.010 TL= 2.693 TL

D'nin kârı = BHD_{d6} - anaparası = ($HD_{d6} \times BD_{6)}$ -1.000TL

= 3.300 TL- 3.000 TL = 300 TL

Tablo 4.5.1: Kâr / Zarara Katılma Hesaplarının İşleyişine İlişkin Bir Örnek

Gün	İşlemler	Aktif Tutar (1000)	Yatırılan (+) Çekilen (-)	Şahsi Hesap Durumu	Hesap Değeri	Birim Değeri	Birim Hesap Değeri
1. Gün	A, B ve C toplam 10 milyon TL yatırıyorlar		A 1.000 (+)	1.000	10,0	100	1.000
			B 4.950 (+)	4.950	49,5	100	4.950
			C 4.050 (+)	4.050	40,5	100	4.050
		10.000	10.000 (+)	10.000	100,0	100	10.000
2. Gün	Fon 6 milyon 250 bin lira kâr ediyor. Bu karın %20 si olan 1 milyon 250 bin lira Kurum tarafından alınıyor. Kalan 5 milyon lira ortakların hesabına işleniyor.		A -	1.000	10,0	150	1.500
			B -	4.950	49,5	150	7.425
			C -	4.050	40,5	150	6.075
		15.000	-	10.000	100	150	15.000
3. Gün	D 3 milyon TL yatırıyor		A	1.000	10	150	1.500
			B	4.950	49,5	150	7.425
			C	4.050	40,5	150	6.075
			D 3.000 (+)	3.000	20,0	150	3.000
		18.000	3.000 (+)	13.000	120,0	150	18.000
4. Gün	Fon 3 milyon lira kâr ediyor. Bu karın %20 sl olan 600 bin lira Kurum tarafından alınıyor. Kalan 2 milyon 400 bin lira ortakların hesabına işleniyor.		A -	1.000	10	170	1.700
			B -	4.950	49,5	170	8.415
			C -	4.050	40,5	170	6.885
			D -	3.000	20,0	170	3.400
		20.400	-	13.000	120,0	170	20.400
5. Gün	C 2,40 milyon TL'sini çekiyor.		A -	1.000	10	170	1.700
			B -	4.950	49,5	170	8.415
			C 2.040 (-)	2.010	28,5	170	4.845
			D -	3.000	20,0	170	3.400
		18.360	2.040	10.960	108	170	18.360
6. Gün	Fon 675 bin lira zarar ediyor. Bu zararın %20 si olan 135 bin lirası Kurum tarafından fona ödeniyor. Kalan 540 bin liralık zarar ortakların hesabına işleniyor		A -	1.000	10	165	1.650
			B -	4.950	49,5	165	8.168
			C -	2.010	28,5	165	4.703
			D -	3.000	20,0	165	3.300
		17.820	-	10.960	108	165	17.820

Kaynak: Hazine ve Dış Ticaret Müşteşarlığı (HDTM, 1984: 13).

4.6. Kullandırılan Bir Projenin Günlük Kârının Tespiti

Katılım bankaları topladıkları fonları, müşterilerinden gelen talepler doğrultusunda bir malın ya da hizmetin üretimi, ticareti veya kiralanması için kullandırırken piyasanın ve işin gereği farklı tutar, vade ve kâr oranları ile binlerce proje gerçekleştirirler. Dağıtıma konu günlük kâra ulaşmak için bir projenin vadesi içinde her güne ne kadar bir kâr tahakkuk ettiği ortaya konulmalıdır. Bunu bir örnek üzerinde açıklamaya çalışalım. X dokuma fabrikasına 5 ayda eşit taksitlerle geri ödenmek üzere yıllık %20 kâr (basit) oranı ile 100.000 TL'lik iplik alımına aracılık edilmiştir.

Proje bedeli: 100.000 TL

Taksit planı: Dönem sonu ödemeli 5 eşit taksit

Ortalama vade (ay) = (5+1) / 2 = 3 ay

Proje kâr oranı aylık = Yıllık kâr (basit) oranı / 12 = %20 / 12 = %1,67

Proje kâr oranı 3 aylık bileşik: %5.084 [(1+%1,67) ^ (3)] -1

Proje kâr tutarı: 100.000 x %5.084= 5,084 TL

Taksit tutarı = (Proje bedeli + Proje kâr tutarı) / 5

= (100.000+5.084) / 5 =21.017 TL

Her taksit 30 gün ara ile tahsil edildiği dikkate alınarak ilk taksitin, aylık anapara ve kâr ayrımı şöyle olacaktır.

Taksit kâr (1) = Proje bedeli x Aylık (basit) kâr oranı

Anapara (1) = Taksit tutarı – Taksit kârı (1).

Kalan anapara = Proje bedeli – Anapara (1).

Daha sonraki taksit kârları ise aylık (basit) kâr oranı ile kalan anaparaların çarpılması ile hesap edilmektedir. Örneğimizdeki taksitlerin anapara ve kâr olarak ayrıştırılmış rakamlar Tablo 4.6.1'de görülmektedir.

Tablo 4.6.1: Ödeme Planı ve Taksitlerin Anapara ve Kâr Tablosu

Taksit No	Taksit Tutarı	Kalan Anapara	Taksit Anaparası	Taksit Kâr Tutarı (Ay)	Günlük Kâr Tutarı
1	21.017	80.650	19.350	1.667	55,6
2	21.017	61.300	19.673	1.344	44,8
3	21.017	41.627	19.995	1.022	34,1
4	21.017	21.632	20.323	694	23,1
5	21.017	-	20.659	358	11,9
Toplam	105.084		100.000	5.084	

Kaynak: Yazar

Aylık olarak her taksitten alınacak kâr belirledikten sonra, taksit anapara ve kâr tutarları her ne kadar vadelerinde tahsil edilseler dahi taksit kârları her gün tahsil ediliyor gibi reeskont edilmektedir. Yani aylık kârın o ayki gün sayısına (30) bölünmesi ile günlük kâra ulaşılmakta ve havuz paylaşım oranlarına uygun olarak günlük kârlar havuza yansıtılmaktadır. Örneğimizde, ilk ay için günlük olarak belirlenen kâr = 1.667 / 30 = 55,6 TL olarak hesaplanmıştır.

4.7. Tek Havuzlu Kâr Dağıtım Sisteminin İşleyişi

BDDK'nın Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğinin EK 1'inde yer alan "Günlük Birim Değer Hesaplama Tablosu"na göre paylaşım oranları farklı her bir para (TL, USD, EURO) cinsinden, çok sayıda hesap para cinsine göre tek bir katılım havuzu içinde değerlendirilebilmektedir (Ek-1).

Farklı para cinslerine göre oluşturulan havuzlarda paylaşım oranına göre hesaplar kendi içinde bir alt havuz gibi çalışmakta genel havuzun gelir ve giderlerinden havuzdaki oranlarına göre pay almaktadırlar.

Çoklu havuz sisteminde olduğu gibi her bir paylaşım oranı için birim değeri (BD), hesap değeri (HD) ve birim hesap değeri (BHD) hesaplanmaktadır. Daha önce, katılma hesabı sahiplerinin para yatırma ve çekme durumlarında, aynı havuzdaki BD, HD ve

BHD inceleyerek elde ettikleri kârları hesaplamıştık. Bu defa, katılımcılar bazında değil TL havuzundaki gelir ve giderlerin, farklı paylaşım oranlarında nasıl dağıtıldığını, tek havuz sisteminin nasıl işlediği Ek-1'e göre izah edilecektir.

4.7.1. Kâr ve Zarar Katılma Oranının Belirlenmesi

Katılım Bankaları, katılım hesabına fon yatıracak yatırımcılarla kâr/zarara katılma oranlarını mevzuata uygun olarak serbestçe belirleyebilmektedirler. Paylaşım serbestisi ve banka pazarlama politikaları gereği uygulamada çok sayıda hesap açılabilmesi mümkün olmakla birlikte işlem kolaylığı olması dolayısıyla katılım bankasının 75/25, 80/20 ve 90/10 kâr paylaşımlı Tablo 4.7.1'deki gibi üç kategoride katılma hesabı açtığını kabul ediyoruz.

Tablo 4.7.1: Havuz ve Banka Kâr Paylaşım Oranlarının Belirlenmesi

	İşlemler	TL			Katılım Havuzu	Katılım Bankası
	Kâra Katılma Oranı	75%	80%	90%	80,2%	19,8%
	Zarara Katılma Oranı	87,5%	90%	95%	90,1%	9,9%
1	Katılma Hesapları Toplam Tutarı	177.025	718.780	114.201	1.010.006	
2	Kâr/Zarardan Pay Almayan Katılma Hesapları Tutarı	2.934	2,00	7.070	10.006	
3	Kâr/Zarardan Pay Alan Katılma Hesapları Tutarı (1-2)	174.091	718.778	107.131	1.000.000	

Kaynak: BDDK (2018b: EK 1)

TL katılım havuzu kâra katılma oranı, alt havuzlardaki tutarlar ve kâra katılma oranlarının ağırlıklı aritmetik ortalamasıdır. Bu oran, Tablo 4.7.1'de %80,2 olarak hesaplanmıştır. Bankanın kâra katılma oranı ise %19,2'dir. Zarara katılma oranları katılım bankası için yönetmelik Ek-1'e uygun olarak kâra katılma oranın %50'si olan %9,9 olarak hesaplanırken TL havuzunun zarara katılma oranı %90,1 olarak hesaplanmıştır. Alt hesaplar da ise sırasıyla %87,5, %90 ve %95 olarak hesaplanmıştır. Ancak 18/10/2018 tarih ve 30569 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren değişiklikle Mevduat ve Katılım Fonu Kabulüne ilişkin BDDK Yönetmeliğinin 4'üncü maddesinin (g) bendine göre katılma hesabının zarara katılma oranı %100'e çekilmiştir.

Katılım bankaları, mevzuatlarındaki son değişiklikle birlikte yatırım vekâleti yöntemi ile de fon toplamaktadır. Yatırım vekâletinde kâr ve zarara katılma oranı %100 olup hesabın tüm getirisi hesap sahibine verilmektedir.

4.7.2. Kullandırılabilir Fonun Belirlenmesi

Katılım Bankalarının katılım hesaplarından kullandırdıkları fon tutarı katılma hesapları ile eşit bir tutar değildir. Katılma hesaplarında katılımcıların yatırdıkları anaparalar ve elde ettikleri kârlar, havuzun birim hesap değeri'ne (BHD) eşittir. Katılma hesapları ile elde edilen kârlar da ilave bir kaynak olarak işlem görmektedir. Ayrıca katılma hesaplarından yasal birtakım rezerv ve karşılıklar ayrılmaktadır.

Genel Karşılıklar: Katılma hesabı kaynaklı kredilerden standart nitelikli krediler ile yakın izlemedeki krediler için ayrılan genel karşılıkların katılma hesaplarına yansıtılan kısmıdır (BDDK, 2016).

Katılma Hesaplarına Dağıtılacak Kârlardan Ayrılan Rezervler: Katılım fonlarına ilişkin BDDK yönetmeliğinde yapılan değişiklikle "Katılım bankaları, katılma hesapları için dönem sonlarında dağıtacakları kârlardan, müşteriyle imzalanacak sözleşmede hüküm yer alması, dokuzuncu ve onuncu fıkralarda belirtilen maksatlar dışında başka amaçlarla kullanılmaması ve bakiyenin nihai olarak fon havuzuna aktarılması şartıyla kâr dengeleme rezervi ayırabilirler. Ayrılacak kâr dengeleme rezervine ilişkin azami oran ile uygulama usul ve esasları, Kurul tarafından belirlenir." (BDDK, 2018a). Dokuzuncu ve onuncu maddelerdeki maksatlarla kâr dengeleme rezervinin sadece katılma hesapları sahipleri lehine kullanılması kastedilmektedir.

Zorunlu Karşılıklar: Zorunlu Karşılıklar Hakkında Tebliğ hükümleri çerçevesinde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasında bloke edilen tutardır. Bu tutar, Birim Hesap Değeri ile Tebliğ'de belirlenen oranın çarpımıyla hesaplanır. Zorunlu karşılık oranları mevduatın türüne ve vadesine göre farklılaşmaktadır. Örneğin, yurt içi yerleşiklere ait vadesiz ve 1-3 ay vadeli mevduatta %7, altı (6) aya kadar vadeli mevduatta %4, bir (1) yıl vadeli mevduatta %2, daha uzun vadeli mevduatta %1 zorunlu karşılık oranı uygulanmaktadır. Mevduat ve Katılım Fonu Kabulüne ilişkin BDDK Yönetmeliği EK1'de zorunlu karşılık oranı ortalama %5,5 olarak hesaplanmaktadır.

Katılma Hesapları Ankes Payı: Katılım bankaları, katılma hesaplarına vadesinde veya vadesinden önce ödeme yapmalarını gerektiren durumlarda, yükümlülüklerini yerine

getirebilmek amacıyla kasa ve muhabirlerdeki vadesiz serbest hesaplarda hazır bulundurdukları tutarın katılma hesapları payını ifade etmektedir.

Özet olarak, katılma hesaplarından kullandırılacak fon tutarı Tablo 4.7.2'de gösterildiği gibi katılım hesabı havuzundaki anapara + kâr payları toplamına, genel karşılıklar, katılma hesaplarından ayrılacak rezervlerin ilave edilmesi, ankes için ayrılması gereken tutarlarla yasal bir zorunluluk olarak TCMB tutulan zorunlu karşılıkların çıkarılması ile elde edilmektedir.

Tablo 4.7.2: Kullandırılabilir Fonun Belirlenmesi

	İşlemler	**TL**			**Katılma Havuzu**	**Yatırım Vekâleti**	**Genel Toplam**
	Hesabın Kâra Katılma Oranı	75%	80%	90%		100%	
4	Hesap Değerleri	1.707	3.235	512		1.250	
5	Birim Değeri	102	224	211		101,25	
6	Birim Hesap Değeri (4 x 5)	174.806	723.348	107.764	1.005.918	126.563	1.132.481
7	Genel Karşılıklar				12.745	1.424	14.169
8	Dağıtılacak Kârlardan Ayrılacak Rezervler				8.255	923	9.178
9	Zorunlu Karşılıklar (6 x ZKO				55.325	6.183	61.508
10	Katılma Hesapları Ankes Payı				84.661	9.407	94.068
11	Kullandırılabilir Fon (6+7+8)- (9+10)				886.932	113.320	1.000.252

Kaynak: BDDK (2018b: EK 1)

4.7.3. Âtıl Fon / Kullandırılan Fon Fazlası

Katılım bankaları, fon kullandırma kararlarını verirken kredi riski, müşteri riski, likidite riski, döviz riski vb. risk kriteri ile verimlilik ölçütleri gibi birçok parametreyi dikkate alırlar. Bu parametreler fon kullandırma hacimlerini olumlu ya da olumsuz

etkilemektedir. Ayrıca müşterilerin risk algısındaki değişme, katılma hesaplarına yatırdıkları fon hacimlerini etkilediği gibi katılım bankalarından kullandıkları fonları da etkilemektedir. Kimi zaman fon girişi yüksek olmasına rağmen fon kullandırma hacimleri düşük kalabilmektedir. Tablo 4.7.3'ten görüleceği üzere kullandırılabilir fonun TL katılma hesaplarında 6.342 TL'si, yatırım vekâletinde ise 1,320 TL yatırım için kullanılamadığından âtıl kalmıştır. Vadesinden önce çekilen veya vadesinde yenilenmeyen katılma hesaplarının önemli bir hacme sahip olmasından dolayı katılma hesaplarında fazla kullanım görülmektedir.

Tablo 4.7.3: Âtıl Fonun Tespit Edilmesi

	İşlemler	**TL**			**Katılma Havuzu**	**Yatırım Vekâleti**	**Genel Toplam**
	Hesap Sahibinin Kâra Katılma Oranı	75%	80%	90%	80,2%	100%	
11	Kullandırılabilir Fon (6+7+8) - (9+10)				886.932	113,320	1.000.252
12	Plasmanlar				880.590	112.000	992.590
13	Âtıl Fon Tutarı (11-12)				6.342	1.320	
14	Kullandırılan Fon Fazlası (12-11)				-	-	

Kaynak: BDDK (2018b: EK 1)

Özelikle enflasyonun düştüğü dönemlerde dağıtılan kâr payları, konvansiyonel bankaların getirilerine göre yüksek kaldığından katılım bankalarına fon girişinde artış olurken tersi bir durumda ise fon çıkışı olmaktadır. Ayrıca TL havuzlarında döviz havuzlarına geçişmeler de söz konusu olmaktadır. Dövizde kur hareketliliğinin olduğu dönemlerde müşterilerin döviz tercihlerini hem kaynak hem kullanım tarafında değiştirmeleri bazı fon havuzlarda fon fazlasına, bazılarında ise fon açığına sebep olabilir. Kullandırılamayan âtıl fon, dağıtılan kâr paylarını olumsuz etkiler. Fazla fon kullandırımında ise bir başka kaynaktan ikame edilen fonlara kâr payı ödenmektedir. İkame fonlarının maliyeti, her zaman havuzun maliyeti ile benzer olmayabilir. Yüksek maliyetli bir kaynakla havuzun ikame edilmesi dağıtılan kâr paylarını olumsuz etkilemektedir.

4.7.4. Katılma Hesabı Gelirlerini Oluşturan Kalemler

Ana gelir kalemi, katılma hesapları ile finanse edilen plasmanlardan elde edilen kârların katılma hesabı havuzuna verilen kısmıdır. Hesaplamalarımıza göre Ek-1'deki havuz ortalama paylaşım oranı %80,2, banka payı ise %19,8'dir. Katılma hesapları kaynaklı kullandırılan fonlardan elde edilen 278,69 TL tutarındaki kârın, %80,2'si yani 233,51 TL'si katılma havuzunun payı olarak, katılma hesaplarına dağıtılmaktadır. Ayrıca katılma hesaplarında kullandırılan fon fazlası var ise bu katılma hesabı gelirlerinden düşülmektedir. Çünkü bu fonlar başka kaynaklarla ikame edilmiştir. Kullandırılan fon fazlası, toplam kullandırılan fon içindeki payına göre kullandırılan fonlardan elde edilen kârdan pay almaktadır.

Katılma hesaplarının, Tablo 4.7.4'den görüldüğü üzere kullandırılan fon gelirleri dışında da gelirleri bulunmaktadır. Daha önce terkin edilen katılma hesabı kaynaklı fonlardan yapılan tahsilatlar ile karşılık ayrılmış olması ile yeni durumda iptal edilen, genel, özel ve ihtiyati karşılıklar da katılma hesaplarına verilen geliri artırmaktadır.

Tablo 4.7.4: Katılma Hesabı Gelir Kalemleri

		İşlemler	TL			Katılım Havuzu	Yatırım Vekâleti	Genel Toplam
		Kâra Katılma Oranı	75%	80%	90%	80,2%	100%	
15		Katılma Hesabı Gelirleri (a + b + c + d + e)	44,44	194,78	32,28	271,51	43,50	315,01
	a	Kâr Payı Gelirlerinin Katılım Payı	36,32	160,32	26,87	223,51	40,00	263,51
	a.1	Katılma H. Kaynaklı Kredilerden Elde Edilen Kâr Payı Gelirleri				278,69	40,00	318,69
	a.2	Kullandırılabilir Fon Fazlası Kârı				-		-
	b	Terkin Edilen Kredi Tahsilatları	1,69	7,18	1,13	10,00	-	10,00
	c	Özel Karşılıklar İptalleri	2,54	10,77	1,69	15,00	1,00	16,00
	d	Genel Karşılıklar İptalleri	0,85	3,59	0,56	5,00	0,50	5,50
	e	Dağıtılacak Kârlardan Ayrılacak Karşılık İptalleri	3,04	12,92	2,03	18,00	2,00	20,00

Kaynak: BDDK (2018b: EK 1)

Katılma hesaplarından kullandırılmakla birlikte vadesinde geri ödenmeyen fonlardan alınan gecikme cezaları ile TCMB'de tutulan zorunlu karşılıklardan alınan gelirlerin, günlük birim değer hesabında dikkate alınıp alınmayacağı katılma hesabı sözleşmesi ile belirlenmektedir (BDDK, 2018b: EK 1/15.a2). Düzenleme ile zorunlu karşılık gelirlerin kâr payı olarak dağıtılma inisiyatifi katılım bankalarına bırakılmaktadır. ZKB'nin (2019: 5) Genel Bankacılık Sözleşmesinin 5.1.10'uncu maddesi, Albaraka Türk'ün (2019: 2) Bankacılık Hizmetleri Sözleşmesi 4.9'uncu maddesi, VKB'nin (2018: 1) Bankacılık Hizmetleri Sözleşmesi 2.2.4'üncü maddesi ve KTKB'nin (2019: 1-2) Bankacılık Hizmetleri Sözleşmesi 2.2.5'inci maddesine göre "...vadesinde ödenmeyen krediler sebebiyle tahakkuk eden gecikme cezalarından veya mahrum kalınan kâr payları ile zorunlu karşılıklardan elde edilen gelirlerin, Birim Hesap Değeri hesaplamasında dikkate alınmayacağı" konusunda tarafların mutabık olduğu yer almaktadır. TFKB (2018: 1-2) Bireysel BİS'in 4'üncü maddesi ile katılma hesapları düzenlenmiş olmakla birlikte zikredilen detaya rastlanılmamıştır. Albaraka Türk'ün Bankacılık Hizmetleri Sözleşmesinde (BHS) katılma hesabı kaynaklı kullandırılan kredilerden alınan kredi komisyonu, tahsis ücreti ve sair masraf, ücret, prim, komisyon, kâr payı geliri olarak değil banka geliri olarak dikkate alınacağı ayrıca belirtilmektedir.

Özetle bankacılık sözleşmelerine göre fon kullandırma komisyonları, mahrum kalınan kâr payı ücretleri ve zorunlu karşılık gelirleri kâr payı geliri olarak değil banka geliri olarak değerlendirilebildiği anlaşılmaktadır.

4.7.5. Katılma Hesabı Giderleri

Katılma hesabı giderleri Tablo 4.7.5'de görüldüğü gibi daha ziyade TMSF primleri ve karşılık giderlerinden oluşmaktadır. Genel ve özel karşılık giderleri "Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik"e göre ayrılmaktadır (BDDK, 2018a). İhtiyati karşılıklar ise Günlük Birim Değer Hesaplama Tablosunun 15'inci maddesinin (b), (c) ve (d) bentlerindeki gelir kalemleri toplamından, özel ve genel karşılıklar ve TMSF priminin katılma hesabına düşen kısmının karşılanması için kullanılan ihtiyati karşılık tutarıdır.

Tablo 4.7.5: Katılma Hesabı Gider Kalemleri

	İşlemler		TL			Katılım Havuzu	Yatırım Vekâleti	Genel Toplam
		Kâra Katılma Oranı	75%	80%	90%	80,2%	100%	
16		Katılma Hesabı Giderleri (a + b +c +d + e)	8,11	34,46	5,42	48,00	3,75	51,75
	a	Katılma Hesabı Kaynaklı Kullandırılan Menkul Değerlere İlişkin Giderler	-	-	-	-	-	-
	b	Özel Karşılık Giderleri	1,69	7,18	1,13	10,00	2,00	12,00
	c	Genel Karşılık Giderleri	1,01	4,31	0,68	6,00	0,75	6,75
	d	TMSF Prim Giderleri	0,34	1,43	0,23	2,00	-	2,00
	e	İhtiyati Karşılık Giderleri	5,07	21,54	3,39	30,00	1,00	31,00

Kaynak: BDDK (2018b: EK 1)

4.7.6. Hesaplarına Dağıtılacak Kâr / Zarar ve Yeni Birim Değer

Katılma hesapları gelir ve giderlerini belirledikten sonra ikisi arasındaki fark dağıtılacak kâr ve zararı vermektedir. Bununla birlikte katılım bankası kendi hakkından feragat ederek sermayeden transferler adı altında katılma hesabı sahiplerine ilave kâr payı verebilir. Dolayısıyla dağıtılacak kâr zarar hesap edilirken ilave bir gelir olarak dikkate alınmaktadır. Ancak birim değerin hesap edileceği gün ilgili yönetmeliğe göre kâr dengeleme hesabı olarak dağıtılacak kârlardan birtakım tutarlar da ayrılmaktadır. Daha sonra piyasa şartlarına göre bu tutarlar iptal edilerek katılma hesaplarına gelir olarak yansıtılmaktadır. Rezerv tutarlar ayrıldıktan sonra, elde edilen tutar katılma hesaplarına dağıtılmaktadır.

Dağıtılan bu kârlar katılma hesaplarına yeni bir gelir kaynağı olmasından dolayı birim değeri (BD_{t-1}) ve birim hesap değerini (BHD_{t-1}) de değiştirecektir. Dağıtılan kâr kadar bir önceki günkü birim hesap değeri (BHD_{t-1}) yani havuzun aktif değeri artacak ve yeni birim hesap değerinin ($BHD_{t)}$ bir önceki günkü hesap değerine (HD_{t-1}) bölünmesi ile yeni birim değer (BD_t) elde edilecektir.

Tablo 4.7.6: Yeni Birim Değer Hesaplanması

	İşlemler	TL			Katılım Havuzu	Yatırım Vekâleti	Genel Toplam
	Kâra Katılma Oranı	75%	80%	90%	80,20%	100%	
17	Sermayeden Transferler	-	-	-	-	-	-
18	Dağıtılacak Kâr / Zarar (15+17)-16	36,33	160,32	26,86	223,51	39,75	263,26
19	Katılma Hesapları Dağıtılacak Kârlardan Ayrılacak Tutarlar	1,82	8,02	1,34	11,18	1,99	13,17
20	Dağıtılan Kâr / Zarar (18-19)	34,51	152,3	25,52	212,33	37,76	250,09
21	Yeni Birim Hesap Değeri (6+20)	174,84	723,5	107,789	1.006.130	126,6	1,132,730
22	Yeni Birim Değer (21:4)	102,407	223,652	210,625		101,28	
23	Vadesi Gelmeyen Hesap Kâr Payı (GiderReeskontları) (21-3)	749	4,722	658	6,13	1,6	7,73

Kaynak: BDDK (2018b: Ek 1)

Yeni BHDt, kâr zarardan pay alan katılım hesabı tutarlarını çıkardığımızda ise henüz vadesi gelmeyen kâr paylarının gider reeskont payları hesaplanacaktır. Hesap vadesi dolduğu gün katılma hesabı sahibinin o günkü paylaşım oranına isabet eden birim değer (BD) ile aynı günkü hesap değeri (HD) çarpımı ile oluşan birim hesap değeri (BHD) kadar parasını kârı ile alabilir. Müşteri isterse parasını alıp sistemden ayrılabileceği gibi aynı ya da yeni şartlarda hesabın vadesi yenilenebilir.

Ortalama kâr paylaşım oranı 15'nci satıra göre havuz %80,20, banka ise %19,80 olarak hesaplanmaktadır. Ancak kişilere dağıtılacak kârlar dikkate alındığında ise kâr paylaşım oranının 20'nci satıra göre havuz için %79,4, katılım bankası için %20,6 olduğu hesaplanmaktadır. Havuza yansıtılan masrafların sadece katılma hesabı sahiplerinden tahsil edilmesi, kâr paylaşım oranlarında banka lehine %0,6'lık bir fark oluşturmaktadır.

4.8. Alternatif Yatırım Araçlarına Göre TL Kâr Payı Getirileri

Katılım bankaları günlük olarak katılım hesaplarına kâr dağıtımı yapmaktadır. Dağıtılan kârlar, çeşitli mecralarda haftalık olarak yayımlanmaktadır. Çok farklı vade ve kâr paylaşım oranı bulunduğundan dağıtılan kâr rakamları çeşitlilik arz etmektedir. Bu verilerle karşılaştırılabilir bir analiz yapılması zordur. Dağıtılan kâr rakamlarının ortalama bir veriye dönüştürülmesinin, alternatif yatırım araçlarının getirileri ile karşılaştırılabilir bir analiz için daha isabetli olacağı düşünülmektedir. Bu maksatla BDDK'nın katılım bankacılığına dair verilerini esas alan *Kâr Payı-1* (Bkz. Ek-5), diğeri halen beş yıldır faaliyette olan katılım bankalarının verilerini esas alan *Kâr Payı-2* (Bkz. Ek-6) olmak üzere iki ayrı dağıtılan kâr payı serisi oluşturulmuştur. İki ayrı seri oluşturulmasının temel sebebi, BDDK'nın raporunda katılma hesaplarına ödenen kâr payları içinde banka dışındaki kuruluşlardan alınan krediler için ödenen kâr payları da dahildir. Banka dışındaki kuruluşlar; iştirakler, bağlı ortaklıklar, sermaye benzeri kredi alınan yurtdışı konsorsiyumları kapsamaktadır. Son yıllarda ihraç edilen yüksek tutarlı sukuklarla dönemsel olarak sukuk yatırımcılarına ödenen kâr payları iki rakam arasındaki farkın sebebidir. Ayrıca BDDK verilerine Eylül 2015'e kadar Bank Asya ve en son faaliyete geçen Emlak Katılım Bankası dahildir.

Geçmiş yıllarla tam bir karşılaştırma yapabilmek için ara dönem verileri yerine, tam bir yılı temsil eden veriler kullanılmıştır. Hem katılım bankaları hem de mevduat bankaları için kredi, fon kullandırma, TL nakdi kredi komisyonu, TL nakdi fon kullandırma komisyonu ve diğer veriler için BDDK'nın aylık bülten verileri esas alınmıştır (Bkz. Ek-5). TL katılma hesaplarına dağıtılan kâr payları ile aşağıda izah edildiği şekli ile katılma hesabı ortalamalarını kullanarak her yıl için tek bir veri hesaplanmıştır. Vadeli TL mevduat faiz oranları hesaplanırken de aynı hesap yöntemi kullanılmıştır.

TL katılma hesabına dağıtılan kâr payı ve TL vadeli mevduatlara verilen faiz oranlarının yüzdeleri, yıl içinde TL vadeli hesaplara verilen getirilerin, dönem başı ve dönem sonu hesap ortalamasına bölünmesi ile elde edilmiştir (Ek-5). Bu hesaplanma metodolojisi ile kâr paylarının dönem sonunda, faizin ise dönem başında tahakkuk ettirilmesi ile oluşan iki farklı hesap arasındaki dönemsellik de ortadan kaldırılmıştır. Enflasyon verisi olarak Tüketici Fiyatları (TÜFE) kullanılmıştır. Tüfe ve diğer yatırım

araçlarına ait getiriler için TÜİK verileri esas alınmıştır (TÜİK, 2020). Elde edilen veriler Tablo 4.8.1 ve Grafik 4.8.1'de görülmektedir.

2005 ve 2012 yıl sonunda farklı yatırım araçlarına yatırılan 100 TL'nin 2019 yılı sonunda ulaştığı değer, bileşik hesaplama yöntemi ile Tablo 4.8.1'deki veriler kullanılarak hesaplanmıştır.

$YM_t = YM_0 \times (1+ G_t) \times (1+G_{t-1}) \times (1+G_{t-2}) \ldots\ldots\ldots (1+G_1)$.

YM_t = t 'inci yılda yatırım miktarının ulaştığı değer

YM_0 = İlk yılın başında yatırılan miktar

G_t = t' inci yılda yatırım aracının getiri oranı

G_{t-1} = t-1'inci yılda yatırım aracının getiri oranı

	Bist'100	USD	EURO	Külçe	DİBS	Kâr Payı-1	Kâr Payı-2	Faiz	TÜFE
2005	361	574	588	2086	533	473	425	544	412
2012	181	433	402	476	201	215	199	235	237

Bist'100 hariç alternatif yatırım araçlarının tamamı 2005-2020 döneminde enflasyonun üzerinde getiri sağlamıştır. TL kâr payları her ne kadar enflasyonun üzerinde bir getiri sağlamış ise de Bist'100 dışındaki en kötü performansı gerçekleştirmiştir. 2012-2020 arasında ise kâr payı getirileri enflasyonun altında ve Bist'100 hariç diğer yatırım araçlarının gerisinde kalmıştır.

Tablo 4.8.1: TL Kâr Payı, Tüfe ve Diğer Yatırım Araçları Getiri Oranları

(%)	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Bist'100*	1,4	41,9	-53,5	95,5	31,5	-20,2	45,8	-7,8	18,8	-12,9	4,1	43,2	-16,1	20,5	25,5
USD*	5,9	-17,7	31,2	-2,4	1	22,9	-4,4	16	11,1	27,3	19,8	9,9	38,3	10,1	31,8
EURO*	17,9	-9,2	22,5	4,6	-8,5	22,4	-4,8	21,1	-0,1	12,4	16,1	23,4	33,0	7,4	44,3
Altın Külçe*	29,8	5,9	34,8	33,5	24,8	44,8	-1,9	-16,1	9	13,5	29,4	20,5	36,7	30,3	65,0
DİBS*	11,8	22,8	17,2	21,2	11	5,4	16,3	0,5	14,9	1,4	9,3	6,7	1,4	33,1	9,0
KarPayı-1**	16,1	15,2	15,1	12,9	8,4	7,8	8,3	6,5	7,1	7,5	7,8	9,1	14,6	17,5	10,7
Kâr Payı-2***	15,7	14,6	14,2	12,0	8,2	7,7	8,2	6,4	7,3	7,4	7,6	8,5	12,3	13,8	8,6
Mevduat Faiz**	17,4	17,8	17,3	11,2	8,5	8,5	9,1	7,4	8,9	9,6	10,5	11,2	16	16,7	10,1
TÜFE*	9,7	8,4	10,1	6,5	6,4	10,5	6,2	7,4	8,2	8,8	8,5	11,9	20,3	11,8	14,60

Kaynak: (*) TÜİK Verileri, (**) BDDK Aylık Bülten Verileri, (***) Katılım Bankaları Bağımsız Denetim Raporları (Solo)

Grafik 4.8.1: TL Kâr Payı, Tüfe ve TL Faiz Oranlarının Gelişimi

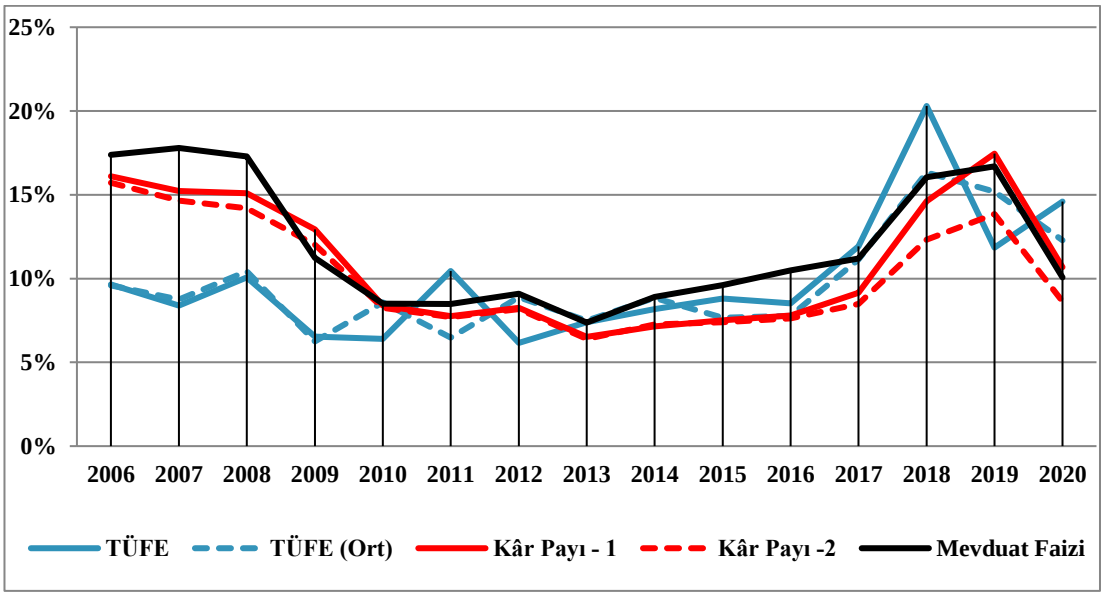

Kaynak: BDDK, TÜİK ve Katılım Bankaları Bağımsız Denetim Raporları (Solo)

Tablo 4.8.1 ve Grafik 4.8.1'de görüldüğü üzereTL kâr payları enflasyonun sert düştüğü dönemler hariç, TL vadeli mevduat faizlerinin altında getiri sağlamıştır. 2013 yılından itibaren ise her yıl enflasyonun altında getiri sağlamıştır. TL vadeli mevduat ise 2011, 2017 ve 2018 yılında sadece 3 yıl enflasyonun altında getiri sağlamıştır. Gudil'in (2007) çalışmasına göre de 2004-2006 yılları itibarı mevduat faizi (%9,75), kâr payına (%4,86) göre iki kat fazla getiri sağlamıştır.

Aktepe (2013: 137) enflasyon farkı ödenmez ise alacaklıya eriyen alım gücü kadar haksızlık yapılmış olunacağından enflasyon farkını talep etmenin alacaklının meşru hakkı olduğu, Karaman (2008) ise enflasyon farkı ödenmeyen bir borcun eksik ödendiği kanaatindedir. Buradan hareketle katılma hesabı sahipleri, paralarını katılım bankasına veya bir başkasına katılma hesabı ile değil karz-ı hasen şeklinde verselerdi mevzuat veri olmak üzere anaparaları ile enflasyon farkını istemek hakları olacak ve en azından paralarının değerini koruyacaklardı. Naqvi'nin (2018: 130) çalışmasında önerildiği üzere risk almak istemeyen katılma hesabı sahiplerinin tasarruflarının değer kaybının telafi edilmesine dönük enflasyona endeksleme yöntemi, alternatif fon toplama aracı olarak TKBB (2019a) Danışma Kurulu'nun 22.08.2019 tarih ve 15 numaralı kararı ile hayata geçirilmiştir. Katılım bankalarınca dağıtılan kâr paylarının

alternatif yatırım araçlarına göre teşvik edici bir getiri sağlamadığı (H2) hipotezi, bu bölümde yapılan karşılaştırmalı getiri analizleri ile doğrulanmaktadır.

4.9. Sermaye Karlılığı ve Personel Ücret Artışının Enflasyonla Mukayesesi

Katılım hesabı sahiplerinin dışında, katılım bankalarından para kazanan iki önemli taraf daha bulunmaktadır. Bunlardan biri katılım bankası çalışanları, bir diğeri ise katılım bankasının hissedarlarıdır. 2020 yılı itibarıyla faaliyetlerine devam eden (Emlak Katılım Bankası hariç) beş katılım bankasının verileri birleştirilerek personel ve özkaynak gelirlerinin enflasyona göre seyri Grafik 4.9.1'de gösterilmektedir (Ek-6). Katılım bankalarının verileri, ilgili yılın faaliyet raporlarından alınmıştır.

Personel Başına Geliri (PBG),

Personel Sayısı (PS),

Personel Gideri (PG) ve "t" yılı göstermek üzere,

$PBG_t = PG_t / ((PS_t + PS_{t-1}) /2)$.

Personel başına gelir artış oranı (PBGA) ise

$PBGA_t = ((PBG_t / PBG_{t-1}) -1) \times 100$ formülü ile hesaplanmıştır.

Net Bilanço Kârı (NP)

Özkaynak (E) ve Özkaynak Kârlılığı (ROE) ve "t" yılı göstermek üzere,

$ROE_t = NP_t / ((E_t + E_{t-1}) / 2)$ formülü ile hesaplanmıştır.

Personel gideri (PG), katılım bankaların gelir tablolarında yer alan personel gideri kalemidir. Banka politikasına göre yıl sonunda ortalama 1-2 maaş, performansa göre personel başına 0,5 ila 4 maaşa kadar değişen oranlarda performans primi verilebilmektedir. Personel giderine performans ve sigorta primleri dahil edilmemiştir. Grafik 4.9.1'den de görüleceği üzere personel başına gelir artış oranı 2010 ve 2017 hariç, sermaye karlılığı ise 2018 yılı hariç enflasyonun üzerinde seyretmiştir. Bununla birlikte katılma hesaplarına verilen kâr payları 2013-2018 arasında enflasyonun altında kalmıştır (Bkz. Grafik 4.8.1).

Grafik 4.9.1: ROE ve Personel Gelirinin Enflasyona Göre Seyri

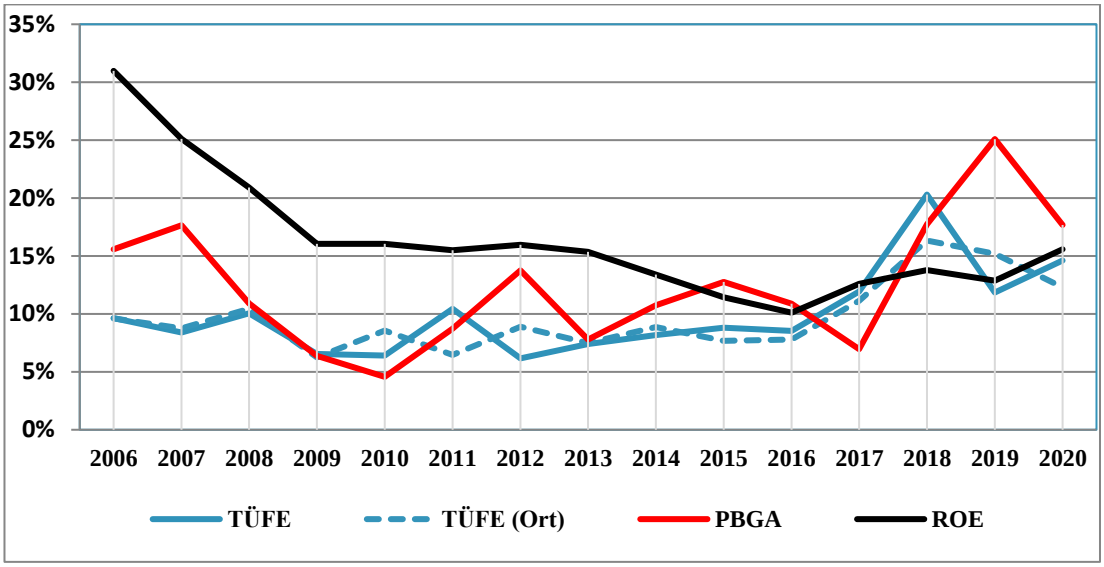

Kaynak: TÜİK ve Katılım Bankaları Bağımsız Denetim Raporları (Solo)

4.10. Fon Kullandırma ve Kredi Fiyatlarının Enflasyonla Mukayesesi

Katılım bankalarının bir malın alım satımı, kiralaması ve üretimi için uyguladıkları fon kullandırma fiyatlarının enflasyona ve bankaların kredi fiyatlarına göre ne durumda olduğunu ortaya konulması önemlidir. Çünkü, dağıtılan kârları etkileyen en önemli kalem fon kullandırmak için uygulanan fiyatlardır. Karşılaştırılabilir bir analiz için ortalama TL fon kullandırma fiyatları ile kredi fiyatlarının aynı bazda hesaplanması gerekir.

TL fon kullandırmlardan alınan kâr payları, TL ortalama fon kullandırımlarına bölünerek yıllık kâr marjı aşağıdaki formülle hesaplanmıştır TL kredilerden alınan yıllık TL kredi faiz getirisi hesaplanırken de aynı hesap yöntemi kullanılmıştır (Bkz. Ek-5).

TL Fon Kullandırma Karı (FKK) (%)

TL Fon Kullandırımları (FK)

TL Fon Kullandırımlarından Alınan Karlar (FKAK)

"t" yılı göstermek üzere,

$$FKK\ (\%) = \frac{FKAK\ (t)}{\frac{FK(t-1) + FK(t)}{2}}\ x\ 100$$

Hem katılım bankaları hem de mevduat bankaları için kredi ve fon kullandırma fiyatlarını hesaplarken BDDK'nın Aylık Bülten verileri esas alınmıştır. TÜFE ve Ortalama TÜFE verileri ile birlikte yılık bazda kredi faizi (%) ve fon kullandırma karı (%) seyri Grafik 4.10.1'de görülmektedir.

Grafik 4.10.1: Mevduat / Katılım Bankaları Plasman Fiyatları ve Enflasyon

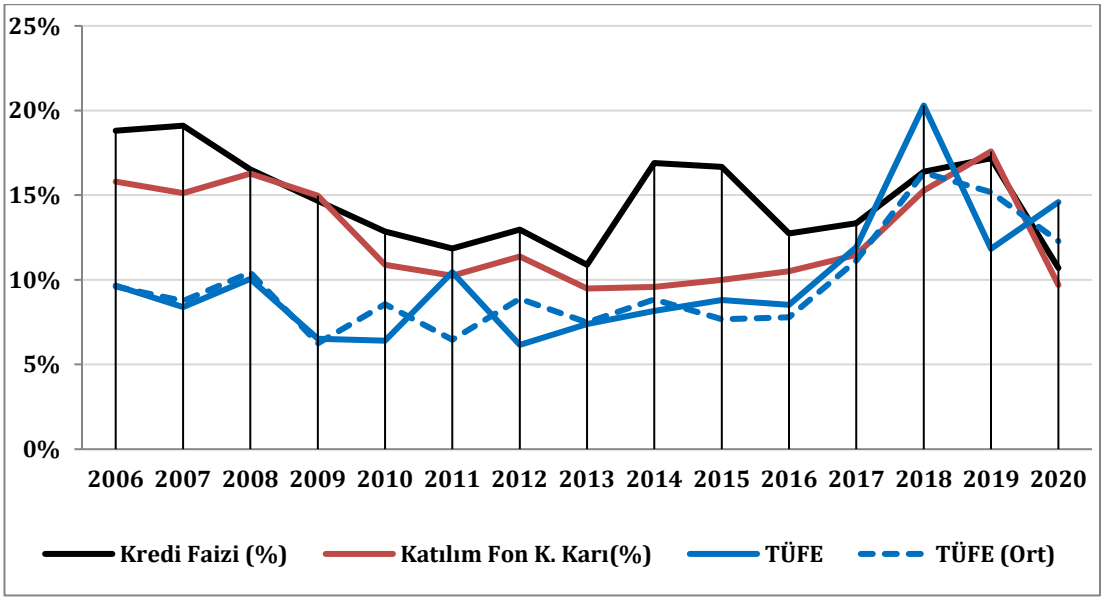

Kaynak: BDDK, TÜİK

Grafik 4.10.1'de görüldüğü üzere katılım fonları 2017 ve 2018'de enflasyonun altında, 2006-2019 arası ise kredi faizleri, katılım bankaları fon kullandırma fiyatlarının üzerinde seyretmiştir. 2020 yılında ise hem kredi faizleri, hemde fon kullandırma kârları enflasyonun altında kalmıştır. Bist'100 ihmal edilirse alternatif yatırım araçlarına göre en düşük getirinin kâr payları getirisi olması, katılım bankalarının piyasaya göre nispeten daha düşük kâr oranları ile plasman yaptıklarını ortaya çıkarmaktadır. Katılım bankalarının bankalara göre iki kata yakın komisyon almalarının da bu tabloda etkisinin olduğu gözardı edilmemelidir.

BEŞİNCİ BÖLÜM
KATILIM BANKACILIĞI KÂR DAĞITIM SİSTEMİNE İLİŞKİN TESPİTLER ve ÖNERİLER

5.1. Kâr Dağıtım Sistemine İlişkin Derinlemesine Görüşme

Kârın hesaplanması her işletme için çok önemli bir konudur. İşletmenin sürdürülebilirliğinin en önemli parametrelerinden biri olan kâr, devlet dâhil paydaşların adil bölüşmek istediği nihai bir sonuçtur. Ne var ki kârı etkileyen birçok parametre bulunmaktadır. Katılım bankalarının dağıttıkları kârı etkileyen parametrelerin ortaya konulması için detaylı bilgi ve verinin elde edilmesinde kullanılan yöntemlerden biri de derinlemesine görüşme tekniğidir.

Derinlemesine Görüşme: Sosyal gerçekliğin anlaşılmasına ve algılanmasına dönük yapılan çalışmalarda kullanılan nitel araştırma yönteminin bir tekniğidir. Araştırılan konunun bütün detaylarını dikkate alacak şekilde açık uçlu sorular ve birebir görüşme ile bilgi toplanması için kullanılan bu teknik, görüşülen kişinin bilgi, tecrübe, gözlemlerine hatta duygularına da ulaşılmasına imkân vermektedir. Sosyal birçok araştırmada sıkça başvurulan veri toplama tekniği olan görüşmenin birçok türleri bulunmakla birlikte literatürde daha çok yapılandırılmış, yarı-yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme şeklinde kullanımı daha yaygındır. Derinlemesine görüşmenin tarzı yapılandırılmamış görüşme olup nitel araştırma yönteminin en güçlü veri toplama tekniklerinden biridir (Tekin, 2006: 101-103).

Görüşme Öncesi Hazırlık: Görüşme öncesinde, gerek tez konusuna dair literatür taraması ile elde edilen bilgiler, gerekse tecrübelerimizden yola çıkarak konunun çok daha iyi anlaşılmasına yönelik birtakım sorular oluşturulmuştur. Katılım bankalarında kâr dağıtımı işlemleri; muhasebe, mali işler, finansal kontrol, mali kontrol gibi farklı isimlerde ancak benzer fonksiyon icra eden birimler tarafından yapılmaktadır. Kâr dağıtımının işleyişine hakimiyetlerinden dolayı sorularımıza daha isabetli cevaplar

alabileceğimiz kanaati ile katılım bankalarının ilgili birimlerinin yetkilileri ile görüşülmesi planlanmıştır.

Teknik ve Öznel Sorular: Kâr dağıtımı süreci ve süreci etkileyen faktörlerin ortaya çıkarılmasında görüşülen kişilerin uzmanlık alanları dikkate alınmış ve yetkinliklerine göre özelleştirilmiş sorular sorulmuştur. İlk 24 soru tüm katılım bankalarına yöneltilmiş, 25'inci soru VKB ve TFKB'ye, 26'ıncı soru ise sadece VKB'ye olmak üzere toplamda 26 soru sorulmuştur.

Görüşmede Kaçınılan Hususlar: Banka sırrı kapsamında verilmesinde imtina edilecek hususlarda ısrarcı olunmamıştır. Görüşmecinin yönlendirilmesinden ve üst yönetimin bilgisi dışında görüşme yapılmasından kaçınılmıştır.

Çalışmanın Kısıtları: Katılım Bankası çalışanları için "Kâr Dağıtım Sisteminin Analizi" ister istemez savunma refleksini de beraberinde getirmektedir. Görüşmeciler verecekleri bilgilerin bankanın özelini, itibarını ve kariyerlerini etkilemesi açısından daha temkinli davranarak daha ziyade mevzuat ve sektör uygulamalarına dair genel bilgiler vermeyi tercih etmişlerdir. Dağıtılacak kârın oluşması aslında tüm bir organizasyonun işidir. İş süreçlerinin tüm noktalarında prensiplere ne kadar uyulduğunu ortaya çıkaracak görüşme ve analizlerin yapılmasının oldukça güç olması da önemli bir kısıttır.

Görüşme Konusu ve Sorular: Görüşmecilerle "Katılım Bankalarında Kâr Dağıtım Sisteminin Analizi ve Türkiye Uygulaması İçin Yeni Bir Öneri" adlı tez konumuz paylaşılarak sektörün geliştirilmesine bir katkı olarak sürecin daha da iyileştirilmesinin hedeflendiği belirtilerek işin birinci elden sahipleri olduklarından katkıları istenmiştir. Sorularımız ve alınan cevaplar, kârın oluşumunda kullanılan enstrümanlar, yapılan işlemlerde hassasiyet, muhasebe altyapısı, kârın paylaşılmasına dönük mevzuat ve sektör uygulamalarını kapsamakta olup Ek-2'de yer almaktadır.

Görüşmelerin Özeti: Katılım bankalarında kâr dağıtımı, Mevduat ve Katılım Fonu Yönetmeliği'nin ekinde yer alan (Ek-1) "Günlük Birim Değer Hesaplama Tablosu" matematiksel modeli dikkate alınarak gerçekleştirilmektedir. Genel kurul kararı ile havuzların karşılık giderleri, gerekli olduğu durumlarda banka payından da karşılanabilmektedir (BDDK, 2018a). Katılım bankalarının mevzuatın emrettiği hususların hayata geçirilmesi noktasında tam bir uygulama birliği içinde oldukları gözlenmiştir.

Katılım bankaları, tahakkuk (*reeskont*) veya hükmi tasfiye esaslı günlük birim değer yöntemi ile kâr dağıtımı yapmaktadır. Altın, TL, EURO ve USD cinsinden dört ayrı havuz söz konusudur. Her bir para cinsinde tek bir havuz olması kâr dağıtımında riskin tüm katılma hesaplarınca paylaşılmasını sağlamaktadır.

Katılım bankaları, bankalarca da kullanılan "*Tek Düzen Hesap Planı'nın (TDHP)*" kısmen farklı bir versiyonu ile muhasebe tutarak finansal raporlama yapmaktadırlar. Halen, AAOIFI muhasebe standartlarına göre kaydedilmesi gereken bazı hususlar istenilen şekilde kaydedilemediği için muhasebe kayıt düzeni ve faizsiz bankacılık terminolojisi açısından küresel ölçekte bir uygulama birliği bulunmamaktadır. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine istinaden katılım bankaları için AAOIFI standartları kapsamında çalışmalar tamamlandığında TDHP'de kullanılan terimlerin bankaların türleri ve faaliyetleri ile ilgili olan kavramlardan seçilerek kullanılması yönünde güncellenme yapılması beklenmektedir.

Katılma hesaplarına dağıtılan kâr paylarını; kullandırılan fonlardan elde edilen kâr payı gelirleri, karşılık (özel/genel) giderleri ve TMSF prim gideri etkilemektedir. Son düzenlemeye kadar dağıtılan kâr paylarını belirleyen ana parametre, kredilerden alınan kâr payı gelirleri iken düzenleme sonrasında ise menkul değerler kalemi de eklenmiştir. Karşılık giderlerinin önceden ayrılan rezervlerden mi yoksa dağıtılacak kârlardan mı karşılanacağı o günkü kâr payı oranını etkilemektedir. Katılma fonlarına kâr dağıtımında azami sınır elde edilen kârdır. Banka isterse ilgili havuzdan kullandırılan fonların kârının tamamını katılma hesaplarına dağıtabilir. Katılma hesaplarına yansıtılan karşılık giderlerini ise mevzuat çerçevesinde banka üstlenebilir. Katılma fonunun âtıl kalması da kâr payını etkileyen temel etkenlerden biridir. Kullandırılan fonlara uygulanan kâr payı oranları için azami ve asgari sınır bulunmamaktadır. Fon kullandırmada uygulanan fiyatlar tamamen mevcut piyasa koşullarıyla oluşmaktadır.

Kâr paylaşım oranı, miktar ve vadeye göre katılma hesabı açılışında belirlenerek vade boyunca değiştirilememektedir. Vade tarihinde ise temdit işlemi güncel paylaşım oranları ile gerçekleştirilmektedir. Bu husus müşteriyle imzalanan sözleşmelerde ve hesap cüzdanında belirtilmektedir. Ayrıca yeni şartlarla ilgili hesap sahibine ilave bir bilgi verilerek hesap sahibinin rızası aranmamaktadır. Kâr dağıtımı mevcut birim değer yönetmeliğine göre yapıldığı için vadeden önce çekilen fonların birikmiş kârları, hesap sahibine ya da havuzlara değil banka kârına ilave edilmektedir.

Enflasyonun, dağıtılan kâr payları üzerindeki menfi etkilerini tüm katılım bankaları kabul etmektedirler. Enflasyonun ani düşüş ve çıkışlarında mevduatın vade yapısı ile kullandırılan fonların vade yapısı uyumsuz olduğu için havuzları yönetmek zorlaşmaktadır. Enflasyonun ani çıkışında TL fonların getirisi enflasyonun altında kalmaktadır. Özellikle havuzdan fon kullandırmada vadenin uzun olması, portföyün ortalama getirisinin düşük olması ve havuzun büyük olması nedeniyle dağıtılan kârı hızlı bir şekilde yükseltmek, enflasyon ve üstü bir seviyeye çıkarmak kısa vadede mümkün olamamaktadır. Enflasyonun hızlı düştüğü dönemlerde de katılma havuzlarının dağıttığı kâr payları tedrici bir düşüş göstermekte ve belli bir süre enflasyonun üzerinde kalabilmektedir. Enflasyonun hızlı değiştiği dönemlerde katılım hesabı getirilerinin bu değişime intibak edebilmesini sağlamak için kâr paylaşım oranını hesap sahibi lehine artırmak veya azaltmak, kâr dengeleme rezervlerini kullanarak kâr dağıtımı yapmak ya da ilave rezerv ayırmak, karşılık giderlerinin bankaca karşılanması, sermayeden transferler gibi birkaç yol vardır. Ayrıca enflasyonun negatif etkilerinin minimize edilmesi, piyasa koşullarına daha hızlı ve esnek uyum sağlamak için yatırım vekâleti dışındaki katılma hesapları için de para cinsi bazında birden fazla havuz açılmasının gerekli olduğu belirtilmektedir. Ancak bu öneri yeni fon girişi için işe yarasa bile mevcut katılma hesaplarının kârlarını artırmaktan uzaktır.

Piyasa getirilerinin yüksek olduğu dönemlerde havuzların paylaşım oranı düşürülerek piyasa dengesinin yakalanmaya çalışılması sadık müşterileri mağdur etmektedir. Böylesi dönemlerde kâr paylaşım oranının sadık müşteriler lehine değiştirilerek bu sorunun aşılacağına dair görüş birliği bulunmaktadır.

Verimlilik dolayısıyla düşük kârla fon kullandırılan projelerin prensip olarak özkaynak havuzundan karşılandığı ifade edilmektedir. Ancak, zaman zaman farklı uygulamalar yapılmış olduğu da ihtimal dahilindedir. Bu tür projelerin hangi havuzdan finanse edileceğini şart koşan bir mevzuatın bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Bireysel müşterilerden alınan komisyonlar için TCMB'nin belirlediği oranlar dikkate alınırken ticari müşterilerde ise komisyon alma politikası bankalar arasında farklılık göstermektedir. Fon kullandırma komisyonları mevzuat gereğince havuzlara yansıtılmadığından havuz kârlarına pozitif bir etkisi bulunmamaktadır.

Fon kullandırmanın özkaynak ya da katılma hesapları havuzundan hangisi ile yapılacağına karar verilirken kâr oranı, havuz doluluğu, vade, tutar, likidite durumu gibi kriterler dikkate alınmaktadır. Katılma hesapları havuzunun öncelikli olarak kullanıldığı, kârlılığı düşük ve kârpaysız kullandırılan (*karz-ı hasen*) fonların katılma havuzlarından yapılmadığı ifade edilmekle birlikte sektörde yeknesak bir uygulamanın bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Tazmin olan gayri nakdi krediler özkaynak hesaplarında muhasebeleştiği için katılma havuzlarına bir etkisi bulunmadığı konusunda görüş birliği vardır. Tazmin olan gayri nakdi kredilerin, yeniden yapılandırılmasında katılma hesapları kaynaklı yeni bir kullandırma işlemine izin verilmediği hatta bu hususun murakıplar tarafından da sürekli olarak denetlendiği belirtilmektedir. Ancak buna mâni olacak bir mevzuatın bulunmadığı da ifade edilmektedir.

Temerrüde düşen bir müşterinin ödeme gücüne göre geri ödeme planının yenilenmesinde, havuzların (özkaynak / katılma) farklı olması durumunda tüm projelerin tek bir proje olarak yapılandırılmadığı, eski kredinin kaynağı ne ise yeni kredinin de o havuzdan yapılandırıldığı bazı katılım bankaları tarafından ifade edilmekle birlikte sektörde yeknesak bir uygulama bulunmadığı düşünülmektedir.

Karşılıklar politikası gereği müşteri takibe intikal ettiğinde yüksek tutarlarda zarar gelmektedir. Bu zararın sadece o güne yansıtılması kâr dağıtımında ciddi dalgalanmalar yaratmaktadır. Katılma havuzuna dağıtılacak kârlardan ayrılan muhtemel zarar karşılıkları (rezervler) ile kârlardaki dalgalanmanın önüne geçildiği ifade edilmektedir.

Yeniden yapılandırmalarda teverruk yöntemi kullanılmaktadır. Teverruk yöntemiyle kullandırılan fonlardan alınan getirilerin sadece enflasyon farklarının havuza kâr olarak dağıtılmasını şart koşan farklı bir mevzuat bulunmamaktadır.

“Katılım bankalarının, dağıtılacak kâr payı tutarlarında fon sahipleri lehine artırım yapmaları mümkündür. Yapılacak artırım, sekizinci fıkrada belirtilen kâr dengeleme rezervinin kullanımı ve/veya süreklilik arz etmemek kaydıyla katılım bankasının kendi lehine tahakkuk eden kâr payından feragat etmesi şeklinde gerçekleşebilir.” (BDDK, 2018b). Aynı tebliğin 6’ıncı maddesinin 10‘uncu fıkrasına göre ise zarar ortaya çıkarsa katılım bankası bu zararı kâr dengeleme rezervinin kullanımı ve/veya kendi kaynaklarından da karşılayabilir. Ancak bunun yapılabilmesi için “Olağan genel kurul

kararıyla katılım bankası yönetim kurulunun yetkili kılınması ve yönetim kurulunun bir hesap dönemi içerisinde en fazla üç kez olmak üzere her bir kâr dağıtımı için ayrı karar alması zorunludur.”

Havuzlardan birine yüksek getiri vermek amacıyla diğer havuzun getirisinin düşürülmemesine dikkat edilmelidir. Sukuk, yatırım vekâleti, tevarruk gibi sabit ve yüksek getiri taahhüdü verilmesi, teorik olarak yüksek getiri beklentisiyle açılan hesaplar ile yüksek getirili projelerin ilişkilendirilmesi durumunda katılma hesaplarının kâr payı oranlarının negatif yönde etkileneceğine dönük görüş birliği bulunmaktadır.

Bankalar gibi katılım bankaları da problemli alacaklarını zaman zaman Varlık Yönetim Şirketlerine devretmektedirler. Alacak devirlerinde satış esas alınmaktadır. Devredilen alacakların kaynağı hangi havuz ise satıştan elde edilen gelirler o havuza yansıtılmaktadır. KTKB ve VKB alacak satışı yapmamıştır.

Katılım Bankaları çeşitli sebeplerle yüksek ya da daha az likidite tutma kararı alabilirler. Likiditenin yüksek tutulması, fon kullandırmadan elde edilecek kârların daha az olacağı anlamına gelmektedir. Bu ise katılma havuzları kârlarını negatif etkileyecektir. Henüz herhangi bir projeye bağlanmamış âtıl fonlar hazine araçlarında değerlendirildiğinde elde edilecek kâr/zarar bankanın gelir ve giderine yansıtılmaktadır. BDDK tarafından hangi gelirlerin katılma havuzuna yansıtılacağı (Bkz.Ek-1) belirlenmiş olduğundan âtıl kalan kaynaklardan elde edilen gelirler, menkul kıymet gelirleri hariç, katılma havuzlarına yansıtılmamaktadır.

Murâbaha işlemlerinde mal alım/satım vekâletinin müşteri üzerinden yapılması her ne kadar bankanın operasyon maliyetlerini azaltsa da müşteri gerekli hassasiyeti göstermediği takdirde yapılan işlemin sıhhatini etkilemektedir. Yanlış ve fiktif işlemlerin önüne geçilmesi için vekâlet vermek yerine alım satım operasyonun bizzat banka tarafından yapılması veya gerekli kontrol noktalarının oluşturulması önem arz etmektedir. Mal veya hizmetin alınıp alınmadığını göstermesi açısından fatura ispatlayıcı bir belge olduğundan katılım bankacılığında en çok kullanılan belge türlerinden biridir. Suiistimalin önüne geçmek için TKBB bünyesinde fatura kayıt merkezi oluşturulmuş olup aynı faturalarla mükerrer fon kullandırmanın önüne geçileceği düşünülmektedir. Daha iyisi Maliye Bakanlığının yapacağı düzenleme ile

fatura üzerine “Bankadan fon kullanımında kullanılmıştır.” notunun düşülmesi olacağı düşünülmektedir.

Fatura farklılıklarından elde edilen gelirin nasıl ayrıştırıldığı ve kullanıldığına dair sektörde uygulama birliği bulunmamaktadır. Herhangi bir ayrıştırma yapılmadan doğrudan katılma havuzlarına gelir yazan veya sosyal projelere aktaran ya da enflasyon farkı kadarını havuzlara gelir olarak yansıtan bakiyeyi sosyal projelere aktaran üç farklı uygulama bulunmaktadır.

5.2. Kâr Dağıtım Sistemine İlişkin Anket Çalışması

Katılım Bankalarının katılma hesabı sahiplerine dağıttığı kârları nitel ve nicel olarak iki açıdan incelenmesi işin doğasından kaynaklanmaktadır. Katılma hesabı sahipleri herhangi bir getiri taahhüdü almadan yine de bir gelir beklentisi ile güvene dayalı olarak hesap açmaktadırlar. Her ne kadar bir taahhüt olmasa da alternatif yatırım araçlarına göre tatmin edici bir gelir elde etmeyi beklemektedirler. Bununla birlikte sabit bir getiri elde etmek varken katılma hesaplarının tercih edilmesi faizsiz ve helalinden kazanmak olduğu açıktır. Kâr dağıtım sürecini analiz ederken literatür taraması ve derinlemesine görüşmelerin yanında amaca yönelik bir anketle katılım bankalarını ve kâr dağıtım sürecini yakinen tanıyanların görüşlerine de yer verilmesi çalışmanın kapsamı için gerekli görülmüştür. Anketle, katılımcıların alternatif yatırım araçlarına göre kâr paylarını tercihi ve kâr payı dağıtım sistemi hakkındaki tutum düzeylerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Anketin metodolojisi, hipotezleri ve sonuçları Ek-3’te yer almaktadır.

Anketin örnek kütlesinin tespiti için %95 başarı ihtimali öngörülerek bir milyon ve üzeri bir ana kütleden 323 örneklemin yeterli olduğu hesaplanmıştır (Ek-3.1). Örnek kütlenin uzman bir kitleden oluşması için katılım bankaları çalışanlarına ulaşılmasına özen gösterilmiştir. Google Drive kullanarak toplamda 982 kişiye anket soruları gönderilmiştir. Anket 582 kişi tarafından doldurulmuş olmakla birlikte Google’ın doğrulamasından 510 kayıt geçmiştir. Katılımcıların %59,2’i lisans, %32,4’ü yüksek lisans, %5,3’ü doktora ve %3,1’si de lise mezunudur. Halen bir katılım bankasında çalışan ve ankete cevap verenlerin oranı %47,8, daha önceden bir katılım bankasında çalışanların oranı %22,5 ve halen bir katılım bankasının müşterisi olanların oranı ise %25,7’dir. Katılımcıların %83,3’ü banka tercihlerini, faizsiz ve helalinden kazanmak

olarak ortaya koyarken bunu %5,9 ile dijital bankacılıkta gelişmişlik düzeyi, %4,5'le bire bir samimi ilişkiler izlemektedir.

Bir katılımcımız seçeneklerimiz arasında olmayan "Kazanmak değil faizle iltisaklı olmayan banka ile çalışmayı tercih edeceğini" not düşmüştür. Anketimize verdikleri ve profillerini gösteren cevaplardan da anlaşıldığına göre katılımcılar bizzat sistemin içinden kişilerdir. Dolayısıyla nicel ve nitel olarak dağıtılan kâr paylarına nasıl baktıkları çalışmamızın ulaşmak istediği sonuç açısından oldukça değerlidir. Bununla birlikte samimi düşüncelerin yanında korumacı bir refleksle de soruların cevaplandığı ihtimal dâhilindedir.

5.2.1. Anket Bulgularının Değerlendirilmesi

Anket katılımcılarına iki kategoride toplamda 15 soru yöneltilmiştir. İlk kategoride dağıtılan kâr paylarının alternatiflerine göre getirileri, ikinci kategoride ise uygulamaların ne kadar faizsiz prensiplerle uyumlu olduğu sorulmuştur (Ek-3.10). Eski müşterilerden ankete 10 kişi cevap vermiştir. Dolayısıyla bu müşteriler, burada ayrıca bir analize tabi tutulmamıştır. Ankette "kesinlikle katılıyorum/kesinlikle katılmıyorum" ayrımları, "katılırım/katılmam" olarak tek bir kategoride ele alınarak Ek-3.10'da verilen anket bulguları kullanılarak burada genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Anketin 6'ncı sorusundan 13'ncü sorusuna kadar verilen cevaplar incelendiğinde dağıtılan kârın meşruiyetine dair tam bir mutabakat olmadığı anlaşılmaktadır. Bu ise tezin H1 ile ifade edilen hipotezini doğrulamaktadır. Yine, 1'nci sorudan 5'nci soruya kadar cevaplardan da katılım bankası müşterileri için getirinin önemli olduğu ancak katılım bankalarının tercih edilebilir bir getiri sağlamadığı tespit edilmiştir. Bu tespit ile tezin H2 hipotezinin de doğrulandığı görülmektedir. Yine, 11, 14 ve 15'nci sorulara verilen cevaplardan ise kâr dağıtımında bazı problemlerin olduğuna işaret edilmektedir. Bu bulgularla tezin H3 hipotezinin yakınsandığı ve/veya doğrulandığı anlaşılmaktadır.

“Kâr paylarının enflasyonun üzerinde getirisi vardır.” görüşüne halen bir katılım bankasında çalışanların %23,8’i katılmazken, kesinlikle katılmayanların oranı %5,7, kısmen katılanların oranı ise %34,0’dır (Bkz. Tablo 5.2.1). Kısmen katılmak aynı zamanda da kısmen katılmamak anlamına da geldiğinden, halen bir katılım bankasında çalışanların %63,5’i kâr paylarının enflasyonun üzerinde getirisi olduğuna inanmadıkları anlaşılmaktadır. Eski çalışanlarda bu rakam %82,6, müşterilerde ise %75,7 olduğu görülmektedir.

Tablo 5.2.1: Kâr Payının Enflasyon Üzerinde Getiri Sağladığına Katılma

	Fikrim yok	Kesinlikle Katılırım	Katılırım	Kısmen Katılırım	Katılmam	Kesinlikle Katılmam
Genel	3,9%	6,5%	19,0%	32,2%	28,2%	10,2%
Çalışan	0,8%	10,2%	25,4%	34,0%	23,8%	5,7%
Çalışan (E)	0,9%	2,6%	13,9%	35,7%	33,9%	13,0%
Müşteri	9,9%	3,1%	11,5%	26,0%	32,1%	17,6%

Kaynak: Anket (Ek-3.10)

“Kâr paylarının mevduat faizine göre daha az getirisi vardır.” görüşüne katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum diyenlerin oranı halen bir katılım bankasında çalışanlarda %63,5, eski çalışanlarda %65,2, müşterilerde %64,1 ve anket genelinde ise %63,7, kısmen katılanları dikkate aldığımızda bu oran %86’4’e yükselmektedir (Bkz. Tablo 5.2.2)

Tablo 5.2.2: Kâr Payının Faizden Daha Az Getiri Sağladığına Katılma

	Fikrim yok	Kesinlikle Katılırım	Katılırım	Kısmen Katılırım	Katılmam	Kesinlikle Katılmam
Genel	3,7%	25,7%	38,0%	22,7%	6,3%	3,5%
Çalışan	0,0%	21,3%	42,2%	27,5%	6,1%	2,9%
Çalışan (E)	2,6%	32,2%	33,0%	22,6%	6,1%	3,5%
Müşteri	9,2%	30,5%	33,6%	15,3%	6,1%	5,3%

Kaynak: Anket (Ek-3.10)

“Kâr payları altın ve borsadan daha az kazandırmaktadır.” görüşüne, kısmen katılanları dikkate aldığımızda, anket katılımcılarının %51 ve bir katılım bankası çalışanlarının %55,7’si katılmaktadır (Bkz. Tablo 5.2.3).

Tablo 5.2.3: Kâr Payının Altın ve Borsadan Daha Az Getri Sağladığına Katılma

	Fikrim yok	Kesinlikle Katılırım	Katılırım	Kısmen Katılırım	Katılmam	Kesinlikle Katılmam
Genel	6,5%	5,7%	16,9%	28,4%	29,8%	12,7%
Çalışan	2,0%	5,3%	16,8%	33,6%	31,1%	11,1%
Çalışan (E)	7,0%	7,0%	17,4%	22,6%	31,3%	14,8%
Müşteri	13,0%	5,3%	16,0%	26,0%	23,7%	16,0%

Kaynak: Anket (Ek-3.10)

“Katılma hesabı sahipleri için alternatif getiriler önemli değildir. Çünkü yüksek getiri beklemezler.” görüşüne doğrudan katılanların oranı (%37,5) ile doğrudan katılmayanların oranı (%33,1) yakın olması, sadece getiri değil faizsiz getirinin önemsendiği şeklinde de okunabilir (Bkz. Tablo 5.2.4). Katılımcılarını %33,1’i tezimize katılmazken, kısmen katılanları dahil ettiğimizde bu oran %60,4’e çıkmaktadır. Yani KH sahiplerinin yüksek getiri beklemedikleri için alternatif getirileri önemsemedikleri tezi anketin bütününe bakıldığında destek bulmamaktadır.

Tablo 5.2.4: Alternatif Yatırım Araçları Getirisinin Önemsiz Olduğuna Katılma

	Fikrim yok	Kesinlikle Katılırım	Katılırım	Kısmen Katılırım	Katılmam	Kesinlikle Katılmam
Genel	2,2%	15,3%	22,2%	27,3%	19,0%	14,1%
Çalışan	0,0%	18,0%	27,9%	25,0%	20,5%	8,6%
Çalışan (E)	2,6%	10,4%	12,2%	33,9%	20,9%	20,0%
Müşteri	4,6%	15,3%	18,3%	25,2%	16,8%	19,8%

Kaynak: Anket (Ek-3.10)

“Özellikle döviz katılma hesabı açanlar için getiri önemli değildir.” görüşüne doğrudan katılanların oranı %27,6 iken katılmayanların oranı %34,4’tür (Bkz. Tablo 5.2.5). Soruya genel olarak verilen cevaplardan döviz katılma hesabı için döviz getirilerinin önemli olmadığı söylenemez kanaati çıkmaktadır.

Tablo 5.2.5: Döviz Katılma Hesapları Getirisinin Önemli Olmadığına Katılma

	Fikrim yok	Kesinlikle Katılırım	Katılırım	Kısmen Katılırım	Katılmam	Kesinlikle Katılmam
Genel	6,1%	9,8%	17,8%	32,0%	22,0%	12,4%
Çalışan	2,5%	11,9%	22,1%	33,2%	20,5%	9,8%
Çalışan (E)	4,3%	7,0%	16,5%	31,3%	27,0%	13,9%
Müşteri	13,0%	9,9%	10,7%	28,2%	21,4%	16,8%

Kaynak: Anket (Ek-3.10)

“Mevduat faizinden çok bir farkı olduğunu düşünmüyorum.” görüşüne halen bir katılım bankasında çalışanları %71,8’i, katılım bankası eski çalışanlarının %62,6’sı müşterilerin %42’si, genel de ise anket katılımcılarının %60’ı katılmamışlardır (Bkz. Tablo 5.2.6). Halen bir katılım bankasında çalışanların %28,3’ü bu fikre katılmıyorum diyememiştir. Çalışanlardan müşterilere katılmama oranında düşme görülmekle birlikte genel rakamının (%60) iyi bir oran olduğu söylenebilir.

Tablo 5.2.6: Kâr Payının Mevduat Faizinden Farklı Olmadığına Katılma

	Fikrim yok	Kesinlikle Katılırım	Katılırım	Kısmen Katılırım	Katılmam	Kesinlikle Katılmam
Genel	5,7%	8,0%	10,6%	15,7%	26,5%	33,5%
Çalışan	2,9%	6,1%	8,2%	11,1%	23,8%	48,0%
Çalışan (E)	2,6%	5,2%	10,4%	19,1%	33,0%	29,6%
Müşteri	11,5%	13,7%	12,2%	20,6%	27,5%	14,5%

Kaynak: Anket (Ek-3.10)

Kâr paylarının mevduat faizinden çok da farklı olmadığı düşüncesini paylaşmayanların oranının (%71,8) sistemin bizzat içinde olanlarda çok daha yüksek bir rakam çıkmaması ayrıca not edilmelidir. Kısmen katılanlar (%15,7) ve doğrudan katılanlarla (%18,6) birlikte anket katılımcılarının %34,3'ü kâr paylarının faizden çok da farklı olmadığını düşünmektedir. Faizsiz bankacılık prensiplerine uyum, eğitim ve algı yönetimi ile bu oranın (%34,3) minimize edilebileceği düşünülmektedir.

"Kâr payı elde edilen tüm projeler gerçek bir ticari işleme dayanır." görüşüne halen bir katılım bankasında çalışanların %75,4'ü katılmıştır (Bkz. Tablo 5.2.7). Mevcut çalışanların %6,5'i görüşe katılmazken, %16'sı da kısmen katılmamış, toplamda %22,5'i gerçek proje olmasında emin değildir. Bu oran eski çalışan (%54,8) ve müşterilerde (%44,3) çok daha yüksektir. İşin tabiatı gereği tüm projelerin gerçek bir işleme dayanması esas olmakla birlikte kafaların biraz karışık olduğu, katılımcıların %6'sının konuya dair herhangi bir fikre sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 5.2.7: Fonlanan Tüm Projelerin Gerçek Bir İşleme Dayandığına Katılma

	Fikrim yok	Kesinlikle Katılırım	Katılırım	Kısmen Katılırım	Katılmam	Kesinlikle Katılmam
Genel	6,3%	23,5%	34,7%	22,9%	9,0%	3,5%
Çalışan	2,0%	36,1%	39,3%	16,0%	4,9%	1,6%
Çalışan (E)	2,6%	13,9%	28,7%	30,4%	15,7%	8,7%
Müşteri	13,0%	11,5%	32,8%	28,2%	11,5%	3,1%

Kaynak: Anket (Ek-3.10)

"Vekâlet verilerek fon kullandırılan müşteriler, gerçek bir ticari işlem yaparlar, faizsiz bankacılık ilkelerine tamamen uyarlar." görüşüne (Bkz. Tablo 5.2.8) anket katılımcılarının %15,3'ü katılmazken %28,6'sı kısmen katılmakta ve %47'si katılmaktadır. Katılım bankası çalışanlarının %7,3'ü bu teze katılmazken, %23,8'i kısmen katılmaktadır. Kısmen katılmamayı da dikkate alırsak eski çalışanların (%66,9) ve müşterilerin (%48,1) halen bir katılım bankasında çalışanlarından (%31,1) çok daha farklı düşündüğü anlaşılmaktadır. Anketin bütününe bakıldığında vekâlet verilerek fon kullandırılma işleminde faizsiz prensiplere kısmen uyulmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 5.2.8: Vekâletle Prensiplere Uygun Gerçek İşlem Yapıldığına Katılma

	Fikrim yok	Kesinlikle Katılırım	Katılırım	Kısmen Katılırım	Katılmam	Kesinlikle Katılmam
Genel	9,0%	19,0%	28,0%	28,6%	10,2%	5,1%
Çalışan	3,7%	30,7%	34,4%	23,8%	6,1%	1,2%
Çalışan (E)	4,3%	7,8%	20,9%	37,4%	16,5%	13,0%
Müşteri	19,1%	9,2%	23,7%	30,5%	13,0%	4,6%

Kaynak: Anket (Ek-3.10)

"Katılım Bankası çalışanları için İslami prensipler her zaman çok kazanmaktan önce gelir." görüşüne halen bir katılım bankasında çalışanların %7,4'ü, eski çalışanları %26'sı ve müşterilerin %24,4'ü katılmamışlardır (Bkz. Tablo 5.2.9). Kısmen katılmada ise bu oranlar sırasıyla %20,9, %32,2 ve %34,4 olarak gerçekleşmiştir. Anketin genelinde ise her ne kadar %51,4'lük bir kesim bu görüşü desteklese de geri kalan oran çalışanların gündeminde faizsiz bankacılık prensiplerinin tam anlamıyla bir önceliğinin olmadığı yönündedir

Tablo 5.2.9: Prensiplerin Çalışanlar İçin Öncelikli Olduğuna Katılma

	Fikrim yok	Kesinlikle Katılırım	Katılırım	Kısmen Katılırım	Katılmam	Kesinlikle Katılmam
Genel	5,3%	25,5%	25,9%	27,1%	9,8%	6,5%
Çalışan	1,6%	37,7%	32,4%	20,9%	4,1%	3,3%
Çalışan (E)	0,9%	13,0%	27,8%	32,2%	13,0%	13,0%
Müşteri	12,2%	15,3%	13,7%	34,4%	16,8%	7,6%

Kaynak: Anket (Ek-3.10)

"Fon yatıranlar yüksek getirinin yanında helal kazanmak da isterler." görüşüne halen bir katılım bankasında çalışanların %81,9'u, eski çalışanların %69,5'i, müşterilerin ise %71,8'i katılmaktadırlar (Bkz. Tablo 5.2.10). Kısmen katılanlarla birlikte oran daha da yükselmektedir. Yani sadece yüksek getiri değil helal getiri de son derece

önemlidir. Dolayısıyla faizsiz bankacılık prensiplerin uygulanmasına özen gösterilmesi açıktır.

Tablo 5.2.10: Yüksek Getiriyle Birlikte Helal Kazanç İstendiğine Katılma

	Fikrim yok	Kesinlikle Katılırım	Katılırım	Kısmen Katılırım	Katılmam	Kesinlikle Katılmam
Genel	4,3%	34,1%	41,4%	14,9%	4,1%	1,2%
Çalışan	2,9%	34,4%	47,5%	11,5%	3,3%	0,4%
Çalışan (E)	1,7%	33,0%	36,5%	22,6%	2,6%	3,5%
Müşteri	7,6%	35,9%	35,9%	13,7%	6,1%	0,8%

Kaynak: Anket (Ek-3.10)

"Kâr payı paylaşım oranının belirlenmesi ve vadenin dolmasında değiştirilmesi her açılış ve yenilemede müşterinin rızasına dayanır." görüşüne müşterilerin %32,1'i katılırken %31,3'ü katılmamakta ve %16,8'i de kısmen katılmaktadır (Bkz.Tablo 5.2.11). Eski çalışanların %34,9'u bu görüşe katılmamakta, %27,8'i katılmakta ve %27'si ise kısmen katılmaktadır.

Anketin geneline bakılırsa katılımcıların %28,9'u bu teze katılmazken %39,6'sı doğrudan katılmakta ve %19,4'ü ise kısmen katılmakta, kısmen de katılmamaktadır. İslami olarak akdin unsurlarından biri olan karşılıklı rıza ilkesinin uygulanması noktasında tam bir görüş birliği bulunduğunun söylenmesi zor görünmektedir.

Tablo 5.2.11: Kâr Paylaşım Oranının Müşteri Rızasıyla Yenilendiğine Katılma

	Fikrim yok	Kesinlikle Katılırım	Katılırım	Kısmen Katılırım	Katılmam	Kesinlikle Katılmam
Genel	12,2%	15,7%	23,9%	19,4%	17,3%	11,6%
Çalışan	7,0%	22,7%	28,7%	17,2%	16,8%	8,6%
Çalışan (E)	10,4%	8,7%	19,1%	27,0%	13,9%	20,9%
Müşteri	19,8%	13,0%	19,1%	16,8%	20,6%	10,7%

Kaynak: Anket (Ek-3.10)

“Yatırım vekâleti belli bir getirinin fon yatırana taahhüt edilmesi, üzerindeki kazancın bankaya bırakılmasını öngörür. Taahhüt edilen getiri ödenmez, gerçek bir projenin finansmanı için kullanılan fonun getiri olarak elde edilen kâr ödenir. Uygulama böyle olduğu için Yatırım Vekâlet’inin faize benzediği söylenemez.” görüşü noktasında müşterilerin %38,9’unun, eski çalışanların %18,3’ünün ve halen bir katılım bankasında çalışanların %13,9’unun “Yatırım Vekâleti”ne dair bir fikri yoktur (Bkz. Tablo 5.2.12). Halen bir katılım bankasında çalışanlar, uygulamanın tarif edildiği şeklinde olduğuna %45,8’i oranında katılırken müşterilerde bu oran %21,4’e gerilemektedir.

Eski çalışanlarda ise durum biraz daha farklıdır ve %31,3’ü doğrudan, %21,7’si de kısmen uygulamanın tarif edildiği şekli ile olduğuna katılmamaktadırlar. Katılımcıların yatırım vekâletine dair bir fikirlerinin olmaması tanıtım eksikliğine işaret etmektedir. Bununla birlikte ürünü bilenlerin uygulama konusunda tarif edilen şekle tam anlamıyla katıldıkları da söylenemez.

Tablo 5.2.12: Yatırım Vekâletinin Faize Benzediği Söylenemez Fikrine Katılma

	Fikrim yok	Kesinlikle Katılırım	Katılırım	Kısmen Katılırım	Katılmam	Kesinlikle Katılmam
Genel	22,2%	13,5%	21,6%	20,6%	12,2%	10,0%
Çalışan	13,9%	19,3%	26,5%	21,3%	11,9%	7,0%
Çalışan (E)	18,3%	8,7%	20,0%	21,7%	13,0%	18,3%
Müşteri	38,9%	8,4%	13,0%	18,3%	11,5%	9,9%

Kaynak: Anket (Ek-3.10)

“Teverruk işlemleri son derece gerçek bir alım satıma dayandığı için prensiplere uygun olduğu söylenebilir.” görüşüne, çalışanların %23,3’ü, eski çalışanların %39,1’i, müşterilerin ise %25,2’si katılmamaktadır (Tablo 5.2.13).

Anketin geneline bakılırsa, katılımcıların %27,2’si teverrukun son derece gerçek bir alım satıma dayandığına doğrudan katılmazken, %20,2’si kısmen katılmamaktadır. Yani katılımcıların %47,4’ü teverrukun gerçek bir işleme dayandığından emin olmadıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca fikri olmayanların yüksek oluşu ürünün henüz herkes tarafından tanınmadığına işaret olarak anlaşılmaktadır.

Tablo 5.2.13: Teverrukun Gerçek Bir Alım Satıma Dayandığına Katılma

	Fikrim yok	Kesinlikle Katılırım	Katılırım	Kısmen Katılırım	Katılmam	Kesinlikle Katılmam
Genel	16,7%	10,4%	25,5%	20,2%	13,7%	13,5%
Çalışan	9,4%	15,6%	30;7%	20,9%	13,1%	10,2%
Çalışan (E)	10,4%	3,5%	20,0%	27,0%	17,4%	21,7%
Müşteri	32,1%	8,4%	19,8%	14,5%	12,2%	13,0%

Kaynak: Anket (Ek-3.10)

"TCMB Tebliği'ne göre Vekâlet katılma hesapları ile günlük kâr payı verilebiliyor. Diğer katılma hesaplarına günlük kâr payı verilmeli." görüşüne, çalışanların %46,8'i doğrudan, %15,6'sı da kısmen katılırken, eski çalışanların ise %37,4'ü doğrudan, %18,3'ü de kısmen katılmaktadır (Bkz. Tablo 5.2.14). Teknik bir konu olmasından dolayı müşterilerin %31,3'ünün bir fikri bulunmasa da %33,6'sı doğrudan, %18,3'ü ise kısmen bu görüşe katıldığını belirtmişlerdir. Yatırım vekâleti katılma hesaplarına yapılan uygulamanın bir benzerinin diğer katılma hesapları için de uygulanmasını isteyen önemli bir kesimin olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 5.2.14: Katılma Hesaplarına Günlük Kar Payı Verilmesine Katılma

	Fikrim yok	Kesinlikle Katılırım	Katılırım	Kısmen Katılırım	Katılmam	Kesinlikle Katılmam
Genel	21,0%	13,7%	26,9%	16,7%	9,4%	12,4%
Çalışan	16,4%	15,2%	31,6%	15,6%	9,4%	11,9%
Çalışan (E)	14,8%	9,6%	27,8%	18,3%	13,0%	16,5%
Müşteri	31,3%	16,0%	17,6%	18,3%	7,6%	9,2%

Kaynak: Anket (Ek-3.10)

"Vadesine bir (1) gün bile kalsa erken çekilen fona kâr payı verilmemesi yerinde bir uygulamadır." görüşüne müşterilerin %25,2 kesinlikle katılmıyor, %20,6'sı katılmıyor, %9,2'si de kısmen katılmıyor (Bkz. Tablo 5.2.15). Özetle müşterilerin %55'i bu uygulamanın doğru olmadığını ifade etmektedirler.

Çalışanlarda da benzer bir eğilim bulunmaktadır. Halen bir katılım bankasında çalışanların %31,6'sı uygulamaya katılmazken %16,8'i de kısmen katılmakta, kısmen de katılmayarak %48,4'ü bir ödemenin yapılması gereğini işaret etmektedirler. Katılım bankası eski çalışanlarının %38'3'ü uygulamaya katılırken %34,8'i ise uygulamaya katılmamaktadır. Anket geneline bakılırsa katılımcıların %34,3'ü uygulamayı desteklerken, %35,9'u doğrudan, %14,9'u ise kısmen uygulamaya karşıdır.

Tablo 5.2.15: Vadesinden Önce Çekilen Fona Kâr Payı Verilmesine Katılma

	Fikrim yok	Kesinlikle Katılırım	Katılırım	Kısmen Katılırım	Katılmam	Kesinlikle Katılmam
Genel	14,9%	14,7%	19,6%	14,9%	16,3%	19,6%
Çalışan	12,3%	20,1%	19,3%	16,8%	15,2%	16,4%
Çalışan (E)	10,4%	9,6%	28,7%	16,5%	14,8%	20,0%
Müşteri	20,6%	10,7%	13,7%	9,2%	20,6%	25,2%

Kaynak: Anket (Ek-3.10)

5.2.2. Anket Katılımcılarının Değerlendirme ve Önerileri

Katılım bankaları ve kâr dağıtım sistemi ile ilgili olarak ankete cevap veren katılımcılar, insan kaynakları yönetimi, kullanılan finansal araçlar, sunulan hizmetler, faizsiz bankacılık prensipleri, tanıtım ve reklam, müşteri ilişkileriyle potansiyel risklere ilişkin değerlendirme ve önerilerde bulunmuşlardır (Bkz. Ek-3.11). Özetine aşağıda yer verilen değerlendirmeler tümüyle anket katılımcılarının görüşleri olup yalnızca ifade bütünlüğü sağlamak için bazı düzenlemeler yapılmıştır.

Öncelikle katılım bankacılığının tanıtım eksikliğine dikkat çekilmiştir. Gerçekten caiz olup olmadığı, dağıttıkları kâr paylarının faizleri takip ettiği, diğer bankalardan çok da farklı olmadıkları algısı bulunmaktadır. Hâlen müşterilerin %70'inden fazlası "Birisi faiz diyor, birisi kâr payı diyor ikisi de aynı şey" diyerek faizli banka ile katılım bankasının aynı şekilde çalışan bir banka olarak gördükleri ifade edilmektedir. Katılım bankalarının çalışanlarına ve müşterilerine karşı vefalı olmadıkları dile getirilmektedir. Olumsuz algının düzeltilmesi için başta TKBB olmak üzere katılım bankalarına görev düşmektedir.

Katılım bankalarında çalışanlarla ilgili konular da dikkate getirilmektedir. İlk iş personellerin bu sisteme inanması ile başlamaktadır. İslami prensipleri hayatında tatbik etmeyenlerin, bankacılık için de tatbik etmeyecekleri düşünülmektedir. Hatta hedef baskısından dolayı fiktif işlemleri görmezden gelmeleri ve müşteri olarak konvansiyonel bankaları tercih etmeleri katılım bankacılığına çok da inanmadıklarının en iyi göstergesidir. Çalışanların faiz hassasiyeti gittikçe azalmaktadır. Konvansiyonel bankalardan gelen çalışanlar sadece terminoloji olarak belirli kavramları kullanırlar. Bu kavramları benimsemiş ve içselleştirmiş değiller. Uzun yıllar faizli bankalarda para satmış faiz almış çalışanlardan faizsiz bankacılık yapması çok beklenemez. Katılım bankacılığı ciddi ve hassas bir iştir, personeli de öyle olmalıdır. İslami hassasiyetleri hem kendi yaşantısına hem de işine taşımalıdır. Yoksa katılım bankacılığının payı buradan çok daha öteye gitmeyecektir. Faizsiz bankacılığın özüne uygun çalışılmalı, bu alanı bilen ve özümseyecek kadrolar işe alım sürecinden itibaren misyon ve vizyona uygun olarak seçilmeli, aksi takdirde ne kadar yazılı kural olursa olsun prensipler açısından uygulamada bir mevduat bankasından asla farkı kalmayacağı ifade edilmektedir. Ayrıca faizsiz bankacılık prensipleri konusunda eğitimler arttırılması istenmektedir.

Katılım bankalarını tercih sebebinin İslami hassasiyetler olduğu vurgusu yapılmaktadır. Katılım bankaları vermiş olduğu hizmetler bakımından iyiden iyiye konvansiyonel bankacılığa benzemeye başlamıştır. Ayette ticaret ve riba ikisi yan yana zikredilmiştir. Yapılan işlemler ticaret değil ise riba ve türevi olma ihtimalleri çok yüksektir. Katılım bankalarının piyasa paylarının yükselmesi hedefinden önce işlemlerin niteliğine önem verilirse piyasa payı da yükselecektir. Uygulamalar personelin kafasına yatmazken müşteri nasıl mutmain olacaktır.

Katılım bankacılığında kullanılan ürünlere dair de birtakım mülahazalar bulunmaktadır. Konvansiyonel bankaların ürünlerine benzer ürünlere odaklanmak yerine gerçek faizsiz ürünlerin geliştirilmesi istenmektedir. Geçmişteki misyonla şimdiki katılım bankacılığı anlayışı çok değişti ifade edilirken alım-satıma dayanmayan bir takım bireysel ürünlerin nakdi krediler olarak değerlendirilmektedir. Kurumsal finansman desteği işlemlerinin birçoğu sıkıntılı olup, doğmuş bir borcun finansmanına yönelik olarak yapılmaktadır. Hiçbir ürünün standardı olmadığı ve gerçekliğinin sorgulanabilir olduğu, ortaklık kültürüne dayanmadığı ifade edilmektedir.

Finans kurumları bir hayali gerçekleştirmek için yüksek idealler çerçevesinde kuruluyor. Maalesef yüksek kâr hırsı bu sistemi delik deşik etmek için yoğun çaba sarf ediyor. Bu kâr hırsı devam ettiği müddetçe sistemin kendi kendini yok edeceği düşünülmektedir. İstisnalar hariç üst yönetimler faizli banka tandanslı yöneticilerden oluşuyor. Yenilikçi ürünler çıkaralım derken konvansiyonel bankalara doğru hızlı bir kayış olduğu kanaati var. Yatırım vekâleti, sukuk, teverruk gibi ürünlerin faizsiz bankacılık prensipleri doğrultusunda geliştirilen ürünler olmasına rağmen uygulamada buna pek dikkat edilmemektedir. Bu ürünler, gerçekte var olan bir malın alım-satımı işlemlerini arka plana atmıştır. Yatırım vekâleti ve teverruk ürünlerini kullanan müşterilerin %90'ı için faizsiz olmasından ziyade bilinç altında getiri ve maliyet önemlidir. Maalesef havuz kârına alışkın müşterilerimiz yatırım vekâleti ve sukuk ile sabit getirileri öğrenmiş ve beklentileri sabit gelire doğru kaymıştır.

Teverruk kullanılmasına sadece zorunlu haller için müsaade edilmektedir. Ancak zorunlu hal tanımı çok ucu acık bir kavram olmanın ötesinde kişiden kişiye de değişmektedir. Teverruk işlemi ile paraya dönüşen mallar kullanılarak parayla para satılıyor. Katılım Bankacılığından teverruk ürününün çıkarılması gerekir. Aksi durumda da teverruk kullanan müşterilerin, faizli bankalarda hesabının ya da kullandığı bir finansmanın olmadığı teyit edilmelidir. Danışma kurulları tarafından, bu ürünlerin muhtevası ve kullanım şartları ile ilgili olarak kamuoyunun bilgilendirilmesine ihtiyaç vardır. Bu ürünlerin yaygınlaştırılıp müşâreke, mudârebe, murâbaha gibi sistemin temel unsurlarını arka plana atarak katılım bankacılığının hassasiyetine dair haklı endişelerin artmasına yol açılmamalıdır.

Anket katılımcıları müşteri politikaları konusunda da bazı önerilerde bulunmuşlardır. Faizlerin ani yükseldiği dönemde yapımız gereği ayak uyduramazken ani düşüşlerde çabuk uyum sağlıyoruz. Müşterilerimize bir dönem düşük dağıtsak da aksi durumlarda piyasanın üzerinde kalıyoruz diyoruz. Ancak müşterimizin bu süreci yaşama şansını elinden alıyoruz. Normal şartlar altında oluşan zaruri ihtiyaçlar için katılım hesaplarından erken çekilen fonlarda tamamen kârdan mahrum bırakmak yerine özellikle vadeye az kalmış hesaplar için yardımcı olunması istenmektedir.

Katılım bankaları, menkul ve gayrimenkul ticaretinde koydukları sermayeye göre kârın paylaşılmasını esas alan işlemlere yönelmeli ve bu tür işlemleri geliştirmelidir. Piyasada kısa dönemli yüksek kâr fırsatlarının değerlendirilmesi açısından bankaya ve

iş dünyasına önemli katkılar sağlayacak böylesi bir bankacılık enstrümanına büyük bir ihtiyaç var.

Müşteriye daha fazla değer verilmeli, banka önce kendi kârını düşünüp piyasa faiz gelirlerine göre hesap yapmamalı. Faiz almayan ticaret erbabına daha olumlu yaklaşmalı, mevduat sahiplerinin hukukuna daha fazla riayet edilmelidir. Katılım bankaları, bir yol bulmalı uzun vadeli fonlara daha fazla kâr dağıtmalı, muhafazakâr kesimin birikimlerini enflasyonun altında getiri ile heba etmemelidir. Enflasyonun altında kalan kâr payı nedeniyle insanlar gayrimenkule kayıyor. Uzun yıllar katılım bankası ile çalışmış müşterilere daha fazla ilgi gösterilmeli ve onlardan geri bildirim alınmasına özen gösterilmelidir. Müşterilerin İslami hassasiyetleri kötüye kullanılmamalıdır. Nakit avans çekiminde komisyon kesilmesinin katılım bankası işleyişine uygun olmadığı düşünülmektedir.

Konut, taşıt alımı için tasarrufa dayalı faizsiz finansman sağlayarak aracılık eden şirketler hızlıca şubeleşmektedir. Ulaştıkları kitle ağırlıklı olarak katılım bankalarının müşteri profilidir. Muhtemeldir ki ikna metotlarından biri de katılım bankalarının bankadan farklı olmadığı iddiasıdır. Özellikle sicil problemleri dolayısıyla bankacılık sistemi kendilerine kapalı olan bireyler bu şirketlere yönelmektedir. Bu kitlenin ihtiyacını banka güvencesi ile çözecek ürünleri katılım bankaları geliştirmelidir.

Çalışanlara dönük birtakım öneriler de bulunmaktadır. Müşteriler nasıl az kâr payına razı ise nasıl daha pahalı olduğu halde katılım bankasından fon kullanıyorsa eğer bu iş sadece geçim için değil helal kazanç için yapılıyorsa daha az maaşa ve prime razı olunmalıdır. Müşterilere nasıl en yüksek kazanç ve konfor sağlanamıyorsa patronlara, yöneticilere ve çalışanlara da sağlanmamalıdır. Katılım bankacılığı çalışanı aldığı bir kâğıt çıktının, lavaboda kullandığı fazla peçetenin boşa açık tutulan ışığın müşteri hakkı olduğunu düşünmelidir. Katılım bankacılığında planlanan çalışmalar hızlandırılarak daha şeffaf bir sistem kurulmalıdır. Çalışanlar çok daha fazla gayretli olmalıdırlar. Üniversitelerin iktisat, ilahiyat gibi bölümleriyle iş birliği yaparak yeni uygulamalar geliştirilmelidir. Teknik altyapı geliştirilmeli, yeterli uzman personel istihdam edilmeli, proje finansmanına ve kâr/zarar ortaklığı projelerine ağırlık verilmelidir. Rekabet edilecek diye katılım bankaları raydan çıkarılmamalı. Hassasiyet ön planda tutulmalıdır. Özetle İslami hassasiyet sahibi müşteriler için katılım bankalarının zaruri bir alternatif olduğu, bu hassasiyetin ve zaruri durumun istismar edilmemesi, faiz ve faiz şüphesi olan işlemlerden uzak durulması istenmektedir.

5.3. Kâr Dağıtıma Sistemine İlişkin Tespitler

Çalışmanın ikinci bölümünde İslam iktisadi düşüncesinin kabul ettiği meşru kârın teorik çerçevesine, üçüncü bölümde ise küresel ölçekteki faizsiz bankalarda kullanılan finansal araçlar ve kâr dağıtım metodolojileri, mudârebe, teverruk, yatırım vekâletine dair teorik çerçeveye yer verilmiştir. Teorik çerçevenin ortaya konulmasında AAOIFI başta olmak üzere yerel ve uluslararası danışma kurulu kararları ile İslam iktisatçılarının görüşlerinden yararlanılmıştır. Kâr dağıtımı sisteminin işleyişi anlamak için, mevzuat taramasıyla birlikte bizzat işin içinde olan profesyonellerle derinlemesine görüşme yapılmıştır. Katılım bankalarında personel veya müşteri olarak çalışmış ve sistemi yakından tanıyan katılımcıların kâr dağıtım sistemine ilişkin algıları ise bir anket çalışmasıyla ortaya konulmuştur. Tüm bu çalışmalar, katılım bankacılığının kâr dağıtım sisteminin işleyişine ilişkin problemlerin tespitinde yol gösterici niteliktedir. Kâr dağıtım sistemine ilişkin on altı (16) ana başlıkta problem tespit edilmiştir. Ayrıca temerrüde düşen müşteriler için ayrı altı (6) alt başlık da dahil edilirse toplam yirmi bir (21) adet problem tespit edilmiş ve tartışılmıştır.

Bu tespitlerin 1'nci ile 14'cü arasındaki büyük bir kısmı dağıtılan kârın miktarını etkileme potansiyeline sahiptir. Yani katılma hesapları kaynaklı gelirlerin tamamen dağıtılabilir kâr içinde yer almadığı, belli bir kısmın daha ziyade banka lehine gelir yazıldığı şeklindedir. Bu tespitler, mudârebe sözleşmesinde banka ve katılma hesabı sahibi arasında kâr geçişmelerine sebebiyet verildiğini ortaya koyarken H3 ile ifade edilen hipotezimizi de doğrulamaktadır. Yine zikredilen tespitlere ilave olarak bu başlıkta yer alan diğer tespitlerle de elde edilen kârın, İslam iktisadı tarafından meşru görülen kârdan kısmen farklı olduğuna işaret edilmektedir. Kısmen farklılıkların bulunması H1 ile ifade edilen hipotezimizi doğrulamaktadır.

5.3.1. Fon Kullandırma Komisyonları

Katılım Bankaları fon kullandırma kârlarının yanında kullandırdıkları her fondan bir de fon kullandırma komisyonu almaktadırlar. Kullandırılan fonlardan komisyon alma uygulaması bankalarla benzer olmakla birlikte aynı karakterli değildir. Katılma hesapları kaynaklı elde edilen gelirlerin katılma hesapları ile paylaşılması mudârebe akdinin gereğidir. Bu başlık altında fon kullandırma işlemlerinden alınan ortalama komisyonların hesaplanması ve dağıtılan kârları etkisi tartışılmaktadır. Ayrıca,

komisyon alma eğiliminin ortaya çıkarılması için ise katılım bankası fon kullandırma komisyonları bankaların kredi komisyonları ile karşılaştırılmaktadır.

Nakdi fon kullandırma komisyonları, katılım bankalarının mali tablolarında ayrı bir kalem olarak yer almamaktadır. Komisyonlarda TL ve YP ayrımı bulunmamakta, yazıldığı muhasebe kalemleri itibarı ile özkaynak gelirleri içinde yer almaktadır (Bkz. 4.4 ve Ek-2/26). Analizimizde sağlıklı bir karşılaştırma için hem fon kullandırma komisyonları hem de kredi komisyonlarının hesaplanmasında ortak bir metodoloji kullanılacaktır. TL nakdi krediler ve TL fon kullandırmalardan elde edilen komisyon tutarları BDDK'nın Aylık Bültenindeki katılım ve mevduat bankalarına ilişkin kâr zarar tablolarından, kredileri ise yine aynı bültenden, sektör bilançolarından alınmıştır. TL nakdi kredi (fon) komisyonları aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanmış ve Tablo 5.3.1'de gösterilmiştir.

$$TL\ Ortalama\ Kredi\ Tutarı = \frac{Dönem\ Başı\ TL\ Kredi + Dönem\ Sonu\ TL\ Kredi}{2}$$

$$TL\ Ortalama\ Komisyon\ (\%) = \frac{TL\ Nakdi\ Komisyon\ Tutarı}{TL\ Ortalama\ Kredi\ Tutarı}$$

Tablo 5.3.1'de görüldüğü üzere kullandırılan fonlardan alınan komisyonlar, kredi komisyonlarına benzer bir şekilde azalmış ise de katılım bankaları hemen hemen bankaların iki (2) katından daha fazla komisyon almışlardır.

Tablo 5.3.1: TL Kredi ve Fon Kullandırma Komisyon Oranı Mukayesesi

Banka / (%)	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Katılım-1	1,02	0,95	0,96	0,83	0,75	0,71	0,64	0,53	0,56	0,60	0,58
Klasik-2	0,44	0,38	0,36	0,39	0,45	0,34	0,24	0,22	0,29	0,39	0,28
Fark (A/B)	2,3	2,5	2,6	2,2	1,7	2,1	2,7	2,4	1,9	1,5	2,0

Kaynak: BDDK (2021) verileri esas alınarak hesaplanmıştır.

Katılım bankacılığının çalışma sisteminin bankalardan farklı olması, fon kullandırma komisyonlarına bakışı da farklılaştırmaktadır. Bankalar para alır ve para satarlar. Kredilerden aldıkları faizler ve komisyonlar gelirlerini, topladıkları mevduata verdikleri faizler de giderlerini oluşturur. Hem para alırken hem de para satarken tüm

taraflar açısından maliyetler ve gelirler klasik bankanın bizatihi kendisini ilgilendirir. Ancak katılım bankaları mudârebe akdi ile fon topladıkları için bu akdin gereklerine özellikle mudârebe akdi ile toplanan fonların kullandırılması durumunda dikkat edilmelidir. Katılma hesabı sahibi (*rabbü'l-mâl*) ile banka (*mudârib*) aralarında bir sözleşme yapmışlardır. Mudârib, tek bir kişi değil bankanın tüzel kişiliğidir. Aralarında yapılan mudârebe sözleşmesinde her iki tarafı da tatmin edecek bir paylaşım oranı belirlenmiş olduğu kabul edilir. Oluşacak kâr başta belirlenen kâr paylaşım oranından, bankanın kusuru olmaksızın oluşan zararın tamamı sermaye (*rabbü'l-mâl*), yani katılma hesapları tarafından karşılanacaktır. Zarar olursa banka emeğinin karşılığını alamaz. İşlerin görülmesi esnasında noter masrafı, vergi, taşıma, sigorta vb. gibi dışarıdan alınan hizmetlerle katlanılan maliyetlerin tahsili için sermaye sahibine rücu edilmesi dışında komisyon adı altında bir fazlalık alınması mümkün görünmemektedir. AAOIFI'nin (2018: 373) FAS13-9/4 kararı da bu yöndedir.

> *Emek sahibi, yatırımcıların örf ve teamüle göre yetkileri dâhilinde üstlenebildikleri her türlü işi yapmayı üstlenmiş demektir. Dolayısıyla zaten yapması gereken işler kapsamında yer aldığı için bu işleri karşılığında ayrıca bir ücret alamaz ve bu tarz işleri kendisi namına yürütmek üzere birisiyle iş/hizmet sözleşmesi yapacak olursa onun ücretini mudârebe sermayesinden değil kendi özel malından öder. Ancak örfe göre yürütmekle yükümlü olmadığı işleri yaptırmak üzere başkasıyla iş/hizmet sözleşmesi akdedecek olursa bunun ücretini mudârebe sermayesinden ödemesi caizdir.*

Katılım bankaları, mudârebe kârının yanında ilave bir ücret olarak komisyon almalarını, fon kullandırma ve tahsilat sürecinde teminat veya tahsil amaçlı müşterilerinden aldıkları çeklerin/evrakların tahsili, muhafazası vb. işlerle ilgili katlandıkları maliyetlerin bir karşılığı olarak görmektedirler. Fon kullandırmadan komisyon alınması İslam Hukukçularında farklı mülahazalara yol açmıştır.

Kuveyt Türk Katılım Bankası Danışma Kurulu, 28/03/2002 tarih ve 2002/2 numaralı toplantısında kullandırılan fon üzerinden masrafların karşılanması için oransal bir ücret alınmasına müsaade etmiş ancak alınan bu ücretlerin masrafları aşmaması istenmiştir. Kurul, Ticaret Müdürü Sn. Bilal Özkaya'nın sorusunu "Masraflarınızın karşılanması gayesiyle murâbaha kârınıza ek olarak belirli bir yüzde hizmet bedeli alıp bunu yalnızca kurum hesabına koymanızda bir sakınca yoktur. Ancak alınacak bu ücretlerin masrafları aşmaması şarttır." şeklinde cevaplamıştır (Durmuş, 2005: 16-17)

Ancak sorudan ve cevaptan masraflardan ne kastedildiği tam olarak anlaşılmasa da bankanın inisiyatifi dışında müşteriler adına katlanılan masrafların kastedildiği satırların yazarı dahil toplantıya katılanlarca bilinmektedir. Teminata alınan müşteri çeklerinin tahsil edilmesiyle ilgili katlanılan masraflar için komisyon alınabileceğine dair alınan görüşler, zamanla müşterinin kendi ödeme çek ve senetlerinin tahsilatı gerekçe gösterilerek kullanılan fon üzerinden belli bir oranda komisyon alma uygulamasına dönüşmüştür. Hatta zamanla teminat vermemiş sadece kefaletle çalışan müşterilerden de komisyon alınır hale gelmiştir. Katlanılan maliyetle mütenasip alınması istenilen bir masraf, genelleşerek kredinin bir oranı haline dönüşmüş daha sonra da herhangi bir evrak vermeyen müşterileri de kapsayarak uygulama yaygınlık kazanmıştır. Zaman içerisinde ise bankaların personel giderlerini karşılayacak kâr payı dışı gelir kaleminin en önemli parametresi olmuştur.

Türkiye Finans Katılım Bankası Danışmanı İshak Emin Aktepe, 10 Kasım 2011 tarihli ve "dosya masrafı için yeni bir yorum" başlıklı e-postası ile yine danışma komitesi üyesi Hayrettin Karaman'ın fon kullandırma komisyonlarına dair kanaatini sormuştur. Karaman, aynı tarihli cevabı e-posta ile müşteriye vekâletle iş yaptırıldığı için ondan komisyon almak bir yana ona vekâlet ücreti verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Müşteri malı kendi adına satın aldıktan sonra *"*teamüle göre bankanın menfaatine olmayan, mecbur olmadığı masrafları müşteriden alma hakkı olabilir*."* Ancak banka alacağını takip etmesi için yapacağı işlemlerden dolayı, vadesinde ödenmeyen borçların takibi için yapılan masraflar hariç müşteriden para alamaz. Ayrıca TFKB Faizsiz Bankacılık Uyum Müdürü Erdem Hurşit'in 21 Mayıs 2020 tarihli yazara gönderdiği e-postayla da teyit edilen Karaman'ın fon kullandırma komisyonuna yaklaşımı şöyledir.

> *Mudârib bir kurum, bu kurum sermaye koyuyor, bina, alet, personel... alıyor ve 'Ben bunları üstlendim, bunlar benden, bana para getirin işleteyim, kârı da şöyle paylaşalım' diyor. 'Önce kârdan masrafı düşeceğim, alacağım, kalanı paylaşacağız' demiyor. Bu sebeple kurum giderlerini kendi kârından karşılaması gerekiyor. Eğer yeterli olmuyorsa kâr oranını arttırır, bunu da ilan eder.*

İslam hukukçularının ve danışma kurullarının mülahazalarından mudârebe akdi kapsamında bankanın payına düşen kârın dışında başkaca bir ücret alamayacağı anlaşılmaktadır. Şayet banka payına düşen kâr, bankayı tatmin etmiyorsa paylaşım oranının karşılıklı rıza ile banka lehine değiştirilmesi önerilmektedir. Mudârebe

kapsamında yapılan işlemlerde örfe göre müşterinin karşılaması gereken işlem masrafları (noter harcı, vergiler, taşıma ücretleri vd.) dışında teminat ve tahsil evrakı olarak alınan çek/senet, ekspertiz ücreti vd. rayiç bedelleri ne ise onların tahsil edilmesi hususunda yukardaki mülahazalardan anlaşıldığı üzere AAOIFI dahil zikredilen danışma kurulları aynı görüştedir.

Katılım Bankalarınca tahsil edilen komisyonlar esasen fon kullandırma kârının havuzlara dağıtılmayan bir kısmıdır. Komisyonların havuzlara dağıtılmadığı sektör temsilcileri tarafından da teyit edilmektedir (Ek-2/13) Komisyonların havuzlara dağıtıldığında kâr dağıtımı üzerinde pozitif bir etkisi olacağı açıktır. Bu etkinin ne olduğunun ortaya çıkarılması için TL katılma hesapları kaynaklı kullandırılan fonlar ve alınan komisyonlar tahmin edilmektedir. BDDK Aylık Bülten verilerine göre TL fon kullandırma için alınan komisyonları, TL fon kullandırma ile ortalama TL fon kullandırma rakamlarını belirlemiştik. Bu defa, yine BDDK verilerini kullanarak TL katılma hesaplarından yılbaşı ve yılsonu bakiyelerinin ortalaması alınarak ortalama TL katılma hesapları belirlenmektedir (Bkz. Ek-5). Ortalama TL katılma hesaplarının TCMB blokaj ve muhtemel çekilmelere karşı %10'u dışındaki TL katılma hesaplarının tamamının fon kullandırma işlemlerinde kullanıldığı varsayılmaktadır.

$$TL\ Katılma\ Hesapları\ \ Fon\ kullandırma\ Komisyonları = TL\ KH'dan\ Kullandırılan\ Fon\ x\ \frac{TL\ Fon\ Kull.Komisyonları}{TL\ Fon\ Kullandırma\ Tutarı}$$

TL katılma hesabı kaynaklı fon kullandırma komisyonlarının %85'ini katılma hesaplarına, %15'ini ise bankaya kalacak şekilde dağıtılan kârlara ilave ettik. Yeni dağıtılan kâr tutarları ortalama TL katılma hesaplarına bölünerek komisyon dahil, komisyon hariç dağıtılan kâr payları hesaplanmıştır.

Tablo 5.3.2: Fon Kullandırma Komisyonlarının Dağıtılan Kâra Etkisi

TL Kâr Payı (%)	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Komisyon Hariç-1	9,9	7,8	8,3	6,5	7,1	7,5	7,8	9,1	14,6	17,5	10,7
Komisyon Dahil-2	10,7	8,5	9	7,2	7,7	8,1	8,3	9,6	15	17,9	11,1
Etki (2/1)	7,9	9,4	8,9	9,8	8	7,2	6,3	4,5	2,9	2,6	4,1

Kaynak: BDDK Aylık Bülten verileri esas alınarak hesaplanmıştır.

Fon kullandırma komisyonları havuzlara yansıtıldığında TL katılma havuzunda dağıtılan kârlar artmaktadır (Bkz. Tablo 5.3.2). Bu şekilde bir uygulama tarafların mudârebe çerçevesindeki hak ve hukukları açısından olduğu kadar katılım bankacılığının gelişmesi, hizmetlerin rasyonel fiyatlanması açısından daha uygun olduğu düşünülmektedir. Aksi takdirde, komisyon oranları fiyatları ayarlama, dengeleme, özkaynak kârlılığına yatırım yapma gibi birçok sebeple bir fiyatlama manivelası gibi duracak, bankalar komisyon aldıkları için gerçekten hizmet verdikleri birçok ürünü de bedava yapacaklardır. Bu ise sürdürülebilir bir kârlılığa ve katılım bankacılığının büyümesine katkı sağlamayacaktır.

Malezya'da dağıtılacak kârın tespitinden önce mevduat sahibine yansıtılacak doğrudan masrafların listesi Yönetim Kurulu ve Şeriat Komitesince incelenmekte, izin verilen masraflar müşteriden tahsil edilmektedir. İzin verilen doğrudan harcamaların listesi, en az yıllık olarak, mevduat sahipleri ve IBI arasında adil bir maliyet paylaşımını yansıtmak için gözden geçirilmektedir. Belirli bir yatırım faaliyetinde tanımlanmayan genel maliyetlerin net dağıtılabilir geliri elde etmek için kârdan çıkarılmasına izin verilmemektedir. IBI'ler ayrıca izin verilmeyen masrafların listesini de belirlemektedirler (BNM, 2013a: 14). Küresel ölçekte diğer faizsiz bankalarda benzer bir uygulama yapılmaktadır. Doğrudan masrafların listesinin tanımlanması katılım bankacılığı için komisyon uygulamasının gerekçesini ortadan kaldıracaktır. Komisyon uygulaması yerine yapılan masraflarla mütenasip bir masraf tahsil edilmesiyle havuzların belli bir kârdan mahrum kalmasının önüne geçilebilir.

5.3.2. Mevduat Sigortası ve TMSF Primleri

İslami Mevduat Sigorta Sistemi'nde (IDIS) mudârebe ile toplanan fonların sigortalanmasına kısmen endişe ile bakılsa da İslami Banka Kuruluşlarının (IBI) kötü yönetim veya ihmal durumu hariç, tüm zararların yatırım hesabı (PSIA) sahibi tarafından karşılandığı için PSIA sahiplerinin sigortadan yararlanması gerektiği düşünülmüştür. Mudârebe sözleşmesi, IBI'ya PSIA sahiplerini koruma izni vermese de üçüncü taraflarca korumasına da mâni değildir. PSIA'nın normal dönemlerde değil yalnızca IBI'in başarısız olduğu dönemlerde korunmasının finansal sistemin istikrarına katkıda bulunacağı için mudârebe fonlarının da sigortalanmasına sıcak bakılmaktadır (IADI, 2010: 5-6).

AAOIFI, mudârebe fonlarının sigortalanmasına belli şartlarda cevaz vermektedir. FAS5-6/6'a göre mudârib, yatırım vekili veya müşâreke ortağı dışında üçüncü bir tarafın doğacak zararın tazminini gönüllü ve karşılıksız bağış taahhüdünde bulunması ve bu taahhütle mudârebe veya yatırım vekâleti sözleşmeleri arasında bir bağın bulunmaması şart koşulmaktadır (AAOIFI, 2018: 133).

Bağış (*teberru*) bir varlığın veya onun intifa hakkının herhangi bir karşı değeri şart koşmadan gönüllü olarak bir başka tarafa devredilmesi olarak tanımlanır. Bağış sözleşmesine dayalı olarak faaliyet gösteren IDIS uyarınca, bir IBI prim ödemelerini mevduat sigortası fonuna bağış veya gönüllü katkı şeklinde ödemeyi kabul eder. Mevduat fonu, *teberru'ta'awuni* adı verilen yeni bir sözleşme oluşturmak için karşılıklı iş birliği *ta'awuni* unsurunu bağış sözleşmesine ekleyebilir. Böyle bir sözleşme uyarınca, sistemdeki tüm IBI'ler başarısızlığa uğrayan herhangi bir IBI'in mevduat sahiplerini korumak için gönüllü katkıda bulunmayı kabul ederler (IADI, 2010: 12-14).

Türkiye'de kamu tüzel kişiliğini haiz Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) bankaların yurt içi şubelerinde gerçek kişiler adına açılmış çek keşide edilmesi dışında ticari işlemlere konu olmayan tasarruf mevduatlarının anapara ve faizleri ile katılma hesapları birim hesap değerleri (BHD) ve özel cari hesapların TL, döviz ve kıymetli maden cinsinden her bir kredi kuruluşunda her bir gerçek kişi için 150 bin TL'ye kadar olan kısmını sigorta etmektedir. Tasarruf mevduatı ve katılım fonuna ilişkin sigorta primleri ilgili banka tarafından TMSF'ye ödenmektedir.

TMSF (2019 s. 7) Yönetmeliğinin Ek-2'sinde risk faktörlerine göre bankalar, A, B, C ve D kategorilerine ayrılmakta ve sırasıyla on binde 15, 17, 19 ve 23 prim esas alınmaktadır. Bu oranlara, yükümlülükler toplamı (nakdi, gayri nakdi) 20 milyar TL ve üzeri olanlar için on binde 2, 50 milyar TL ile 120 milyar TL arasında olanlar için on binde 1 ilave edilmektedir.

Konvansiyonel bankalardaki vadeli, vadesiz tasarruf mevduatları ve katılım bankalarındaki özel cari hesaplara ilişkin TMSF primlerini banka karşılamaktadır. Katılma hesaplarının TMSF primlerini ise katılma hesabı sahipleri karşılamaktadır. Sigortaya Tabi Mevduata İlişkin Yönetmeliğin 8'inci maddesinin 3'üncü fıkrasında, katılma hesapları sigorta primine esas tutar, birim hesap değeri olarak belirlenirken, primin kimin tarafından karşılanacağı belirtilmemiştir (TMSF, 2019: 1).

Katılma hesaplarına ilişkin TMSF primlerinin, banka tarafından bağış olarak karşılanması yerine mudârebe havuzlarından tahsil edilmesi mudârebe sözleşmesi ile ilişkilendirildiği içindir (Ek-1/16) Uygulama sektör temsilcileri ile yapılan görüşmelerde de teyit edilmiştir (Ek-2 /7).

Mevcut uygulamanın AAOIFI'nin FAS5-6/6 numaralı kararına tamamen aykırılık teşkil ettiği düşünülmektedir. Katılım bankalarında her para cinsinden tek bir havuz bulunmaktadır. Havuzda 150.000 TL sınırını aşan bireysel fonlarla ticari fonları sigorta kapsamında değildir. Bununla birlikte her ne kadar on bindeler ile ifade edilse bile TMSF primlerinin maliyetine katılmalarının adil olduğunu söylemek zordur.

Ocak (2019: 345) ticari mevduatın aleyhine olan mevcut uygulamanın mevzuatının düzeltilmesinin gerekli olduğuna dikkat çekmiştir. Küresel ölçekte primler IBI'lar tarafından ödenmekte ve mudilere yansıtılmamaktadır (Bkz. 3.3.14).

5.3.3. Mevduat Munzam (Zorunlu) Karşılıkları

Katılım bankaları, bankalar gibi TCMB nezdinde zor zamanlarda kullanılmak üzere munzam karşılık tutmaktadırlar. TCMB munzam karşılıklarına para politikasının bir aracı olarak da bakmaktadır. Para politikasını sıkılaştırmak için zorunlu karşılık oranlarını yükseltmekte, para politikasını gevşetmek için ise düşürmektedir. Ayrıca vadeleri uzatmak, dövize olan talebi kısmak için de yine zorunlu karşılık oranlarını her para cinsinde ve/veya çeşitli vadelerde farklılaştırmaktadır. Zorunlu karşılık olarak tutulan bu kaynaklara TCMB genellikle belli bir nema vermektedir. Ancak faizlerin düşürülmesi vb. saiklerle kimi yıllarda herhangi bir nema verilmemiştir. Katılım bankalarının zorunlu karşılık gelirleri Tablo 5.3.3'te verilmektedir.

Bankacılık Kanununa tabi olunmasını takip eden üç (3) yıl hemen hemen tüm katılım bankaları, zorunlu karşılıklara bir nema alırken 2008-2010 Kuveyttürk, 2009-2010 Albaraka Türk daha düşük zorunlu karşılık tutarak nema almamıştır. Ancak sonraki yıllarda bu uygulamaya TCMB'ce son verilmiştir. Enflasyonla mücadelede faizi düşürme amacıyla para politikasının bir aracı olarak 2011-2013 arası TCMB zorunlu karşılıklara herhangi bir nema vermemiştir. Ancak 2014 yılı itibarıyla tüm katılım bankaları zorunlu karşılıklara verilen nemayı almaya başlamışlardır.

Tablo 5.3.3: Zorunlu Karşılık Geliri (Bin TL)

	GENEL	ABAT	KTKB	TFKB	VKB	ZKB
2005	25.131	5.083	4.764	15.284		
2006	26.526	9.028	8.661	8.837		
2007	16.033	3.077	11.307	1.649		
2008	25.817	2.323	-	23.494		
2009	16.857	-	-	16.857		
2010	10.187	-	-	10.187		
2011-2013	-			-		
2014	1.296	492	275	529		
2015	30.560	10.263	9.234	10.733		330
2016	78.089	18.811	25.600	28.500	819	4.359
2017	148.567	32.547	50.595	39.742	9.287	16.396
2018	292.025	58.557	92.411	80.686	23.290	37.081
2019	290.197	51.897	86.722	94.428	18.013	39.137
2020	110.543	14.777	37.473	24.741	9.547	24.005
TOPLAM	1.089.828	206.855	327.042	373.667	60.956	121.308

Kaynak: Katılım Bankaları Bağımsız Denetim Raporları (Solo)

Kuveyt Türk Katılım Bankası Danışma Kurulu, Ufuk Uyan'ın "Kurum, Merkez Bankası'nda zorunlu olarak blokaj tutmaktadır. Merkez Bankası da bu paraya enflasyonun altında bir faiz tahakkuk ettirmektedir. Kurum söz konusu faizi, üzerine düşen mali yükümlülükleri ödemede [Örneğin, Finans-Bir'e (Özel Finans Kurumları Birliği) vermek zorunda olduğu miktarda] kullanabilir mi?" sorusuna 2002/4 numaralı toplantısında 18/07/2002 tarih ve 17 numaralı kararla "soruda belirtildiği şekilde uygulama yapmak prensiplerimiz bakımından uygundur" cevazını vermiştir (Durmuş, 2005: 92). Söz konusu kararla karşılıklar için alınacak paranın kullanılabileceğine dair cevazın verilmiş olması önemlidir.

TKBB Danışma Komitesi 12/2/2015 tarih ve 4 nolu kararına göre zorunlu karşılık gelirinin enflasyonu aşmayan kısmı faiz olarak değerlendirilmemektedir. Enflasyonu aşan kısmın ise TMSF primi ve sosyal projeler için kullanılmasına cevaz verilmektedir (TKBB, 2018a). Konuya dair Karaman'ın (2010) değerlendirmesi ise şöyledir.

> *Bu para bizden kanuni mecburiyetle alınmaktadır. Biz faiz kazanalım diye Merkez Bankası'na para yatırmıyoruz. Bu durumda banka, bize paramızı ödediğinde enflasyon farkı ile ödemek durumundadır. Şu hâlde faiz adıyla ödediği nominal fazlalığın enflasyona tekabül eden kısmı bizim hakkımızdır, bunu alır, havuzlara da dağıtabiliriz. Ödenen reel faizi de sigorta fonuna yatırırız. Bir gün bu fondan katılımcılara ödeme yapılırsa, bunların zengin (temel ihtiyaçlarını temin edebilen) olanları bunu yoksullara verirler. Muhtaç olanları ise bizzat kullanabilirler.*

TKBB Genel Sekreteri Osman Akyüz (2015) Haber 7'den Hakan Göksel'e enflasyonun altında olduğu için nemalara faiz denemeyeceğini şöyle izah etmektedir.

> *TKBB Danışma Komitesinin Kararı doğrultusunda Zorunlu Karşılıklardan alınan enflasyon oranına kadar olan kısım faiz olarak değerlendirilmiyor, alacaklının hakkı olarak kabul ediliyor. Enflasyon miktarını aşan kısım ise faiz olarak değerlendiriliyor ve bu fonla sadece TMSF prim ödemeleri ile sosyal sorumluluk projeleri harcamalarının yapılabileceği ifade ediliyor. Katılım Bankaları olarak daha önce TL zorunlu karşılıklara aldığımız faiz ile bu şekilde işlem yapılıyordu, döviz için aldığımız tutar ile de o yapılacak.*

Zorunlu karşılıklardan elde edilen gelirlerin, enflasyonun altında kaldığından faiz sayılmadığı için havuzlara kâr olarak dağıtılabileceği, reel bir faiz söz konusu olursa fazlalığın TMSF pirimi olarak kullanılabileceği teorik olarak izah edilmiştir.

BDDK Yönetmeliği'nde (Ek-1) TMSF pirimi, katılma hesabı giderleri içinde değerlendirilirken, zorunlu karşılık gelirleri, katılma hesabı gelirleri içerisinde yer almamaktadır (BDDK, 2018b). Sektör temsilcileri de zorunlu karşılık gelirlerinin bankaya kaldığını teyit etmektedirler (Ek-2/22). Teorik altyapıya uygun yapılacak bir düzenleme hem rakamsal hem de hakkaniyet bakımından çok daha uygun olacaktır. Özetle zorunlu karşılıklardan alınan enflasyonun altındaki nemanın faiz sayılmadığından dolayı havuzlara bir gelir kalemi olarak eklenmesi dağıtılacak kârları olumlu etkileyecektir.

5.3.4. Âtıl Kalan Katılma Fonlarının Geliri

Katılma hesapları ile toplanan fonlar, mudârebe sözleşmesi ve faizsiz bankacılık prensiplerine göre ticaret, ortaklık, kiralama gibi bir yatırıma her zaman dönüştürülemeyebilir. Piyasa şartları biraz temkinli olmayı gerektirebileceği gibi kaynak girişinde hızlanma gibi sebeplerle zaman zaman katılım hesaplarının belli bir kısmı âtıl kalabilmektedir. Âtıl kalan bu kaynaklar, kısa vadeli likidasyonu yüksek (sukuk, altın, vb.) faizsiz araçlarda değerlendirilmekte ve geliri bankaya kalmaktadır. İster yatırıma dönüştürülsün isterse kısa vadeli prensiplere uygun finansal araçlarda kullanılsın mudârebe sözleşmesi uyarınca elde edilen kârın belirlenen oranlarda banka ve katılıma hesapları arasında paylaşılması gerekir. AAOIFI'nin (2018 s. 973) FAS40-4/10/2 standardında âtıl kalan meblağın işletilmesinden kâr doğması halinde bu tutarın kâr havuza aktarılmasını kararlaştırmıştır. Bankanın kusuru olmaksızın oluşan zarar mudârebe akdi uyarınca katılma hesapları tarafından karşılanacaktır.

Katılma hesaplarından ne kadar bir âtıl oluştuğu ne kadarının kısa vadeli likiditesi yüksek finansal araçlarda değerlendirildiği ve nihai olarak ne kadarlık bir gelir elde edildiği mevcut muhasebe raporlaması ile tespit edilememiştir. Sektör temsilcileri, katılma hesapları gelirlerinin BDDK tarafından yönetmelikle belirlendiği için bu hesaplara başkaca bir gelir verilemediğini dolayısıyla âtıl kalan fon gelirlerinin katılım havuzlarına yansıtılamadığını ifade etmişlerdir (Ek-2 /22). Uygulamanın bu şekilde olması mudârebe sözleşmesinin ilkelerine aykırıdır. Özkaynak, katılma hesapları farklı havuzlar olarak yapılandırılmış ise fakihlerin ortak görüşüne göre öncelik, fon kullandırılmasında katılma hesaplarına verilerek âtıl bırakılmamasına dikkat edilmelidir. Mudârebe işlemlerinde paranın bizzat yatırımlarda kullanılması şart değildir. Âtıl kalan kaynakların kısa vadeli enstrümanlarda değerlendirilmesi ile elde edilen gelirler, kaynakların ait olduğu havuza aktarılmalıdır (Bayındır, 2019: 282).

5.3.5. Banka ve Katılma Hesaplarının Zarara Katılması

Mudârebe akdinde taraflar kârı baştan belirledikleri oranda paylaşırken, zarar sermayeye aittir. Emek sahibi ise emeğinin karşılığını alamaz. Mevduat ve Katılım Fonu Kabulüne İlişkin Yönetmeliğin 4'üncü maddesinin 4'üncü fıkrası (g) bendinde, katılım bankalarına, hesap açılış işlemlerinde hesap sahiplerince "katılma hesaplarında zarara katılma oranının yüzde yüz olduğu" beyan ve taahhüt ettikleri bir hesap cüzdanı düzenlemek zorunluluğu getirilmiştir (BDDK, 2018b). Bu değişikliğe kadar mudârib

olan katılım bankasının "zarara katılma oranı, kâra katılma oranının %50'sini aşamaz" şeklinde düzenlemeye göre işlem yapılmıştır. Yönetmelikle katılma hesabı sahibinin zarara katılma oranı %100'e çekilmiştir.

Yapılan değişiklik, mudârebe akdinin teorisine çok daha uygun olmasına rağmen yine de mudârebe akdinin amacını gerçekleştirmekten uzaktır. Çünkü hesap sahipleri zararın tamamını karşılarken bankanın da emeğini kaybetmesi işin tabiatı gereğidir. Ancak havuza zarar olarak mal edilen bir işlemde banka hesabına kâr yazılabileceği teorik olarak mümkün gözükmektedir. Bu, kâr dağıtım sisteminin muhasebe altyapısının tahakkuk (reeskont) sistemine dayanmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, 100.000 TL'lik 6 ay vadeli %20 fon kullandırma kârı alınarak bir fon kullandırma işlemi yaptığımızı düşünelim. Kâr paylaşım oranı banka ve katılım havuzu için 20/80 olduğu bir ortamda bankaya 4.000 TL, katılım havuzuna da 16.000 TL kâr verilecektir. Ancak vade sonunda müşterinin ödeme gücünün olmadığı anlaşılacak, kullandırılan fonun tahsil kabiliyetinin mümkün olmadığı için havuza zarar yazılacaktır. Havuza toplamda 120.000 TL zarar yazıldığında daha önce havuza 16.000 TL kâr verildiği için havuzun net zararı 104.000 TL olarak gerçekleşmektedir. Anaparamız 100.000 TL olmasına karşın 104.000 TL'lik zararın 4.000 TL'si banka kârı olarak daha önce banka hesabına alınan kârdan müteşekkildir. Bu 4.000 TL'lik tutarın havuza iade edilmesi ya da banka payına düşen gelir iptal edilerek, kalan tutarın havuza intikal ettirilmelidir. Bu şekilde bir uygulama havuzun zararını 100.000 TL'ye düşürecektir. Sermaye anapara kadar banka da emeği kadar zarar edecektir.

Geçmişte mudârib zayıf tarafı temsil ederken zarar olması durumunda emeğini kaybetmesi ile kalmayıp mutlaka bir kasıt ve kusuru olduğunda zarara da katlanmışlardır. Bugünün mudâribi katılım bankaları zayıf değil aksine güçlü tarafı temsil etmektedirler. Mudârebe akdi ile binlerce küçük büyük tasarruf sahibinden fon toplayan ve yatırıma dönüştürmeye çalışan bir katılım bankasının oluşacak zararda bir kusurunun bulunmaması düşünülemez. Hayrettin Karaman'a göre "Banka şahıs değildir, hükmi şahsiyettir ve işinin karşılığını çeşitli şekillerde (dosya ücreti vd.) almaktadır. Zayıf taraf değildir. Zarara katılmama taksirin bulunmamasına bağlıdır. Mevcut şartlarda katılım bankasının zarar etmesi için mutlaka taksiri bulunmalıdır." Yani katılım bankasının kısmen zarara katılması bir sorun teşkil etmemelidir (Aktepe, 2019: 300).

Özetle yeni bir düzenleme ile işlem bazında zarar durumunda bankaca önceden alınan kârın katılma hesaplarına iade edilerek katılma hesaplarının olumsuz etkilenmesinin önüne geçilmelidir. Bu, mudârebeye daha uygun olurken katılma hesaplarına dağıtılacak kârları da kısmen artıracaktır.

5.3.6. Düşük Kâr Paylı Fon Kullandırma

Katılım Bankaları için verimlilik istenen, hedeflenen ve takip edilen en önemli performans kriterlerinden biridir. Süreç verimliliği, personel verimliliği, proje verimliliği ve müşteri verimliliği gibi birçok kavramdan söz edilir. Özellikle müşteri verimliliği kavramı, müşteri sadakati ile çapraz satış etkinliği ve kullandırılan ürünlerden para kazanma ile yakından ilgilidir. Toplanan fonlar ve kullandırılan fonlar en önemli iki bankacılık ürünü olmakla birlikte aynı zamanda temel performans parametrelerindendir. Katılım bankasından fon kullananlar, kimi zaman da fon yatırırlar hatta finansal planlamalarının gereği olarak nakit karşılıklı fon kullanabilirler. Yatırdıkları fonlar, cari hesaplarda olabileceği gibi katılma hesaplarında da olabilir. Özellikle cari hesap verimliliğine sahip firmalar, fon kullanım sürecinde çok daha makul fiyatlar isterler. Bu talepler katılım bankasınca genellikle karşılanır. Müşteri bazında bakıldığında çok normal bir iş olarak telakki edilen bu işlem, mudârebe akdi açısından hassasiyet gerektiren birtakım hususları içermektedir. Cari hesap getirisi tamamen bankaya kaldığından hesap verimliliği dolayısıyla düşük kâr paylı fon kullandırma işlemlerinin özkaynakla finanse edilmesi işin tabiatına çok daha uygundur. Sektör yetkilileri uygulamanın bu yönde olduğuna dikkat çekmekle birlikte bu konuda ne mevzuat ne de sistemsel bir düzenlemenin olmadığını teyit etmektedirler (Ek-2/8). Anlaşıldığı kadarı ile bu iş kişilere bağlı olarak çalışmaktadır. Havuzların piyasa normlarına göre yüksek kâr payı dağıttığı dönemlerde, bankanın bütçe kârlılığının yakalanabilmesi için düşük kâr payı uygulanan projelerin katılma havuzlarından karşılanacağı imkân ve ihtimal dâhilindir. Yeknesak bir uygulamanın sağlanabilmesi için mevzuata dair bir düzenleme, düzenlemenin sağlıklı işlemesine yönelik sistemsel altyapı ile denetim süreçlerinin tanımlanmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

5.3.7. Katılma Hesapları Döviz Alım Satım Gelirleri

Katılma hesapları, TL, Euro ve USD cinsinden açılabilmektedir. Özellikle döviz olarak açılan katılma hesapları, dövize endeksli fon (DEK) olarak kullandırılmaktadır.

Döviz kredisinden farklı olarak dövize endeksli kredinin muhasebesinin TL olarak tutulması müşterilerin borçlandırılması ve tahsilatı aşamasında kur farkı gelirinin doğmasına sebep olmaktadır. Bu gelirler dönemsellik ilkesi gereği reeskonta tabi tutularak kur artışları hesabına (TDHP-77111) kaydedilir (Özulucan ve Özdemir, 2010: 102). Katılma hesaplarından kaynaklanan bu kur farkı geliri ile kaynağı katılma hesapları olan her türlü döviz alım satım işleminden sağlanan kur farkı gelirlerinin katılma hesapları gelirleri içine alınması işin tabiatı gereği olmasına karşın bu gelir, uygulamada havuzlara yansıtılmamaktadır. Sektör yetkilileri hazine enstrümanları ile kazanılan gelirlerin bankaya kaldığını teyit etmektedirler (Ek-2/22).

5.3.8. Vadeden Önce Çekilen Fonların Kâr Payları

Kâr dağıtımı günlük birim değer esasına göre yapıldığından, vadesine bakılmaksızın, yatırılan her fonun havuzda kaldığı dönem için hak ettiği kâr hesaplanabilmektedir. Ancak fon yatırımcısı zarureti sebebiyle vadesinden önce parasını çekmek zorunda kaldığında isterse vadeye birkaç gün kalsın hak edilen kâr doğrudan bankaya kalmaktadır. Sektör yetkilileri de bunu teyit etmektedirler (Ek-2/4).

Mevduat ve Katılım Fonu Kabulüne ilişkin BDDK Yönetmeliğinin 4'üncü maddesinin (f) bendine göre "Hesap sahibinin kredi kuruluşundan talep hakkının hesabın vadesinin bittiği tarihteki faiz oranı veya birim hesap değeri üzerinden hesaplanan tutarda olacağı" ifade edilmektedir.

AAOIFI (2018: 973), FAS40 numaralı standardı ile "…Kurumun, hesap sahibinin almak istediği parasına kâr ödenmeyeceğini ya da vadenin dolmasında hak edeceğinden daha az kâr ödeneceğini kararlaştırması caizdir. Bu durum kârdan mahrum bırakma değil arz ve talebe göre anlaşma yoluyla ortaklığın bitirilmesi anlamına gelir." görüşündedir. Yine aynı maddenin başında herhangi bir katılma hesabı sahibinin karşılıklı rızaya dayanarak parasının bir kısmını veya tamamını çekerek ayrılabileceği belirtilmektedir. Kısmen çekilişlerde hissesi oranında yeni bir anlaşmanın yapıldığının vurgulaması önemlidir. Uygulamada her ne kadar katılma hesabı sahibinin rızası doğrultusunda ortaklıktan ayrılmasına müsaade edilse bile yukarıda ifade edildiği şekli ile arz ve talebe göre kârdan daha az pay almak yerine çekilen paraya hiç kâr verilmemekte, paranın kazancı tamamen bankaya kalmaktadır. Velev ki vade dolum tarihine bir (1) gün kalmış olsun.

BİS ve Hesap Cüzdanlarında yer alan düzenlemelerle katılma hesabı sahiplerinin erken çekilen fonların kârlarında feragat ettikleri kararlaştırılmış olmakla birlikte bu kararlar karşılıklı rıza temelinden uzaktır. Kaldı ki akit esnasında taraflardan birine menfaat sağlayan bir şart ileri sürülemez. Hanefi ve Şafiler, taraflara menfaat sağlayan ek şartların geçerli olabilmesi için akdin gereği ya da adet haline gelmiş olmasını şart koşarken Hanbeli ve Malikiler akdin muktezasına aykırı şartları geçersiz saymışlar. (Karaman, 1989: 254). Banka güçlü katılım hesabı sahibi güçsüzdür. Geçmişte zayıf taraf olan mudâribin korunmasına dair verilen hükümlerin yeniden gözden geçirilmesi düşünülebilir (Aktepe, 2019: 293).

İstikrarın sağlanması açısından erken çekilen fonlara kârdan mahrum bırakmak bir politika olsa bile banka elde ettiği kârı ne karşılığında elde etmiştir. Bu fasit bir icâre akdi gibi düşünülerek bankanın bir masrafı varsa alır, bakiyeyi hesap sahibine devreder. Ayrıca mücbir bir sebebe bağlı olarak parasını vadesinden önce çeken bir hesap sahibine parası kârı ile verilebilir (Duman, 2019: 332). Kaldı ki vadesinden önce çekilen fonların kârları üç beş sene öncesine kadar hesap sahiplerine dağıtılabiliyordu (Ocak, 2019: 346).

Herhangi bir katılma hesabı sahibi parasını erken çekse bile çekilen para genellikle havuzdan ikame edilmektedir. Ayrıca günlük kâr tahakkuku ile hesap sahiplerinin payına düşen kâr ayrıştırılabilmektedir. Bayındır'a (2019: 285) göre ayrıştırılan bu kârın hesap sahibine değil de bankaya bırakılması fıkhî açıdan mahsurludur. Veda hutbesinde de ifade edildiği üzere "haksızlık etmemek ve haksızlığa uğramamak" esastır. Vadesinden önce çekilen fonların kâr payları ile ilgili uluslararası uygulamalar paralelinde hakkaniyete daha uygun yeni bir metodolojiye ihtiyaç bulunmaktadır.

5.3.9. Kâr Dengeleme Rezervi (PER) Uygulaması

Belirli bir kâr dağıtım döneminde yüksek kâr elde edilmesi durumunda, kârın bir kısmı, daha sonra kâr dağıtımını dengelemede kullanılmak üzere Kâr Dengeleme Rezervi (PER) olarak ayrılmaktadır. Ancak tarafların hukukunu gözetmek için prensiplere uymak da şarttır. Yani PER kâr dağıtımı yapılmadan önceki toplam brüt gelirden ayrılır. Hem mevduat sahipleri hem de banka PER'den hissesine düşeni alır. İdeal olarak, PER'in kârların öngörülen oranların altına düştüğü olumsuz veya rekabetçi bir piyasa ortamında tüm hesap sahipleri ve hissedarların çıkarları için

kullanılmasıdır. Bu hesapta tutulan rezerv tutarı mudârebe havuzunda değerlendirilir. Kârı ise diğer tüm fonlar gibi aynı hesaba yatırılmalıdır (Mujaddidi, 2018: 33).

AAOIFI, FAS40-3/1/2/3'e göre dağıtıma uygun kâra ulaşabilmek için yatırımla ilgili kâr dengeleme rezervi, şüpheli alacak karşılığı gibi ihtiyat ve tahsislerin gayrisafi gelirden, yatırım riskleri ile ilgili ihtiyatların ise işletmeci ortağın payından sonra ayrılacağını kararlaştırmıştır (AAOIFI, 2018: 971).

Dağıtılacak kârlar piyasa oranından önemli ölçüde yüksekse, kârın bir kısmı PER'den farklı ancak aynı amaca hizmet edecek şekilde ayrı ve bağımsız bir hesaba "Yatırım Riski Karşılığı (IRR)" olarak ayrılabilir. IRR özellikle varlıklardaki potansiyel zararları kısmen veya tamamen karşılamayı amaçlamaktadır. Uygulamada, bu rezervler İslami bankalar tarafından aktif olarak zaman içerisinde yatırım hesaplarına ödenen asıl getiri oranını dengelemekte, hissedarların kârını etkilememektedir (Mujaddidi, 2018: 34).

PER ve IRR hesap sahiplerinin onayı alınmak ve/veya mevzuatla düzenlenerek işletilebilir. Ancak istismara yol açacak faizsiz bankacılığın doğasını bozacak bir uygulamaya mahal verilmemelidir. PER, dağıtılabilir kârdan banka ve hesap sahiplerinin payı ayrılmadan önce ayrılır. IRR ise katılma hesabı sahiplerinin paylarından ayrılır tasfiye halinde de bankaya değil hayır hesaplarına aktarılır (Bayındır, 2019: 283).

Dengeli bir kâr dağıtımı için elde edilen kârlardan rezerv ayrılması ve bu rezervlerle de katılma hesapları kârlarının piyasa ile uyumlu hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Katılma hesaplarına dağıtılacak kârlardan ayrılacak tutarlar gayrisafi gelirden değil katılma hesabına dağıtılmış paylardan ayrılmaktadır (Ek-1/19). Yapılan uygulama ne IRR ne de PER'e benzemektedir. Brüt gelirden ayrılmadığı için PER değil, zarar dengelemekten ziyade kâr dengeleme amacı ile rezerv ayrıldığı için de IRR değildir.

Her ne kadar katılım bankasının kendi lehine olan kâr payından fedakârlık edebileceği düzenlemede yer alsa da belli koşullara bağlanmıştır (Ek-2/19). PER'in gayrisafi gelirden ayrılması ayrıca mudârebe havuzunda değerlendirilerek gelirinin yine bu amaç için kullanılması dağıtılan kârlara olumlu yansıyacaktır.

5.3.10. Temerrüde Düşen Müşterilerle İlgili Politikalar

Katılım Bankaları, fon kullandırmadan önce müşterisinin geri ödeme kabiliyeti ve potansiyelini anlamak adına birtakım araştırmalar yapar. Müşterinin ödeme gücü ve ödeme niyetini ortaya çıkarmak için kullanılan metodoloji, konvansiyonel bankalarla hemen hemen aynıdır. Ne var ki piyasanın zorlukları, müşterilerin yönetim becerileri ve diğer şartların gereği zaman zaman ödemelerde zorluk, temerrüt hatta iflaslarla karşılaşılmaktadır. Çok dikkatli yönetilmesi başlı başına bir iş olan bu süreçte verilen kararlar ve alınan inisiyatifler kredinin tahsilini sağlayacağı gibi batışına da sebep olabilmektedir. Katılım bankalarında batan alacaklardan kaynaklı zararlar bankanın bünyesini konvansiyonel bankalara göre daha az etkiler. Çünkü katılım bankaları, katılım hesapları kaynaklı kredilerin batışından oluşan zararları katılma hesaplarına yansıtırlar. Temerrüde düşen müşterilerle ilgili uygulanan politikaların bankanın kârlılığını etkilemesinin ötesinde dağıtılacak kârlara da müspet ya da menfi etkileri bulunmaktadır. Dağıtılan kârların alınan inisiyatiflere göre nasıl etkilenebileceği takip eden başlıklarda tartışılmaktadır.

5.3.10.1. Alacakların Temerrüde Düşme Durumu

Borçların borçlarını hakkıyla ödeyenlerin insanların en hayırlıları oldukları belirtilen bir hadisi şerifte borçların alacaklı incitilmeden en güzel bir şekilde ödenmesi tavsiye edilmektedir (Canan, 1988: 17/290-291). En güzel şekilde ödeme, söyletmeden, güler yüzle zamanında ödemeyi hatta enflasyon farkıyla fazlası ile ödemeyi de kapsamaktadır. Alacakların temerrüde düşmesi, borçlunun ödeme gücü ve ödeme niyeti ile yakından ilgilidir. Ödeme niyeti olmakla birlikte ödeme gücünü kaybetmiş, iflas etmiş, zor durumda olan borçluların yanında, ödeme gücü ve ödeme niyeti olmakla birlikte likiditesi olmayan, belli bir zamana ihtiyacı olanlar da vardır. Ayrıca ödeme gücü olmasına karşın ödeme niyeti olmayan, piyasanın durumundan biraz daha fazla kazanmak isteyenler de bulunmaktadır. Gerçekten zor durumda olanlara “Eğer borçlu darlık içindeyse ona eli genişleyinceye kadar mühlet verin. Eğer bilirseniz, (borcu) sadaka olarak bağışlamanız, sizin için daha hayırlıdır.” (Bakara, 2/280) ayetine uygun yaklaşılması esastır. Ancak bu durumdaki borçluları tespit etmek, niyet, analiz, ticari ahlak gerektirdiği için çok da kolay değildir.

Katılım bankaları, klasik bankalardan farklı olarak üretim ve ticarete dayalı faizsiz bir bankacılık yapmayı hedefledikleri için alacaklarının temerrüde düşme durumunda

nasıl hareket edecekleri noktasında birtakım zorluklara sahiptirler. Özellikle kriz dönemlerinde daha ziyade karşılaşılan bu zorluklar, sistemin suistimal edilmesini de beraberinde getirmektedir. Katılım bankaları,1991 körfez krizi, 1994 ekonomik krizi dönemlerinde zikredilen zorluklarla yüzleşmişlerdir. Klasik bankalar alacaklarını yeniden fiyatlarken meşru olmadığı için katılım bankaları bu yolu kullanamamıştır. Ne var ki bu davranış modeli, piyasada suistimal edilmiştir. Yüksek temerrüt faizi isteyen bankaların alacaklarını öncelikli ödeyen müşteriler, katılım bankalarına olan borçlarını ödemeyi en sona bırakmışlardır. Katılım bankaları, alacaklarının enflasyona karşı erimesinin ötesinde bankalardan imkân kalırsa ödeme alabildikleri bir durumla karşılaşmışlardır. Bu durum sürdürülebilir değildir. Bankacılıkta en iyi para kazanılan müşteri tipi, ödemede zorlanan müşteri olarak bilinmektedir. Katılım bankaları, bu tür müşterilerden kazanmak yerine müşterilerin sistemi suistimal ederek sistemin zarar görmesine mâni olmanın çaresine bakmışlardır. Çıkış noktası ise "Böylece siz ne başkalarına haksızlık etmiş olursunuz ne de başkaları size haksızlık etmiş olur." ayeti kerimesidir (Bakara, 2/279). Yani haksızlıkların önlenmesine dönük birtakım arayışlara girilmiştir. İlk yıllarda alacaklar, dövize endekslenerek mağduriyetin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Klasik bankalar, kredi verirken genellikle kredi faizi ile temerrüt faizini farklılaştırmaktadırlar. Yani geri ödemenin yapılmaması durumunda daha yüksek bir faiz oranı uygulanacağı daha sözleşmenin başında her iki taraf açısından da kabul edilmektedir. Dolayısıyla dövize endeksleme kısmen bir çözüm gibi dursa da kesin bir çözüm olmamıştır.

Asıl olanın borçların vaktinde ödenmesi (ifa) edilmesidir. Borçlar vaktinde ifa edilmez ise adli ve idari sistem, ifayı mümkün kılacak şekilde icbar etmelidir. İfa edememe ve ifa etmemenin ayrı değerlendirilmesi gerekir. İmkânı olmakla birlikte borçlarını ifa etmemek, Resûlullah (s.a.v) tarafından zulüm olarak değerlendirilmektedir. Bu zulümden dolayı katlanılan zararın ifa ile tazmin edilmesi tüm dinlerde ve taraflarca kabul edilmektedir. Ancak îfanın yöntemi konusunda farklı mülahazalar vardır. İfanın imkânsız olması durumunda, katlanılan zararın o maldan menfaat temin ediliyormuş gibi tazmin edilmesi yaygın kanaate göre kabul edilmiştir (Yaran, 1994: 240).

Ödeme gücü olmakla birlikte ödemesini geciktirenlerin bir cezayı hak ettiği kabul edilmektedir. Cezanın miktarı ve tahakkuk şekli konusunda bankaların farklı uygulamaları olmuştur. Örneğin, Anadolu Finans Kurumu (AFK) danışmanı Hayrettin Karaman, AFK danışmanı olduğu dönemde şöyle bir çözüm önermiştir. Bu öneride

katılım bankasınca müşterilere satılan malların müşterinin zimmetinde borç olarak durduğu, yani malın müşteriye ödünç olarak verildiği kabul edilmektedir. Satış aşamasında müşteriye "İleride ödeme zorluğuna düşersen sana malı ödemenin yapıldığı günkü cari fiyattan satarız." denilirse borcun temdidindeki kâr payı oranı, malın müşteriye verildiği tarihten itibaren değiştirilebileceği gibi temditten sonraki yapılandırmada yeni kâr payı oranının uygulanabileceği belirtilmiştir (AFK, 2001).

Bu öneride satış akdi, başlangıçta vade ve o vadeye ilişkin fiyatların belirlendiği *liste fiyatı* üzerinden kurulur hatta bu liste bizzat formüle edilebilmektedir. Böyle bir liste üzerinde anlaşıldığında, ödemenin yapılacağı günün fiyatı uygulanarak tahsilatın yapılabileceğine cevaz verilmiştir. Fakihler, mal bedelinin ve vadenin belirsiz olmasının taraflar arasında nizaya sebep olacağı için satışın fasit olacağını söylediklerine işaret eden Karaman'a göre teklif edilen akitte "Ne bir aldatma ne de tarafları nizâya sokacak ölçüde cehâlet vardır. Yapılan her ödeme malın bedelidir. Vâdeye göre değişen fark da vâde farkıdır, yoksa gücü olduğu halde ödemeyi geciktiren borçluya yüklenmiş gecikme bedeli değildir."

Ayrıca borçlu, ödeme güçlüğüne düşmediği halde borcunu zamanında ödemez ise karşı tarafa zarar vermiş olur. Karşı taraf bu dönemde belli bir kârdan mahrum kalır. Zararı meneden İslâm'a göre bu kadar zararı istemek câiz olmalıdır, görüşünü ileri süren Karaman faizle zarar karşılığı olarak talep edilen mahrum kalınan kâr farkını söyle izah etmektedir; "Başta şart koşulan karşılıksız fazlalık ile başta şart koşulmayan ve verilen zararın karşılanması mahiyetinde olan fazlalık aynı değildir; birincisi fâizdir, ikincisi mâhiyet olarak zararın tazminidir." (Aktepe, 2016: 33-34).

Kuveyt Türk Danışma Kurulu, 18/07/2002 tarih ve 3 sayılı "Kurum, borcun vadelendirilmesi sebebiyle ortaya çıkan faizden, yalnızca enflasyon oranını, eğer akitte cezai şart bulunmuyor ise alabilir." kararı ile belli bir oranla borcu vadelendirmeyi faizli bir işlem olarak görmektedir. Cezai şart ve enflasyon farkına cevaz verildiği anlaşılmaktadır. (Durmuş, 2005: 59)

Ödeme gücü olduğu halde borcunu ödemeyenin cezayı hak edeceğini, verilecek cezanın hem işlediği suça denk olması hem de faiz olmaması için Abdülaziz Bayındır şöyle bir yol önermektedir. "100 TL borçlu olan kişi, ödemeyi haksız yere 1 ay geciktirirse alacaklıya 200 TL verir. 100 TL'si borç için 100 TL'si de 1 ay kullanıp geri vermesi içindir. Sunulan diğer çözümlerin tamamı faizli işlem kapsamına girer.

Onların tamamı borçtan gelir elde etme sonucunu doğurmaktadır." Ancak enflasyonist ortamlarda, borcun gecikmesinden dolayı alacaklının zararını önlemek, borçlunun haksız kazanç elde etmesine mâni olmak için enflasyon kadar fazlalığın alınabileceğine dikkat çeken Bayındır, bunun faizle bir ilgisinin olmadığını ifade etmektedir (BayındırA, 2016: 286, 127). Karaman ise "Vade dolduğu halde borç ödenmez, aradan bir süre daha geçer ve bu arada para değer kaybına uğrarsa bunun da (enflasyon farkının) ödenmesi gerektiği" kanaatindedir. (Karaman, 2008)

AAOIFI ise murâbaha ile ilgili FAS8-5/6 numaralı standardında şöyle demektedir. "Murâbaha sözleşmesine, müşterinin borçlarını belirlenen tarihlerde ödememesi durumunda belirli bir tutarı veya murâbaha borcunun belirli bir oranını hayır işlerine harcanmak üzere ödemeyi yüklendiğine dair bir maddenin konulması caizdir. Ancak gecikme dolayısıyla alınan bu meblağın, faizsiz finans kurumuna bağlı fıkhî denetim heyetinin marifetiyle hayır işlerine harcanması gerekir. Finans kurumu bu tutardan hiçbir şekilde yararlanamaz." (AAOIFI, 2018: 213-214). Leasingde ise AAOIFI, FAS9-6 standardı ile taksitlerin zamanında ödenmemesi durumunda, sözleşmeye kira taksitlerinin artırılacağına dair bir maddenin konulmasının caiz olmadığını, bununla birlikte ödeme gücü olan kiracıdan, geçiktirilen taksitlerden ilave ücretler alınabileceğini ve alınan bu ücretlerin hayır işlerine harcanması kaydıyla leasing sözleşmelerine kiracının ödemeyi yüklendiğine dair bir maddenin konulmasının caiz olacağına karar vermiştir. (AAOIFI, 2018: 247)

Katılım bankaları danışma kurullarında görev alan İslam hukukcuları enflasyon farkı ve tahsil masraflarının dışında kalan kısmın hayır kurumlarına bağışlanması görüşündedir. Aktepe (2016: 38) fıkhî açıdan geniş bir değerlendirme yaptığı makalesinin sonuç bölümünde konuyu şöyle özetlemektedir. "Türkiye'de faizsiz finans kuruluşlarının yaklaşık 30 yıllık tecrübesi sonucunda Prof. Dr. Hayreddin Karaman, Prof. Dr. Hamdi Döndüren, Doç. Dr. İshak Emin Aktepe ve başka danışma kurulu üyeleri mütemerrid borçluları caydırmak adına gecikme cezası alınmasına, alınan gecikme cezasından enflasyon farkı ve tahsil masrafları dışında kalan kısmın hayır işlerine harcanmasına hükmetmişlerdir."

Türkiye Finans Katılım Bankası (TFKB) Danışma Komitesi (2020) Gecikme Cezası İcazet Belgesi'ne göre gecikme cezasının enflasyon farkı havuza yansıtılır. Kalan kısım ise tahsilat birimlerinde çalışanların maaşları, mahkeme, noter, kırtasiye, yazlım

ve donanım olmak üzere bilgi sistemleri ile idari masraflara harcanır. Bu harcamalardan sonra kalan kısmın sosyal projelere aktarılması kararlaştırılmıştır.

Aralık 2020 verilerine göre katılım bankalarının 240,1 milyar TL kullandırılan fona karşılık, 8,7 milyon TL'lik takipte alacağı bulunmaktadır. Ortalamada %3,6 gibi bir takip oranına karşılık gelmektedir (TKBB, 2020). Takipteki bazı alacakların Varlık Yönetim şirketlerine devredilmesi ve takip sürelerine takılmayacak şekilde yapılandırılanları da dikkate aldığımızda, yeniden yapılandırılan alacak rakamının sadece %3,6'lik takip rakamından ibaret olmadığı, çok daha fazla olduğu görülmektedir. Katılım bankaları alacaklarını yeniden yapılandırırken, LMB'den teverruk yapmaktadırlar. Teverrukla yeniden yapılandırılan alacaklardan elde edilen gelirin ne şekilde değerlendirildiğine ayrıca yer verilecektir.

Özet olarak, satış ya da kiralama gibi herhangi bir ticari işlemde başta sözleşme yapılırken, temerrüt faizini andıran, velev ki dönem sonunda enflasyonun altında bir rakama denk gelsin, herhangi bir cezai şart koşulamaz. Enflasyonun altında bile olsa oransal bir rakamı gecikmede cezai şart olarak koşmak faizli bir kontrat yapmakla aynıdır. Çünkü değer kaybı ileriye doğru yapılamaz. Ancak gecikmede değer kaybını telafi etmek için enflasyon farkının geriye doğru dikkate alınmasında bir sakınca olmadığı düşünülmektedir (Çeker, 2019: 85-86). Dolayısıyla sözleşme başlangıcında temerrüt faizini andıran cezai şart yerine karşı tarafa verilen zararın tazmin şartı getirilebilir. Taksitler geciktiğinde müşterinin ödeme gücüne bakılır. Müşteri ödeme gücünü tamamen kaybetmiş ise ona yardımcı olunması esastır. Ödeme gücü var ise de ondan karşı tarafa verdiği zararın tazmini istenebilir. Genel olarak, zararın tazmini dolayısıyla elde edilen tutarın hayır kurumlarına bağışlanması kabul görmekle birlikte bundan enflasyon farkının hariç tutulmasının daha isabetli olacağı değerlendirilmektedir.

5.3.10.2. Tazmin Olan Gayri Nakdi Kredilerin Yapılandırılması

Gayri nakdi kredilerin riski ve getirisi tamamen bankaya aittir. Havuzlara etkisi teorik olarak mümkün değildir. Gayri nakdi krediler, nakit çıkışı gerektirmediğinden iyi yönetildiği ölçüde banka kârlılığını pozitif etkilemektedir. Ne var ki gerek piyasanın koşulları gerekse müşterilerin özel durumları sebebiyle bu kredilerin tazmin edilmesi ihtimal dahilindedir. Bu risk zaman zaman da gerçekleşmektedir. Bir teminat mektubu tazmin edildiğinde bankanın sermaye yeterlilik oranını (SYR) doğrudan etkilemektedir. Havuzdan kullandırılan bir fon ise bankanın SYR'sini banka payı kadar etkilemektedir. Gayri nakdi kredisi tazmin olan bir müşteriye teverrukla yeni bir

fon kullandırılarak oluşturulan nakitle tazmin edilen borcun kapatılması mümkündür. Kullandırılan yeni fonun özkaynak yerine katılma hesapları havuzundan karşılanması teorik olarak mümkündür. SYR'deki aşınmanın bertaraf edilmesi için bu yönteme başvurulması ihtimal dahilindedir. Sektör temsilcileri, gayri nakdi kredilerin havuzlarla bir ilgisinin olmadığını ifade etmektedirler. Hatta murakıpların buna müsaade etmediklerine de dikkat çekmişlerdir. Bununla birlikte bu tür geçişmeleri önleyecek mevzuat ve uygulamayı zorlayan sistemik bir düzenlemenin olmadığı, tamamen kişisel tercihlerle karar alındığı anlaşılmaktadır (Ek-2/15). Banka riskinin katılma hesaplarına transferine engel olacak mevzuat ve sistemsel düzenlemelerin yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

5.3.10.3. Gecikmelerin Tek Bir Projeyle Yapılandırılması

Fon kullandırılan bir müşteriye ait birden çok proje yapılmış, bazı projeler bankanın özkaynaklarından, bazıları da katılım havuzundan karşılanmış olabilir. Müşterinin temerüde düşerek ödeme gücünü kısmen kaybetmesi yönetilmesi gereken yeni bir durumdur. Alacakların salimen tahsil edilmesini teminen müşterinin ödeme gücüne göre geri ödemelerin yeniden yapılandırılması, uygulamada sık başvurulan bir yoldur. Aynı müşteriye ait birçok işlemi tek bir proje ile yeniden yapılandırmak takip kolaylığı sağlaması açısından tercih edilen bir yöntemdir. Ne var ki özellikle özkaynak havuzu gibi farklı kaynaklardan finanse edilen projelerin katılım havuzundan finanse edilenlerle birleştirilmesi ve katılım havuzunun kaynak olarak seçilmesi, kâr dağıtımı için hem nicel hem de nitelik olarak önemli bir risk unsurudur. Bir müşteriye ait farklı para cinslerinden temerrüde düşmüş projelerin farklı bir para cinsi ile yeniden yapılandırılması da kaynak havuzunu değiştirebilir. Örneğin, USD havuzundan kullanılmış bir proje temerrüt halinde Euro ya da TL'ye dönülerek yapılandırıldığında, USD havuzunun probleminin diğer havuzlara aktarılması ihtimal dahilindedir. Sektör temsilcileri uygulamada tek proje yerine özkaynak ve katılım havuzundan yapılanlar olmak üzere her para cinsinden iki ayrı proje ile yapılandırıldığını ifade etmektedirler. Ancak tüm bu çalışmalar kişisel inisiyatiflerle yürütülmektedir. Kişisel inisiyatiflerden bağımsız bir düzenlemeye ihtiyaç bulunduğu düşünülmektedir (Ek-2/16 ve 18).

Özellikle dövize endeksli (DEK) projelerin kur farkı zararları mevcut havuzlara bırakılırken yeniden yapılandırılan projenin farklı bir havuza alınmasının önünde mevzuat açısından bir engel bulunmamaktadır. Uygulamaya dair dair bir düzenleme ihtiyacı olduğu açıktır.

5.3.10.4. Gecikme Cezası Uygulama Farklılıkları

Katılım bankaları, geciken alacaklarını genellikle teverruk yöntemi ile yapılandırmaktadır. Yeni projede orijinal kâr oranı değil güncel kâr oranları dikkate alınmaktadır. Ancak orijinal kâr oranı, güncel kâr oranından yüksek ise aynı kâr oranı ile projenin yapılandırılması tercih edilmektedir.

Alacakların temerrüde düşmesi halinde muhtemel zararların tazmini için fıkıh danışmanlarının farklı mülahazaları bulunmaktadır. Genel kabul görmüş mülahaza, yeniden yapılandırma için teverruk yöntemi ile alınan yeni gelirin ya da gecikme cezasının, enflasyon farkının üzerinde kalan kısmın *ceza havuzuna* aktarılması ve danışma kurulunun riyazetinde birtakım projeler için kullanılması yönündedir. Ancak katılım bankaları arasında yeknesak bir uygulama yoktur. Teverruk ile yeniden yapılandırılan kredilerde eski kredinin kaynağı ne ise yeni kredi de o havuzdan kullandırılmaktadır. Katılma havuzundan kullandırılan kredinin gelirleri katılma havuzlarına gelir olarak kaydedilmekte ve kâr dağıtımı hesaplamasına girmektedir. Son yıllarda gecikme cezası uygulaması özellikle danışma kurul kararları ve literatüre uygun olarak yürütülmeye çalışıldığı ifade edilse de sektörde henüz uygulama birliği bulunduğunu söylemek zordur (Ek-2/18). TKBB Danışma Kurulu Üyesi Hazıroğlu, Teverruk Standardına ilişkin yazdığı şerhte, yeniden yapılandırmalar için teverruk yerine verilen zararın karşılıklı rıza ile tazmin edilmesine dönük alternatif bir yöntem önermektedir. Tazmin edilen tutarın enflasyon üzerindeki kısmının TKBB uhdesinde yönetilen ceza havuzuna altılması önerisi değerlendirilebilir (TKBB, 2019b: 6-8). Ayrıca, yeknesak bir uygulama için denetim yapılmasında da zaruret bulunmaktadır. Aksi takdirde, katılım bankalarının dağıttığı kârlar şüpheden arî olmayacaktır.

5.3.10.5. Kanuni Takipten Tahsilatlar

Fon kullandırılan müşterilerden normal veya idari takip aşamasında tahsil edilemeyen alacakların tahsil edilmesi için yasal yollara müracaat edilir. Dosya hukuk departmanına veya banka için çalışan anlaşmalı hukuk bürolarına verilir. Bu aşamada önemli olan müşteriden veya teminatlarında ne kadar tahsilat yapıldığıdır. Müşteriden yapılan tahsilatların hangi proje ile ilişkili olduğu bilinmez. Bir müşteri birçok proje ile fon kullanmış olabilir. Bu projelerden bir kısmı özkaynak, bir kısmı da katılma havuzundan yapılmış olabilir. Kanuni takibe giden alacaklar için hem özkaynak hem de katılma havuzundan karşılık ayrılmıştır. Gelen tahsilat hangi havuza gelirse gelsin

o havuzun gelirini artıracaktır. Gelen tahsilatın hangi havuza gelir olarak yazılacağı katılma hesaplarına dağıtılacak kârı etkileyecektir. Her tahsilattan, müşteriden olan toplam alacaklardaki paylarına göre havuza ve öz kaynağa pay verilmesi makul bir çözüm olarak görülebilir. Ancak tahsilatın hangi havuza yazılacağı kişisel inisiyatiflerle kararlaştırılmaktadır. Bilanço ve kâr yönetimi yapan profesyonel kadro için özkaynaktan yana inisiyatif kullanılması uzak bir ihtimal değildir. Kişisel inisiyatiflerin dışında hakkaniyete uygun bir düzenleme ihtiyacı olduğu görülmektedir.

5.3.10.6. Varlık Yönetim Şirketlerine Alacak Devri

Katılım bankaları, diğer bankalarda olduğu etkinlik, verimlilik ve bilanço yönetimi gibi sebeplerle tahsili gecikmiş alacaklarını, tahsilatta uzmanlaşmış varlık yönetim şirketlerine devretmektedirler. Alacak devirleri, biri alacak satışı diğeri tahsilat ortaklığı olmak üzere iki şeklinde yapılabilmektedir. Devredilen alacakların kaynağı hangi havuz ise gelirde o havuza yansıtılmaktadır. Varlık yönetim şirketlerine alacaklarını devreden katılım bankaları satışı esas almışlardır (Ek-2/21) İslam'ın iktisadi prensiplerine göre alacak / borç satışı caiz olmadığı için bunun kâr olarak dağıtılması problemli bir alandır. Bunun yerine tahsilatta ortaklık yapılmasıdır. Merkezi Danışma Kurulu'nun müzakeresi akabinde bir düzenleme ihtiyacı bulunduğu düşünülmektedir.

5.3.11. Hesap Yenilemede Paylaşım Oranları Değişimi

Mevduat ve Katılım Fonu Kabulüne ilişkin BDDK Yönetmeliğinin 4'üncü maddesinin 4'üncü fıkrasının (d) ve (e) bendine göre kâr ve zarara katılma oranının vade sonuna kadar değiştirilmeyeceği vade bitiminde ise hesap sahibinin aksine bir talimatı yoksa aynı vade ile yenileme tarihinde geçerli olan kâr ve zarara katılma oranı üzerinden yenilenmiş sayılacağı belirtilmektedir. İlgili Yönetmeliğin 4'üncü maddesinin 1'inci fıkrasına göre kâr ve zarara katılma oranları ilan edilmek üzere uygulanmasına dikkat çekilmektedir. TFKB'nin Bankacılık İşlemleri Sözleşmesinin 4'üncü maddesinin 9'uncu fıkrasında uygulamanın bu şekli ile yapıldığı "Katılma hesabının yenilenmesi durumunda, Banka'nın yenilenme tarihinde geçerli olan kâr zarara katılma oranı üzerinden, hesabın ilk açıldığı vade gün sayısı kadar yenilenme yapılmış sayılır. Bankanın vade sonlarında kâr zarara katılma oranlarında Banka politikaları, piyasa koşulları, ulusal ve uluslararası ekonomik ve mali nedenlerle değişiklik yapma hakkı

saklıdır." denilere teyit edilmektedir. Ayrıca müşteriye verilen "Hesap Cüzdanı" K03/B03 serili Bankacılık İşlemleri Sözleşmesinin (BİS) 14'üncü notunda aynı şekilde yer almaktadır.

Katılma hesaplarında hesap yenileme, mevzuata uygun olarak yürümektedir. Kâr zarara katılma oranlarının vade boyunca değiştirilemeyeceği güvence altına alınmıştır (Ek-2/9). Hesap yenilenmesinde paylaşım oranına ilişkin müşterinin onayının BİS ile hesap açılışında alındığı hesap cüzdanına not olarak düşülmüştür. Ancak bu karşılıklı rıza ile kâr zarara katılma oranı belirlenmesi ilkesini tam olarak karşılamaktan uzaktır. Banka güçlü olan taraftır. Hesap açılışında BİS, hesap sahibi tarafından çok da incelenmeden imzalanmıştır. Hesabın yenilenme tarihinde paylaşım oranının bankaca tek taraflı değiştirileceği çok sayıda hesap sahibi tarafından bilinmemektedir. Küresel uygulamalarda, hesap yenileme günü, hesap sahibi haberdar edilerek yeni paylaşım oranı için hesap sahibinin rızası alınmaktadır (Bkz. 3.3.12).

BİS sözleşmeleri "Standart Form Sözleşmesi" niteliğinde olup genellikle daha etkin pazarlık gücüne sahip bir tarafça hazırlanır. Diğer taraf ise bu şartları kabul eder. İkinci taraf genellikle şartları müzakere etme veya değiştirme gücüne sahip değildir. Sözleşmede belirtilen şartlar ve koşullar, teklifi veren tarafın çıkarına en iyi şekilde hizmet etmektedir. Kabul edildiğinde sözleşme, aksi belirtilmedikçe teklif veren taraf için bağlayıcıdır. Geçerli bir sözleşmenin şartlarını yerine getirmesi şartıyla bu tür sözleşmelere kimi hukukçular izin vermektedir. Bununla birlikte kabul eden tarafın müzakere etme hakkının olmadığı yani *karşılıklı rıza ilkesinin* ihlal edilmesine yol açacak şekilde sözleşmenin kullanılıyor olmasını uygun görmeyenler de bulunmaktadır (Mujaddidi, 2018: 22-23). Uluslararası İslam Fıkıh Akademisi (IIFA), 132-6(14) sayılı kararı, 11-16 Ocak 2003 tarihli 14 numaralı oturumunda bu tür sözleşmeleri, biri kabul eden tarafa karşı herhangi bir haksız şart içermeyen, diğer ise kabul eden tarafa keyfi ve zararlı şartlar içeren sözleşmeler diye ikiye ayırmıştır. Devletin müdahale ederek adaleti sağlama zorunluluğuna işaret edilirken sözleşmenin adil fiyat ve şartları sağladığı takdirde geçerli olacağı kabul edilmektedr (IIFA, 2003).

Hesap yenilenmesinde mevcut uygulamalara ilave olarak bankaya operasyon maliyeti getirmeyecek şekli ile SMS, e-Posta, Call Center gibi kanallarla müşteri otomatik olarak bilgilendirilerek uygulanacak yeni oranlar konusunda teyidinin alınması prensipler açısından çok daha uygun olduğu düşünülmektedir.

5.3.12. Karşılıklar Politikası Uygulama Farklılıkları

Takipteki kredi karşılıkları politikası, dağıtılan kârları olumlu ya da olumsuz etkileyen faktörlerden biridir. Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikle krediler beş (5) ayrı grupta sınıflandırılmış ve bu gruplarla ilgili ayrılacak genel karşılıklar ve özel karşılıklar belirlenmiştir. İlgili yönetmeliğe göre birinci (1) grup, 30 güne kadar gecikmesi olanlar ile standart nitelikli canlı krediler için %1,5 genel karşılık ayrılmaktadır. İkinci (2) grup, 30 + ila 90- arası gecikmesi olan yakın izlemedeki krediler için %3 genel karşılık ayrılmaktadır. Üçüncü (3) grup, tahsil imkânı sınırlı, 90 ila 180 gün arasında gecikmesi olanlar krediler için %20 özel karşılık ayrılmaktadır. Dördüncü (4) grup, 180 ila 360 gün arasında gecikmesi olan tahsilat için teminatlara başvurulması gereken tahsili şüpheli krediler için %50 özel karşılık ayrılmaktadır. Beşinci (5) grup ise 360 gün ve üzerinde gecikmesi olan zarar niteliğindeki krediler olup bunlar için %100 karşılık ayrılabilmektedir. Üçüncü (3) ve dördüncü (4) gruplarda belirtilen özellikleri taşımakla birlikte bir yılı aşacak bir sürede tahsil imkânı bulunmadığı düşünülen krediler de bu gruba alınmaktadır. Bankanın dağıttığı kârlar alternatiflerine göre yüksek olduğunda kârların bir kısmını geleceğe aktarmak için karşılıklar yönetmeliği kullanılabilmektedir. Örneğin, üçüncü (3) gruba alınarak %20 karşılık ayrılabilecek bir kredi, beşinci (5) grupta sınıflanırsa %100 karşılık ayırılabilmektedir. İkinci (2) gruba alınması gereken bir kredi üçüncü (3) gruba alınırsa çok daha fazla karşılık ayrılması mümkündür. Karşılıklar Yönetmeliği 19'uncu maddesinin 1'inci fıkrası uyarınca katılma hesaplarından sağlanan finansmanlar için ayrılan özel ve genel karşılık giderleri katılma hesaplarına, Mevduat ve Katılım Fonları Kabulüne İlişkin BDDK Yönetmeliğince belirlenen zarara katılma oranlarına göre yansıtılmaktadır. Ayrıca Karşılıklar Yönetmeliği'nin 15'inci maddesine göre özel karşılığa tabi alacak tutarı, her bir borçlu için bankanın münferit alacağı ve teminatlarının net gerçekleşebilir değerleri esas alınarak yapılmaktadır. Teminatın net gerçekleşebilir değeri donuk alacak tutarını aşıyorsa aşan kısım üzerinden karşılık ayrılmaz, karşılamıyorsa özel karşılık ayrılmaktadır. Yine 6'ıncı maddenin 3'üncü fıkrası uyarınca katılma hesabı sözleşmeleri ile tevsik edilmesi kaydıyla katılma hesaplarına dağıtılacak kâr tutarlarının yüzde beşine (%5) kadar olan kısmını, katılma hesapları kaynaklı kredilere ilişkin terkin edilen alacaklardan yapılan tahsilatlar ile özel karşılıklar ve genel karşılıkların katılım payı iptallerini özel ve genel karşılıklar ile

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu priminin katılma hesapları payına düşen kısmının karşılanmasında kullanılmak üzere (*ihtiyati*) rezerv olarak ayırabilirler (BDDK, 2018a). Dolayısıyla bu uygulama katılım bankasının dağıtacağı kârları pozitif veya negatif etkileme potansiyeline sahiptir. Kâr dağıtım potansiyelinin yüksek olduğu dönemlerde dağıtılabilir kâr rakamının kontrol edilmesi ve sonraki dönemlerde havuzlara verilmesini sağlamak için karşılıklar kullanılabilir. Özellikle enflasyonun düştüğü dönemlerde, havuzlar piyasanın üzerinde kalmaktadır. Geçmiş dönemlerde düşük kârlara razı olmuş hesap sahiplerinin, geçmişteki kâr kayıplarının telafi edilebilmesi bu uygulamalarla baskılanabilmektedir.

Karşılık ayrılmasındaki asıl amaç sermayenin korunmasıdır. Ayrıca piyasadaki dalgalanmaların dağıtılan kârlarda istikrarsızlık oluşturmasını önlemek için de kullanıldığı sektör temsilcilerince izah edilmektedir (Ek-2/17).

Karşılık ayrılmasının meşruiyet temeli, sermayenin korunması, zaruret ve maslahat ilkelerine dayanır. Karşılıklar hangi hesaplardan ayrılmış ise menfaatleri de o hesaplara gelir yazılmalıdır. Karşılık oranları makul olmalı ve hesap sahiplerinin zararına sebebiyet vermemesine dikkat edilmelidir. (Bayındır, 2019: 280).

Özetle karşılık giderleri sadece havuzlara dağıtılacak kârı değil AAOIFI, FAS40-3/1/2/3'e uygun olarak aynı zamanda mudârib olarak bankanın payını da etkilemelidir. Çünkü bu uygulama henüz katılma hesaplarına kâr dağıtımı yapılmadan gerçekleştiğinden, ne kadar kâr edildiği bilinmemektedir. Banka, kârdan payını dağıtımdan sonra yani her katılma hesabına intikal eden tutardan, hesabın paylaşım oranına göre alırsa teoriye daha uygun olur. Önerilen şekli ile karşılık ayrılması katılım bankasının kârlılığını da negatif etkileyeceği için özellikle optimal karşılık ayrılması için çok daha dikkatli olunacaktır.

5.3.13. Piyasa Getirilerinin Hızlı Değişimi ve Kâr Payları

Mevduat faizlerinin düştüğü dönemlerde, katılım bankaları geçmişte kullandırılan fonların getirilerini dağıttıkları için getirileri bankalardan yüksek seyretmektedir. Yüksek kârlı projelerden dolayı kullandırılan fonlar portföyünün kendini yenilemesi zaman aldığından katılma hesabı kâr payları da belli zaman sonra piyasaya uyum sağlamaktadır. Tersi de söz konusudur. Enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde, mevduat faizleri hızla bu değişikliğe uyum sağlarken katılma hesaplarına dağıtılan kârlar geriden gelmektedir. Utku (2019: 280-281) böylesi dönemlerde, mevduat

faizleri, dağıtılan kârlardan 600-700 baz puan daha fazla olmasına karşın pazar payı kaybedilmediğine işaret etmektedir.

Faizlerin hızlı düştüğü dönemlerde katılım bankalarının toplam TL mevduat içerisinden aldığı pay artmaktadır. Faizlerin hızlı bir şekilde yükseldiği dönemlerde ise katılım bankaları için tam tersi olmaktadır (Güler, 2016: 385-412). Piyasa getirilerinin düştüğü, fon kullandırma kâr paylarının piyasaya paralel seyretmekle birlikte katılım bankalarının kârlarının konvansiyonel bankaların getirilerinin üstünde olduğu dönemler de vardır. Bu tür dönemlerde, konvansiyonel bankalardan katılım bankalarına özellikle büyük fonlar başta olmak üzere fon akışı olmaktadır. Kimi zaman bazı müşteriler, katılma hesaplarına fon yatırarak piyasa getirilerinin üzerinde kâr payı alırken katılma hesaplarındaki kaynaklarını da bir sopa olarak kullanarak daha düşük kâr paylı fon kullanabilmektedirler. Bu tür talepler iyi yönetilmediğinde havuzda biriken kârlar olması gerekenden çok daha kısa sürede piyasa getirilerine yaklaşmaktadır. Bu, katılım bankasının sadık müşterileri için önemli bir açmaza işaret etmektedir. Faizlerin arttığı dönemlerde, bankalara gitmeyerek katılım bankasına sadık kalan, piyasa getirilerini ulaşmak için uzunca bir dönem beklemiş katılma hesabı müşterileri, tam bu kayıplarını telafi edecekleri dönemde büyük fonu ve pazarlık gücü olan müşterilerden dolayı yine gelir kaybına uğramaktadırlar. İncelendiğinde görüleceği üzere ilave gelen fonlar çoğu zaman ya âtıl kalmakta ya da maliyet fiyatının altında kullandırılmaktadır. Dar bir piyasa olması sebebi ile alınan maliyetli fonlar sadece ve sadece toplanan fon pazarından pay alınması ve çoğu kez yönetim kurullarında sektörden pay alındığı tezini desteklemek için kullanılmaktadır. Ayrıca faizlerin yükseldiği dönemde ise her ne kadar paylaşım oranları lehlerine değiştirilse bile orana duyarlı oldukları için başka bankalara gitme eğilimleri yüksektir. Bu eğilim, özellikle mevduat yoğunlaşması olan katılım bankaları için likidite riski oluşturmaktadır.

Piyasa getirilerinin hızlı yükseldiği dönemlerde sisteme inanan sadık müşterilerin menfaatinin korunması için paylaşım oranının bu müşteriler lehine değiştirilmesi, sektör temsilcilerince bir çözüm olarak önerilmektedir (Ek-2/12). Sadık müşteriler lehine kâr paylaşım oranının farklılaştırılması için çalışmanın önerisinde izah edilen "Sadakat Katsayısı" adıyla bir parametrenin kâr payı dağıtım sistemine dâhil edilmesiyle hakkaniyete daha uygun bir yapının tesis edilebileceği düşünülmektedir.

5.3.14. Katılım Bankasının Tazmin Yükümlülüğü

Katılım bankaları, mudârebe sözleşmesine göre fon toplamaktadırlar. Mudârebe sözleşmesine göre kâr başlangıçta belirlenen oranlarla paylaşılırken zarar tamamen sermaye sahibine aittir. Zarar edilmesi durumunda mudarib emeğinin karşılığını alamaz. Mudârib sadece kasıt ve kusurlu davranışıyla bir zarara sebebiyet vermiş ise bunu tazmin eder. Yani mudârib kasıt ve kusurlu davranmamış, basiretli bir tüccar gibi hareket etmiş olmasına karşın zarar olmuş ise hiçbir şekilde tazminle sorumlu tutulamaz. Mudârib katılım bankası, sermayedar ise katılma hesabı sahibidir.

Katılım bankaları binlerce firma ile milyonlarca işlem yaparak ellerindeki fonları yatırımlara yönlendirirler. Yatırım yapılan işlerin hepsinden para kazanıldığı, kâr edildiği söylenemez. Tahsil edilemeyen, terkin edilen alacaklardan dolayı uğranılan zararın tamamı piyasanın koşulları ile açıklanamaz. Piyasa herkesi aynı şekilde etkilemektedir, başkaca bir inisiyatif olmasa idi, tüm bankaların geri dönmeyen krediler (NPL) oranlarının aynı olması gerekirdi ki aynı değil. Yani kişisel karar ve inisiyatiflerin banka zararlarında çok büyük etkisi vardır. "Kredi verilirken batar." önemli bir bankacılık tabiridir. Zararın tamamının sermayeye ait olması teoriye uygun olmakla birlikte mudâribin hiç kusuru yokmuş kabul edilmesinin işin ruhuna uygun olduğu söylenemez. Ayrıca katılım bankası kendi kusurundan kaynaklanan zararları özkaynaklarından karşılamak yerine katılma hesabı sahiplerine transfer edebilir. Mudârib / vekil olan faizsiz bankanın kasıt ve kusurlu davranışından dolayı verdiği zararı tespit edecek bir mekanizma bulunmamaktadır. Bu zarar, hatalı fon kullandırmadan olabileceği gibi faizsiz prensiplerdeki hassasiyetlere gereği gibi riayet etmeyip faiz şüphesi olan getirilerin kâr adı altında havuzlara verilmesinden de kaynaklanabilir.

Katılım bankaları, fon yatıranlara göre güçlü yapılardır. Katılma hesabı sahipleri operasyon süreçleri, sürece dair masrafları, kredi verilirken usullere tam olarak uyulup uyulmadığı gibi birçok detayı bilmezler. Yani katılım bankasının kasıt ve kusurunun olup olmadığını bilmeleri imkân dahilinde değildir. Katılma hesabı sahiplerinin haklarının tam olarak tespit edilerek bankanın kasıt ve kusurundan kaynaklanan zararların katılma hesabı sahiplerine yansıtılmasını engelleyecek bir denetim altyapısının oluşturulması ihtiyacı bulunmaktadır. Duman'ın (2019: 330) da işaret ettiği gibi bankanın hangi durumlarda ihmalkâr ve kusurlu davranışından dolayı tazminle sorumlu olacağına ilişkin net kriterlerin belirlenmesi gerekir. Merkezi

Danışma Kurulu'nun da içinde olacağı bu yapının, iç kontrol, teftiş vd. denetim mekanizmaları ile entegrasyonu sağlanmalıdır.

Ayrıca iç denetimin yanında bağımsız denetçiler tarafından da faizsiz finans prensiplerine uygunluk denetimlerinin yapılması, katılım bankalarının müşterilerinin, çalışanlarının, ortaklarının kısacası tüm paydaşlarının bankanın faizsiz finans prensiplerine uygun faaliyet yürüttüğüne ilişkin daha fazla güven duymasını sağlayabilir. Kuveyt Merkez Bankası, yayımladığı bir yönerge ile bağımsız denetim standartlarını belirlemiştir. Bağımsız denetim, Kuveyt'te sınırlı kalmamış, Pakistan ve Bahreyn'de de uygulamaya alınmıştır (Ayar, 2019: 53).

5.3.15. Faizsiz Bankacılık Prensiplerinde Esnek Uygulama

Küresel ölçekte faizsiz bankacılıkta maslahat kapsamında yapılan ve geleneksel bankacılığı yakınsayan uygulamaların katılım bankalarında olmadığını söylemek çok fazla iyimserlik olur. Ayrıca, zaruri bir durum için alınan özel bir kararın genel bir bankacılık uygulamasına dönüştürülmesine sıkça rastlanmaktadır.

Teverruk ve ücretli vekâletin birlikte kullanıldığı yönetim sözleşmesine dayalı kira sertifikası, Kredi Garanti Fonu (KGF) destekli kredilerle bir borç ödeme aracı olan çeklerin finanse edilmesi, bireysel ihtiyaçlar için teverruk temelli cazip finansman, alacakların varlık yönetim şirketlerine satışı gibi son zamanlarda uygulamaya alınan birçok üründe esnek uygulamalar görülmektedir. Elde edilen getiriler ise taraflara dağıtılmaktadır. Katılma hesaplarına dağıtılacak getirilerin dolambaçlı faiz şüphesi olan işlemlerden ziyade gerçek işlemlerden doğan kârlar olması işin doğası gereğidir. Çünkü hesap sahipleri herhangi bir fazlalık için değil helal kazanmak için katılım bankalarını tercih etmektedirler. Özetle toplumun "maslahatı" düşünülerek alınan zarurete dayalı görüşlerin uygulamacıların elinde bir "mefsedete" dönüşmesine fırsat verilmemelidir. Katılım bankaları uygulamasında, hangi ihtiyaçların zaruret mertebesine indirgenebileceği, zaruret-i hamse dikkate alınarak net olarak tanımlanmalıdır. Aksi, takdirde tüm ihtiyaçları zaruret kapsamına sokmak, finans mühendisleri açısından son derece kolaydır.

5.3.16. Alım-Satımın Vekâletle Müşterilere Yaptırılması

Özel Finans Kurumları (ÖFK), 5411 sayılı Bankacılık Kanununa tabi olana kadar müşterilerinin ihtiyaç duydukları hammadde, malzeme ve ekipmanları kendi müşterisi ile yaptığı ön anlaşmaya istinaden kendi adlarına almışlardır. Alım faturası bizzat

ÖFK'lara kesilirken, ÖFK'lar anlaşılan kârı ve KDV'sini ilave ederek müşterilerine fatura etmişlerdir. Bankacılık Kanununa tabi olunduktan sonra TKBB'nin 20.06.2012 tarih ve 151 numaralı mesleki tanzim kararı ile farklı bir uygulamaya gidilmiştir. Tanzim kararına göre kurumsal veya bireysel bir müşteri ihtiyaç duyduğu herhangi bir mal ilgili bir "Talep Formu" ile katılım bankasına müracaat eder (Ek-4.1). Müşterinin talebi uygun bulunduğu takdirde, malın tedarik edilmesi için biri sipariş formu (Ek-4.2), diğeri vekâlet yöntemi (Ek-4.3) olmak üzere iki farklı yöntem kullanılmaktadır (TKBB, 2012).

Müşterisi ile alınacak mal, satıcı, vade ve kâr oranı konusunda ön anlaşma yapan katılım bankası, satıcıya sipariş formu geçerek malı satın alır ya da müşterisine vekâlet vererek, müşteri katılım bankası adına malı satın alır. Alınan bu mal katılım bankasınca müşteriye anlaşılan şartlarda satılır. Mal alım faturası katılım bankasına değil müşteriye kesilirken ödeme, katılım bankasınca bizzat satıcıya yapılmaktadır. Katılım bankası, alım faturası için satıcıya ödediği bedele kâr dekontunu da ilave ederek müşterisini borçlandırır. Müşteri vade sonunda katılım bankasına ödemesini yapar (Özsoy, 2012: 164-165).

Fon kullandırım işlemlerinde KDV'den müteselsilen sorumlu olunması, sahte belge, naylon fatura kullanılması durumunda ciddi mali ve adli yükümlülüklerin bulunması ÖFK yöneticilerinin mahkemelerde yargılanmasına yol açmıştır (Akyüz, 2019: 506).

Mali bir disiplin için gerekli olan faturanın, fıkhî açıdan örfi bir uygulama olarak değerlendirilmesi, yeni uygulama ile KDV'nin müteselsil sorumluluğundan vareste olmak için bir çıkış yolu olmuştur. Katılım Bankası gerçekten bir mal alıyor ve satıyorsa gerçek bir ticaretin tarafı ise bu ticaretin müşteriye kestirilen bir fatura ile de tevsik edilebileceğinin düşünülmesi uygulamanın teorik zeminini oluşturmuştur. Kaldı ki bazen fatura olmakla birlikte gerçek bir alışverişten söz etmenin mümkün olmadığı piyasa aktörlerince bilinmektedir.

Fon kullandırılması için vekâlet verilen (finansman görevlisi) şahıs ile müessese adına malı alan şahıs (satın alma görevlisi) farklı olabilmektedir. Mal alan şahsın malı kimin adına aldığını ve sonra da kimin adına sattığını bilmesi önemli bir nüanstır. Ayrıca ödemelerin doğrudan satıcıya yapılması yerine zaman zaman vekâlet verilen şahsa yapılmasında, bu para ile bir banka kredi ödemesi karşılığında getirilen evrak (farklı bir fatura, KDV'si ödenerek satın alınmış evrak) gerçekten bir fatura olmayabilir.

Kaldı ki doğrudan satıcıya yapılan ödemelerde bile satıcı ile anlaşmalı bir şekilde satıcıya ödenen tutarın bizzat alıcıya, yani katılım bankası müşterisine ödendiği hiçbir işlemin olmadığı söylenemez. Dolayısıyla vekâlet verilen şahısların işi düzgün yapacağına dair kanaatinin işlemi, İslami yapmaya yeterli görülmesi büyük bir risktir.

Genel uygulama, İslami prensipleri içselleştirmiş çok sayıda müşteri ile yapılan uygulamadan biraz daha farklı olabilir. Operasyon giderlerinin asgariye indirilmesi ve işleyişin çok daha pratik yapılması için etkili olan vekâlet yönteminin, operasyonların sıhhati açısından birtakım risklere açık olduğu sektör yetkililerince ifade edilmektedir (Ek-2/24).

Murâbahanın meşru olmaktan çıkmaması için bir çare olarak müşteri ile banka arasında sözlü veya yazılı *vekâlet usulü* ortaya konulmuştur (Ek-4.3). Ancak mevzuat uygulanmasının mecburi olmadığı gibi çalışanların ihmali de imkân dahilindedir. Karaman (2014) murâbaha işleminde daha önceleri olduğu gibi çifte fatura uygulaması getirilmesi, vergi durumunun ise rekabeti mümkün kılacak şekilde düzenlenmesini önermektedir. Vekâlet verilerek fon kullandırma işlemlerinde prensiplere uyum riskinin minimize edilmesi son derece önemlidir.

5.4. Katılım Bankaları Kâr Dağıtım Sistemine İlişkin Öneriler

Mevzuat taraması, derinlemesine görüşmeler, anket çalışması ve literatür taraması ile katılım bankalarının kâr dağıtım sisteminin çerçevesi ortaya konulmuştur. Bu çerçeve mudârebe akdi, küresel faizsiz bankacılık kâr dağıtım uygulamaları ve İslam'ın iktisadi prensipleriyle karşılaştırılmıştır. Böylece, katılım bankalarının kâr dağıtım sistemi ile katılma hesaplarına dağıtılan kârın meşruiyeti ve paylaşımında ortaya çıkan problemler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Katılım bankacılığında dağıtıma konu kârın hesaplanması ve taraflara adil bir şekilde dağıtımı için yeni bir metodoloji önerilmektedir. Bu metodoloji, halen Malezya'da mudârebe hesaplarına kâr dağıtımı için kullanılmaktadır. Ayrıca AAOIFI'nin mudârebe hesaplarında kâr paylaşımı için aldığı kararlara da uygun düşmektedir. Küresel faizsiz bankaların fon toplamaya yönelik uygulamalarından Ortadoğu ve Körfez ülkelerinde de yatırım hesaplarına benzer bir metodolojiyle kâr dağıtıldığı anlaşılmaktadır. Yeni metodolojinin uygulamaya alınması, katılım bankaları kâr dağıtım sisteminde tespit edilen birçok problemi ortadan kaldıracaktır. Yeni metodolojinin uygulanması için belli bir geçiş dönemi öngörülse bile tezin tespitlerinin

adım adım uygulamaya alınması mevcut kâr dağıtım sisteminde önemli bir iyileştirme fırsatı olarak düşünülmektedir (Bkz.5.3).

5.4.1. Kâr Dağıtımı İçin Yeni Metodoloji Önerisi

Katılım Bankalarının halen uyguladıkları kâr dağıtım sistemini inceledikten sonra sisteme ilişkin tespitlerimize yer vermiştik. Katılım Bankaları, biri özkaynak, diğeri katılma hesapları olmak üzere iki farklı ana fon havuzundan kaynak sağlamaktadır. Ancak bu iki fon havuzunun farklı öncelik ve menfaatlerinin olması, tespitlerimizle de ortaya konulduğu şekliyle havuzlar arasında geçişmelere yol açmaktadır. İkili havuz sisteminden tekli havuz sistemine (özel havuz hariç) geçilmesi yönetimin etkinliğini ve performansını daha iyi ortaya koyacağı gibi taraflar arasındaki kâr paylaşımını da mudârebe akdine uygun hale getirecektir. Mudâribin mudârebe sermayesini kendi öz sermayesiyle karıştırarak işletmesinde fıkhî açıdan bir sakınca bulunmamaktadır (Bayındır, 2019: 280).

Katılım bankaları, küresel faizsiz bankacılık uygulamalarında olduğu gibi özel havuz fonları hariç sermayedar fonları dahil diğer tüm fonları, katılma hesaplarıyla tek bir havuzda toplayarak yatırımlara yönlendirebilirler. Elde edilen kâr ise kaynakların ortak havuzdaki oranlarına göre paylaştırılabilir.

Önerilen yapıda, kârı oluşturan varlıklarla varlıkları finanse eden kaynakların eşleştirilmesi esas alınmaktadır. Öncelikli olarak katılım bankalarının bilanço ve kâr zarar tabloları önerilen yapıda tasnif edilmelidir. Aşağıda izah edilen kâr dağıtım metodolojisindeki rakamların tasnif edilmiş yapıdan alındığı varsayılmaktadır. Önerilen kâr dağıtım sisteminin işleyişi Şekil 5.4.1'deki gibi oluşturulmuştur.

Fon Kaynakları

Genel Havuz: Sınırsız mudârebe fonları ve mudârebe dışı fonlar olmak üzere iki ayrı fon kaynağına sahiptir. Sınırsız mudârebe fonları, fonun kullanım yeri ve şekli ile ilgili fon yatıranlar tarafından herhangi bir şart ve sınırlama getirilmeyen katılma hesaplarıdır. Mudârebe dışı fonlar ise bankanın özkaynakları, özkaynak benzeri alınmış fonlar, cari hesaplar başta olmak üzere mudârebe maksatlı yatırılmamış fonlardan oluşmaktadır. Özel bir yapısı olmayan tüm kaynaklar burada sınıflandırılmaktadır.

Özel Havuz: Hesap sahibi fonun hangi sektörde, hangi vadede ve ne şekilde kullanılacağını sınırladığı özel havuzda değerlendirilen mudârebe fonlarıdır. Tazmin olan gayrinakdi kredilerin nakdi krediye dönüştürülerek yeniden yapılandırılma ile düşük kâr payı ile kullandırılacak fonlar için bankanın kensisi de özel havuz fonlarını kullanabilir. Böylece, katılma hesabı sahiplerine zarar verilmemiş olur.

Şekil 5.4.1: Kâr Dağıtımı İçin Önerilen Modelin İşleyişi

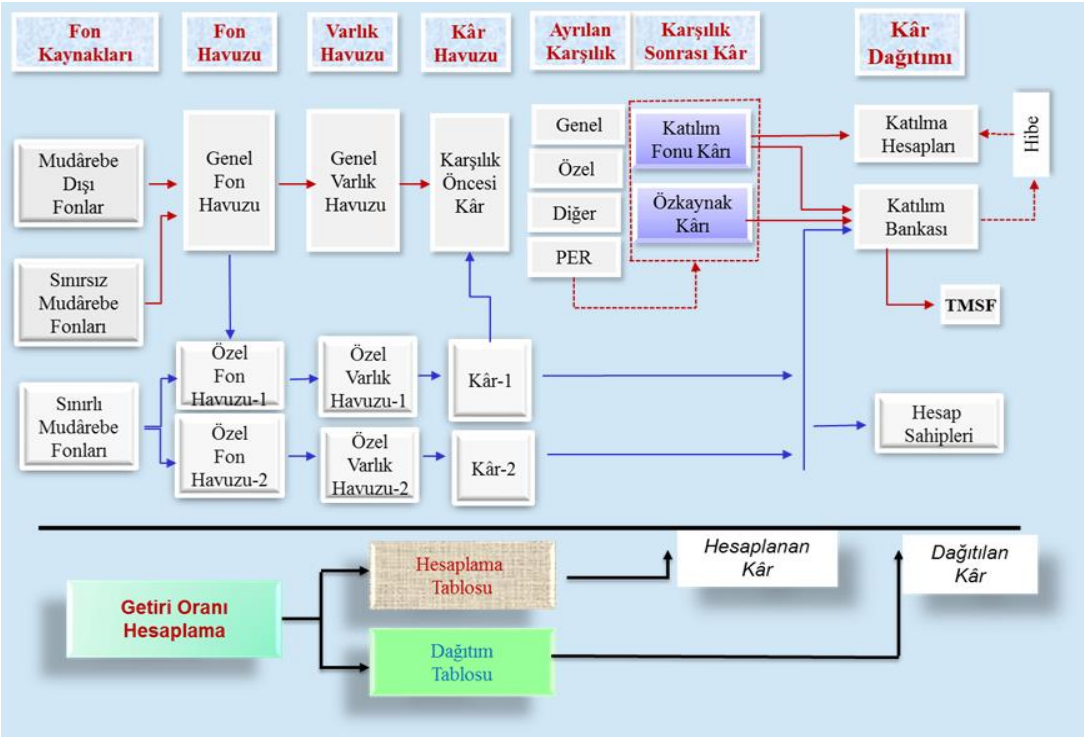

Kaynak: Idris (2011: 28) ve Yazar

Kâr Hesaplama Tablosu

Gelirler: Bilançonun yeniden düzenlenmesi bize hangi varlıkların gelirinin hangi havuzlarla ilişkili olduğunu net bir şekilde ortaya koymalıdır. Fon kullandırma komisyonları, zorunlu karşılık gelirleri, âtıl fonlardan elde edilen gelirler gibi fonlardan elde edilen tüm gelirler paylaşıma konu edilmelidir. Özel havuz varlıklarının ve bu varlıklara tekabül eden gelirlerin belirlenmesi, genel havuza kalan geliri ortaya çıkarması açısından önceliklidir. Özel havuzdan projelerin belli bir kısmı genel havuz fonları ile finanse edilmiş ise kullanılan fona isabet eden gelir genel havuza alınacaktır. Bankanın faaliyeti ile elde edilen gelirler paylaşıma konu edilemez. Teminat mektubu komisyonları, havale gelirleri, EFT gelirleri, sigorta aracılık gelirleri, çek/senet tahsil gelirleri gibi bedeller doğrudan banka gelirleri içinde kalacaktır.

Masraflar: Banka hükmi şahsiyet olarak mudârib'dir. Fonların yönetimi ile mudârebe akdine taraf olduğu için kârdan bir pay almaktadır. Dolayısıyla idari, personel, operasyon, muhasebe gibi kendi yapacağı işlerle ilgili ayrıca bir masraf tahsil edemeyecektir. Ancak işin doğası gereği katlanılması gereken masraflar müşterilerden tahsil edilecektir. Zaten bu masrafların belli bir kısmı mal bedeline girerek tahsil edilmektedir. Tahsil edilmeyenler ise ortak gider olarak birlikte karşılanacaktır. Ortak giderler danışma kurulları ile istişare edilerek belirlenmeli, müşteriden tahsili konusunda cevaz alınabilirse de tahsil edilmelidir. Örneğin, havuzlardan kullandırılan fonların teminatı olarak alınan ekspertiz ücretleri ve yine havuzlardan fonlanan dış ticaret işlemlerine ilişkin alınan gelirler katlanılan masrafların üzerinde ise bunların paylaşıma konu edilip edilmemesi kararı danışma kurulu kararı belirlenebilir. Küresel uygulamalara paralel TMSF primleri banka tarafından karşılanmalıdır.

Karşılık Giderleri: Karşılık ayrılması henüz kârın dağıtılabilir olmadığını göstermesi açısından dikkate alınması gereken önemli bir husustur. Halen mevcut kâr dağıtım sisteminde sadece katılma hesabından ayrılan bu giderler önerilen sistemde ortak gider kategorisindedir (+/-) Genel Karşılık Gideri / İptali, (+/-) Özel Karşılık Gider / İptali, (+/-) İhtiyat Karşılık Gideri / İptali, (+/-) Kâr Eşitleme Rezervi gibi dağıtılabilir kârı etkileyen giderler özkaynak payı gelirinden hemen önce ayrılmaktadır.

Ağırlıklı Ortalama Getiri Oranı "*Weighted Average Rate of Return (WAR*)": Her varlığın ortalama getiri oranını belirleyen bir orandır. Belli bir dönem için varlığın getirisinin ortalama varlık tutarına bölümünün yıllık olarak ifade edilmiş halidir. Örneğimizde kullandırılan ortalama fonların getiri oranı (WAR) %14,6, katılım fonu için dağıtılabilir kâr oranı (WAR)' ise %12,7 olarak bulunmuştur.

$$WAR = \frac{Kâr\ Payı\ Geliri}{Günlük\ Ort.Fon\ Kullandırım} x \frac{365}{Ayın\ Gün\ Sayısı}\ x\ 100\%$$

Kâr Dağıtım Tablosu

Günlük Ortalama Fon Tutarı "*Average Daily Amount (ADA)*": Tamamı fon kullandırılması hazır ortalama günlük fon miktarıdır. Yani hesaba yatırılan paranın gelir getiren kısmıdır. Müşteri bazında, hesap bazında ve para cinsi bazında hesap edilebilir. Hem cari hem de katılma hesapları için vadelerine göre hesaplanarak TCMB nezdinde tutulan blokaj miktarları ve bankanın faaliyetleri için gerekli olan nakit rezervler (*ankes)* dikkate alınarak serbest kullanılabilir fon belirlenmektedir.

Sadakat Katsayısı (SK): Enflasyonun ve piyasa oranlarının hızla düştüğü dönemlerde katılma hesapları kârları alternatiflerine göre yüksek kalmaktadır. Bu dönemde kâra duyarlı müşteriler özellikle yüksek tutarlı fon yatırarak havuzlardaki kârın hızlıca erimesine yol açmaktadır. Enflasyonun ve alternatif getirilerin yükseldiği dönemlerde hiçbir şekilde faize gitmeyen sadık müşteriler mağdur olmaktadır. Bu müşterilerin sadık olmayan müşterilerden ayrılması için SK faydalı olacaktır. SK uygulanacak müşteriler katılma hesabında tutulan ortalama tutarlar ile vadeleri dikkate alınarak sistemsel olarak belirlenebilir. Bu katsayı inisiyatif yerine belli kriterler tanımlanarak otomatik olarak belirlenmelidir. Sürekli olmasa da ihtiyaç duyulan dönemlerde uygulanması mağduriyetlerin giderilmesine yardımcı olacaktır.

Ağırlıklı Günlük Ortalama Fon Tutarı "*Weighted Average Daily Amount (WADA)":* Ağırlıklı günlük ortalama fon miktarıdır. Kısaca ağırlıklı ADA'dır. Özellikle enflasyonun ve piyasa oranlarının hızlı düştüğü dönemlerde kâr dağıtımında ADA yerine kullanılmaktadır. $WADA = ADA\ x\ Sadakat\ Katsayısı$ (SK).

Kâr Paylaşım Oranı "*Profit Sharing Ratio (PSR)*": Katılım bankası hesap açılırken, hesap sahibi ile anlaştığı orandır. Her hesap sahibi ile farklı bir paylaşım yapılabilmektedir. PSR (70:30) kârın %70'inin hesap sahibinin, %30'unun katılım bankasının payı olduğunu ifade etmektedir.

Brüt Getiri Oranı, "*Gross Rate of Return (GRR)*": Dağıtılabilir kârın elde edilmesinde kullanılan kaynakların (cari hesaplar, katılma hesapları vd.) günlük ortalama fon miktarına bölünmesiyle elde edilir. Birim ortalama fon başına düşen yıllık getiri yüzdesini ifade etmektedir.

$$GRR = \frac{Dağıtılabilir\ Kâr}{Günlük\ Ort.Fon}\ x\ \frac{365}{Ayın\ Gün\ Sayısı}\ x\ 100\%$$

Net Getiri Oranı, "*Net Rate of Return (NRR)*": Banka ve hesap sahiplerine dağıtılabilir net yıllık getiri yüzdesini göstermektedir**.**

$$NRR = Brüt\ Getiri\ Oranı\ (GRR) x PSR$$

Kâr Dengeleme Rezervi "*Profit Equalization Reserve (PER)*": Katılım hesapları getirilerini alternatif yatırım araçları getirilerine yaklaştırmak için bu hesapta biriken rezervler, dağıtım tablosuna alınarak hesaplara ilave kâr verilmiş olur. Bu kârdan katılım bankası da payına düşeni alacaktır. Bankanın ve katılma hesaplarının payı ayrılmadan önce PER ayrılır.

Yatırım Riski Rezervi "*Investment Risk Reserve (IRR)*: Dağıtılan kârların piyasaya göre çok yüksek olduğu dönemlerde kısmen daha fazla olmak üzere sadece katılım hesaplarının payından yatırım riski rezervi (IRR) de ayrılabilir. Katılma hesapları payına düşen zorunlu karşılık gelirleri bir nevi IRR olarak düşünülerek doğrudan katılma hesaplarına dağıtılabilir. Ayrıca, zarara atılan projelerin karından bankanın payına düşen kâr da bu fona iade edilebilir. PER ve IRR'in bir kural seti ile yönetilmesi ve Danışma Kurulunun iznine tabi olması küresel uygulamalara daha uygun olacaktır.

Hibe Uygulaması "*Hibah*": Kâr Dengeleme Rezervi (PER) ile katılma hesaplarına kâr dağıtımı alternatif yatırım araçlarının getirilerine göre yetersiz kaldığı dönemlerde katılım bankaları kâr paylaşım oranlarını katılım hesapları lehine değiştirerek, kendi paylarının bir kısmını katılma hesapları ile paylaşırlar. Konuya ilişkin BDDK (2018b) Yönetmeliği'nin 6'ıncı maddesinin 9'uncu fıkrasına göre "Katılım bankalarının, dağıtılacak kâr payı tutarlarında fon sahipleri lehine artırım yapmaları mümkündür. Yapılacak artırım, sekizinci fıkrada belirtilen kâr dengeleme rezervinin kullanımı ve/veya süreklilik arz etmemek kaydıyla katılım bankasının kendi lehine tahakkuk eden kâr payından feragat etmesi şeklinde gerçekleşebilir."

Kâr Dağıtımı "*Profit Distrubution*": Kâr hesaplama tablosu ile katılım fonlarına dağıtılabilir kâr belirlendikten sonra havuzun kâr paylaşım oranına göre banka ve katılma hesaplarının payı belirlenir. Katılma hesapları için belirlenen paya gerek duyulması halinde sermayeden transferler "Hibe" ve varsa sadece katılma hesaplarının payından ayrılan "IRR" kullanılarak dağıtım yapılabilir. Katılma hesaplarına dağıtılacak kâr, kâr paylaşım oranı ve birim değerleri dikkate alınarak hesaplara dağıtılabileceği gibi çalışmada yer verilen getiri oranı esas alınarak da dağıtılabilir. Kâr dağıtımı, günlük, haftalık, aylık, yıllık ve istenen süreler için yapılabilir. Genel havuzdan katılma hesaplarına kâr dağıtılana kadar olan süreç için mevcut ve önerilen sistemin kâr hesaplama tablosuna Şekil 5.4.2'de yer verilmektedir.

Dağıtılacak kârın hesaplanması ve taraflar arasında aylık olarak dağıtılmasını basit bir bir örnekle izah etmek için katılım bankalarının mali tablolarının bazı kalemlerine ilişkin günlük ortalama rakamlara Tablo 5.4.1'de yer verilmiştir. Katılım bankaları kâr/zarar tabloları esas alınarak, Tablo 5.4.2'deki gibi bir kâr hesaplama tablosu oluşturulmuştur. Hesaplanan kârın hesap sahipleri ve banka arasında paylaşımını gösteren kâr dağıtım tablosu ise Tablo 5.4.3'teki gösterildiği şekilde olabileceği gibi bir önceki paragrafta izah edildiği üzere farklı formatlarda hazırlanabilir. Hesaplara

dağıtılan kârlar vade dolduğunda hesap sahibi tarafından alınabilir ya da hesaba yeni fon girişi olarak ilave edilebilir.

Şekil 5.4.2: Mevcut ve Önerilen Yapıda Kâr Hesaplama ve Dağıtımı

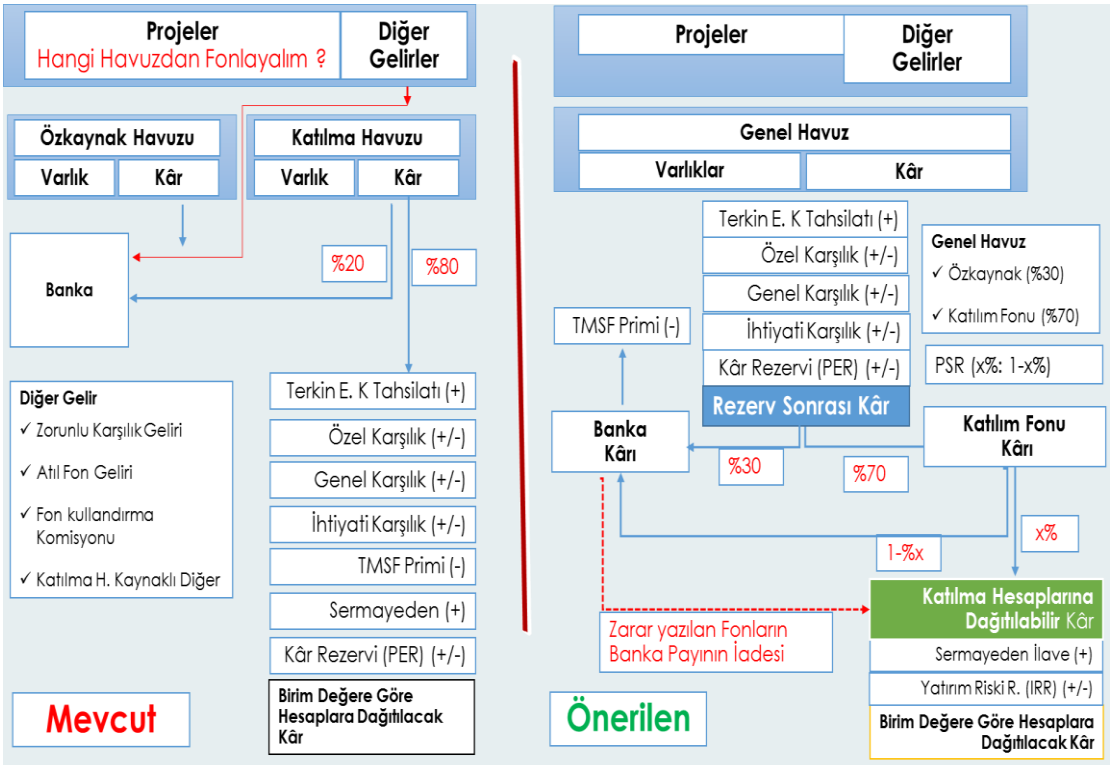

Kaynak: Yazar

Tablo 5.4.1: Kâr Dağıtımı İçin Gerekli Bilanço Kalemleri

Hesap Türü	Günlük Ortalama Bin TL	(%)	Açıklama
Cari Hesaplar	85.000	21%	Karz-ı hasen
Katılma Hesapları	276.000	67%	Sınırsız mudârebe
Katılım Fonu	361.000	88%	Ankes ve blokaj hariç
Serbest Özkaynak	50.000	12%	Bağlı değerler, sabit kıymetler hariç
Katılım Fonu + Serbest Özkaynak	411.000	100 %	Sınırsız mudârebe, kullanılabilir tutar.
Özel Havuzlar	10.000		Sınırlı mudârebe
Kullandırılan Fon	400.000		Ortalama günlük bakiye

Kaynak: Yazar

Tablo 5.4.2: Kâr Hesaplama Tablosu Örneği

No	GELİR/GİDER HESAPLARI	TL (000)	WAR (%)
A1	Kredilerden Alınan Kâr Payları	4.800	14.6%
A2	Zorunlu Karşılıklardan Alınan Gelirler	30	
A3	Bankalardan Alınan Gelirler	50	
A4	Para Piyasası İşlemlerinden Alınan Gelirler	0	
A5	Menkul Değerlerden Alınan Gelirler	40	
A6	Gerçeğe Uygun Değer Farkı Kâr Zarara Yansıtılanlar	0	
A7	Gerçeğe Uygun Değer Farkı Diğer Kapsamlı Gelire Yansıtılanlar	12	
A8	İtfa Edilmiş Maliyeti ile Ölçülenle	7	
A9	Finansal Kiralama Gelirleri	50	
A10	Diğer Kâr Payı Gelirleri	22	
A11	Fon Kullandırma Komisyon Gelirleri	95	
A12	BRÜT GELİR	5.106	
A13	(+/-) NET TİCARİ KÂR ZARAR	(42)	
A14	(+/-) Sermaye Piyasası İşlemleri Kârı/Zararı	40	
A15	(+/-) Türev Finansal İşlemlerden Kâr/Zarar	(55)	
A16	(+/-) Kambiyo İşlemleri Kârı/Zarar	(27)	
A17	(+/-) DİGER GELİR	30	
A18	TOPLAM BRÜT GELİR	5.094	
A19	(+/-) KARŞILIK GİDERLERİ	(322)	
A20	(+/-) Genel Karşılık Gideri/iptali	(74)	
A21	(+/-) Özel Karşılık Gider/İptali	(108)	

A22	(+/-) İhtiyat Karşılık Gideri/İptali	(70)	
A23	(-) Diğer Giderler	0	
A24	(+/-) Kâr Dengeleme Rezervi	(70)	
A25	(+/-) Yatırım Menkul Kıymetler Değer Düşüklüğü	0	
A26	NET BRÜT GELİR (Özel Havuz Öncesi)	4.772	
A27	(-) Özel Havuz Hesapları	130	
A28	Özel Fon Sahipleri	117	
A29	Katılım Bankası	13	
A30	NET BRÜT GELİR (Özel Havuz Sonrası)	4.642	
A31	(-) ÖZKAYNAK FONU	557	
A32	NET GELİR	4.085	
A33	(-) KÂR PAYLARI (Katılım Fonu Hariç)	305	
A34	(-) Kullanılan Kredilere Verilen Kâr Payları	160	
A35	(-) Para Piyasası İşlemlerine Verilen Kâr Payları	85	
A36	(-) İhraç Edilen Menkul Kıymetlere Verilen Kâr Payları	0	
A37	(-) Diğer Mevduata Verilen Kâr Payı Giderler	60	
A38	NET DAĞITILABİLİR GELİR	3.780	12,70%

Kaynak: Yazar

Tablo 5.4.3: Kâr Dağıtım Tablosu Örneği

Fon Türü	Hesap Sahibi	ADA	Sadakat Katsayısı		Dağıtılabilir Kâr		Katılım Hesabı Sahibi			Katılım Bankası		
		Bin TL	SK (%)	WADA	Bin TL	GRR (%)	PSR	Bin TL	NRR (%)	PSR	Bin TL	NRR (%)
Cari Hesap (Karz)	C-1	5.000			52	12,7%	0%	-	0,0%	100%	52	12,7%
	C-2	5.000			52	12,7%	0%	-	0,0%	100%	52	12,7%
	C-3	50.000			523	12,7%	0%	-	0,0%	100%	523	12,7%
	C-n	25.000			262	12,7%	0%	-	0,0%	100%	262	12,7%
Cari HesapToplamı		85.000			890	12,7%	0%	-	0,0%	100%	890	12,7%
Katılma Hesabı (GİA)/Mudârebe												
1- ay	K1-1	25.000	80%	20.000	262	12,7%	75%	196	9,6%	25%	65	3,2%
	K1-2	20.000	85%	17.000	209	12,7%	80%	168	10,2%	20%	42	2,5%
	K1-n	1.500	100%	1.500	16	12,7%	75%	12	9,6%	25%	4	3,2%
2- ay	K2-1	25.000	80%	20.000	262	12,7%	75%	196	9,6%	25%	65	3,2%

	K2-2	2.000	110%	2.200	21	12,7%	75%	16	9,6%	25%	5	3,2%
	K2-n	7.500	95%	7.125	79	12,7%	75%	59	9,6%	25%	20	3,2%
	K3-1	25.000	100%	25.000	262	12,7%	80%	209	10,2%	20%	52	2,5%
3- ay	K3-2	20.000	100%	20.000	209	12,7%	75%	157	9,6%	25%	52	3,2%
	K3-n	50.000	100%	50.000	523	12,7%	75%	393	9,6%	25%	131	3,2%
	K6.-1	25.000	118%	29.500	262	12,7%	75%	196	9,6%	25%	65	3,2%
6-ay	K6.-2	20.000	100%	20.000	209	12,7%	75%	157	9,6%	25%	52	3,2%
	K6.-n	-		-	-	0,0%		-	0,0%	-	-	-
	Km-1	25.000	105%	26.250	262	12,7%	75%	196	9,6%	25%	65	3,2%
m- ay	Km-2	20.000	95%	19.000	209	12,7%	75%	157	9,6%	25%	52	3,2%
	Km-n	10.000	100%	10.000	105	12,7%	75%	79	9,6%	25%	26	3,2%
Mudârebe Toplamı		**276.000**		**267.575**	**2.890**	**12,7%**		**2.191**	**9,7%**		**699**	**3,08%**
Toplam Fon		**361.000**		**267.575**	**3.780**	**12,7%**		**2.191**	**7,4%**		**1.589**	**5,35%**

Kaynak: Yazar

5.4.2. Dağıtılan Kârın Niteliğine İlişkin Öneriler

Dağıtılan Kârın Ayrıştırılması: Danışma kurulu mülahazalarına göre cevazı olmakla birlikte zorunlu karşılıklar gibi enstrümanlardan elde edilen gelirler bazı müşterilerce istenmeyebilir. Bu gelir kalemlerinin toplam dağıtılan kâr içindeki payları ne ise bu tür gelirleri istemeyen hesap sahiplerine ödenecek tutar günlük olarak aynı oranda iskonto edilerek ödenebilir. Katılma hesabına tahahakkuk etmekle birlikte hesap sahibince istenmeyen bu tutarlar, "Hayır Hasenat Fonu"na aktarılabilir.

Prensiplere Sadakat: Günümüzde faizsiz finans alanında hayli mesafe alınmakla birlikte teori ile uygulama arasında bir an önce kapatılması gereken önemli nüanslar bulunmaktadır (Ersoy, 2019: 184). Yapılan anket çalışması da bu görüşü desteklemektedir. Katılım bankacılığı, kendine özel prensipleri ile klasik bankalardan ayrılmaktadır. Amaç, bu prensiplere uyularak tasarrufların yerli yerinde ve yüksek getiri ile değerlendirilmesidir. Katılım bankacılığının, klasik bankacılıktan tek farkı faizin olmaması da değildir. Katılım bankacılığı, haksız mal transferi sağlayan hile, gasp, hırsızlık, kumar, faiz, spekülasyon, aldatma, haram mal ticaretinin olmadığı helal kazanmak ve kazandırmak üzere kurulu bir sistemin adıdır. Bu sistemin ürünleri, sözleşmeleri, İslami kurallara uygun olmasının yanında süreçleri de İslami olmalıdır. Dolayısıyla tüm süreçlerinde İslami prensiplerin arkasından dolanmak yerine şekilsel olarak uyumlaştırmaktan ziyade tam olarak uygulandığı bir işleyişin hâkim kılınması gereklidir. Çünkü Allah(cc) şekillerimize değil niyetlerimize bakmaktadır.

Enstrüman Çeşitlendirilmesi: Faizli kredi alınarak yapılan bir üretimde faiz maliyetleri artırdığı gibi murâbaha yani vadeli satış kârı da maliyetleri artırır. Her iki maliyet de tüketicinin cebinden çıkmaktadır. Fıkha uygun davransa bile Katılım bankalarının işlevi mal alıp satmadan ziyade üretim ve yatırıma ortaklık olmalıdır (Karaman, 2019: 35-36). Katılım bankalarından daha çok ortaklığa dayalı işler yapması beklenmektedir. Ancak mevcut yapı ile %90'dan fazlası ile murâbaha yapılmaktadır. Müşâreke, mudârebe gibi işlemler başta olmak üzere ağırlıklı olarak ortaklığa dayalı işlemler yapılacaksa köklü düzenlemelere ve sistem değişikliğine ihtiyaç bulunmaktadır. Ortaklık sistemi, krediye veya borca dayalı sistemlere alternatif olacaksa tam rekabet piyasasındaki gibi tam bir şeffaflık olmalı, istismara müsait olmadığı gibi istismarı teşvik edecek gizli kapaklı yapılara da müsaade etmemelidir (Orman, 2019: 70).

Mudârebe peygamberin sünneti olup yüzde yüz İslami'dir. El-Neccar'ın kurduğu ilk İslami banka hem fon toplarken hem de fon kullandırırken mudârebe temelli olarak Cemal Abdünnasır tarafından fazla İslami olduğu için kapatılana kadar şakır şakır çalışmıştır (Çizakça, 2019: 195). Borsa sadece İslami açıdan yasak olan şirketlerden ibaret değildir. Borsa mudârebe esaslı çalışmaktadır. Çünkü şirkete ortak olunması onun kârına da zararına da ortak olunması yani risk paylaşımının yapılması demektir. Risk sermayesi şirketleri, Start UP ve melek yatırımcılara mudârebe ile her türlü destek verilerek uygun bir aşamada hisseler borsada satılıp çıkılabilir (Çizakça, 2019: 215). Murâbaha, mudârebe ve müşârekeye göre daha esnek hem de maliyetsizdir. Bununla birlikte yine de katılım bankaları bu konuya eğilmelidir. Bu "Proje şeklinde olabilir, kâr-zarar şeklinde olabilir, joint venture şeklinde olabilir, start up'lara destek şeklinde olabilir." Bugün mevzuat itibarıyla katılma hesapları ile kâr-zarar projeleri yapılamamaktadır. Mevzuatın bu konuyu kolaylaştıracak şekilde düzenlenmesi ihtiyacı bulunmaktadır (Utku, 2019: 284-285).

Çalışanların İslami Prensipleri İçselleştirmesi: İslam Ekonomisinin yerleşmesi için insandan başlanmasına işaret eden Zaim (2019: 12) toplumu değiştirmek için insanı değiştirmenin zaruretine dikkat çekmektedir. Aynı zaruret, İslam iktisadının önemli bir parametresi olan katılım bankacılığı için de geçerlidir. Bankacılık her şeyden önce güven müessesesidir. Kaldı ki katılım bankaları iki kere güven vermelidir. Birisi banka olmalarından dolayı zaten güvenilir olma zarureti, bir diğeri ise mudârebe akdi ile kendilerine emanet edilen fonların, emanetin ruhuna uygun bir anlayışla yönetilme sorumluluğudur. Rekabetle birlikte gelen performans değerleme süreç ve yöntemleri ile çalışanlar prensiplerle bütçeler arasına sıkışmıştır. Bütçeleri gerçekleştirmek için helal dairesinin oldukça geniş olmasına rağmen İslami prensiplerin birinci plana alınması, kapitalist sistemde yetişen insan kaynağı için klasik bankacılıktan getirilen alışkanlıklar yüzünden tam olarak sağlanamamıştır. Allah'ın (cc) birçok hududuna uymakta zafiyet gösteren çalışanların, faiz ve helal prensipler konusunda hassasiyet göstermelerini beklemek oldukça iyimserdir. Sistem ne kadar hatasız olursa olsun onu kullanacak çalışanların sisteme inancı yoksa başarı şansı zayıftır. Böylesi bir çalışan profilinde gerçekten helal kazanç olarak kâr beklemek oldukça zordur. İnandırıcılığı olmayan bir katılım bankacılığı, klasik bankacılığın bir benzeri olmaktan öteye gidemeyecektir. En kritik ve öncelikli konu çalışanların İslami prensipleri içselleştirmeleridir. Eğitim önemli olmakla birlikte prensiplerin içselleştirilmesi

sadece eğitimle çözülebilecek bir konu olmaktan ziyade doğrudan inançla ilgilidir. İslami prensipler konusunda samimi, liyakatli ve ehliyet sahibi çalışanlara yer verilmelidir.

5.4.3. Mevzuatın Geliştirilmesine Yönelik Öneriler

Terminoloji ve Hesap Planı: Katılım Bankacılığının kendi kavram ve terminolojisi ile bankacılık yapması ve kayıtlarını tutması küresel ölçekle karşılaştırma ve algının iyileştirilmesi için son derece önemlidir. Örneğin, fon kullandırımının %90 murâbaha olduğu ifade edilmektedir. Ancak bu rakamın içinde selem, istisna gibi yöntemlerle kullandırılan fonlar da bulunmaktadır. Gerçekten bir sınıflama yapılırsa murâbahanın payının %40, %60 gibi rakamlara düşebileceği tahmin edilmektedir (Uyan, 2109: 261). Katılım bankaları için AAOIFI standartlarının sağlanması bir çözüm olarak görülmektedir. Kamu Gözetim Kurumu (KGK) ve BDDK tarafından konuya ilişkin çalışmaların tamamlanarak uygulamaya alınması beklenmektedir. Uygulama ile katılım bankaları hem IFRS hem de AAOIFI standartlarına göre bilanço hazırlayacaklardır. Özellikle TDHP tablolardaki satırlarda kullanılan isimlerin bankaların türleri ve faaliyetleri ile ilgili olan kavramlardan seçilerek kullanılması yönünde güncellenmesi beklenmektedir.

Tek Havuz Sistemine Geçilmesi: Katılım bankalarında biri katılma, diğeri ise öz kaynak havuzu olmak üzere iki ayrı havuz bulunmaktadır. Kullandırılan fonlar özkaynak ve/veya katılma havuzundan karşılanmaktadır. Bu iki havuzun, tek bir havuz olarak birleştirilerek kullanılması iki havuz arasındaki geçişmeleri ortadan kaldıracaktır. Daha şeffaf ve adil bir kâr paylaşımı ile daha iyi bir performans yönetimi sağlanacaktır. Bu sistem katılım bankalarının bütçe gerçekleşmelerine mâni değildir. Katılım bankaları, bütçe gelirlerini sağlamak için hizmet gelirlerini artırabilir, paylaşım oranlarını banka lehine değiştirebilir. Daha da önemlisi, adil bir paylaşım yaptıklarından dolayı algıyı geliştirerek ölçekten ve verimlilikten kazanabilirler. Kâr dağıtım sistemine ilişkin önerimizin mevzuat altyapısının oluşturulması önem arz etmektedir.

Katılım Bankacılığı kâr dağıtım sistemine ilişkin tespitlerimizle (4.3) özetlediğimiz problemlerin çoğu çalışmanın önerisi tek havuz sistemine geçilmesi ile ortadan kalkacaktır. Ancak önerilen sistemin hayata geçirilmesi zaman alacaksa, tespitlerimizle de ortaya koyduğumuz aşağıda özetlenen düzenlemelerin, kısa vadede

hayata geçirilmesi ile kâr dağıtım sürecinde önemli iyileşmeler sağlanabileceği düşünülmektedir.

Havuz Tercihi Düzenlemesi: Özellikle verimlilik dolayısıyla düşük kârla kullandırılan kredilerin hangi havuzdan (özkaynak/ katılma) karşılanacağı kararı kişisel inisiyatifle alınmaktadır (Ek-2/14). Hangi havuza öncelik verilmesinin yanında verimlilik dolayısıyla düşük kârla kullandırılan fonların kaynağının hangi havuzdan karşılanacağına dair mevzuatın ayrıca düzenlenmesi bir ihtiyaçtır.

Katılma Hesabı Gelirleri: BDDK tarafından hangi gelirlerin katılma havuzuna yansıtılacağı belirlenmiş olduğundan henüz bir projeye bağlanmamakla birlikte kısa vadeli hazine enstrümanlarında değerlendirilen kaynakların gelirleri, zorunlu karşılıklardan elde edilen gelirler ve fon kullandırma komisyonlarının katılma havuzlarına yansıtılmadığı görülmektedir. Bu gelirlerin katılma hesabı gelirleri içine alınabilir. Ayrıca katılma hesaplarından ayrılan her türlü karşılığın kullanımından kaynaklanan gelirlere, katılma hesapları (Ek-1) gelirleri arasında ayrıca yer verilmesi isabetli olacaktır.

Yatırım Vekâleti Fonları: BDDK'nın ve TKBB'nin yatırım vekâleti katılım hesapları ile ilgili düzenleme ve çalışmaları sabit bir getiri mekanizması olan uygulamayı disipline etmesi açısından son derece değerli ve önemli görülmektedir. Yatırım vekâleti hesaplarının toplam fon içindeki payı, dağıtılan kâr payı, NPL riski gibi parametrelerin raporlanması sistemin sağlıklı gelişmesine katkı yapacaktır. Yüksek getiri beklentisiyle açılan hesaplar ile yüksek getirili projelerin ilişkilendirilmesi de kaçınılmazdır. Yatırım vekâleti hesaplarına beklenen getiriyi verebilmek için izlenen bu yöntemin, katılma hesaplarını negatif etkilediği düşünülmektedir (Ek-2/20). Bu, küresel ölçekte de tartışılan bir konudur. Yüksek kredi notu ve getirisi olan müşterilerin mudârebe havuzundan seçilerek vekâlet havuzuna aktarılmasının ya da daha kötü kredi notu, düşük geliri olanların katılma hesaplarından gerçekleştirilmesi katılma hesaplarında olan ve vekâlet hesaplarına göre daha tabana yaygın fonların etkilenmesine yol açmaktadır (Mujaddidi, 2018: 30-31). Tabana yaygın fonların bulunduğu katılma hesaplarının hukukunun korunmasına yönelik ilave tedbirlere ihtiyaç bulunmaktadır.

Erken Çekilen Fonların Kârı: Erken çekilen fonların getirisi konusunda farklı uygulamalar bulunmaktadır. Günlük olarak elde edilen kârın tutarı

belirlenebildiğinden hakkaniyete uygun bir yapının oluşturulmasına ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Kârın hesap sahibine ödendiği, daha düşük ödendiği, havuza bırakıldığı veya bankaya bırakıldığı gibi uluslararası farklı uygulamalara çalışmada işaret edilmiştir. Küresel uygulamalara paralel hakkaniyete daha uygun bir yapının tesisi için konunun, Merkezi Danışma Kurulu'nda görüşülerek, alınan karara göre mevzuatının yeniden düzenlenmesine ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Ortak Giderlerin Belirlenmesi: Fon kullandırma sürecinde yapılan birtakım giderlere dayanılarak fon kullandırma komisyonu alınmaktadır. Hatta operasyon maliyeti aynı olan işlemler için farklı tutarlarda ücretler alınabilmektedir. Bu ise mudârebe kârının bir kısmının komisyon yoluyla havuzdan özkaynaklara aktarılmasının önünü açmaktadır. Dağıtılan kârı etkileyen giderlerin hangilerinin katılım bankasından, hangilerinin müşterilerden alınacağı ve bu giderlerin tahsil yöntemi konusunun karara bağlanması gerekir. Özellikle giderlerin listesinin çıkarılması ve bu giderler için ne kadarlık bir ücret alınması gerektiği piyasa rayiçlerine göre Merkezi Danışma Kurulu riyazetinde tespit edilmelidir.

Katılma Hesaplarının Temdidi: Vade tarihinde temdit işlemi güncel paylaşım oranları ile gerçekleştirilmektedir. Müşteriyle imzalanan sözleşmelerde ve hesap cüzdanında bu husus belirtilmektedir. Ayrıca konuyla ilgili herhangi bir rıza aranmamakta ilave bir bilgi verilmemektedir (Ek-2/9). IIFA'nın kararına göre "Standart Form" sözleşmesi ile rıza tam olarak sağlanamamaktadır. SMS, Call Center gibi kanallarla müşterinin rızasının alınması işin doğasına daha uygun olacaktır.

Varlık Yönetim Şirketlerine Alacak Devri: Varlık Yönetim şirketine devredilen alacakların kaynağı hangi havuzsa elde edilen gelir de o havuza gelir olarak kaydedilmektedir. Alacak devirlerinde satış esas alınmaktadır (Ek-2/21). Alacak satışı caiz olmadığı için bunun kâr olarak dağıtılması prensipler açısından problemlidir. Alacak satışı yerine tahsilatta ortaklık yapılması önerilmektedir. Merkezi Danışma Kurulu'nun müzakeresi akabinde bir düzenleme ihtiyacı bulunduğu düşünülmektedir.

Yeniden Yapılandırma ve Gecikme Ceza Uygulaması: Yapılandırmalar teverrukla yapılmakta, bazı katılım bankaları ilave geliri enflasyon kadarını havuza geri kalanı, hayır hasenat hesaplarına verirken, bazıları gelir yazmaktadır. Uyan (2109: 258) ceza havuzuna alınan bedellerden, avukatlık masrafı, enflasyon farkından sonra kalanın beş yıl sonra gecikme cezası ödemiş vatandaşa iade edilmesi kararı aldıklarını ifade

etmektedir. Gecikme cezasının iadesi de dahil bu konuda prensiplere uygun bir yeknesaklığın sağlanması ihtiyacı olduğu düşünülmektedir.

Karşılıklara Ortak Katılım: Karşılık ayrılması ihtiyacının olması henüz dağıtıma uygun bir kâra ulaşılamadığının bir göstergesidir. Muhtemel riskleri karşılayacak bir karşılığın ayrılmasını müteakip kâr paylaşımının yapılmasının uluslararası uygulamalar paralelinde teoriye daha uygun olduğu düşünülmektedir. Karşılıklar yönetmeliğinin 19'uncu maddesinin 2'nci fıkrasına göre genel kurul kararı ile havuzların karşılık giderlerinin banka payından karşılanabilmesine imkân sağlamaktadır. Bu düzenlemenin, işaret edilen çerçevede genişletilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Faturaların Mükerrer Kullanılması ve Fatura Farklılıkları: Satıcının yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmemesi, tonaj farklılığı vb. sebeplerden dolayı oluşan fatura farkı olan işlemlerde eksik fatura tutarına isabet eden kârın katılma hesapları gelirine ya da ceza havuzuna mı atılacağı konusunda yeknesak bir uygulama ihtiyacı vardır. Ayrıca aynı faturaların mükerrer fonlanmasının önüne geçilmesi için TKBB bünyesinde oluşturulan fatura kayıt merkezine ilave olarak Maliye Bakanlığı'nın yapacağı düzenleme ile fatura üzerine "…. Bankasından fon kullanımında kullanılmıştır." ibaresi düşülmesinin daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

Danışma Kurulunun Fonksiyonu ve Bağımsızlığı: Merkezi Danışma Kurulunun ardından BDDK (2019b) Faizsiz Bankacılık Standartları ve İlkelerine Uyum Tebliğ'ini yayınlamıştır. Tebliğ, katılım bankalarının danışma komitelerinin bağımsızlığına yönelik çalışma esas ve usullerini belirlemekte ayrıca banka yönetim kuruluna da belli sorumluluklar vermektedir. Önemli bir konunun Tebliğ'le düzenlenerek standartlara bağlanması son derece değerlidir. Bununla birlikte danışma kurulu/komitesi üyelerinin bağımsız hareket edebilmeleri için ücretlerinin ne TKBB ne de katılım bankalarınca verilmemesi yerinde olacaktır (Uyan, 2109: 258). Alım satımın vadeli fonlanmasından ziyade kâr-zarar ortaklığı temelli ürün çeşidinin genişletilmesi bir gerekliliktir. Danışma Kurulunun çıkarılmış ürünleri tekrar gözden geçirmesi sürece önemli bir katkı yapacaktır. (Akben, 2019: 314) Ayrıca tarafsız yapısı ile bu kurulun faizsiz finansa dair standartların belirlemesi ve yeknesak bir uygulama için liderlik yapması son derece önemli görülmektedir.

5.4.4. Algının İyileştirilmesi ve Sektörün Gelişimi İçin Öneriler

Katılım bankaları, 2020 yılsonu verilerine göre bankacılık sektöründen %4,6 sermaye payı ile mevduatta %9,3, aktif toplamında %7,2, kredilerde %6,5, net kârda ise %6,2 pay almıştır. Hali hazırda katılım bankaları sektörden sermayelerinin üzerinde pay almaktadırlar. Bununla birlikte sektöre dışardan bakanlar alınan bu mesafeyi yetersiz bulmaktadır. Sektörün en önemli probleminin sermaye olduğu gerçeği göz ardı edilmektedir. Çünkü katılım bankaları, sermaye yeterlilik oranlarının (SYR) müsaade ettiği kadar büyüyebilir. Kamunun, Vakıf Katılım, Ziraat Katılım ve Emlak Katılım gibi yeni oyuncularla sektöre girmesi son derece değerlidir. Özel sektörün sermaye koyması da bir o kadar değerlidir. Çünkü katılım bankacılığının büyümesinin kalıcı ve sürdürülebilir olmasını sağlayacaktır. Katılım bankacılığına sermaye koyacak çok sayıda varlıklı müteşebbis vardır. Yapılması gereken bu müteşebbislerin harekete geçirilmesidir. Katılım bankacılığı büyüme ihtiyacı olan ve teşvik edilmesi gereken bir sektördür. Dolayısıyla başta sermaye olmak üzere birtakım teşviklerle belli bir dönem pozitif ayrımcılık yapılması sektörün büyümesine katkı sağlayacaktır. Örneğin, yeni bir katılım bankası için sermaye şartının 1/3 oranında azaltılması ve ihtisas katılım bankacılığı için bölgesel ek teşvikler verilerek sektörün desteklenebileceği düşünülmektedir. Ayrıca Uyan'ın (2109: 255) da işaret ettiği gibi katılım bankacılığının risk paylaşımı esaslı olması dikkate alınarak, SYR'nin ya hep kaldırılması ya da oranının azaltılması büyüme için olumlu etki yapacaktır.

Katılım bankaları, özellikle teverruk işlemleri için Londra Metal Borsasını sıkça kullanmaktadırlar. Bu borsadan yapılan işlemler "Organize Teverruk" kapsamında değerlendirildiği için zaruri haller dışında caiz görülmemektedir. Malezya benzer bir borsayı palm yağı gibi yerel ürünlerle oluşturmuştur. BDDK ve TÜRİB iş birliğinde mevcut ELÜS piyasası dahilinde yeni bir teverruk piyasası için çalışıldığı bilinmektedir. Malezya'dakine benzer bir borsanın Türkiye'de de kurulması ile müşteriler katılım bankasından aldıkları bir ürünü bizzat kendileri, bu borsada satarak paraya çevirebilirler. İlave olarak katılım bankaları likidite problemlerinin çözümü için bu borsayı kullanabilirler. İşlemler fıkha uygun olduğu gibi aracılık komisyonu için kaynak çıkışı engellenmiş olur.

Faizle mücadele sadece katılım bankalarına bırakılmaması gereken önemli bir konudur. Bakara suresinde (275, 278 ve 279) faizin haram, alışverişin helal kılındığı, "Faizi terk etmez iseniz, Allah ve Rasûlüne savaş ilan ettiğinizi bilin." ibareleri ile

faizin ne dehşetli bir yasak olduğuna dikkat çekilmiştir. Hacca gitmek ve zekât vermek, zengin olanlara farz iken, kurban kesmek yine zengin olanlara vacip iken faiz konusunda bir ayrım yoktur. Domuz eti yemekten nefret eden bir toplumun faiz algısı sorunludur. Faiz sadece ticaretin, muamelatın konusu değil doğrudan Allah'ın (cc) kullarından uzak durmalarını istediği bir vecibedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın din görevlilerinin maaşlarının katılım bankalarından ödenmesi geç alınmış bir karar olmakla birlikte takdir edilmesi gereken bir başlangıçtır. Ayrıca DİB Din İşleri Yüksek Kurulu'nun inisiyatifi "Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantıları" ile faizsiz finans sektörünün ürün ve çeşitli uygulamalarına dair akademik çalışmalara liderlik edilmesi de son derece değerlidir. Faizsiz finansın geniş toplum kesimlerince benimsenmesi ve ameli noktada harekete geçirilmesi için Diyanet ve STK'lara büyük görevler düşmektedir. Çünkü katılım bankalarının bilinirlilik düzeyi ile pazar payı arasında pozitif bir korelasyon bulunmaktadır (Kervan, 2018: 107). Sektörün daha da gelişmesi, din görevlileri başta olmak üzere tüm tarafların samimi çabalarına bağlıdır. İşe, din görevlileri nezdinde katılım bankalarının bilinirlilik düzeyinin artırılması ile başlanabilir. Katılım bankalarının otuz beş yıllık geçmişine rağmen halen "Katılım bankalarının uygulamış oldukları vade farkının faiz olduğunu düşünürüm" görüşüne yüksek oranda katılan din görevlileri vardır (Arpacık, 2019: 49-51). Hizmet içi eğitimler, vaazlar, hutbeler gibi etkinliklerle faizden kaçınma toplumun gündemine sokularak farkındalık artırılmalıdır. Dini bütün STK'lar kurbana verdikleri değerin yarısı kadar faizden sakındırmaya önem verdikleri takdirde önemli bir mesafe kat edilecektir.

5.4.5. Diğer Öneriler

Küresel ölçekte kullanılmakla birlikte ülkemizde henüz bir finansal araç olarak kullanılmayan mudârebe bazlı çalışmakla birlikte herhangi bir vadesi olmayan Tasarruf "*Saving Account*" ve Cari "*Current Account*" hesapların uygulamaya alınması prensipler açısından incelenmelidir. Bu hesapların, esnek çalışan ve aynı zamanda da gelir elde etmek isteyen, klasik bankalarla önemli bir çalışma geçmişi olan müşterilerin sisteme kazandırılması için önemli bir potansiyele sahip olduğu düşünülmektedir.

Ekonomik gerekliliklerle teşvik edilen belli sektörlerde, devlet sıfır faizli krediler vermektedir. Kullanımına dönük cevaz verilmiş olsa bile faizi bir kontrat olarak

düşünerek bu kredilerden uzak duran belli bir kesim de bulunmaktadır. Bu tür kredilerin, *sıfır faizli* ibaresi yerine *faizsiz* ibaresi ile değiştirilerek uygulama yapılabilirse teşvikten daha geniş bir kesim istifade edebilir. Ayrıca katılım bankaları da bu süreçte etkin rol alabilirler (Uyan, 2109: 259).

Bazı vergi kaynakları tamamen ya da kısmen GOS formunda halka açılabilir. Yani, Osmanlı'da uygulanan İltizam, Malikane ve Esham gibi vergi toplama yönteminin çağdaş bir enstrümana dönüştürülebilmesi incelemeye değer bir konu gibi durmaktadır. Varlık Fonu, Kamu İktisadi Teşekkülleri (KİT) ve İktisadi Devlet Teşekküllerinin (İDT) İslami prensiplere uygun varlıkları, sukuk formunda yapılandırılabilir. Muhafazakâr kitlenin küçük tasarruflarının ekonomiye kazandırılması için İslami hassasiyetleri de dikkate alan bir yapı ile devletin finanse edilmesine bir yol bulunabilir. Vergi kaynaklarının özelleştirilmesi ile vergi kaçakları önlenebilir. Ayrıca verginin tabana yayılması ve ilgili sektörleri imar edici birtakım önerilerin geliştirilmesi ile verimliliğin artırılması sağlanabilir. Devlet vergi gelirlerini erken tahsil ederken halkın tasarrufları da ekonomiye kazandırılmış olur. Sukuk pazarının derinleşmesine paralel ikinci elde alım satıma uygun çıkarılan sukuklar, katılım bankalarının likidite ihtiyaçlarının karşılanması için LMB'ye alternatif önemli bir finansal araç olabilir.

Mevzuatta ve uygulamada yapılacak birtakım değişikliklerle özellikle ticari gayrimenkuller olmak üzere *azalan muşâreke* konut finansmanına uyarlanabilir. Bu murabâhaya dayanan taksitli konut satışından farklıdır. Örneğin, konut ihtiyacı olan müşteri gerekli finansmanın %25'ini, katılım bankası da %75'ini karşılayacak şekilde bir müşareke girişimi kurabilirler. Müşareke girişimi, bu konutu, belli bir kira bedeli ile kullanacak kişiye kiralar. Tespit edilen kira, aynı zamanda müşâreke girişiminin kârı olarak taraflara sermayeleri oranında dağıtılır. Konutu alan müşteri her ay bankaya ödediği kiraya ilave olarak bir ödeme daha yapar ki bu müşârekeye konu sermaye oranlarını müşteri lehine değiştirir. Bankanın koyduğu sermaye ödenene kadar bu devam eder ve müşâreke sözleşmesi son bulur. Kiralar ödenemez ise konut satılarak ödenemeyen kiralar, satıştan müşterinin payına düşen kısımdan tahsil edilir.

SONUÇ

Katılım bankacılığı, dinî, ahlâkî ve akdi bir dizi prensipleri esas alarak bir malın ya da hizmetin üretimi, kiralanması, alım satımı yoluyla doğrudan reel ekonomiyi desteklemektedir. Kalkınma ve istihdama katkıları açısından önemli bir işlevi olan KOBİ'lerin kaynak ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir yeri olan katılım bankacılığı, ekonomik açıdan zor dönemler dahil reel sektöre yapıcı yaklaşımlarıyla otuz beş yılı geride bırakmıştır. Katılım bankaları Aralık 2020 itibariyle bankacılık sektöründen sermaye payı (%4,6) ile mukayese edildiğinde kredilerden (%6,5), aktiflerden (%7,2), mevduattan (%9,3) ve net kârdan (%6,2) daha yüksek bir pay almıştır. Bu bir başarı olmakla birlikte katılım bankacılığının potansiyeli dikkate alınırsa daha gidilecek çok mesafenin olduğu açıktır.

Faiz hassasiyeti ile klasik bankalara gitmeyen fonların, ekonomiye kazandırılması, bir taraftan ekonomi için yeni bir kaynak sağlayarak dışa bağımlılığı azaltırken diğer taraftan ekonomik aktivitelerden uzak duran kesime tercih edilebilir finansal bir alternatif sunulması, ekonomik kalkınma ve refahın tabana yayılması için önemli bir potansiyele sahiptir. Katılım bankacılığının sektör payının 2025'te %15'e çıkarılarak bu potansiyelin değerlendirilmesi hedeflenmektedir. (TKBB, 2015) Bu hedefe ulaşmak için TKBB, BDDK başta olmak üzere ilgili devlet kurumları ve üniversitelerce hiç kuşkusuz çok değerli çalışmalar yapılmaktadır. Bununla birlikte katılım bankacılığının öngörülen hedefe ulaşabilmesi ve sürdürülebilir büyümenin sağlanması, dağıtılan kârın meşru ve alternatiflerine göre tercih edilebilir olması ile de yakından ilgilidir.

Kullanılan bazı finansal araçlarla elde edilen kârın meşruiyetinin (H1), dağıtılan kârların alternatif yatırım araçlarına göre tercih edilebilirliği (H2) ve elde edilen kârın banka ve katılma hesabı arasındaki paylaşılmasının (H3) tartışıldığı bu tezle kâr dağıtım sisteminin iyileştirilmesine yönelik bir öneri geliştirilmesi amaçlanmıştır. Mevcut kâr dağıtım sisteminin analiz edilmesinde tarafların görüşlerinin ortaya

konulması için öznel bilimsel analiz tekniği olan derinlemesine mülakat ve anket yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca literatür taraması ile kâr dağıtım sisteminin teorik çerçevesi çıkarılmıştır. Küresel faizsiz bankaların kâr dağıtım sistemleri incelenerek katılım bankacılığı kâr dağıtım sisteminden farklı uygulamaları ortaya çıkarılmıştır. Kâr dağıtım sisteminin işleyişine dair tespitler ve öneriler şöyledir:

Fon kullandırma operasyonların vekâlet verilerek müşterilere yaptırılması ile gerçek bir ticari işleme dayanmayan fiktif alım satım işlemlerine kısmen sebebiyet verilmesi, yeniden yapılandırmalarda alınan gecikme cezalarının kimi uygulamalarda herhangi bir ayrıma tabi tutulmadan kâr olarak havuzlara yansıtılması, teverruk gibi zaruri durumlarda uygulanması gereken bir görüşün genel uygulamaya dönüştürülerek kâr elde etme aracı olarak kullanılması, katılma hesaplarının vade yenilemelerinde karşılıklı rıza ilkesinin tam olarak yerine getirilememesi, alacakların satışından elde edilen gelirin ilgili havuzlara kâr olarak verilmesi gibi prensiplerden kısmen sapmalar bulunduğu tespit edilmiştir (Bkz. 5.1).

Katılımcılarını katılım bankalarının çalışanları, müşterileri ve eski çalışanlarının oluşturduğu anketle elde edilen sonuçlar da son derece önemli bulgulara işaret etmektedir. Halen bir katılım bankasında çalışanların %28,3'ü, kâr payı gelirinin faizden farklı olduğu fikrine katılmıyorum diyememiştir. Kısmen katılanlar (%15,7) ve doğrudan katılanlarla (%18,6) birlikte anket katılımcılarının %34,3'ü kâr paylarının faizden çok da farklı olmadığını düşünmektedir. Yine, halen bir katılım bankasında çalışanların %6,5'i doğrudan, %16'sı ise kısmen olmak üzere toplamda %22,5'i kâr payı elde edilen işlemlerin gerçek projelere dayandığından emin değildir. Bu oran eski çalışanlar (%54,8) ve müşterilerde (%44,3) çok daha yüksektir. İşin tabiatı gereği tüm projelerin gerçek bir işleme dayanması esas olmakla birlikte kafaların biraz karışık olduğu anlaşılmaktadır. Vekâletle müşterilere yaptırılan fon kullandırma işlemlerinin gerçek bir ticari işleme dayandığından eski çalışanların %66,9'u, müşterilerin %48,1'i halen bir katılım bankasında çalışanların %31,1'inin emin olmadıkları anlaşılmaktadır. Anketin bütününe bakıldığında vekâlet verilerek fon kullandırma işleminde faizsiz prensiplere kısmen uyulmadığı anlaşılmaktadır. Anket katılımcılarının %51,4'lük bir kesimi, katılım bankası çalışanları için İslami prensipler her zaman çok kazanmaktan önce gelir görüşünde olsa da geri kalanların kanaati, çalışanların gündeminde İslami prensiplerin tam anlamıyla bir önceliğinin olmadığı yönündedir. Katılma hesaplarının vadelerinin yenilenmesinde yeni kâr paylaşım oranlarının belirlenmesinde

müşterilerin %31,3'ü doğrudan, %16,8'i de kısmen müşterilerin rızasının aranmadığı görüşündedir. İslami olarak akdin önemli unsurlarından bir olan karşılıklı rıza ilkesinin tam olarak sağlandığını söylemek zordur. Halen bir katılım bankasında çalışanlar, yatırım vekâleti uygulamasının teoriye uygun olarak yapıldığına %45,8 oranında katılırken müşterilerde bu oran %21,4'e gerilemektedir. Eski çalışanların %53'ü yatırım vekâletinin teoriye uygun olmadığı kanaatindedir. Katılımcılar, yatırım vekâletinin yüksek oranda teoriye uygun çalışmadığını düşünmektedir. Bunun sebebi ise yatırım vekâletinin hesap sahibine sabit bir getiri sağlama aracı olarak kullanılmasına dair tecrübe ve endişe olduğu düşünülmektedir. Anket katılımcıların %27,2'si teverrukun son derece gerçek bir alım satıma dayandığına doğrudan, %20,2'si kısmen katılmamaktadır. Katılımcıların %47,4'ünün teverrukun gerçek bir işleme dayandığından emin olmadıkları anlaşılmaktadır (Bkz. Ek-3.10 ve 5.2.1). Gerek derinlemesine görüşme gerekse anketle ortaya konan bulgular dikkate alındığında H1 ile ifade edilen, hipotezimiz doğrulanmaktadır. Yani İslam İktisadi düşüncesindeki kâr kavramı ile katılım bankacılığındaki uygulama arasında kısmen sapmalar bulunduğu söylenebilir.

Dağıtılan kâr paylarının 2012 yılı istisna olmak üzere 2011'den 2018'e kadar enflasyonun altında bir getiri sağladıkları görülmektedir. Yani katılma hesaplarına para yatıranlar için gelir elde etmek bir yana paralarının değerini enflasyona karşı koruyamamışlardır. Mevduat faizleri 2005-2019 arasında sadece dört yıl (2011, 2013, 2017 ve 2018) enflasyonun altında kalmış diğer yıllarda enflasyonun üzerinde reel bir getiri sağlamıştır. Ayrıca TL katılma hesabı getirileri 2005 ve 2009 hariç mevduat faizlerinin altında getiri sağlamıştır. Katılım bankaları, katılma hesaplarına enflasyonun altında bir getiri sağlarken çalışanlarına ve sermayedarlarına enflasyonun üzerinde getiri sağlamıştır.

Bist'100 hariç alternatif yatırım araçlarının tamamı 2006-Eylül 2020 döneminde enflasyonun üzerinde getiri sağlamıştır. TL kâr payları her ne kadar enflasyonun üzerinde bir getiri sağlamış ise de Bist'100 dışındaki en kötü performansı gerçekleştirmiştir. 2012-Eylül 2020 arasında ise kâr payı getirileri enflasyonun altında ve Bist'100 hariç diğer yatırım araçlarının gerisinde kalmıştır (Bkz. 4.8). Çalışma kapsamında yapılan anket sonuçları da yukarıdaki tespitleri doğrulamaktadır. Anket katılımcılarının sadece %26'sı katılma hesapları kâr paylarının enflasyonun (TÜFE) üzerinde getirisi olduğuna inanmaktadır. Ayrıca katılımcıların sadece %10'u katılma

hesapları kâr payı getirisinin mevduat faizinin üzerinde getirisi olduğuna inanmaktadır. Anketin bütününe bakıldığında, katılma hesabı sahipleri için alternatif getirilerin önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Kısmen yüksek getiri beklediklerini ifade edenlerle birlikte katılımcıların %60'ının yüksek getiri beklediği ortaya çıkmaktadır. Yüksek getiri beklemediğini ifade eden katılımcıların (%37) tercihlerinin getiriden çok faizsiz kazanmayı önceledikleri şeklinde de okunabileceği gözden uzak tutulmamalıdır (Bkz. 5.2). Yani Katılım hesabı kâr payı gelirleri alternatif yatırım araçlarına göre tercih edilebilir bir getiri sunmamaktadır. Yani bu tespitle H2 ile ifade edilen hipotezimiz doğrulamıştır.

Mudârebe akdine dair ne tür masrafların olduğu, katılım bankalarının hangilerini, katılma hesabı sahiplerinin hangilerini karşılayacakları net değildir. Katılım bankalarında özkaynak ve katılma olmak üzere iki farklı havuzun ayrı ayrı yönetilmesi havuzlar arası menfaat geçişmelerine yol açmaktadır. Bir proje için gereken kaynağın hangi havuzdan öncelikli karşılanacağı, düşük kâr paylı projelerin hangi havuzdan yapılacağı net değildir. Gayri nakdi kredilerde tazmin olan kredilerin yeni bir proje olarak katılma hesabı havuzundan yapılandırılmasını önleyecek bir mekanizma bulunmamaktadır. İşlem kârının bir kısmı olan fon kullandırma komisyonları sadece katılım bankasına gelir olarak yazılmaktadır. Âtıl fonlardan hazine enstrümanları ile elde edilen gelirler ve zorunlu karşılık gelirleri katılma hesabı gelirleri arasında bulunmamaktadır. Karşılık giderleri ayrılmadan banka ve katılma hesabı arasında kâr paylaşımı yapılmaktadır. Yani kâr, henüz dağıtıma uygun değildir. Bu şekli ile kâr paylaşımının mudârebe akdine uygun olduğu söylenemez. Karşılık giderleri, kâr dengeleme rezervi gibi giderler sadece katılma havuzlarını etkilemektedir. Kâr paylaşımının dağıtılabilir kârın netleştirilmesinden sonra yapılmasının mudârebe akdine daha uygun olduğu düşünülmektedir (Bkz. 5.1 ve 5.3). Bu tespitler kârın paylaşımında bir probleme işaret etmekte ve H3 hipotezini doğrulamaktadır.

Katılım bankaları halen biri özkaynak, diğeri de katılma hesapları havuzu olmak üzere ikili havuz sistemi ile çalışmaktadır. Küresel uygulamalar paralelinde tek havuz sistemine geçilmesi ile havuzlar arası geçişmelere son verilebileceği gibi şeffaf ve adil bir sistemin kurulabileceği düşünülmektedir. Banka özkaynakları, hissedarların diğer fonları ve katılma hesapları tek havuzda karıştırılarak işletilmektedir. Havuzda oluşan kâr veya zarar sonuca katkılarına göre havuzdaki nispetlerine göre dağıtılmaktadır. Katılma hesaplarının düşen kâr ise her bir katılma hesabının toplam içindeki payı ve

kâr paylaşım oranı dikkate alınarak dağıtılmaktadır. Hesaba düşen kâr tutarından banka payı düşüldükten sonra kalan kısım kâr olarak hesaba ilave edilmektedir. Bu tezle küresel bankaların mudârebe hesaplarına kâr dağıtım modeline uygun yeni bir öneri sunulmaktadır.

Tek bir havuzda fonların yönetilmesinin temel amacı, kâr yönetimi amacı ile havuzlarla ilgili müspet ya da menfi tasarrufların katılma hesaplarının etkilemesinin önüne geçilmesidir. Bu yapı, kâr yönetimi yapan banka yöneticilerini bankanın karlılığını doğrudan etkileyen bu tasarruflara başvurmadan önce daha rasyonel kararlar alınmaya zorlayacaktır. Böylece, katılma hesaplarına fon yatıranların hak ve hukukları korunacak şekilde kâr paylaşımı daha adil ve şeffaf bir yapıda olacaktır. Ayrıca, bu öneri katılma hesabı lehine dağıtılan kârı nicel olarak iyileştirme potansiyeli taşımaktadır. Bu anlamda tezin, sektöre ve akademiye önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bununla birlikte dağıtılan kârın helal bir kazanç olması, nitel öneriler olarak özetlemeye çalıştığımız hususlar başta olmak üzere İslam iktisat düşüncesine ne kadar uygun hareket edildiğiyle de ilgili olacaktır. Katılım bankalarının büyümesinin önündeki asıl sorun, hayatın her alanını kuşatan İslami hükümler ve alternatif çözümler olmasına rağmen geleneksel iktisat teorilerinin ürünü konvansiyonel finansal araçların taklit edilmesidir. Bu sorun, akademisyen, siyasetçi, düzenleyici, denetleyici ve hülasa toplumun faizsiz ekonomiye taraf olan her kesiminin samimi çabaları ile aşılmalıdır.

Klasik mudârebe akdinde sermayedar (*rabbül'l-mâl*), girişimciden (*mudarib*) güçlüdür. Kârın baştan belirlenen oranlarda, zararın ise tamamen sermaye sahibine ait olması, bir yerde girişimcinin korunmasını sağlamaya yöneliktir. Ancak günümüzde katılım bankalarının fon yatıranları risk analizi yapabilecek ne bilgi birikimine ne de riski minimize edecek inisiyatife sahiptir. Bankalar çok daha güçlü kurumlardır. Katılım bankalarının hesaplı, kitaplı riskler alması minimum düzeyde zarar etmeleri beklenir. Fon yatıranların, alternatiflerine göre zarar etmeleri durumunda katılım bankasından hesap sorma güçleri söz konusu değildir. Tüm inisiyatif katılım bankasındadır. Esasen ortaklık ilişkileri ödünç alanın lehine olmasına rağmen sürdürebilirlik ve ahlaki riskler açısından bütün zararın ödünç veren tarafından üstlenilmesinde bir problem olduğu açıktır. Zarara katılma konusunda katılım

bankasının sorumluluğunun yeniden tanımlanmasına dönük akademik bir çalışma yapılabilir.

Bir kısmına tespitlerimiz arasında yer verilmiş olmakla birlikte katılım bankalarının tüm finansal araçlarının, bir başka çalışma ile İslam iktisadi düşüncesine göre analiz edilmesinin hatta derecelendirilmesinin sektöre ve akademiye ilave bir katkı sunacağı düşünülmektedir. Ayrıca yatırım vekâleti uygulamasının teori ve mevzuatla ne kadar örtüştüğü analiz edilmesi gerekli bir çalışmadır. Yıllar itibarı ile yatırım vekâleti ile toplanan fonlar, kullandırılan fonlar, idari takip kanuni takip terkin edilen alacaklar, yatırım vekâleti hesapları için hesap açılışında kararlaştırılan beklenen kârlar ile vade bitiminde gerçekleşen kârların vb. bilgilerin sektörün ve akademinin kullanabileceği şekli ile çalışılması son derece faydalı olacaktır. Yine, diğer katılma hesaplarına dağıtılan kârlarla yatırım vekâletine verilen kârların mukayese edilmesi de çalışmanın mütemmim cüzü olarak düşünülmelidir.

KAYNAKLAR

4672 Bankalar Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, *T.C. Resmi Gazete,* 24416, 29 Mayıs 2001.

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, *T.C. Resmi Gazete,* 25983, 1 Kasım 2005.

AAOIFI, Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions Standards. (2018). *Faizsiz Finans Standartları.* [çev] İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi. 1. Baskı, İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği. https://bit.ly/37zQlVF

Abdul-Rahman, Yahya. (2015). *İslam'da Bankacılık ve Finansman.* [çev] Salih, Prof,Dr. Tuğ ve M.Abdullah Tuğ. 1. Baskı, İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayını.

Acar, İbrahim. (2016). *Bütün Boyutlarıyla Din.* [düz] Murat Sülün. 1.Baskı, İstanbul: Kur'an Çalışmaları Vakfı.

ADIB UK, Abu Dhabi Islamic Bank. (2017). *Fixed Term Deposit Terms and Conditions*. http://bit.do/fgGiX. [14.09.2020]

-------. (2018). *Repots Of the Board of Directors and Financial Statements 31 December (2018).* London: ADIB (UK) Limited.

ADIB, Abu Dhabi Islamic Bank. (2015). *Master Wakala Agreement For İnvestment,* https://bit.ly/3b2n2ky. [15.10.2020]

-------. (2018a). *Report Of The Board of Directors and Consolidated Financial Statements.*

-------. (2018b). Personel / Account. *Abu Dhabi Islamic Bank Web Sitesi.* Kâr Paylaşımı- Announcement of Profit Distribution 2019.pdf. https://bit.ly/2Nmy1d9. [15.10.2020]

AFK, Anadolu Finans Kurumu A.Ş. (2001). *Danışma Kurulu Kararı* (No:5).

Akben, Mehmet Ali. (2019). İdealler İle Gerçekleri Birbirine Yaklaştırmamız Lazım. (Düz.) Fatih Savaşan vd., *İslam İktisadı Üzerine Söyleşiler.* 2. Basım, İstanbul: İktisat Yayınları, 299-323.

Akçay, Aysel ve Bilen, Abdülkadir. (2018). Kar Yönetiminin Kavramsal Çerçevesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İİBF Dergisi.* 2018, 5.

Akın, Cihangir. (1986). *Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma.* 1. Baskı, İstanbul: Kayıhan Yayınevi, Umumi Neşriyatı.

Aktepe, İshak Emin. (2011). *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık.* [dü] Aydın Yabanlı, İstanbul: Erkam Matbaası.

-------. (2013). *Sorularla Katılım Bankacılığı, İstanbul*: Türkiye Katılım Bankaları Birliği, TKBB. Yayın No:4. https://bit.ly/3scWowb. [21.02.2021].

-------. (2016). *Leasing Sözleşmesinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, İstanbul: Yayımlanmamıştır.

-------. (2019). Fıkhî Değerlendirme Işığında Katılım Bankacılığında Kâr-Zarar Adlı Tebliğin Müzakeresi. (Düz.) DİB Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu. *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-VII.* İlk Baskı, Ankara: DİB Yayınları, 291-325.

Akyüz, Osman. (2015). *Mülakat, Hakan Göksel, MB'nin Verdiği Faizi Faizsiz Bankalar Ne Yapıyor?* https://bit.ly/2NnbRXZ. [14.04.2019]

-------. (2019). Teverruk Uygulamaları, Genel Müzakere. (Düz.) Diyanet İşleri Başkanlığı. *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı.* 1. Baskı, Ankara: DİB Yayınları, 492-516.

Al Rajhi Bank.my. (2019). Term Deposit. *Al Rajhi Banking & Investment Corporation (Malaysia) Berhad.* https://bit.ly/2YpZqRs. [22.04. 2019]

Al Rayan Bank. (2019). Savings / Sharia Savings Accounts. *Al Rayan Bank PLC.* https://www.alrayanbank.co.uk/savings /. [24 Eylül 2019]

Al Salam İslamic Bank. (2018). Bahrain: Al Salam İslamic Bank, Annual Report.

Albaraka Bh, Albaraka Islamic Bank B.S.C. (2018). *Annual Report (2018).* Bahreyn: Albaraka Islamic Bank B.S.C. Annual Report. https://bit.do/fhaTZ. [24.09 2019]

-------. (2019). Schedule of Fees and Charges. *Albaraka Islamic Bank B.S.C.* 24 July 2019. https://bit.do/fhaH2. [02.10. 2019]

Albaraka Türk, Katılım Bankası A.Ş. (2019). Bankacılık Hizmetleri Sözleşmesi. https://bit.ly/317entt. [03.01.2020]

Ali Haydar Efendi, Hocaeminefendizade. (2016). *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l Ahkâm.* [dü] Bilal Esen. 1.Baskı, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Alinma Bank. (2018). *Annual Report,* Riyad: Alinma Bank.

Al-Jaida, Y.M. (2018). *Qatar İslamic Finance Report (2018).* Qatar: Qatar Finance Centre. https://bit.ly/2VbJ5hp. [03.01. 2020]

Aljazira Capital. (2018). *In May, Saudi Banking Sector,* Quarterly Report | Q1-(2018). https://bit.ly/3dt9n4U. [30.09. 2019]

Alliance Islamic, Alliance Islamic Bank Malaysia (Berhad). (2019). Alliance Term Deposit-i. Copyright © 2019 Alliance Bank Malaysia Berhad (88103-W), http://bit.do/fhaV3. [18.10. 2019]

Al-Mubarak, Tawfique. ve Osmani, Noor Mohammad. (2010). *Applications of Maqasid al-Shari'ah and Maslahah in Islamic Banking Practices: An analysis*. Kochi, Kerala: https://www.researchgate.net, [18.10. 2019].

Altuntaş, Halil. ve Şahin, Muzaffer. (2008). *Kur'an-ı Kerim Meâli.* [dü] İsmail Derin. 15. Baskı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.

Arpacık, Mustafa. (2019). *Din görevlilerinin İslami finansal araçlara ve katılım bankacılığına bakış açısı: trb1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli) bölgesi üzerine ampirik bir uygulama* (Yayımlanmamış Yükek Lisans Tezi), Bingöl: Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bingöl.

Asdana, Yanu Aldo (2016). Penggunaan Prinsip Bagi Hasil Dengan Konsep Net Revenue Sharing Dalam Praktek Transaksi Mudharabah. *Jurnal Ilmiah Mahasiswa Fakultas Ekonomi dan Bisnis, Universitas Brawijaya.* 2016, 1(1). https://bit.ly/3hY2VGS [18 Ekim 2019].

Atar, Fahrettin. (1988). *Fıkıh Usulü, İstanbul*: M.Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları.

Ayar, Nurettin. (2019). *Geleneksel Bankacılık ve Katılım Bankacılığının Denetim Açısından Değerlendirilmesi Mukayesesi* (Yayımlanmamış Yükek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aydıncıoğlu, Aydın. 1976. *Yönetim Ekonomisi (Kantitatif - Ekonomik Karar Modelleri).* 1. Baskı, İstanbul: İ.T.Ü Temel Bilimler Fakültesi, Çağlayan Basımevi.

Bait Al-Mashura, Finance Consultations Report (2017). *Islamic Finance in Qatar.* Qatar: https://bit.ly/37Syr4p. [18 Ekim 2019].

Balkanlı, Cemil. (2019). *Katılım Bankası Çalışanlarının İslami Finans Hassasiyeti (Marmara Bölgesi Örneği)* (Yayımlanmamış Yükek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Bank Indonesia. (2008). *Codıfıcatıon Of Islamıc Bankıng Products*. https://bit.ly/3dt5tJg. [16 Ekim 2019]

Bank İslam. (2019a). *Deposit & Financing Rates.* https://bit.ly/2NmfehX . [17.10.2019].

-------. (2019b). List of Insured Deposits. *Bank İslam Maleysia Web Sitesi.* https://bit.ly/2zXpvhB. [14.09.2020]

-------. (2019c). Tawarruq Product Disclosure Sheet. *Bank İslam Maleysia Web Sitesi.* https://bit.ly/3pMdShc [14.09.2020]

-------. (2019d). Wafiyah Wakala Product Disclosure Sheet. *Bank İslam Maleysia Web Sitesi.* https://bit.ly/37zVyS4 [14.09.2020]

-------. (2020). *Personal Banking Deposit And Investments Deposit Account*. https://bit.ly/3dmHQC9. [03.05.2020]

Bank Kalsel Syariah. (2019). *Mechanism for Calculating Profit Sharing of Third Party Funds*. http://bit.do/fnTq4. [04.01.2020]

Bank of Whittier. (2018). *Greater Pacific Bancshares And Subsidiar Audited Consolidated Financial Statements 31 December*, California: Richardson & Company LLP, Independent Auditor's Report. https://bit.ly/2YoPMyI. [04.01.2020]

-------. (2019). Savings. Whittier NA Bankası, https://bit.ly/3hY4gxo. [23 Ekim 2019]

Bank Muamalat. (2019). *Product Services Consumer*. https://bit.ly/2YYuDdG. [16 Ekim 2019]

Baraudel, Fernard. (1991). *Medeniyet ve Kapitalizm.* [çev] Mustafa Özel. 1. Baskı, İstanbul: İz Yayıncılık.

Bardakoğlu, Ali. (2000). İcâre, DİA, 21, 379-388.

-------. (2010). İman ve İbadetler. *Ilmihal I, Ankara*: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

-------. (2016). *İslamın Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşme.* [düz] Mustafa Çağrıcı. 3. Baskı, İstanbul: Kuramer Yayınları.

Barwa Bank. (2019). *Profit in Advance Deposit*, https://bit.ly/37Urv6E. [26 Eylül 2019]

Bayındır, Servet. (2015). *Fıkhî ve İslami Açıdan İslami Finans (Para ve Sermaye Piyasaları), İstanbul*: Süleymaniye Vakfı Yayınları.

-------. (2019). *Faizsiz Bankacılıkta Kâr-Zarar Dağıtımı Uygulaması ve Fıkhî Durumu*, DİB. *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı,* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 273-288.

BayındırA, Abdülaziz. (2016). *Ticaret ve Faiz, İstanbul*: Süleymaniye Vakfı Yayınları.

BDDK, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (2006). Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Yönetmelik, *T.C. Resmi Gazete,* 26333, 01 Kasım 2006

-------.Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik, T.C. Resmi Gazete, 26333, 1 Kasım 2006.

-------. (2014). Ziraat Katılım Bankası A.Ş. Faaliyet İzni. *T.C. Resmi Gazete,* 29146, 14.10.2014.

-------. (2015). Vakıf Katılım Bankası A.Ş. Faaliyet İzni. *T.C.Resmi Gazete,* 292084, 3 Mart 2015.

-------. (2015). Mevduat ve Katılım Fonlarının Vadeleri ve Türleri Hakkında Tebliğ'de (Sayı: 2007/1) Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Sayı: 2015/4), T.C. Resmî Gazete, 29423, 23 Temmuz 2015.

-------. (2016) Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, *T.C.Resmi Gazete,* 29750, 22 Haziran 2016.

-------. (2017). Katılım Bankaları Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi Hakkında Tebliğ. *T.C. Resmi Gazete*, 30186 (Mükerrer), 20 Eylül 2017.

-------. (2018a) Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, *T.C. Resmi Gazete,* 30569, 18 Ekim 2018.

-------. (2018b) Mevduat Ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine Ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet Ve Alacaklara İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, *T.C. Resmi Gazete,* 30569, 18 Ekim 2018.

.-------. (2019a). Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş. Faaliyet İzni. *T.C. Resmi Gazete*, 30699, 27 Şubat 2019.

-------. (2019b). Faizsiz Bankacılık İlke ve Standartlarına Uyuma İlişkin Tebliğ, *T.C.* Resmi Gazete, 30888, 14 Eylül 2019.

-------. (2021). *Aylık Bankacılık Sektörü Verileri,* https://www.bddk.org.tr/BultenAylik. [05.02.2021]

BisB, Bahrain Islamic Bank. (2019a). Products / Investment-Deposits, https://bit.ly/3fQSJ0I. [03.06.2019]

-------. (2019b). Account Opening General Terms and Conditions of Accounts. https://bit.ly/3dmrk5e. [3 Ekim 2019]

BNM, Bank Negara Malaysia. (2009). *Shariah Parameter Reference 1: Murabahah Contract Frequently Asked Questions*, https://bit.ly/3hlubiq. [16.10.2019]

-------. (2013a). *The Framework of the Rate of Return*, https://bit.ly/2YscZ3a. [27.12.2019]

-------. (2013b). *Wadi`ah (Shariah Requirements and Optional Practices),* https://bit.ly/2YYMzoI. [27.12.2019]

-------. (2019). *Islamic Banking System: Deposits by Type*, https://bit.ly/2zVP5U0, [16 Ekim 2019]

Bulut, Mehmet. (2015). Ahlak ve İktisat. *Adam Akademi.* 2015, 5(2): 105-123. https://bit.ly/2zXCJuL [27.12.2019]

Büyükdeniz, Adnan. (1988). Potansiyel Bir Sermaye Piyasası Aracı Olarak Özel Finans Kurumları "Katılma Hesapları". *Özel Finans Kurumları ve Türkiye Uygulaması Sempozyumu,* İstanbul: Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik ve Araştırma Merkezi Marmara Üniversitesi.

Büyükipekçi, Semih. ve Erbaşi, Ali. (2009). Yeni Ekonomik Düzen ve Muhasebede Kayıt Kayıt Yöntemleri Üzerindeki Yansıması. *Khazar journel of Humanities and Social Sciences,* 12: 768-776. http://bit.do/fg7LF. [27.12.2019]

Canan, İbrahim. (1988). *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi,* (Cilt 3-17). Akçağ Yayınları, Ankara.

Canbaz, Muhammed Fatih. (2013). *Katılım Bankacılığının Türk Bankacılık Sistemindeki Yeri, Çalışma Şekli, Enstrümanları ve Performans Analizi,* (Yayınlanmamış Yüksel Lisans Tezi), Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, . Kırklareli.

CBB, Central Bank Of Bahrain. (2012). *Resolution No. (34) of 2010 With respect to promulgating a Regulation Protecting Deposits and Unrestricted Investment Accounts*. http://bit.do/fnSAF. [04.01.2020]

-------. (2019). *Statistical Bulletin Jull,* https://bit.ly/3fNRWxE. [2 Ekim 2019]

CBK, Central Bank Of Kuwait. (2008). *Law Number 30 of Year 2008 with Regard to Guaranteeing the Deposits at Local Banks in the State of Kuwait*. https://bit.ly/3etrSYi. [04.01.2020]

Central Bank Of The U.A.E. (2019). Statistical Bulletin -Banking & Monetary Statistics,. https://bit.ly/318Az6D. [14 Ekim 2019]

Chapra, Muhammed Umer. (2018). *İslam İktisadında Ahlak Ve Adalet.* [dü] Mehmet Saraç. [çev] Mehmet Saraç vd., İstanbul: İSİFAM Yayınları.

CIBAFI, General Council for İslamic Bank and Financial Institutions. (2019). About US. http://cibafi.org/About. [17.10.2019]

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2021) MADDE 527/Ç- (Değişik:RG-06/02/2021-31387-CK-70/23 md.) https://cbfo.gov.tr/mevzuat/ [28.02.2021]

Cin, Mehmet Fatih ve Doğru, Mustafa Kemal. (2018). *Makroiktisat, Alternatif Görüşlerle Teori Uygulama.* [düz] Seyfi Karahan. 3. Baskı. Adana: Karahan Kitabevi.

COMCEC, Standing Committee For Economic and Commercial Cooperation of the Organization of İslamic Cooperation. (2017). *Diversification of Islamic Financial Instruments.* Comcec Coordınatıon Offıce.

Çağrıcı, Mustafa. (2000). İnfak, *DİA*, 22, 289-290.

Çeker, Orhan. (2019). Katkılar. [dü] Mücahit Özdemir, Abdullah Talha Genç Süleyman Kaya. *Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması, İstanbul*: Ensar Neşriyat.

Çelebican, Gürcan. (1979). Mevduat Sertifikaları, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 36*(1): 271-294.

Çizakça, Murat. (1999). *İslam Dünyasında ve Batı'da İş Ortaklıkları Tarihi.* [çev] Şehnaz Layıkel, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Tarih Vakfı, Yurt Yayınları.

-------. (2019). Osmanlı Tecrübesini Modernize Ederek Uygulamaya Aktarmamız Lazım. (Edt.) Fatih Şavaşan vd., *İslam İktisadı Üzerine Söyleşiler.* 2. Basım, İstanbul: İktisat Yayınları,189-220.

Dajani, Mona E. (2019). United States. (Edt.) The Law Busines Research Ltd. [dü] John Devar and Munib Hussain. *The İslamic Finance and Markets Review.* 4. Baskı. London: Tom Barners.

Davutoğlu, Ahmet. (2018). *Alternatif Paradigmalar, İslam ve Batı Dünya Görüşlerinin Siyaset Teorisine Etkisi.* [düz.] Mustafa Demiray. [çev] M.Cüneyt Kaya. 1.Basım, İstanbul: Küre Yayınları.

Dede, Kenan. (2017). *Katılım Bankalarında Hazine Ürünleri ve Sermaye Piyasası Uygulamaları,* İstanbul: TKBB Yayınları.

Demir, Zafer. (2018). *Küçük ve Orta Büyüklükteki işletmelerin (KOBİ) Finansal Problemlerin Çözümünde Girişim Sermayesi Fonlarının Önemi ve Rolü: Katılım bankacılığına Yeni Bir Model Önerisi,* (Yayımlanmamış Yüksek

Lisans Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Derici, Mehmet. (2018). Dünyada ve Türkiye'de Faizsiz Finans. *Katilim Finans Dergisi.* Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), https://bit.ly/3dqZDIG. [19 Ekim 2019]

DIB, Dubai Islamic Bank. (2019a). Long Term Wakala Deposit, https://bit.ly/2zXDRP1, [14 Ekim 2019]

-------. (2019b). *Revew Report and Condenced Consolidated Interim Financial Information For The Three Month Period Ended 31 March 2019.* Dubai: Dubai Islamic Bank, 2019b. Financial Report. https://bit.ly/3errI3T. [14 Ekim 2019]

-------. (2019c). *Terms & Conditions Banking Services Agreement,* https://bit.ly/2VbIBaX. [14 Ekim 2019]

Dinç, Yusuf. (2017). Katılım Bankalarında Havuzlar ve Birim Hesap Değeri; Vade Uyumsuzluğu ve Fon Kullandırımı Üzerine Öneriler, *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi-BSPAD. 1*(2): 9-21.

Dönmez, İbrahim Kâfi. (1996). Garar*, DİA, 13,366.*

DPC, Deposit Protection Corporation. (2018). *Deposit Protection Mechanism for Banking Companies*, http://www.sbp.org.pk/DPC/2018/C4.pdf. [02.01.2020]

Duman, Soner. (2019). Katılım Fonlarının Fıkhî Yapısı Tebliğinin Müzakeresi. (Edt.) Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB). *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı.* 1.Baskı, Ankara: DİB Yayınları, 327-332.

Durmuş, Abdullah. 2005. *Yüksek Danışma Kurulu Kararları (2002-2005).* Danışma Kurulu, Kuveyttür Evkaf Finans Kurumu A.Ş. 2005. Kararlar Düzenlenmiş ve Tasnif edilmiş 110 sayfalık bir raporda yer almaktadır.

Dutta, Nikita. (2018). Top 5 Theories-of Profit-Explained. ***Economics Discussion Web Sitesi***. *https://bit.ly/3sKWfAS*. [9 Haziran 2020]

Eczacıbaşı, Faruk. (2018). *Daha Yeni Başlıyor; Geleceğin Dünyasında Esneklik, Yakınsama, Ağ Yapısı ve Karanlık Taraf.* Koç Üniversitesi Yayını, 2. Baskı. İstanbul.

Emirates Diary. (2019). List of Islamic Banks in UAE. https://bit.ly/37TMS8d. [14 Ekim 2019]

en-Nevevi, Muhyiddin. (2016). *Riyâzü's-Sâlihîn.* (Cilt:1-3), [çev] M.Emin Özafşar ve Bünyamin Erul. 5. Baskı, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Ersoy, Arif. (2008). *İktisadi Teoriler ve Düşünceler Tarihi.* 3, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

-------. (2019). "Adil Düzen" Bir Sosyal Yeniden Yapılanma Modelidir. (Edt.) Fatih Savaşan vd., *İslam İktisadı Üzerine Söyleşiler.* 2. Baskı, İstanbul: İktisat Yayınları, 151-187.

Gatehouse Bank. (2018). Savings. https://bit.ly/37VmOd1. [14 Ekim 2019]

Gazâlî, İmam. (1973). *İhyâu' Ulûmi'd-dîn.* [çev] Ahmet Serdaroğlu, İstanbul: Bedir Yayınevi.

Geçer, Turgay. (2013). Katılım Bankalarında Kâr Oranı Hedeflemesi. *İ.Ü. İşletme Fakültesi, İşletme İktisadı Enstitüsü Yönetim Dergisi, 24*(74): 38-51.

Gökçe, Ahmet Salih. (2016). *Katılım Bankacılığında Kaynak Maliyeti ve Fiyatlama İlişkisi,* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi Finans Enstitüsü, İstanbul.

Görgün, Hilal. (2009). Sosyalizm, *DİA,* 37, 382-388.

Gudil, Orhan. (2007). *Türkiye'de Katılım Bankacılığı ve Katılım Bankalarının Getirisi ile Alternatif Yatırım Araçlarının Getirilerinin Analizi (2004-2006)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Güler, Ercüment. (2016). Türk Bankacılık Sisteminde Mevduat Faizleri Değişiminin Katılma Fonları Üzerindeki Etkisi ve Likidite Yönetimi Riski, *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 8*(15): 385-412.

Halitoğlu, İsmail. (2019). Katılım Fonlarının Fıkhî Niteliği, *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı - VII.* 1. Baskı, Ankara: DİB Yayınları.

Hasan, Zubair. (2008). Theory of Profit from İslamic Perspective. *MPRA Munich Personal RePEc Archive.* MPRA Paper No. 8129, April 2008, Posted 8.

International Islamic University, Malaysia (IIUM), https://bit.ly/3fRIrxr. [14 Ekim 2019]

Hatipoğlu, Zeyyat. (1981). *İşletme Yönetimine Girişi, İstanbul*: İ.T.Ü İşletme Mühendisliği Fakültesi.

Hazıroğlu, Temel. (2018). *Katılım Bankaları ve Yatırım Vekaleti Hesapları*, İKAM, İslam İktisadı Araştırma Merkezi, https://bit.ly/37WjK0g. [14 Ekim 2019]

-------. (2015). *Katılım Ekonomisi ve Katılım Bankacılığı,* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

HDTM, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı. (1984). Özel Finans Kurumları Kurulması Hakkında 83/7506 Sayılı Kararname Eki Karara İlişkin Tebliğ. *T.C. Resmi Gazete,* 18323, 25 Şubat 1984

IADI, International Association of Deposit Insurers. (2010). *Deposit Insurance from the Shariah Perspective, Discussion Paper*. https://bit.ly/2YqyiSl. [03.01.2020]

ICD-REFINITIV. (2020). *İslamic Finance Development Report 2020,* Digital: https://bit.ly/2Zyb78E , [19.02.2021]

Idris, Rustem Mohd. (2011). *Legal & Regulatory Framework for İslamik Finance*. https://bit.ly/37RQQhJ. [06.6.2020]

IFSB, Islamic Financial Services Board. (2018). *About IFSB, Working Groupshttps, Core Principles for Effective Islamic Deposit Insurance Systems*. https://www.ifsb.org/grp27.php. [4 Ocak 2020]

-------. (2020). *İslamic Financial Services Industry Stability Report 2020.* Islamic Financial Services Board. Kuala Lumpur: IFSB.

IIFA, International Islamic Fiqh Academy. (2003). *Decision on Compliance Contracts.* Its Types (Known Jurıstıc And Organızed Bank, https://www.iifa-aifi.org/ar/2128.html. [22.11.2020]

-------. (2009). *A Decısıon On Tawarruq: Its Realıty*, http://www.iifa-aifi.org/2302.html. [4.05.2020].

IIFM, International Islamic Financial Market. (2013). *Operating Quidelines For Interbank Unrestricted Master Wakalah Agreement,* https://bit.ly/2NAqkAd [12.10.2019].

IILM, The International Islamic Liquidity Management Corporation. (2015). *Abaut US.* http://www.iilm.com/about-us/. [17.10.2019].

Institue of Policiy Studies (IPS). 2000. *Experiences in Islamic Banking: A Case Study of Islami Bank Bangladesh, Institute of Policy Studies.* an IPS Task Force Report. İslamabad: Institute of Policiy Studies https://bit.ly/2NtPsIt [17.10.2019]

İbn-i Haldun,. 2004. *Mukaddime.* [çev] Halil Kendir. 1. Baskı, İstanbul: Yeni Şafak Kültür Armağanı.

İkbal, Zamir. ve Mirakhor, Abbas. (2014). *Ekonomik Gelişim ve İslami Finans.* [çev] İlker Göçmen, et al, İstanbul: Borsa İstanbul A.Ş.

Investment&finance the Financial Encyclopedia. Everything About Finance. (2005). Islamic Finance, Hamish-al-Jiddiyyah. https://bit.ly/3fOfpPh. [17 Ekim 2019]

Kacır, Temel. (2016). Bir Kaidenin Serancamı: Hacet Umumi Olsun Hususi Olsun Zaruret menzelesine Tenzil Olunur, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Derğisi, 20*(4): 137-173.

Kadıoğlu, Mehmet Kemal. (2018). *Türkiye'de Konvansiyonel ve Katılım Bankacılığı Kârlılıklarını Etkileyen Faktörler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), [İstanbul: İTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kallek, Cengiz. (1998). Hisbe. *DİA,* 18, 133-140.

-------. (2000). İhtikâr, *DİA,* 21, 560-565.

Karaman, Hayrettin. (1989). Akid, *DİA,* 2, 251-256.

-------. (2002). *İslam Düşüncesinde Ekonomi, Banka ve Sigorta, İstanbul*: İz Yayıncılık.

-------. (2003). *İslam'ın Işığında Günün Mes'eleleri (1-2-3),* İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.

-------. (2008). Enflasyon ve faiz. *Yeni Şafak Gazetesi.* 1 Mayıs 2008.

-------. (2010). *Munzam Karşılık Faizi,* http://www.hayrettinkaraman.net/makale/0626.htm. [13.04.2019]

-------. (2014). Katılım Bankalarının Mevzuatı Problemli. *Yeni Şafak.* https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettinkaraman/katilim-bankalari-mevzuati-problemli-54002. [30.09.2020]

-------. (2015). Tevarruk ve Vadeli İşlemler. *Yeni Şafak Gazetesi.* 27 Kasım (2015). https://bit.ly/2Np4z6k. [30.04.2019]

-------. (2018a). Faizli Kredi ve Zaruret. *Yeni Şafak.* https://bit.ly/314v1Kq. [30.09.2020]

-------. (2018b). Tevarruk. *Yeni Şafak Gazetesi.* https://bit.ly/3fLvK7a. [30.04.2019]

-------. (2019). Türkiye'de İslam İktisadı Somut Sorunlara Çare Arama Ekseninde Doğmuştur. (Edt.) Fatih Savaşan vd., *İslam İktisadı Üzerine Söyleşiler.* 2.Basım, İstanbul: İktisat Yayınları, 19-37.

Karışman, Selma. (2016). Kavramdan Hayata Pre-Modern Dönem Din-Ahlak-Ekonomi İlişkisi, *Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlâkı Derneği.* Kasım 9(2): 221–246. https://bit.ly/38GhlHv [30.04.2019]

Kazgan, Gülten. (1980). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi.* 2.Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kervan, Serkan. (2018). *İslami Finans ve Türkiye'de İslami Finans Araçlarının Tercih Edilmesinde Etkili Olan Faktörler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Keynes, John Maynard. (2008). *Genel Teori - İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi.* 2. Basım, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

KFH, Kuwait Finance House. (2018). *Annual Report, Kuwait Finance House (K.S.C.P) and Subsidiaries, (2018).* Kuwait: Kuwait Finance House (KFH) https://bit.ly/2CtXIWJ. [30.04.2019]

-------. (2019). Competition Terms & Conditions.pdf. https://bit.ly/2VcfgNM. [09.10.2019]

Köroğlu, Mehmet. (1995). *İslam Hukukunda Fiyat Tahdidi,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

KTKB, Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. (2019). *Bankacılık Hizmetleri Sözleşmesi,* https://bit.ly/2YroO9C. [02.01.2020]

Kutsal Kitap. (2001). *Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil).* 1. Basım, İstanbul: Kitab-ı Mukaddes Şirketi.

Küçükkalay, Abdullah Mesut. (2015). *İktisadi Düşünce Tarihi.* 4. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Machiavelli, Niccola. (2018). *Prens.* [çev] Mehmet Can Uğur. 3. Basım. İzmir: Cem Yayınevi.

Mahadik, Jassim. (2013). Salam: A Good Alternative to Controversial Tawarruq. *NewHorizon.* Jully-September 2013, s. 30-33.

Mannan, M.A. (1980). *İslam Ekonomisi (Teori ve Pratik).* 4. Baskım, İstanbul: Fikir Yayınları.

MAR, Masraf Al Rayan Bank (Q.S.C). (2019). Banking Services Term & Conditions. https://bit.ly/37PvfIi. [26.09.2019]

Marx, Karl. (2019). *Kapital / Ekonomi Politiğin Eleştirisi.* [çev] Mehmet Seelik ve Nail satlıgan. 12. Basım, İstanbul: Yordam Kitap.

Mevdudi, E. (2016). *İslam Ekonomisinin Temel İlkeleri.* [dü] Abdullah Yusufoğlu. 2.Baskı, İstanbul: Çıra Yayınları.

Mohamad, Nurun Nadia Binti. (2010). A Study by Bai Bithamam Ajil (BBA) and Riba in Maleysia. https://bit.ly/2Nqa5W2. [14.09.2020]

Mubasher. (2019). *İslamic Finance*, https://bit.ly/2VccuYS. [09.10.2019]

Mujaddidi, Mohammad Yahya. (2017). Profit Distribution in the Islamic Banks-Daily Product Basis and Allocation of Weightages. *Journal of Islamic Business and Management*, 7(1): 39-51. https://bit.ly/2B84NME [27.06.2020]

-------. (2018). *Profits Smoothening in Investment Accounts(Tools of Smoothening and the Malaysian experience).* Doha: Dubai İslamic Bank, Sharia Departments Forum, https://bit.ly/2VaI9Ka. [09.10.2019]

Naqvi, Sayed Nawab Haider. (2018). *İslam, Ekonomi ve Toplum.* [dü] Hamdi Çilingir. [çev] Ozan Maraşlı. 1. Baskı, İstanbul: İktisat Yayınları.

National Sharia Board (DNS). 2000. Principles of Distribution of Business Results in Islamic Financial Institutions. *Fatwa Dewan Syari'ah Nasionaş No: 15/DSN-MUI/IX/2000.* Jakarta, İndinesia, https://bit.ly/2NoM55G [09.10.2019]

NCB, The National Commercial Bank. (2018). *Cosolidated Financial Statements (Audited) For The Year Ended* Cidde: Ernst&Young; https://bit.ly/2YvW5kd [09.10.2019]

-------. (2019). Personal Banking Pages Private Banking, NCB All Rights Reserved 2019, The National Commercial Bank, https://bit.ly/319CvMg. [30 Eylül 2019].

Ocak, Ahmet. (2019). Katılım Fonlarının Fıkhî Niteliği Genel Müzakere. (Edt.) Diyanet İşleri Başkanlığı. *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı.* 1. Baskı, Ankara: DİB Yayınları, 265-334.

OJK, Otoritas Jasa Keuangan. (2019). Indonesia Banking Statistic July 2019.pdf. https://bit.ly/2B0d3Oo. [16.10.2019]

Orman, Sabri. (2014). *Gazalî'nin İktisat Felsefesi.* [dü] Erhan Güngör. 5. Baskı, İstanbul: İnsan Yayınları, 39-86.

-------. (2019). İslamî İktisat Çalışmaları Bir İslamî İlimler ve İktisat Donanımı Gerektirir, (Düz.) Fatih Savaşan vd., *İslam İktisadı Üzerine Söyleşiler.* İstanbul: İktisat Yayınları.

Oxfam. (2018). *Reward Work, Not Wealth,* https://go.aws/3dtRfIn, [14.09.2019]

Özdemir, Zekai. (2014). *Mikro İktisadi Analiz.* Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Özel Finans Kurumlarının Kurulması, Faaliyetleri ve Tasfiyelerine ilişkin Esas ve Usuller, *T.C. Resmî Gazete,* 18256, 19 Aralık 1983.

Özel, Mustafa. (1997). *İktisat Risaleleri - İktisadi Düşüncenin Laikleşmesi,* İstanbul: İz Yayıncılık.

Özsoy, M. Şerfattin. (2012). *Katılım Bankacılığına Giriş,* İstanbul: Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.

Öztürk, Armağan. (2013). Machıavelli Düşüncede Cumhuriyetci Özgürlük ve Kurucu Lider İmgesi, Ankara *Üniversitesi SBF Derğisi,* 68: 181-204.

Öztürk, Muhammet Kürşat. (2019). *Vekalet yönteminin islami finanstaki yeri ve türkiye için bir model önerisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özulucan, Abitter ve Özdemir, Fevzi Serkan. (2010). *Katılım Bankacılığı (Muhasebe Organizasyonu, Uygulamalar, Finansal Tablolar ve Bağımsız Denetim),* İstanbul: Türkmen Kitabevi.

PIDM, Perbadanan Insurans Deposit Malaysia. (2018). *Pidm Protection is Free,* https://bit.ly/380KaxJ. [02.01.2020]

-------. (2020). *Pıdm Dıs Brochure,* https://bit.ly/3fQJqOt. [02.05.2020]

Piketty, Thomas. (2014). *Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital,* (Hande Koçak, çev.), 1.Basım, İstanbul: Türkiye iş Bankası Kültür Yayınları.

QCB, Qatar Central Bank. (2014). *Directory Of Licensed Banks In State of Qatar.* https://bit.ly/2BuJq82. [24.09.2019]

QIB, Qatar İslamic Bank. (2018a). Misk Account Terms and Conditions, https://bit.ly/3ez1egY. [26.09.2019]

-------. (2019). *Condensed Consolidated Interm Financial Statements 31 March 2019.* Doha: Qatar İslamic Bank, 2019. Independent auditor's review report. https://bit.ly/2ASJXkf. [24.09.2019]

QIB.UK. (2018). *Annual Report,* United Kingdom: Qatar İslamik Bank.

Rahman, Arshadur. (2017). *Islamic Banks and Central Banking,* https://www.bankofengland.co.uk/ [20.09.2019]

Rânâ, İrfan Mahmut. (1985). *Hz. Ömer Döneminde Ekonmik Yapı.* [çev] Ahmet Kot, İstanbul: Bir Yayıncılık.

Saeed, Umer, Ismail, Muhammad ve Parvaiz, Gohar Saleem. (2018). Deposits Pool Management in Islamic Banks in Pakistan: A Case of TermDeposit Receipts (TDRs), *Journal of Islamic Business and Management, 8*(S): 227-238.

SAMA, Saudia Arabian Monetary Authority. (2019). Montly Statistics, Bank Deposits Distrubuted by Tips, https://bit.ly/3fNVcJp. [28.09.2019]

Sancar, Mustafa Afşin. (2019). Türkiye'de Tevarruk ve Yeniden Yapılandırmada Tevarruka Alternatif Bir Ürün Olarak Yeniden Yapılandırma Tekafül Fonu, *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi, 5*(2): 169-195.

Sarı, Betül. (2010). *Türkiye'de Faizsiz Bankacılık Sektöründe Müşteri Memnuniyeti ve Banka Tercihi Üzerine Bir Uygulama* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Sayılgan, Güven. ve Gürdal, Kadir. (2004). Yatırım ve Yönetim Kararları Açısından Kâr Kavramındaki Değişim. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Derğisi,* 22(1): 115-135.

SBP, State Bank of Pakistan. (2012). *Instructions for Profit & Loss Distribution and Pool Management for Islamic Banking Institutions (IBIs).* https://bit.ly/2CtuJSV. [24.12.2019]

Smith, Adam. (2020). *Milletlerin Zenginliği,* (çev.) Mustafa Acar, İstanbul: Liberus Kitap.

Soysal, Bilal. (2019). *İslami Finans Kuruluşlarında Fıkhî Uygunluk Yönetimi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

SPK, Sermaye Piyasası Kurulu. (2013). Kira Sertifikaları Tebliği (III-61.1), *T.C. Resmi Gazete,* 28670, 7 Haziran 2013.

Şahin, Osman. (2016). Kaynaklardan Hüküm Çıkarma (İstinbât) Metodları. (Düz.) Muhsin Koçak, Nihat Dalgın ve Şahin Osman. *Fıkıh Usûlü.* 3. Baskı, İstanbul: Ensar Neşriyat.

Şensoy, Necdet. (2000). Cost of Depositors' Funds and Pricing for Interest Free Banks. (Düz.) Albaraka Türk Katılım Bankası. [dü] İbrahim Usul. *Türkiye'de Özel Finans Kurumları -Teori ve Uygulama,* İstanbul: Albaraka Türk Yayınları.

Şıklar, Osman. (2010). *Bir Ara Rejim Bürokratının Anıları,* Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Tabakoğlu, Ahmet. (2013). *İslam İktisadına Giriş.* 3, İstanbul: Dergah Yayınları.

TCMB, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2020). Tüketici Fiyatları (2003=100). https://bit.ly/3fWfW1P. [15.11.2020]

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.(2019). *Onbirinci Kalkınma Planı(2019-2023*). https://bit.ly/3r6VxNe [28.02.2021]

TDK. (2019). *Güncel Türkçe Sözlük*, https://sozluk.gov.tr/.[20.04.2020]

Tekin, Hasan Hüseyin. (2006). Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*. 3(13): 101-1106.

TFKB, Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. (2018). *Bankacılık İşlemleri Sözleşmesi-Bireysel*. SOZ_BHOM_14.05.2018/R04. *01-025012687R04*.

-------. Danışma Komitesi Kararı. (2020). *Geçikme Cezası İcazet Belgesi.* https://bit.ly/2BwFio0. [14.06.2020]

TMSF, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu.(2006). Sigortaya Tabi Mevduat ve Katılım Fonları İle Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunca Tahsil Olunacak Primlere Dair Yönetmelik, *T.C. Resmi Gazete*, 26339, 07 Kasım 2006.

The Manzil Mortgage Fund. (2020). *Halal Products,* https://manzil.ca/product/finance-halal/. [05.02.2020]

The Report Saudi Arabia (2010). *Bank Deposit Protection in the GCC*. Oxford Business Group, https://bit.ly/2Yty7Ge. [05.02.2020]

TKBB, Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2012). *Katılım Bankalarının Finansman Sağlama Yöntemlerinden Olan Kurumsal ve Bireysel Finansman Desteği İle İlgili İşlem Akışları*. Mesleki Tanzim Kararı, Karar No:151. https://bit.ly/3dsSPKg. [05.02.2020]

-------. (2015). *Türkiye Katılım Bankacılığı Strateji Belgesi 2015-2025, İstanbul*: Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Yayın No:5, (2015).

-------. (2016). *Faizsiz Finans Sözlüğü (revize),* https://bit.ly/2Ys0x3m. [09.04.2020]

-------. (2018a). *Danışma Komitesi Kararları*, İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.

-------. (2018b). *Danışma Kurulunun Oluşumu, Görev, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Tebliğ,* https://bit.ly/2Z2WtW5. [09.04.2020]

-------. (2018c). *Danışma Kurulu Kararı, Yatırım Vekaleti, Karar No:2.* https://bit.ly/31b3fvB. [10.02.2020]

-------. . (2019a). *Danışma Kurulu Kararı*. *Enflasyona Endeksli Hesaplar.* https://tkbbdanismakurulu.org.tr/karar/12. [01.03.2021]

-------. (2019b) *Danışma Kurulu Kararı. Teverruk. Standart No:2* https://bit.ly/3sMMcLb. [02.03.2021]

-------. (2020). Mukayeseli Tablolar. *TKBB Web Sitesi.* [14.09.2020] https://tkbb.org.tr/veri/sektormukayese.

Turan, Mümtaz. (2009). *Türkiye'de Kentsel Rant Devlet Mülkiyetinden Özel Mülkiyete.* 1. Baskı, Ankara: Tan Kitabevi.

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. (2020). Finansal Yatırım Araçlarının Yıllara Göre Dönemsel Reel Getiri Oranları, https://bit.ly/3mS40Bg [15.11.2020]

Uludağ, Süleyman. (1988). *İslamda Faiz Meselesine Yeni Bir Bakış.* Birinci Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.

Ulusan, Hikmet. (2013). Kapsamlı Kâr (Zarar): Raporlama Yöntemi Tercihleri ve Finansal Performans Raporlaması Etkisi Üzerine Bir Araştırma, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 14(2): 45-72.

Ulutan, Burhan. (1978). *İktisadi Doktrinler Tarihi,* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Utku, Melikşah. (2019). Katılım Bankaları Aslında Fon Yöneticisidir. (Edt.) Fatih Savaşan vd., *İslam İktisadı Üzerine Düşünceler.* 2. Basım, İstanbul: İktisat Yayınları, 269-298

Uyan, Ufuk. (2019). İslam İktisadı İlkelere Sarılarak geliştirilebilir. (Edt.) Fatih Savaşan vd., *İslam İktisadı Üzerine Söyleşiler.* 2. Basım, İstanbul: İktisat Yayınları, 245-268.

Üstünel, Besim. (1975). *Ekonominin Temelleri.* 3.Baskı, Ankara: Kurtuluş Matbası, Doğan Yayınevi.

Vergi Akademi. (2018). Ticari Kâr, Muhasebe Kârı, Mali Kâr Ayrımı ve Farklılaşma Nedenleri, *Vergi Dosyası,* https://bit.ly/3eyB7Xu. [20.04.2020]

VKB, Vakıf Katılım Bankası A.Ş. (2018). *Bankacılık Hizmetleri Sözleşmesi,* https://bit.ly/3dpwYn1. [03.01.2020]

Weber, Max. (2012). *Ekonomi & Toplum,* (Latif Boyacı, çev), 1.Baskı, İstanbul: Adım Dağıtım.

Yaran, Rahmi. (1994). *İslam hukukunda alacaklının ve borçlunun temerrüdü* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yavuz, Yunus Vehbi. (1992). Gelir Ortaklığı ve Buna Bağlı Köprü-Baraj Senetlerinin Hükmü. (Düz.) Ensar Vakfı. *İslam Ekonomisinde Finansman Meseleleri,* İstanbul: Ensar Neşriyat.

Yazıcıoğlu, Yahşi ve Erdoğan, Samiye. (2004). *SSPS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri,* Ankara: Detay Yayıncılık.

Zaim, Sabahattin. (2019). İslam İktisadı Dünyadaki Mevcut Düzene Karşı Bir Alternatif Arayışıdır. (Edt.) Fatih Savaşan vd., *İslam İktisadı Üzerine Söyleşiler.* 2.Basım, İstanbul: İktisat Yayınları, 3-18.

ZKB, Ziraat Katılım Bankası A.Ş. (2019). Genel Bankacılık Sözleşmesi (GBS). https://bit.ly/2VeTFEu. [03.01.2019]

EKLER

Ek-1: Günlük Birim Değer Hesaplama Tablosu

		İşlemler	TL			Toplam	TLYatırım Vekaleti Sözleşmesi	Genel Toplam
		Hesap Sahibinin Kâr'a Katılma Oranı	75%	80%	90%		100%	
		Hesap Sahibinin Zarara Katılma Oranı	87,5%	90,0%	95,0%		100%	
1		Katılma Hesapları Toplam Tutarı	177.025,00	718.780,00	114.201,00	1.010.006,00	126.000,00	1.136.006,00
2		Kâr/Zarardan Pay Almayan Katılma Hesapları Tutarı	2.934,00	2,00	7.070,00	10.006,00	1.000,00	11.006,00
3		Kar/Zarardan Pay Alan Katılma Hesapları Tutarı (1-2)	174.091,00	718.778,00	107.131,00	1.000.000,00	125.000,00	1.125.000,00
4		Hesap Değerleri	1.707,31	3.234,93	511,76		1.250,00	
5		Birim Değeri	102,38690	223,60540	210,57594		101,25000	
6		Birim Hesap Değeri (4 x 5)	174.806,18	723.347,82	107.764,34	1.005.918,34	126.562,50	1.132.480,84
7		Genel Karşılıklar				12.745,00	1.424,00	14.169,00
8		Katılma Hesaplarına Dağıtılacak Kârlardan Ayrılacak Rezervler				8.255,00	923,00	9.178,00
9		Zorunlu Karşılıklar (6 x Zorunlu Karşılık Oranı)				55.325,45	6.183,00	61.508,45

10		Katılma Hesapları Ankes Payı				84.661,00	9.406,78	94.067,78
11		Kullandırılabilir Fon (6 + 7 + 8)- (9 + 10)				886.931,89	113.319,72	1.000.251,61
12		Plasmanlar				880.590,00	112.000,00	992.590,00
13		Âtıl Fon (11-12)				6.341,89	1.319,72	
14		Kullandırılan Fon Fazlası (12-11)				-	-	
15		Katılma Hesabı Gelirleri (a + b + c + d + e)	44,44	194,78	32,28	271,51	43,50	315,01
	a	Kâr Payı Gelirlerinin Katılım Payı	36,32	160,32	26,87	223,51	40,00	263,51
	a.1	*Katılma Hesabı Kaynaklı Kullandırılan Kredilerden Elde Edilen Kar Payı Gelirleri*				278,69	40,00	318,69
	a.2	*Kullandırılabilir Fon Fazlasına İsabet Eden Kar*				-		-
	b	Terkin Edilen Kredilerden Yapılan Tahsilat	1,69	7,18	1,13	10,00	-	10,00
	c	Özel Karşılıklar İptalleri	2,54	10,77	1,69	15,00	1,00	16,00
	d	Genel Karşılıklar İptalleri	0,85	3,59	0,56	5,00	0,50	5,50
	e	Katılma Hesaplarına Dağıtılacak Kârlardan Ayrılacak Kârşılık İptalleri	3,04	12,92	2,03	18,00	2,00	20,00
16		Katılma Hesabı Giderleri (a + b + c + d + e)	8,11	34,46	5,42	48,00	3,75	51,75

	a	Katılma Hesabı Kaynaklı Kullandırılan Menkul Değerlere İlişkin Giderler	-	-	-	-	-	-
	b	Özel Karşılık Giderleri	1,69	7,18	1,13	10,00	2,00	12,00
	c	Genel Karşılık Giderleri	1,01	4,31	0,68	6,00	0,75	6,75
	d	TMSF Prim Giderleri	0,34	1,43	0,23	2,00	-	2,00
	e	İhtiyati Karşılık Giderleri	5,07	21,54	3,39	30,00	1,00	31,00
17		Sermayeden Transfer	-	-	-	-	-	-
18		Dağıtılacak Kâr / Zarar (15-16)	36,33	160,32	26,86	223,51	39,75	263,26
19		Katılma Hesaplarına Dağıtılacak Karlardan Ayrılacak Tutarlar	1,82	8,02	1,34	11,18	1,99	13,17
20		Dağıtılan Kâr/Zarar (18-19)	34,51	152,30	25,52	212,33	37,76	250,09
21		Yeni Birim Hesap Değeri (6 + 20)	174.840,69	723.500,11	107.789,87	1.006.130,67	126.600,26	1.132.730,93
22		Yeni Birim Değer (21:4)	102,40711	223,65248	210,62581		101,28021	
23		Vadesi Gelmeyen Hesapların Kâr Payları (Gider Reeskontları) (21-3)	749,69	4.722,11	658,87	6.130,67	1.600,26	7.730,93

Kaynak: BDDK (2018b: EK 1)

Ek-2: Derinlemesine Görüşme Notları

Katılım bankalarının kâr dağıtım sisteminin işleyişini ortaya koymak için görüşmecilere toplamda **26 soru** yöneltilmiştir. İlk 24 soru tüm katılım bankalarına, 25'nci soru Vakıf Katılım ve Türkiye Finans'a, 26'ıncı soru ise sadece Vakıf Katılıma yöneltilmiştir.

Görüşülen Yetkililer ve Görüşme Tarihleri

Yetkili	Pozisyon	Banka	Tarih
Gürkan Çakır	Finansal Koordinasyon Bölüm Başkanı	Ziraat Katılım	04.04.2019
Ali Akay	Muhasebe ve Mali Kontrol Grup Müdürü	Kuveyt Türk	11.03.2019
Muhammet Sayar	Mali Kontrol Müdürü	Kuveyt Türk	11.03.2019
Ahmet Ocak	Genel Müdür Yardımcısı	Vakıf Katılım	11.04.2019
Bekir Torun	Mali İşler Müdürü	Vakıf Katılım	11.04.2019
Davut Yücel	Muhasebe ve Vergi Müdürü	Türkiye Finans	09.04.2019
Şeref Özdemir	Finansal Kontrol Portföy Yöneticisi	Türkiye Finans	09.04.2019
Fehmi Göl	Mali İşler Müdürü	Albaraka Türk	16.04.2019

Görüşme Soruları ve Cevapları

1. **Mevcut kâr dağıtım sistemi terminolojisi, mevzuatı ve matematiksel modeli nasıl çalışmaktadır?**

   01/11/2006 tarihli Resmî Gazete de BDDK tarafından yayınlanan Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik çerçevesinde kâr dağıtımı işlemleri yapılmaktadır. Belirtilen Yönetmeliğin eki (EK-1) olan tabloda "Günlük Birim Değer Hesaplama Tablosu ve Açıklamaları" bulunmakta olup 2011, 2012 ve son olarak 18/10/2018 tarihinde Yönetmelik de değişiklik yapılmıştır. Kâr

dağıtımı, belirtilen yönetmeliğin ekinde kâr dağıtım sisteminin matematiksel modeli dikkate alınarak gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, karşılık yönetmeliğinin 19'uncu maddesinin 2'inci fıkrasına göre genel kurul kararı ile havuzların karşılık giderleri banka payından karşılanabilmektedir.

2. Tahakkuk ve tahsilat yöntemine göre kârın belirlenmesi, kâr dağıtımında farklılıklar çıkarır mı?

Tahakkuk ve tahsilat yöntemine göre kârın belirlenmesi kâr dağıtımında farklılık çıkarabilir. Çünkü tahsilata kadar bu krediler için havuza bir gelir gelmeyecektir. Tahakkuk da ise havuza tahsilatı beklemeden gelir yansıtılır. Tahakkuk esasında vade tarihinde tahsil edilecek kâr için reeskont yoluyla dağıtım yapıldığı halde, tahsilat esasında tahsil edilen kârın dağıtımı söz konusu olacağından reeskont edilmediği takdirde kâr dağıtımında dalgalanmalara neden olacaktır. Tahsilat sistemi uygulanması durumunda özellikle vade yapısında ciddi farklılıklar oluşması beklenmektedir. Ülkemizde günlük birim değer hesaplaması yapılarak kâr dağıtımı gerçekleşmektedir. Tahsilat sistemi kullanıldığında kâr dağıtımının yıllık yapılması gibi durumlar söz konusu olacaktır. Bu sistemde tahsilatlar bitmeden kâr dağıtımı mümkün olamamaktadır. Örneğin, 3 ay vadeli para yatıran bir mudi, kârını yılsonunda veya proje tahsilatlarının sonunda alması mümkün olabilecektir. Bu sistem Türkiye'de mudilerin bankalardan beklentilerine cevap veremeyebilir.

3. Her para cinsi için tek bir katılma havuzun olması, dağıtılan kârlar üzerinde ne gibi pozitif veya negatif etkiye sahiptir.

Her bir para cinsinde tek bir havuz olması kâr dağıtımında riskin tüm katılma hesaplarınca paylaşılmasını sağlamaktadır. Ancak enflasyon oranlarında ciddi değişikliklerin olduğu dönemlerde, kâr payı oranları, finans piyasasında meydana gelen dalgalanmalara gecikmeli uyum sağlanabilmektedir. Kredi kâr oranlarının artış gösterdiği zamanlarda daha önce uzun vadeli kullandırılan kredilerin zaman içinde düşük kalan kâr payları daha yeni ve daha yüksek oranlı kullandırılan kredilerden elde edilen kâr paylarını aşağıya doğru çekmekte ve havuzun genel kârlılığının daha düşük oluşmasına yol

açmaktadır. Bu durumun tersinin geçerli olduğu dönemlerde ise kredi kâr oranlarının düşüş gösterdiği zamanlarda daha önce uzun vadeli kullandırılan kredilerin zaman içinde yüksek kalan kâr payları daha yeni ve daha düşük oranlı kullandırılan kredilerden elde edilen kâr paylarını yukarı çekmekte ve havuzun genel kârlılığının daha yüksek oluşmasına imkân vermektedir.

18 Ekim 2018 tarih ve 30569 sayılı Resmî Gazete ile yayımlanan Katılım Fonunun Kabulü ve Çekilmesine İlişkin Yönetmelik değişikliği ile Yatırım Vekâleti Katılma Hesapları için para cinsi bazında birden fazla katılma havuzu açılması mümkün hale gelmiştir. Kamu kurum ve kuruluşları ile fonlar ve tüzel kişi müşterilerle sınırlı olarak uygulanan bu yöntem ile kullandırılan kredilerde uygulanan oranların havuzlara dağıtılacak kâr paylarına etkileri daha kısa sürede görülmektedir. Bu yöntem, katılım bankalarının daha fazla fon toplayabilmelerine imkân vermiş olması dolayısıyla olumlu etkisi olmuştur. Kâr ve Zarara Katılma Hesaplarında hali hazırda para cinsi bazında tek havuz uygulaması devam etmektedir. Piyasa koşullarına daha hızlı ve esnek olarak uyum gösterebilmelerini sağlamak üzere bu havuzlar için de para cinsi bazında birden fazla havuz açılması yönünde sektörde talepler gündeme gelmektedir.

4. Erken çekilen fonların kârları, kime yazar, havuza mı? Bankaya mı ?

Havuzlarda bulunan fonlar için günlük olarak gider reeskontu hesaplanmaktadır. Erken çekilen fonların reeskontu iptal edilmekte olup iptal tutarı Banka'ya yansımaktadır. Yani havuzlardan erken çekilen fonlardan elde edilen kârlar banka kârına dâhil edilmektedir. Mevcut birim değer yönetmeliğine göre hesaplama yapıldığı ve yönetmelikte de bu hususa yer verilmediği için erken çekilen fonların birikmiş kârları havuzlara kâr olarak yazılamamaktadır. Katılım bankalarının tümünün uygulaması bu yöndedir. Bu husus Merkezi Danışma Kurulu'nda karara bağlanıp akabinde mevzuat düzenlemesi gerektirmektedir (KTKB)

5. Tek Düzen Hesap Planı, Katılım Bankalarının ihtiyacını karşılıyor mu? Katılım Bankalarına has bir Mali Tablolar kullanılması ihtiyacı var mı? Katılma Hesaplarının diğer hesaplar ile aynı bilanço içinde olmasının mahzurları var mı? Ayrı bilanço tutulması faydalı olabilir mi?

Katılım Bankaları için muhasebeleştirme ve finansal raporlama açısından tekdüzeni sağlama, finansal tabloların tek tipte elde edilmesi için BDDK tarafından ihtiyaç olması halinde bankaların görüşü alınarak, Tek Düzen Hesap Planı (THP) katılım bankalarının ihtiyacını karşılıyor hale getirilmektedir. Konuyla ilgili Cumhurbaşkanlığı kararnamesine istinaden Katılım Bankaları için AAOIFI standartları kapsamında çalışmalar TKBB aracılığıyla devam etmektedir. Çalışmalar tamamlandığında KGK ve BDDK tarafından yayınlanarak uygulamaya alınması beklenmektedir. Uygulama ile katılım bankaları hem IFRS hem de AAOIFI standartlarına göre bilanço hazırlayacaklardır. Bu süreçte faizsiz finans ürünlerine göre Tek düzen hesap planında da güncelleme yapılması muhtemel görülmektedir. Özellikle TDP tablolardaki satırlarda kullanılan isimlerin bankaların türleri ve faaliyetleri ile ilgili olan kavramlardan seçilerek kullanılması yönünde güncellenmesi gerektiği görülmektedir. Halen, AAOIFI standartlarına göre hesaplara kaydedilmesi gereken bazı hususlar mevcut durumda istenilen şekilde kayıt yapılamamaktadır. AAOIFI Faizsiz Finans Standartları yürürlüğe alındığında Şer'i olan ve olmayan kalemler ayrıca raporlanacaktır. Katılma hesapları ile bankanın diğer hesaplarının aynı bilanço içinde olmasının bir sakınca oluşturmadığı söylenebilir.

6. Kâr dağıtımı konusunda uluslararası/alternatif uygulamalar nasıl? Mevcut sistemde iyileştirme ihtiyacı var mı?

Bu soru, yalnızca TFKB cevaplamıştır. Edindiğimiz bilgiler doğrultusunda birim değer uygulaması uluslararası uygulamalarda bulunmamaktadır. Mevcut sisteme aynı para cinsinden farklı katılma havuzlarının açılması imkânı getirilebilir. Bu durumda Katılım Bankaları Konvansiyonel Bankalar gibi piyasaya daha duyarlı hareket edebilir hale gelecektir. Şu aşamada havuz sistemine alternatif bir yapı bulunmamaktadır. KTKB ise bu hususun daha kapsamlı bir çalışma ve inceleme gerektirdiği kanaatindedir.

7. Dağıtılan kâr paylarını belirleyen parametreler nelerdir. Kâr uygulamasında azami ve asgari bir sınırdan söz edilebilir mi?

BDDK tarafından belirlenen ve Katılım Bankalarınca uygulanan kâr dağıtım yapısında kâr paylarını; kredilerden elde edilen kâr payı gelirleri, karşılık

(özel/genel) giderleri ve TMSF prim gideri etkilemektedir. Son düzenlemeye kadar dağıtılan kâr paylarını belirleyen ana parametre kredilere uygulan kâr payı gelirleri idi. Düzenleme sonrasında ise menkul değerler kalemi de eklenmiştir. Bununla birlikte ana parametre krediler uygulanan kâr payı oranlarıdır. Karşılık giderlerinin önceden ayrılan rezervden mi yoksa dağıtılacak kârdan mı karşılanacağı o günkü kâr payı oranını etkilemektedir. Katılma fonlarına kâr dağıtımda azami sınır elde edilen kârdır. Banka isterse katılma fonundan kullandırılan krediden elde edilen kârın tamamını fona dağıtabilir. Fona yansıtılan karşılık giderlerini ise mevzuat çerçevesinde banka üstlenebilir. Katılım fonunun ataleti kâr payını etkileyen temel hususlardan birisidir.

Kâr payı oranları, mevcut piyasa koşullarıyla oluşmaktadır. Bu oranlar için herhangi bir azami ve asgari sınır söz konusu olmamakla birlikte piyasaya uygulanacak oranları piyasa koşullarına göre Pazarlama Müdürlükleri belirlemektedir.

8. Cari hesap verimliliği ve benzeri saiklerle düşük fiyatla bir müşteriye kullandırılan fon hangi kaynaktan (özkaynak/katılma) karşılanmakta ve buna dair bir düzenleme bulunmakta mıdır?

Verimlilik dolayısıyla düşük kârla kullandırılan kredilerin hangi havuzdan (özkaynak/ katılma) karşılanmasına dair bir mevzuat düzenlemesi bulunmamaktadır. Bununla birlikte genel prensip bu tür projelerin özkaynak havuzundan karşılanması şeklinde ise de zaman zaman farklı uygulamalar yapıldığı anlaşılmaktadır. Havuz kârlılığının olumsuz etkilenmemesi için özkaynak havuzunu tercih edildiği (VKB), kâr oranı parametre olarak alan bir sistemsel düzenleme ile havuz secimi yapıldığı (ZKB), FTF politikaları gereği farklı uygulamaları tercih edildiği (Abat), sistemsel bir mekanizmaları olmamakla birlikte bu tür projeleri havuzlardan kullandırılmadığı (TFKB) ifade edilmektedir. KTKB ise havuz seçimi sistemsel olarak otomatik olarak yapılmakta ve sistem parametreleri öncelik hakkı katılma havuzları lehine kullanılmaktadır. DİB/BİP katkı paylı projeler ve karz gibi kâr paysız kullandırım (düşük oranlı) vb. ürünler default olarak özkaynaktan karşılanmaktadır.

9. Kâr paylaşım oranı nasıl belirlenmektedir, miktara ve vadeye göre paylaşım oranı belirlenmesi pozitif ve negatif etkileri var mı? Paylaşım oranının değiştirilmesi süreci nasıl çalışmaktadır. Fon yatırana bilgi verilip rızası alınmakta mıdır? Mevzuat olarak bir zorunluluk var mı?

TCMB'nin Mevduat ve Katılım Fonlarının vadeleri ve Türleri Hakkında 2007/1 sayılı tebliği ile konu düzenlenmiştir. Tebliğ gereğince vade ve para cinsi bazında katılma oranı belirlenmesi serbest olup, sadece uygulamadan önce TCMB'ye bildirim zorunluluğu bulunmaktadır. Ancak BDDK'nın 18 Ekim 2018 tarihinde değişen "Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğinin 4'üncü maddesinin 4'üncü fıkrasının (g) bendi uyarınca Banka katılma hesaplarının zararına iştirak etmemektedir. Mevzuatta katılımcı zararın %100'üne katılır maddesi mevcuttur.

Özetle paylaşım oranı miktar ve vadeye göre Katılma hesabı açılışında belirlenmekte ve vade boyunca değiştirilememektedir. Miktar ve vade arttıkça paylaşım oranı da artmaktadır. Banka politikası gereği yapılan bir uygulamadır. Vade tarihinde temdit işlemi güncel paylaşım oranları ile gerçekleştirilmektedir. Müşteriyle imzalanan sözleşmelerde ve hesap cüzdanında bu husus belirtilmektedir. Ayrıca Konuyla ilgili herhangi bir rıza aranmamakta, ilave bir bilgi verilmemektedir. Paylaşım oranının belirlenmesinde (TFKB) miktar ve vadenin yanında müşterinin verimliliği de esas alınabilmektedir.

10. Dağıtılan kâr paylarının enflasyona göre reel bir getirisi var mıdır? Enflasyonun düştüğü ve yükseldiği dönemlerde kâr payı gelişimi benzer midir? Enflasyonun menfi etkilerini bertaraf edici tedbirler almak imkânı var mıdır?

Enflasyonun dağıtılan kâr payları üzerindeki menfi etkilerini tüm katılım bankaları kabul etmektedirler. Enflasyonun ani düşüş ve çıkışlarında mevduatın vade yapısı ile kullandırılan kredilerin vade yapısı uyumsuz olduğu için havuzları yönetmek zorlaşmaktadır. Enflasyonun ani çıkışında TL Fonların getirisi enflasyonun gerisinde kalmaktadır. Özellikle havuzdan

fon kullandırımlarının vadesinin uzun olması, portföyün ortalama getirisinin düşük olması ve havuzun büyük olması nedeniyle dağıtılan kârı hızlı bir şekilde yükseltmek, enflasyon ve üstü bir seviyeye çıkarmak kısa vadede mümkün olmamaktadır. Enflasyonun hızlı düştüğü dönemlerde de katılma fonlarının dağıttığı kâr payları tedrici bir düşüş göstermekte ve belli bir süre enflasyonun üzerinde kalabilmektedir. Enflasyonun hızlı değiştiği dönemlerde katılma fonlarının buna intibak edebilmesi için paylaşım oranını artırmak veya azaltmak rezervleri kullanmak ya da artırmak ve/veya karşılık giderlerini banka tarafından karşılamak ile mümkündür.

Enflasyonun menfi etkilerini bertaraf etmek için Katılım Fonu Yönetmeliğinin ve Karşılıklar Yönetmeliğinin izin verdiği ölçülerde dağıtılacak kârlara yönelik tedbirler almak mümkündür. 2018 yılında Birim Değer Tablosu güncellenen "Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelikte 17 – Sermayeden Transferler alanı enflasyonun düşmesi vb. durumlarda dağıtılacak kârı koruma amaçlı bir tedbir olarak alınmıştır. Yine enflasyonun yükseldiği dönemlerde kısa vadeli fon kullandırmanın bir çözüm olabileceği ifade edilmektedir.

11. Mevcut sistemle dağıtılan kârları, faizlerin yükseldiği dönemlerde, piyasa getirilerine yaklaştırmak gibi bir ihtiyaçtan bahsedilebilir mi? Bunun için kullanılan araçlar nelerdir?

18/10/2018 tarihinde "Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik'te Yatırım Vekâleti Sözleşmesine Dayalı olarak katılma hesabı açılması ve bunlar için ayrı bir havuz oluşturulması imkânı getirilmiştir. Bu imkân ile kurumsal niteliğe sahip müşterilere normal havuzların dağıttığı kâr tutarından daha yüksek oranda kâr payı tutarı verilmesi sağlanmış olmakla birlikte Yatırım Vekâlet'inin sakıncalarından da söz edilmektedir. Piyasada oranların yükseldiği durumlarda kurumsal müşterilere yüksek kâr payı oranı verilirken kurumsal haricindeki müşterilerin ihtiyacını karşılamamaktadır. Bu müşteriler için de aynı para biriminden farklı bir havuzun açılma

imkânının getirilmesi ihtiyacı devam etmektedir. Mevduatın vadesi çok kısa olduğu için yatırım vekâletine yüksek kâr payı verilmesi durumda vadesi dolan mevduat, yatırım vekâletine kayacak ancak kredi vadesi uzun olduğu için yüksek fon kullandırım söz konusu olamayacaktır. Dolayısıyla çözümü sadece yatırım vekâletinde aramak çok sağlıklı olmayacaktır (KTKB) Mevcut sistemde kâr payı oranlarının yükseldiği durumlarda piyasa getirilerine yaklaşabilmek için Katılım Fonu Yönetmeliğinin ve Karşılıklar Yönetmeliğinin izin verdiği ölçülerde dağıtılacak kârlara yönelik tedbirler almak mümkündür. Mevduatın vadesi ile kredi vadesi uyumlu yeni havuzlar oluşturulabildiği takdirde bu şartlarda katılma fonları daha iyi yönetilebilir. Bunun yanında kısa vadeli kira sertifikaları veya bunu ihtiva eden fonlar müşterilerin beklentilerini karşılayabilir.

12. Piyasa getirilerinin düştüğü dönemlerde, havuzlar yüksek getiri dağıtmaktadır. Ancak piyasa getirilerine yakınlaştırmak için kâr paylaşım oranlarının azaltılması, faizler yükselirken düşük getiriye razı olan sadık katılma hesabı sahipleri için nasıl bir çözüm bulunmaktadır?

Piyasa getirilerinin yüksek olduğu zamanda müşterilerin içerisinde yer aldığı havuzların paylaşım oranı düşürülerek piyasa dengesi yakalanmaya çalışılır. Piyasa getirileri düşük olduğunda ise sadık müşterilerin içinde bulunduğu havuzlar vade bitiminde paylaşım oranı yükseltilerek daha fazla getiri alması sağlanır. Tüzel kişi nezdinde yatırım vekâleti fonu adı altında tahmini kâr payı oranı verilerek müşteri vekâlet havuzu içerisine dâhil edilebilir. Katılım Fonu Yönetmeliğinin ve Karşılıklar Yönetmeliğinin izin verdiği ölçülerde dağıtılacak kârlara yönelik tedbirler almak mümkündür. Bu tedbirler kullanılarak sadık müşteriler dâhil havuzun getirisi yükseltilebilir. Bu sorunun sadık müşteriler lehine paylaşım oranını değiştirerek aşılacağı yönünde bir görüş birliği olduğu görülmektedir.

13. Fon kullandırım komisyonlarının, havuz kârları üzerindeki etkileri? Komisyon almanın gerekçeleri ve bir sınırı var mıdır?

Bu soruya bir katılım bankası (VKB) cevap vermemiştir. Komisyon oranlarının piyasa koşullarına göre şekillendiği (ABAT), komisyon almanın gerekçesi olarak Bankanın o krediyi kullandırmak için yapmış olduğu

personel, bilgisayar vb. gibi giderlerini karşılamak için aldığı tutar olarak (TFKB) ifade edilmiştir. Fon kullandırım komisyonları mevzuat gereğince havuzlara yansıtılmadığından havuz kârlarına pozitif bir etkisi bulunmamaktadır. Bireysel müşterilerden alınan komisyonlar için TCMB'nin belirlediği oranlar dikkate alınırken, ticari müşterilerde ise komisyon alma politikası bankalar arasında farklılık göstermektedir. Bu konuda piyasa şartları ve teamülleri dikkate alınarak Merkezi Danışma Kurulu veya TKBB Etik Komitesinin karar alabileceği (KTKB) ifade edilmektedir.

14. Kâr dağıtımında, Özkaynak/Katılma havuzu tercih politikası ve önceliği neye göre belirlenir?

Kâr oranı, havuz doluluğu, vade, tutar, likidite durumu gibi kriterler dikkate alınarak havuz seçimi yapılmakla (ABAT, Ziraat K) birlikte bankalar arasında farklılık göstermektedir. Katılma hesapları sahiplerine kâr dağıtma taahhüdü bulunduğu için katılma hesaplarından toplanan fonların kullandırılma önceliği bulunmaktadır. Kârlılığı düşük ve karz-ı hasen şeklinde kullandırılan krediler katılma havuzlarından kullandırılmadığı (TFKB), bu tür projelerin havuz secimi otomatik olarak (KTKB) özkaynak olarak seçildiği ifade edilmektedir. Yeknesak bir uygulama yapılması noktasında düzenleme ihtiyacı olduğu anlaşılmaktadır.

15. Gayri nakdi kredi tazminlerin havuzlara etkileri var mı? Gayri nakdi tazmin edilen bir kredi, teverrukla yapılarak katılma hesabından yeni bir kullanım gibi işlem görmesini engelleyecek mevzuata dair bir düzenleme var mı?

Tazmin olan gayri nakdi krediler özkaynak hesaplarında muhasebeleştiği için katılma havuzlarına bir etkisi bulunmadığı konusunda görüş birliği vardır. Bu kredilerin teverruk yöntemi ile katılma hesaplarından kullandırılan bir kredi haline dönüşmesine izin verilmediği, bu husus Murakıplar tarafından da sürekli olarak denetim altında tutulduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte buna mâni olacak bir mevzuata dair düzenlemenin de bulunmadığı (KTKB) ifade edilmiştir.

16. Özkaynak ve katılma havuzundan farklı projelerle fon kullanmış ve temerrüde düşen bir müşterinin projeleri tek bir proje olarak yapılandırılabilir mi?

Bu tür işlemlerde tek proje olarak yapılandırma yapılmamaktadır. Özkaynaktan fon kullandırılmış projeler özkaynaktan, katılma havuzundan fon kullandırılan projeler ise katılma havuzundan yapılandırılmaktadır (ZKB). Fon transfer fiyatlaması (FTF) komitesince izlenecek politikaya göre değişiklik gösterebildiği gibi (ABAT) temerrüde düşmüş krediler ilk kullandırıldıkları havuzdan yapılandırılması tercih edildiği (VKB) ifade edilmektedir. Havuzlarının farklı olması durumunda tüm projeler tek bir proje olarak yapılandırılmamakta, eski kredinin kaynağı ne ise yeni kredi de o havuzdan kullandırılmaktadır (TFKB ve KTKB). Bu konuda tam bir görüş birliğinin olduğu söylenemez.

17. Takipteki kredi karşılıkları politikası, dağıtılan kârları nasıl etkilemektedir? Dönemsel olarak farklı kişilerin katılma hesabı olduğu düşünülürse hakkaniyeti gözeten bir yapı için nelere ihtiyaç vardır?

Karşılıklar Politikası gereği müşteri takibe intikal ettiğinde yüksek tutarlarda karşılık gelmektedir. Havuzu oluşturan katılımcıların dönemsel farklılıkları ayrıştırılamadığı için genel olarak tüm katılımcı havuzunu etkilemektedir. Bu karşılığın sadece o güne yansıtılması kâr dağıtımında ciddi dalgalanmalara sebebiyet vermektedir. Katılma havuzuna dağıtılacak kârlardan ayrılan muhtemel zarar karşılıkları (rezervler) ile bu dalgalanmanın önüne geçilmektedir. Karşılıklar bu rezervden karşılanmaktadır. Kişi bazlı değil havuz bazlı bir yapı söz konusudur. Katılım Bankaları basiretli bir ticaret erbabı olarak hiçbir krediyi bilerek batması için kullandırmadığı için bu şekilde hakkaniyeti sağlandığı ifade edilmektedir.

Bankanın karşılık politikası gereği ayrılacak ilave karşılıklar, karşılık yönetmeliğinin (19)'uncu maddesinin (2)'inci fıkrasına göre genel kurul kararı ile havuzların karşılık giderlerinin banka payından karşılanabilmesine imkân sağlamaktadır.

18. Yeniden yapılandırmalarda kullanılan yöntemler nelerdir? Teverrukla yeniden yapılandırılan kredilerden alınan kârlar nasıl kullanılmaktadır.

Yapılandırma gelirlerinin kullanımına dair mevzuat ya da yeknesak bir uygulama birliği var mı?

TFRS9 Finansal Araçlar Standardı ve BDDK'nın "Kredilerin Sınıflandırılması ve bunlar için ayrılacak karşılıklara ilişkin usul ve esaslar hakkında yönetmelikle" yapılandırma yöntemleri düzenlenmektedir. Yeniden yapılandırmalarda teverruk yöntemi kullanılmaktadır. Teverruk yöntemiyle kullandırılan fonlardan alınan getirilerin kullanımı diğer fon kullandırma yöntemlerinden farklılık içermemektedir (ZKB) Bu konuda mevzuata dair bir düzenleme bulunmamaktadır (ZKB, KTKB) Teverruk ile yeniden yapılandırılan kredilerde eski kredinin kaynağı ne ise yeni kredi de o havuzdan kullandırılmaktadır. Katılma havuzundan kullandırılan kredinin gelirleri katılma havuzlarına gelir olarak kaydedilmekte ve kâr dağıtımı hesaplamasına girmektedir. Murakıplar konuyu takip etmektedirler (TFKB) Enflasyon farkı kadar kısım havuzlara verilirken, üzeri ceza havuzuna aktarılmaktadır (KTKB)

19. Özkaynaklarla Katılma havuzları desteklenir mi? Destekleniyorsa hangi durumlarda ve hangi saiklerle desteklenmektedir?

18 Ekim 2018'e kadar Katılım Bankalarının özkaynaklarından havuzları desteklemesi mümkün değildi. Ancak 18.10.2018 tarihli yönetmelik değişikliği ile banka katılma fonundan elde ettiği gelirin tamamını süreklilik arz etmemek kaydıyla fona verebilir. Tebliğin 6'ncı maddesinin 9'uncu fıkrasına göre bu husus "Katılım bankalarının, dağıtılacak kâr payı tutarlarında fon sahipleri lehine artırım yapmaları mümkündür. Yapılacak artırım, sekizinci fıkrada belirtilen kâr dengeleme rezervinin kullanımı ve/veya süreklilik arz etmemek kaydıyla katılım bankasının kendi lehine tahakkuk eden kâr payından feragat etmesi şeklinde gerçekleşebilir." şeklinde ifade edilmiştir. Eğer havuz zarara dönerse aşağıda tebliğde belirtilen şartlarda zarar özkaynaklardan karşılanabilir. Tebliğin (6)'ncı maddesinin (109'uncu fıkrasına göre "Zarar ortaya çıkan dönemlerde katılım bankalarının fon sahipleri lehine zararları üstlenmeleri mümkündür. Zarar tutarı sekizinci fıkrada belirtilen kâr dengeleme rezervinin kullanımı ve/veya süreklilik arz etmemek kaydıyla katılım bankasının kendi özkaynaklarından karşılanabilir. Bir katılım bankasının zarar ortaya çıkan dönemlerde kâr

dağıtımı gerçekleştirmesi için olağan genel kurul kararıyla katılım bankası yönetim kurulunun yetkili kılınması ve yönetim kurulunun bir hesap dönemi içerisinde en fazla üç kez olmak üzere her bir kâr dağıtımı için ayrı karar alması zorunludur."

20. Sukuk, yatırım vekâleti, teverruk, sabit ve yüksek getiri beklentisi katılma hesaplarına dağıtılan kârları ne yönde etkilemektedir?

Bankacılık Kanunu ve Katılım Fonu Yönetmeliğinde de belirtildiği üzere müşterilerin hak ve menfaatlerin korunması ve katılma hesabı sahiplerinin menfaatlerine zarar verilmemesi temel kuraldır. Bu kapsamda havuzlardan birine yüksek getiri vermek amacıyla diğer havuzun getirisinin düşürülmesi uygun değildir. Bununla birlikte teorik olarak yüksek getiri beklentisiyle açılan hesaplar ile yüksek getirili projelerin ilişkilendirilmesi de kaçınılmazdır. Bu ürünlerin, Kâr Zarar Ortaklığına dayalı katılma hesaplarının kâr payı oranlarını negatif yönde etkileyeceği (ABAT, TFKB, ZK) düşünülmektedir. Düzenleme ile realitenin nasıl buluşturulacağına dair bir çözüm henüz ortaya konamamıştır. Vekâlet, teverruk ve sabit getiri veren yöntemlerle fon toplanması uygulamamızda bulunmamaktadır (KTKB)

21. Varlık Yönetim Şirketlerine alacak devirlerinde, satış mı, ortaklık mı esas alınmaktadır? Alacaklardan gelen tahsilatlar hangi havuza gitmektedir?

Varlık Yönetim şirketine devredilen alacakların kaynağı hangi havuzsa elde edilen gelirde o havuza gelir olarak kaydedilmektedir. Alacak devirlerinde satış esas alınmaktadır (ZK, TFKB, ABAT). Vakıf Katılım henüz varlık devri yapmamıştır. Danışma Kurulu uygun görmediği için varlık yönetim şirketlerine alacak devri yapılmamakta, kendi bünyesinde tahsilatlar takip edilmektedir (KTKB).

22. Havuzlarda âtıl kalan kaynakların, fon kullandırım dışında likidite değerlendirme yöntemlerinden elde edilen kârlar kime yazar?

Banka kendi para politikalarını yönetme amaçlı yüksek ya da az likidite durumunda kalma kararı alabilir. Yüksek likiditede kalmak, fon kullandırımının az olacağı ve dağıtılacak kâr paylarının azalması havuzları negatif etkileyecektir. Ayrıca fonlar âtıl durumda kalmasa bile ayrılan

zorunlu karşılıklar havuzları negatif etkilemektedir. Henüz herhangi bir projeye bağlanmamış âtıl fonlar hazine ve sermaye piyasası araçlarında değerlendirildiğinde elde edilecek kâr/zarar bankanın gelir ve gider kalemlerinde toplanır. BDDK tarafından hangi gelirlerin katılma havuzuna yansıtılacağı belirlenmiş olduğundan âtıl kalan kaynaklardan dolayı herhangi bir gelir elde edilmesi durumunda bu gelirin katılma havuzlarına yansıtılması, menkul değerlerle değerlendirilmesi hariç âtıl fon geliri fona yansıtılamamaktadır. Buradan elde edilen gelirler katılma hesaplarına ait havuzlara yazılabilmesi (TFKB) ifade edilmekte ise de bu kaynağı Katılma Hesabı olan menkul kıymetlerle ilgili bir husustur ki zaten o âtıl olarak telakki edilmemektedir.

23. Kaynak-kullanım dengesi açısından katılma havuzlarının kaynak ihtiyacı nasıl karşılanmaktadır. Bu süreçte katlanılan maliyetler kâr dağıtımını nasıl etkilemektedir?

Havuzlarda toplanan kaynaklardan kullandırım sağlanmaktadır. Kaynaklardaki azalma nedeniyle kullandırım fazlası olduğunda bu fon kullanımları özkaynaktan fonlanmış olacağından geliri öz kaynağa aktarılır. Kaynaklarda azalma olduğu durumlarda banka politikasına göre paylaşım oranları artırılarak kaynak toplanmaya çalışılmaktadır. Kaynak ihtiyacının yoğun olduğu dönemlerde tahmini havuz getirisi yüksek olan havuzlar için müşterilere pazarlama stratejisi uygulanarak fon ihtiyacı sağlanmaya çalışılır. Toplanan fonun bir kısmı zorunlu karşılık olarak TCMB'de tutulmakta ve kurumsal hariç bakiye üzerinden de TMSF prim gideri hesaplanmaktadır. Kullandırılan kredilerin üzerinden ise genel karşılık gideri, havuzda bulunan takipteki krediler için ise özel karşılık gideri hesaplanmaktadır. Son düzenleme ile menkul değerlerinde kâr payı hesaplamasına dâhil edilmesiyle beraber menkul değerlere ilişkin giderlerde maliyet olarak hesaplanmaktadır. Belirtilen giderlerin dışında bu giderlerin iptal edilmesi durumunda bunlar da gelir olarak havuza yansımaktadır. Giderler provizyonlardan karşılanarak gelirler ise provizyonları artırarak süreç bu şekilde yönetilmektedir.

24. Operasyonların vekâlet verilerek müşterilere yaptırılmasının olumlu ve olumsuz yönleri nelerdir?

Operasyonların vekâletle müşteriye yaptırılması bankaların özellikle zaman tasarrufu ve iş gücü maliyetleri gibi operasyon maliyetleri azaltmakta, operasyonu hızını artırması açısından faydalı olduğu düşünülmektedir. Olumsuz tarafı ise fatura farklılıklarını artırması ve vekâletle yapılan operasyon işlemlerin takibinin güçlüğüdür. Burada bankalar bu riski asgariye indirmek için yazılı beyan alarak işlemlerini yürütmektedirler (ZK, TFKB) Operasyonların fon kullanan müşteriler tarafından yürütülmesi, satıcının edimini tam olarak yerine getirmemesi, tonaj farklılığı vb. sebeplerden dolayı fatura farklılıkları oluşmaktadır. Yurt içi işlemlerde fatura kapamaları 30 gün içinde tamamlatılmaktadır. Fatura farkı olan işlemlerde eksik fatura tutarına isabet eden kâr ayrıştırılarak sosyal sorumluluk projelerinde kullanılmaktadır. Kullandırılan kredilerin çok az kısmında fatura farklılığıyla karşılaşılmaktadır (ZK).

Murâbaha işlemlerinde mal alım/satım vekâletinin müşteri üzerinden yapılması her ne kadar bankanın operasyon maliyetlerini azaltmakla birlikte müşteri gerekli hassasiyeti göstermediği takdirde yapılan işlemin sıhhatini etkileyebilmektedir. Yanlış ve fiktif işlemlerin önüne geçmek için bunun banka tarafından yapılması veya gerekli kontrol noktalarının oluşturulması önem arz etmektedir. İki türlü yöntem ile işlem yapılmaktadır. Yöntem (1); Satıcıya ödeme öncesi sipariş veya vekâlet verilmekte mal faturası kesilmesini müteakip ödeme satıcıya yapılmaktadır. Yöntem (2); yine birincide olduğu üzere vekâlet veya sipariş verilmekte fakat avans ödemesi yapılmaktadır. Eğer sonradan gelen fatura, siparişteki istenilen şekil şartlarına ve ödeme tutarına uymuyor ise projenin tamamlanmasını müteakip faturanın uyumsuz olan tutarına isabet eden kârdan enflasyon farkı düşüldükten sonra kalan kâr, Danışma Kurulu'nun uygunluk verdiği sosyal sorumluluk projelerine aktarılmaktadır (KTKB).

Mal veya Hizmetin alınıp alınmadığını göstermesi açısından fatura ispatlayıcı bir belge olduğundan katılım bankacılığında en çok kullanılan belge türlerinden biridir. Katılım bankacılığı prensiplerine uygun olan bir ürün ile işlemler yapıldığında faturaya ihtiyaç olmadan ticaret gerçekleştirilebilir ve

bu farklılıklar ortadan kaldırılabileceği düşünülmektedir. Burada suiistimalin önüne geçmek için TKBB bünyesinde fatura kayıt merkezi oluşturulmuş olup aynı faturalarla mükerrer fon kullandırımının önüne geçeceği düşünülmektedir. Daha iyisi Maliye Bakanlığı'nın yapacağı düzenleme ile fatura üzerine *"Bankadan fon kullanımında kullanılmıştır."* ibaresinin düşülmesinin daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

25. Katılma hesapları %100 zararı karşılarsa baştan bankanın hesabına yazılan kâr ne oluyor. Örneğin, X firmasına Y fonunu kullandırdık ve Y'nin üzerinden kârın havuz bölüşümüne göre (ki 80-20 olsun) havuzlara reeskont edilerek verildi. Ancak vade sonunda tahsil edilemedi ve zarar yazılacak. Banka kârını aldı, zarar tamamen havuza yazılacak. Mudârebe akdinde, zarar sermaye sahibine yazılsa bile işi gören mudârib emeği kadar zarar eder. Ancak burada zarar yok kâr var. Olay böyle midir, başka bir uygulama var mı dır ?

Bu soru sadece VKB ve TFKB'ye yöneltilmiştir. Her iki banka da uygulamanın bu şekilde yapıldığını teyit etmektedir.

26. Nakdi kredilere ilişkin komisyonlar, hangi kalemde gösterilmektedir. Bu kalem havuza aktarılıyor mu? KH kaynaklı kullandırılan fonlardan ne kadarlık komisyon alınmıştır. TL ve YP bazında ayrım var mı?

Bu soru sadece VKB'na yöneltilmiştir. Cevap sektörün genel uygulamasını göstermektedir. Komisyonlar 702 ile 747 hesap skontları arasındaki kredilerden alınan ücret ve komisyonlar hesaplarında muhasebeleştirilmektedir. Komisyonlar havuzlara aktarılmamaktadır. TL ve YP bazında ayrım bulunmaktadır.

Ek-3.1: Anketin Metodolojisi ve Hipotezleri

Verilerin analizinde; tanımlayıcı istatistikler frekans, yüzde, ortalama, standart sapma değerleri ile sunulmuştur. Çalışmadaki soru gruplarının faktör yapısını tespit etmek amacı ile doğrulayıcı faktör analizi uygulaması yapılmıştır. Kâr payı tutum ve tercih düzeylerinin cinsiyet ve medeni duruma göre farklı olup olmadığının incelenmesi amacı ile t testi analizi yapılmıştır. Boyutların yaş, gelir düzeyi, eğitim, katılım bankası tercih nedeni ve banka ile ilişki düzeylerine göre incelenmesi amacı ile ANOVA testi yapılmıştır. Farklı olan grupların tespit edilmesi amacı ile Sidak ikili karşılaştırma testleri, boyutlar arasındaki ilişkinin tespit edilmesi için korelasyon analizi uygulanmıştır. Çalışmada 0,05'den küçük p değerleri istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir. Analizler SPSS 22.0 ve AMOS 25.0 paket programı ile yapılmıştır.

Örneklem:

$n = (N \times t^2 \times p \times q) / (d^2 \times (N-1) + t^2 \times p \times q))$, "n" örneklem sayısı, "N" ana kütle ana kütle homojen olarak düşünüldüğünden, araştırılan olayın evrendeki görülme sıklığı (p)=0,30, görülmeme sıklığı (q) = 0,70 olarak alınmıştır. "t" ise %95 başarı için t tablosundaki teorik değeri, "d" ise örneklem hatasını göstermektedir. t =1.96 ve d = 0,05 alınmıştır. (Yazıcıoğlu ve Erdoğan: 2004: 49-50). Ana kütle müşteriler, mevcut çalışanlar ve eski çalışanlar olarak 1 milyonun üzerinde olduğu varsayılmıştır. Ana kütle için 323 örneklem yeterli olmakla birlikte anketimize 510 kişi katılmıştır.

Hipotezler:

H1: Katılımcıların cinsiyetlerine göre; alternatif yatırım araçlarına göre kâr paylarını tercihi ve kâr payı dağıtım sistemi hakkındaki tutum düzeyleri farklılık göstermektedir.

H2: Katılımcıların medeni durumlarına göre alternatif yatırım araçlarına göre kâr paylarını tercihi ve kâr payı dağıtım sistemi hakkındaki tutum düzeyleri farklılık göstermektedir.

H3: Katılımcıların yaşlarına göre alternatif yatırım araçlarına göre kâr paylarını tercihi ve Kâr Payı Dağıtım Sistemi hakkındaki tutum düzeyleri farklılık göstermektedir.

H4: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre alternatif yatırım araçlarına göre kâr paylarını tercihi ve kâr payı dağıtım sistemi hakkındaki tutum düzeyleri farklılık göstermektedir.

H5: Katılımcıların katılım bankasını tercih etme nedenlerine göre alternatif yatırım araçlarına göre kâr paylarını tercihi ve kâr payı dağıtım Sistemi hakkındaki tutum düzeyleri farklılık göstermektedir.

H6: Katılımcıların gelir düzeylerine göre alternatif yatırım araçlarına göre kâr paylarını tercihi ve kâr payı dağıtım sistemi hakkındaki tutum düzeyleri farklılık göstermektedir.

H7: Katılımcıların katılım bankası ile ilişkilerine göre alternatif yatırım araçlarına göre kâr paylarını tercihi ve kâr payı dağıtım sistemi hakkındaki tutum düzeyleri farklılıklar göstermektedir.

H8: Alternatif yatırım araçlarına göre kâr paylarını tercihi ve kâr payı dağıtım sistemi hakkındaki tutum düzeyleri arasında pozitif düzeyde ilişki vardır.

Ölçeklerin Güvenilirlik ve Geçerlilik Düzeylerinin İncelenmesi

Katılım Bankacılığında Kâr payı ile ölçeğinin güvenilirlik analizi sonuncunda Co. Alpha katsayısı 0,78 olarak tespit edilmiştir. Elde edilen katsayı ölçeğin güvenilir olduğunu ve çalışmadan herhangi bir soru çıkarmaya gerek olmadığı görülmektedir. Güvenilirlik analizinin ardından yapı geçerliliğinin test edilmesi amacı ile 15 adet ifadenin bulunduğu ölçeğe faktör analizi uygulaması yapılmıştır.

Faktör analizi sonucunda iki alt boyut tespit edilmiştir. Bu boyutlar Alternatif yatırım araçlarına göre kâr payı tercihi ve Kâr payı dağıtım sistemi hakkındaki tutum düzeyi boyutlarıdır. Faktör analizinde hesaplanan KMO örneklem yeterlilik katsayısı 0,82 olarak tespit edilmiştir. Bu katsayı yapılan 510 adet anketin faktör yapısını orta koymak için yeterli sayıda olduğunun göstergesidir. Ayrıca faktör yapılarının anlamlılığının test edildiği Bartlet Testi sonucuna göre ($p=0,01$, $p<0,05$) elde edilen boyutlar yapısal olarak anlamlıdır.

Alternatif yatırım araçlarına göre kâr payı tercihi boyutunda iç tutarlılığı 0,72, açıklanan varyansı %20 olarak hesaplanmıştır. Kâr payı dağıtım sistemi hakkındaki tutum düzeyi alt boyutunda iç tutarlılığı 0,74, açıklanan varyansı %36 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin güvenilirlik ve geçerlilik düzeylerinin sağlandığı tespit edilmiştir.

Ek-3.2: Kâr Payıyla İlgili Faktör Analizi

Katılımcıların İfadeleri	Faktör yükü	Boyut	Açıklanan Varyans	İç Tutarlılık	KMO
Enflasyonun üzerinde getiri vardır	0,52	Alternatif yatırım araçlarına göre kâr payı tercihi	20%	0,72	0,82
Mevduat faizine göre daha az getirisi vardır	0,53				
Altın ve borsa daha az kazandırır	0,61				
Katılma hesabı sahipleri için alternatif getiriler ölçü değildir, çünkü yüksek getiri beklemezler	0,52				
Özellikle döviz katılma hesabı açanlar için getiri önemli değildir	0,55				
Mevduat faizinden çok bir farkı olduğunu düşünmüyorum]		Kâr payı dağıtım sistemi hakkındaki tutum düzeyi	36%	0,74	
Kâr payı elde edilen tüm projeler gerçek bir ticari işleme dayanır	0,71				

Vekâlet verilerek fon kullandırılan müşteriler, gerçek bir ticari işlem yaparlar, faizsiz bankacılık prensiplerine tamamen uyarlar	0,74				
Katılım bankası çalışanları için İslami prensipler her zaman çok kazanmaktan önce gelir	0,69				
Fon yatıranlar yüksek getirinin yanında helal kazanmak da isterler]	0,56				
Kâr payı bölüşüm oranının belirlenmesi ve vade dolduğunda değiştirilmesi her açılış ve yenilemede müşterinin rızasına dayanır	0,49				
Yatırım vekâleti “belli bir getirinin fon yatırana taahhüt edilmesi, üzerindeki kazancın bankaya bırakılmasını öngörür.” Taahhüt edilen getiri ödenmez, gerçek bir projenin finansmanı için kullanılan fonun getiri olarak elde edilen kâr ödenir.	0,56				
Teverruk ya da emtia murabaha işlemleri son derece gerçek bir alım satıma dayandığı için prensiplere uygun olduğu söylenebilir	0,49				
TCMB Tebliği'ne göre Vekâlet katılma hesapları ile günlük kâr payı verilebiliyor. Diğer katılma hesaplarına günlük veya kâr payı verilmeli	0,48				
Vadesine 1 gün bile kalsa erken çekilen fona kâr payı verilmemesi yerinde bir uygulamadır	0,48				

Ek-3.3: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyetiniz	**n**	**%**
Erkek	461	90,4
Kadın	49	9,6
Yaşınız	n	%
21-29	49	9,6
30-39	174	34,1
40-49	165	32,4
50 ve üzeri	122	23,9
Medeni Haliniz	n	%
Evli	453	88,8
Bekar	57	11,2
Eğitim Durumunuz	n	%
Lise	16	3,1
Lisans	302	59,2
Yüksek Lisans	165	32,4
Doktora	27	5,3
Aylık Geliriniz	n	%
2500 TL altında	16	3,1
2501-7500 TL	205	40,2
7501-10000 TL	95	18,6
10001-15000 TL	98	19,2
15001 TL üzerinde	96	18,8
Katılım Bankasıyla İlişki Biçiminiz	n	%
İlişkim Olmadı	10	2,0
Daha Önce Görev yaptım	115	22,5
Halen görev yapıyorum	244	47,8
Halen Müşterisiyim	131	25,7
Önceden Müşterisiydim	10	2,0

Çalışmaya katılan bireylerin %90'ı erkek ve %10'nun kadın olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %10'u 21-29 yaş, %34'ü 30-39 yaş, %32'si 40-49 yaş, %24'ü 50 yaş ve üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %89'u evli, %11'nin ise bekar olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların %3'nün lise, %59'nun lisans, %32'nin yüksek lisans ve %5'nin ise doktora düzeyinde eğitime sahip olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların gelir düzeyleri %3 ile 2500 TL altında, %40 ile 2501-7500 TL, %19 ile 7501-10000 TL, %19 ile 10001-15000 TL ve %19 ile 15001 TL üzerinde olduğu görülmüştür. Katılımcıların %2'si katılım bankaları ile ilgili ilişkilerinin olmadığı, %23'ü daha önce bankada çalıştığı, %48'i halen katılım bankalarında çalıştığı, %26'sı müşterisi ve %2 ile eskiden müşterisi olduğu tespit edilmiştir.

Ek-3.4: Banka Ürün ve Hizmetlerini Kullanma Oranları

Banka hizmetlerini kullanma		**n**	**%**
Cari hesap	Kullanıyor	509	99,8%
Katılma Hesabı	Kullanıyor	306	60,0%
Bireysel Fon	Kullanıyor	115	22,5%
Ticari Fon	Kullanıyor	136	26,7%
Bireysel Hizmetler	Kullanıyor	149	29,2%
Kredi Kartı	Kullanıyor	214	42,0%
Bankacılık Hizmetleri	Kullanıyor	304	59,6%
Sukuk	Kullanıyor	99	19,4%

Katılımcıların %99'u cari hesapları, %60'ı katılma hesabı, %23 ile bireysel fon, %27 ile ticari fon, %29'u bireysel hizmetler, %42'si kredi kartı, %60'ı bankacılık hizmetleri ve %19'u sukuk hizmetini kullandığı görülmüştür.

Ek-3.5: Dağıtım Kanalı Kullanımı ve Banka Tercihi Oranları

Dağıtım Kanalı	n	%	Banka Tercihi En Önemli Unsur	n	%
Mobil Bankacılık	425	83,30%	Faizsiz Bankacılık	425	83,3
İnternet Bankacılığı	349	68,40%	Gelişmiş Dijital Bankacılık	30	5,9
ATM	224	43,90%	Sıcak samimi ilişkiler	23	4,5
Çağrı Merkezi	211	41,40%	Masrafların olmaması	18	3,5
Şube	166	32,50%	Yüksek Gelir	14	2,7
Telefon Bankacılığı	59	11,60%	Toplam	510	100
Dış Ticaret	20	3,90%			

Katılımcıların %83'nün mobil bankacılık, %68'nin internet bankacılığı, %44'nün ATM, %41'nin Çağrı merkezi, %33'nün şube, %12'nin Telefon bankacılığı, %4'ü dış ticaret araçlarını kullandığı tespit edilmiştir.

Katılımcıların %83'nün faizsiz bankacılık, %5'i sıcak ve samimi ilişkiler, %6'sı gelişmiş dijital bankacılık, %4'ü masrafların olmaması, %3'nün ise yüksek gelir elde etme beklentisi ile katılım bankalarını tercih ettikleri tespit edilmiştir.

Ek-3.6: Boyutlara Etki Eden Özelliklerin Belirlenmesi

Ek-3.6.1: Cinsiyetin Boyutlar Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi

Boyutlar	**Cinsiyetiniz**	**n**	**x**	**s. s.**	**t**	**p**
Alternatif Yatırım Araçlarına Göre Kâr Payı Dağıtım Sistemi Tercihi	Erkek	461	2,90	0,94	1,67	0,10
	Kadın	49	2,66	1,01		
Kâr Payı Sistemi Hakkındaki Tutum Düzeyi	Erkek	461	2,98	0,82	0,41	0,68
	Kadın	49	2,93	1,05		

Katılımcıların, alternatif yatırım araçlarına göre kâr payı tercih düzeylerinin cinsiyetlerine göre farklı düzeylerde olmadığı tespit edilmiştir. Kadın ve erkek

katılımcıların alternatif yatırım araçları tercihlerine göre kâr payını seçme eğilimi düzeylerinin farklı olmadığı görülmüştür (t=1,67, p=0,10, p>0,05).

Katılımcıların cinsiyetlerine göre Kâr payı dağıtım sistemi hakkındaki tutum düzeylerinin farklı seviyelerde olmadığı görülmektedir. Kadın ve erkek katılımcıların kâr payı dağıtım sistemi görüşlerinin ve genel tutum düzeylerinin farklı olmadığı tespit edilmiştir (t=0,41, p=0,68, p>0,05).

Ek-3.6.2: Medeni Durumun Boyutlar Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi

Boyutlar	**Medeni Haliniz**	**n**	**x**	**s.s.**	**t**	**p**
Alternatif Yatırım Araçlarına Göre Kâr Payı Dağıtım Sistemi Tercihi	Evli	453	2,88	0,95	0,23	0,82
	Bekar	57	2,85	0,93		
Kâr Payı Dağıtım Sistemi Hakkındaki Tutum Düzeyi	Evli	453	2,96	0,83	-1,61	0,11
	Bekar	57	3,15	0,95		

Katılımcıların medeni durumlarına göre alternatif yatırım araçlarına göre kâr payı dağıtım sistemi tercih düzeylerinin farklı düzeylerde olmadığı tespit edilmiştir. Evli ve bekar olan katılımcıların alternatif yatırım tercihlerine göre kâr payı sistemini seçme eğilimi düzeylerinin farklı olmadığı görülmüştür (t=0,23, p=0,82, p>0,05).

Katılımcıların medeni durumlarına göre Kâr payı sistemi hakkındaki tutum düzeylerinin farklı seviyelerde olmadığı görülmektedir. Evli veya bekâr katılımcıların kâr payı konusundaki görüşlerinin ve genel tutum düzeylerinin farklı olmadığı tespit edilmiştir (t= -1,61, p=0,11, p>0,05).

Ek-3.6.3: Yaşın Boyutlar Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi

Boyutlar	Yaş	n	x	s.s.	F	p
Alternatif yatırım araçlarına göre kâr payı dağıtım sistemi tercihi	21-29	49	2,86	0,91	0,02	0,99
	30-39	174	2,89	0,99		
	40-49	165	2,87	0,98		
	50 ve üzeri	122	2,87	0,88		
Kâr payı sistemi hakkındaki tutum düzeyi	21-29	49	3,07	0,99	1,95	0,12
	30-39	174	3,08	0,94		
	40-49	165	2,91	0,81		
	50 ve üzeri	122	2,88	0,65		

Katılımcıların yaşlarına göre alternatif yatırım araçlarına göre kâr payı dağıtım sistemi tercih düzeylerinin farklı düzeylerde olmadığı tespit edilmiştir. Çalışmada 21-29 yaş, 30-39 yaş, 40-49 yaş ve 50 yaş üzerinde olan katılımcıların alternatif yatırım tercihlerine göre kâr payı sistemini seçme eğilimi düzeylerinin farklı olmadığı görülmüştür (F =0,02, p=0,99, p>0,05).

Katılımcıların yaş gruplarına göre kâr payı dağıtım sistemi hakkındaki tutum düzeylerinin farklı seviyelerde olmadığı görülmektedir. Araştırmada 21-29 yaş, 30-39 yaş, 40-49 yaş ve 50 yaş üzerinde olan katılımcıların kâr payı konusundaki görüşlerinin ve genel tutum düzeylerinin farklı olmadığı tespit edilmiştir (F =1,95, p=0,12, p>0,05).

Ek-3.6.4: Eğitimin Boyutlar Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi

Boyutlar	Eğitim	n	x	s.s.	F	p
Alternatif yatırım araçlarına göre kâr payı dağıtım sistemi tercihi	Lise	16	2,90	0,82	0,80	0,49
	Lisans	302	2,82	0,94		
	Yüksek Lisans	165	2,95	0,99		
	Doktora	27	3,01	0,99		
Kâr payı sistemi hakkındaki tutum düzeyi	Lise	16	3,10	0,84	0,23	0,87
	Lisans	302	2,97	0,86		
	Yüksek Lisans	165	2,96	0,84		
	Doktora	27	3,07	0,65		

Katılımcıların eğitim düzeylerine göre alternatif yatırım araçlarına göre kâr payı dağıtım sistemi tercih düzeylerinin farklı düzeylerde olmadığı tespit edilmiştir. Çalışmada lise, üniversite, yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitime sahip olan katılımcıların alternatif yatırım tercihlerine göre kâr payı sistemini seçme eğilimi düzeylerinin farklı olmadığı görülmüştür ($F = 0,80$, $p = 0,49$, $p > 0,05$).

Katılımcıların eğitim düzeylerine göre kâr payı dağıtım sistemi hakkındaki tutum düzeylerinin farklı seviyelerde olmadığı görülmektedir. Çalışmada lise, üniversite, yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitime sahip olan katılımcıların kâr payı konusundaki görüşlerinin ve genel tutum düzeylerinin farklı olmadığı tespit edilmiştir ($F = 0,23$, $p = 0,87$, $p > 0,05$).

Ek-3.6.5: Aylık Gelir Düzeyinin Boyutlara Etkisinin İncelenmesi

Boyutlar	Gelir Düzeyi	n	x	s.s	F	p
Alternatif Yatırım Araçlarına Göre Kâr Payı Dağıtım Sistemi Tercihi	2500 TL altı	16	3,16	1,06	0,69	0,60
	2501-7500 TL	205	2,92	0,96		
	7501-10000 TL	95	2,86	0,92		
	10001-15000 TL	98	2,81	0,99		
	15001 TL üzeri	96	2,82	0,91		
Kâr Payı Sistemi Hakkındaki Tutum Düzeyi	2500 TL altı	16	3,10	0,65	0,59	0,67
	2501-7500 TL	205	3,01	0,94		
	7501-10000 TL	95	3,03	0,84		
	10001-15000 TL	98	2,92	0,78		
	15001 TL üzeri	96	2,90	0,72		

Katılımcıların aylık gelir düzeylerine göre Alternatif yatırım araçlarına göre kâr payı dağıtım sistemi tercih düzeylerinin farklı düzeylerde olmadığı tespit edilmiştir. Çalışmada farklı gelir düzeyinde gelire sahip olan katılımcıların alternatif yatırım tercihlerine göre kâr payı sistemini seçme eğilimi düzeylerinin farklı olmadığı görülmüştür (F=0,69, p=0,60, p>0,05).

Katılımcıların aylık gelir göre Kâr payı sistemi hakkındaki tutum düzeylerinin farklı seviyelerde olmadığı görülmektedir. Çalışmada farklı düzeylerde gelire sahip olan katılımcıların kâr payı konusundaki görüşlerinin ve genel tutum düzeylerinin farklı olmadığı tespit edilmiştir (F=0,59, p=0,67, p>0,05).

Ek-3.6.6: Bankayla İlişki Düzeyinin Boyutlara Etkisinin İncelenmesi

Boyutlar	Bankayla İlişki Düzeyi	n	x	s.s	F	p
Alternatif yatırım araçlarına göre kâr payı dağıtım sistemi tercihi	İlişkim olmadı	10	2,50	0,51	3,88	0,01*
	Daha önce görev yaptım	115	2,97	0,97		
	Halen görev yapıyorum	244	2,74	0,92		
	Halen müşterisiyim	131	3,10	0,97		
	Önceden müşterisiydim	10	2,62	1,02		
Kâr payı sistemi hakkındaki tutum düzeyi	İlişkim olmadı	10	2,59	0,68	0,97	0,42
	Daha önce görev yaptım	115	2,91	0,82		
	Halen görev yapıyorum	244	3,02	0,89		
	Halen müşterisiyim	131	3,00	0,79		
	Önceden müşterisiydim	10	2,85	0,76		

Katılımcıların katılım bankaları ile ilişki durumlarına göre Alternatif yatırım araçlarına göre kâr payı dağıtım sistemi tercih düzeylerinin istatistiksel olarak farklı olduğu tespit edilmiştir. Farkın nedenin halen müşterisi olan ve geçmişte katılım bankalarında çalışan katılımcıların alternatif yatırım tercihlerine göre kâr payı sistemini seçme eğilimi düzeylerinin diğer katılımcılara göre daha yüksek düzeyde görülmüştür ($F=3,88$, $p=0,01$, $p<0,05$).

Katılımcıların katılım bankaları Kâr payı sistemi hakkındaki tutum düzeylerinin farklı seviyelerde olmadığı görülmektedir. Çalışmada müşterisi olan, olmayan, bankada hala çalışan ve geçmişte çalışmış olan katılımcıların kâr payı konusundaki görüşlerinin ve genel tutum düzeylerinin farklı olmadığı tespit edilmiştir ($F=0,97$, $p=0,42$, $p>0,05$).

Ek-3.6.7: Banka Tercih Faktörünün Boyutlara Etkisinin İncelenmesi

Boyutlar	Katılım Bankacılığı Tercih Etmede En Önemli Faktör	n	x	s.s	F	p
Alternatif yatırım araçlarına göre kâr payı dağıtım sistemi tercihi	Faizsiz Bankacılık	425	2,88	0,91	1,85	0,12
	Sıcak samimi ilişkiler	23	2,83	1,16		
	Gelişmiş Dijital Bankacılık	30	2,63	1,02		
	Masrafların olmaması	18	2,87	1,10		
	Yüksek Gelir	14	3,46	1,41		
Kâr payı sistemi hakkındaki tutum düzeyi	Faizsiz Bankacılık	425	3,00	0,82	0,75	0,56
	Sıcak samimi ilişkiler	23	3,00	1,16		
	Gelişmiş Dijital Bankacılık	30	2,74	0,97		
	Masrafların olmaması	18	2,85	0,68		
	Yüksek Gelir	14	3,03	0,96		

Katılımcıların katılım bankalarını tercih etme faktörlerine göre alternatif yatırım araçları ile kâr payı tercih düzeylerinin farklı düzeylerde olmadığı tespit edilmiştir (F=1,85, p=0,12, p>0,05).

Katılımcıların katılım bankalarını tercih etme faktörlerine göre kâr payı dağıtım sistemi hakkındaki tutum düzeylerinin farklı seviyelerde olmadığı görülmektedir. Çalışmada faizsiz bankacılık, sıcak samimi ilişkiler, gelişmiş dijital bankacılık, masrafların olmaması, yüksek gelir nedeni ile katılım bankalarını tercih eden katılımcıların kâr payı dağıtım sistemine ilişkin genel tutum düzeylerinin farklı olmadığı tespit edilmiştir (F=0,75, p=0,56, p>0,05).

Ek-3-7: Boyutlar Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

Boyutlar		Alternatif Yatırım Araçlarına Göre Kâr Payı Tercihi
Kâr payı dağıtım sistemi hakkındaki tutum düzeyi	r	0,448**
	p	0,01
	n	510

Katılımcıların kâr payı sistemi hakkındaki tutum düzeyleri ile alternatif yatırım araçlarına göre kâr payı dağıtım sistemi tercih düzeyleri arasında anlamlı, orta güçlü şekilde ve doğru orantılı olarak ilişki olduğu görülmüştür. Kâr payı sistemi hakkındaki tutumlar olumlu olan bireylerin alternatif tercihler arasından kâr payı sistemi seçme eğilimlerinin daha yüksek düzeyde olacağı söylenebilir (r=0,448, p=0,01, p<0,05).

Ek-3.8: Hipotezlerin İncelenmesi

Hipotezler		Durum
H1	Katılımcıların cinsiyetlerine göre alternatif yatırım araçlarına göre kâr payı dağıtım sistemi tercihi ve kâr payı sistemi hakkındaki tutum düzeyleri farklılık göstermektedir.	Ret
H2	Katılımcıların, medeni durumlarına göre alternatif yatırım araçlarına göre kâr payı dağıtım sistemi tercihi ve kâr payı sistemi hakkındaki tutum düzeyleri farklılık göstermektedir.	Ret
H3	Katılımcıların yaşlarına göre alternatif yatırım araçlarına göre kâr payı dağıtım sistemi tercihi ve kâr payı sistemi hakkındaki tutum düzeyleri farklılık göstermektedir.	Ret
H4	Katılımcıların eğitim düzeylerine göre alternatif yatırım araçlarına göre kâr payı dağıtım sistemi tercihi ve kâr payı sistemi hakkındaki tutum düzeyleri farklılık göstermektedir.	Ret
H5	Katılımcıların katılım bankasını tercih etme nedenlerine göre alternatif yatırım araçlarına göre kâr payı dağıtım sistemi tercihi ve kâr payı sistemi hakkındaki tutum düzeyleri farklılık göstermektedir.	Ret
H6	Katılımcıların gelir düzeylerine göre alternatif yatırım araçlarına göre kâr payı dağıtım sistemi tercihi ve kâr payı sistemi hakkındaki tutum düzeyleri farklılık göstermektedir.	Ret
H7	Katılımcıların katılım bankası ile ilişkilerine göre kâr payı dağıtım sistemi tercihi ve kâr payı sistemi hakkındaki tutum düzeyleri farklılık göstermektedir.	Kısmen ret kısmen Kabul
H8	Katılımcıların kâr payı dağıtım sistemi tercihi ve kâr payı sistemi hakkındaki tutum düzeyleri arasında pozitif düzeyde ilişki vardır.	Kabul

Ek-3.9: Tutum Düzeyi İfadelerinin Ortalama ve Standart Sapması

En Yüksek Tutum Düzeyi	İfade	x	s.s.
1	Mevduat faizinden çok bir farkı olduğunu düşünmüyorum	3,68	1,49
2	Vadesine 1 gün bile kalsa erken çekilen fona kâr payı verilmemesi yerinde bir uygulamadır.	3,35	1,49
3	Kâr payı bölüşüm oranının belirlenmesi ve vade dolduğunda değiştirilmesi her açılış ve yenilemede müşterinin rızasına dayanır.	3,09	1,51
4	Fon yatıranlar yüksek getirinin yanında helal kazanmak da isterler	3,04	1,57
5	TCMB Tebliği'ne göre Vekâlet katılma hesapları ile günlük kâr payı verilebiliyor. Diğer katılma hesaplarına günlük veya kâr payı verilmeli.	3,01	1,44
6	Katılma hesabı sahipleri için alternatif getiriler ölçü değildir, çünkü yüksek getiri beklemezler.	3,01	1,64
7	Yatırım Vekâleti "belli bir getirinin fon yatırana taahhüt edilmesi, üzerindeki kazancın bankaya bırakılmasını öngörür." Taahhüt edilen getiri ödenmez, gerçek bir projenin finansmanı için kullanılan fonun getiri olarak elde edilen kâr ödenir. Uygulama böyle olduğu için faize benzediği söylenemez.	2,96	1,45
8	Teverruk ya da Commodity Murabaha işlemleri son derece gerçek bir alım satıma dayandığı için prensiplere uygun olduğu söylenebilir.	2,96	1,47
9	Katılım Bankası çalışanları için İslami prensipler her zaman çok kazanmaktan önce gelir.	2,94	1,65
10	Altın ve borsa daha az kazandırır.	2,93	1,53
11	Özellikle döviz katılma hesabı açanlar için getiri önemli değildir.	2,85	1,59
12	Kâr payı elde edilen tüm projeler gerçek bir ticari işleme dayanır.	2,83	1,55
13	Mevduat faizine göre daha az getirisi vardır.	2,81	1,58
14	Enflasyonun üzerinde getiri vardır.	2,78	1,54
15	Vekâlet verilerek fon kullandırılan müşteriler, gerçek bir ticari işlem yaparlar, faizsiz bankacılık prensiplerine tamamen uyarlar.	2,73	1,56

Ek-3.10: Katılım Bankasıyla İlişkine Göre Tutum Düzeyi İfadelerin Dağılımı

		İlişkim Olmadı		Eski Çalışan		Mevcut Çalışan		Mevcut Müşteri		Eski Müşteri		Genel	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
[Enflasyonun üzerinde getiri vardır.]	Kesinlikle Katılmıyorum	0	0,0%	15	13,0%	14	5,7%	23	17,6%	0	0,0%	52	10,2%
	Katılmıyorum	2	20,0%	39	33,9%	58	23,8%	42	32,1%	3	30,0%	144	28,2%
	Fikrim yok	3	30,0%	1	0,9%	2	0,8%	13	9,9%	1	10,0%	20	3,9%
	Kısmen Katılıyorum	2	20,0%	41	35,7%	83	34,0%	34	26,0%	4	40,0%	164	32,2%
	Katılıyorum	3	30,0%	16	13,9%	62	25,4%	15	11,5%	1	10,0%	97	19,0%
	Kesinlikle Katılıyorum	0	0,0%	3	2,6%	25	10,2%	4	3,1%	1	10,0%	33	6,5%
[Mevduat faizine göre daha az getirisi vardır.]	Kesinlikle Katılmıyorum	0	0,0%	4	3,5%	7	2,9%	7	5,3%	0	0,0%	18	3,5%
	Katılmıyorum	2	20,0%	7	6,1%	15	6,1%	8	6,1%	0	0,0%	32	6,3%
	Fikrim yok	3	30,0%	3	2,6%	0	0,0%	12	9,2%	1	10,0%	19	3,7%
	Kısmen Katılıyorum	1	10,0%	26	22,6%	67	27,5%	20	15,3%	2	20,0%	116	22,7%
	Katılıyorum	4	40,0%	38	33,0%	103	42,2%	44	33,6%	5	50,0%	194	38,0%

	Kesinlikle Katılıyorum	0	0,0%	37	32,2%	52	21,3%	40	30,5%	2	20,0%	131	25,7%
[Altın ve borsa daha az kazandırır.]	Kesinlikle Katılmıyorum	0	0,0%	17	14,8%	27	11,1%	21	16,0%	0	0,0%	65	12,7%
	Katılmıyorum	3	30,0%	36	31,3%	76	31,1%	31	23,7%	6	60,0%	152	29,8%
	Fikrim yok	2	20,0%	8	7,0%	5	2,0%	17	13,0%	1	10,0%	33	6,5%
	Kısmen Katılıyorum	1	10,0%	26	22,6%	82	33,6%	34	26,0%	2	20,0%	145	28,4%
	Katılıyorum	3	30,0%	20	17,4%	41	16,8%	21	16,0%	1	10,0%	86	16,9%
	Kesinlikle Katılıyorum	1	10,0%	8	7,0%	13	5,3%	7	5,3%	0	0,0%	29	5,7%
[Katılma hesabı sahipleri için alternatif getiriler ölçü değildir, çünkü yüksek getiri beklemezler.]	Kesinlikle Katılmıyorum	1	10,0%	23	20,0%	21	8,6%	26	19,8%	1	10,0%	72	14,1%
	Katılmıyorum	0	0,0%	24	20,9%	50	20,5%	22	16,8%	1	10,0%	97	19,0%
	Fikrim yok	2	20,0%	3	2,6%	0	0,0%	6	4,6%	0	0,0%	11	2,2%
	Kısmen Katılıyorum	3	30,0%	39	33,9%	61	25,0%	33	25,2%	3	30,0%	139	27,3%
	Katılıyorum	3	30,0%	14	12,2%	68	27,9%	24	18,3%	4	40,0%	113	22,2%
	Kesinlikle Katılıyorum	1	10,0%	12	10,4%	44	18,0%	20	15,3%	1	10,0%	78	15,3%
	Kesinlikle Katılmıyorum	0	0,0%	16	13,9%	24	9,8%	22	16,8%	1	10,0%	63	12,4%

[Özellikle döviz katılma hesabı açanlar için getiri önemli değildir.]	Katılmıyorum	1	10,0%	31	27,0%	50	20,5%	28	21,4%	2	20,0%	112	22,0%
	Fikrim yok	2	20,0%	5	4,3%	6	2,5%	17	13,0%	1	10,0%	31	6,1%
	Kısmen Katılıyorum	5	50,0%	36	31,3%	81	33,2%	37	28,2%	4	40,0%	163	32,0%
	Katılıyorum	2	20,0%	19	16,5%	54	22,1%	14	10,7%	2	20,0%	91	17,8%
	Kesinlikle Katılıyorum	0	0,0%	8	7,0%	29	11,9%	13	9,9%	0	0,0%	50	9,8%
[Mevduat faizinden çok bir farkı olduğunu düşünmüyorum]	Kesinlikle Katılmıyorum	0	0,0%	34	29,6%	117	48,0%	19	14,5%	1	10,0%	171	33,5%
	Katılmıyorum	0	0,0%	38	33,0%	58	23,8%	36	27,5%	3	30,0%	135	26,5%
	Fikrim yok	3	30,0%	3	2,6%	7	2,9%	15	11,5%	1	10,0%	29	5,7%
	Kısmen Katılıyorum	3	30,0%	22	19,1%	27	11,1%	27	20,6%	1	10,0%	80	15,7%
	Katılıyorum	4	40,0%	12	10,4%	20	8,2%	16	12,2%	2	20,0%	54	10,6%
	Kesinlikle Katılıyorum	0	0,0%	6	5,2%	15	6,1%	18	13,7%	2	20,0%	41	8,0%
[Kâr payı elde edilen tüm projeler gerçek bir ticari işleme dayanır.]	Kesinlikle Katılmıyorum	0	0,0%	10	8,7%	4	1,6%	4	3,1%	0	0,0%	18	3,5%
	Katılmıyorum	0	0,0%	18	15,7%	12	4,9%	15	11,5%	1	10,0%	46	9,0%
	Fikrim yok	5	50,0%	3	2,6%	5	2,0%	17	13,0%	2	20,0%	32	6,3%

	Kısmen Katılıyorum	2	20,0%	35	30,4%	39	16,0%	37	28,2%	4	40,0%	117	22,9%
	Katılıyorum	2	20,0%	33	28,7%	96	39,3%	43	32,8%	3	30,0%	177	34,7%
	Kesinlikle Katılıyorum	1	10,0%	16	13,9%	88	36,1%	15	11,5%	0	0,0%	120	23,5%
[Vekâlet verilerek fon kullandırılan müşteriler, gerçek bir ticari işlem yaparlar, faizsiz bankacılık prensiplerine tamamen uyarlar.]	Kesinlikle Katılmıyorum	0	0,0%	15	13,0%	3	1,2%	6	4,6%	2	20,0%	26	5,1%
	Katılmıyorum	0	0,0%	19	16,5%	15	6,1%	17	13,0%	1	10,0%	52	10,2%
	Fikrim yok	5	50,0%	5	4,3%	9	3,7%	25	19,1%	2	20,0%	46	9,0%
	Kısmen Katılıyorum	2	20,0%	43	37,4%	58	23,8%	40	30,5%	3	30,0%	146	28,6%
	Katılıyorum	2	20,0%	24	20,9%	84	34,4%	31	23,7%	2	20,0%	143	28,0%
	Kesinlikle Katılıyorum	1	10,0%	9	7,8%	75	30,7%	12	9,2%	0	0,0%	97	19,0%
[Katılım Bankası çalışanları için İslami prensipler her zaman çok kazanmaktan önce gelir.]	Kesinlikle Katılmıyorum	0	0,0%	15	13,0%	8	3,3%	10	7,6%	0	0,0%	33	6,5%
	Katılmıyorum	0	0,0%	15	13,0%	10	4,1%	22	16,8%	3	30,0%	50	9,8%
	Fikrim yok	5	50,0%	1	,9%	4	1,6%	16	12,2%	1	10,0%	27	5,3%
	Kısmen Katılıyorum	3	30,0%	37	32,2%	51	20,9%	45	34,4%	2	20,0%	138	27,1%
	Katılıyorum	1	10,0%	32	27,8%	79	32,4%	18	13,7%	2	20,0%	132	25,9%

	Kesinlikle Katılıyorum	1	10,0%	15	13,0%	92	37,7%	20	15,3%	2	20,0%	130	25,5%
[Fon yatıranlar yüksek getirinin yanında helal kazanmak da isterler]	Kesinlikle Katılmıyorum	0	0,0%	4	3,5%	1	,4%	1	,8%	0	0,0%	6	1,2%
	Katılmıyorum	2	20,0%	3	2,6%	8	3,3%	8	6,1%	0	0,0%	21	4,1%
	Fikrim yok	2	20,0%	2	1,7%	7	2,9%	10	7,6%	1	10,0%	22	4,3%
	Kısmen Katılıyorum	1	10,0%	26	22,6%	28	11,5%	18	13,7%	3	30,0%	76	14,9%
	Katılıyorum	3	30,0%	42	36,5%	116	47,5%	47	35,9%	3	30,0%	211	41,4%
	Kesinlikle Katılıyorum	2	20,0%	38	33,0%	84	34,4%	47	35,9%	3	30,0%	174	34,1%
[Kâr payı bölüşüm oranının belirlenmesi ve vade dolmasında değiştirilmesi her açılış ve yenilemede müşterinin rızasına dayanır.]	Kesinlikle Katılmıyorum	0	0,0%	24	20,9%	21	8,6%	14	10,7%	0	0,0%	59	11,6%
	Katılmıyorum	0	0,0%	16	13,9%	41	16,8%	27	20,6%	4	40,0%	88	17,3%
	Fikrim yok.	4	40,0%	12	10,4%	17	7,0%	26	19,8%	3	30,0%	62	12,2%
	Kısmen Katılıyorum	3	30,0%	31	27,0%	42	17,2%	22	16,8%	1	10,0%	99	19,4%
	Katılıyorum	3	30,0%	22	19,1%	70	28,7%	25	19,1%	2	20,0%	122	23,9%
	Kesinlikle Katılıyorum	0	0,0%	10	8,7%	53	21,7%	17	13,0%	0	0,0%	80	15,7%
[Yatırım vekâleti belli bir getirinin fon yatırana	Kesinlikle Katılmıyorum	0	0,0%	21	18,3%	17	7,0%	13	9,9%	0	0,0%	51	10,0%

taahhüt edilmesi, üzerindeki kazancın bankaya bırakılmasını öngörür. Taahhüt edilen getiri ödenmez, gerçek bir projenin finansmanı için kullanılan fonun getiri olarak elde edilen kâr ödenir. Uygulama böyle olduğu için Yatırım Vekâlet'inin faize benzediği söylenemez.]	Katılmıyorum	1	10,0%	15	13,0%	29	11,9%	15	11,5%	2	20,0%	62	12,2%
	Fikrim yok	4	40,0%	21	18,3%	34	13,9%	51	38,9%	3	30,0%	113	22,2%
	Kısmen Katılıyorum	1	10,0%	25	21,7%	52	21,3%	24	18,3%	3	30,0%	105	20,6%
	Katılıyorum	4	40,0%	23	20,0%	65	26,6%	17	13,0%	1	10,0%	110	21,6%
	Kesinlikle Katılıyorum	0	0,0%	10	8,7%	47	19,3%	11	8,4%	1	10,0%	69	13,5%
[Tevarruk ya da Commodity murabaha işlemleri son derece gerçek bir alım satıma dayandığı için prensiplere uygun olduğu söylenebilir.]	Kesinlikle Katılmıyorum	0	0,0%	25	21,7%	25	10,2%	17	13,0%	2	20,0%	69	13,5%
	Katılmıyorum	0	0,0%	20	17,4%	32	13,1%	16	12,2%	2	20,0%	70	13,7%
	Fikrim yok	5	50,0%	12	10,4%	23	9,4%	42	32,1%	3	30,0%	85	16,7%
	Kısmen Katılıyorum	2	20,0%	31	27,0%	51	20,9%	19	14,5%	0	0,0%	103	20,2%
	Katılıyorum	3	30,0%	23	20,0%	75	30,7%	26	19,8%	3	30,0%	130	25,5%
	Kesinlikle Katılıyorum	0	0,0%	4	3,5%	38	15,6%	11	8,4%	0	0,0%	53	10,4%
[TCMB Tebliği'ne göre Vekâlet katılma hesapları ile günlük kâr payı verilebiliyor. Diğer katılma	Kesinlikle Katılmıyorum	0	0,0%	19	16,5%	29	11,9%	12	9,2%	3	30,0%	63	12,4%
	Katılmıyorum	0	0,0%	15	13,0%	23	9,4%	10	7,6%	0	0,0%	48	9,4%

hesaplarına günlük veya kâr payı verilmeli.]	Fikrim yok	5	50,0%	17	14,8%	40	16,4%	41	31,3%	4	40,0%	107	21,0%
	Kısmen Katılıyorum	1	10,0%	21	18,3%	38	15,6%	24	18,3%	1	10,0%	85	16,7%
	Katılıyorum	3	30,0%	32	27,8%	77	31,6%	23	17,6%	2	20,0%	137	26,9%
	Kesinlikle Katılıyorum	1	10,0%	11	9,6%	37	15,2%	21	16,0%	0	0,0%	70	13,7%
[Vadesine 1 gün bile kalsa erken çekilen fona kâr payı verilmemesi yerinde bir uygulamadır.]	Kesinlikle Katılmıyorum	1	10,0%	23	20,0%	40	16,4%	33	25,2%	3	30,0%	100	19,6%
	Katılmıyorum	1	10,0%	17	14,8%	37	15,2%	27	20,6%	1	10,0%	83	16,3%
	Fikrim yok	4	40,0%	12	10,4%	30	12,3%	27	20,6%	3	30,0%	76	14,9%
	Kısmen Katılıyorum	2	20,0%	19	16,5%	41	16,8%	12	9,2%	2	20,0%	76	14,9%
	Katılıyorum	1	10,0%	33	28,7%	47	19,3%	18	13,7%	1	10,0%	100	19,6%
	Kesinlikle Katılıyorum	1	10,0%	11	9,6%	49	20,1%	14	10,7%	0	0,0%	75	14,7%

Ek-3.11: Anket Katılımcılarının İlave Düşünceleri

Katılımcılar, anketimizdeki açık uçlu "İlave Etmek İstedikleriniz" sorusuna ilişkin düşüncelerini paylaşmışlardır. Bu düşünceler aşağıya çıkarılmıştır.

1. Katılım bankalarının çalışanlarının da İslami prensiplere uyan bir hayat idame ettirmeleri gerekir. Çalışanlar konvansiyonel banka ile müşteri sıfatı ile çalışınca katılım bankaları anlamını yitiriyor

2. Katılım bankalarında yapılan murâbaha işlemlerinin birçoğu sıkıntılı olup, doğmuş bir borcun finansmanına yönelik olarak yapılmaktadır. Bu konu basit bir denetimle çok rahat tespit edilebilecek olmasına karşın üst yönetimlerin faizsiz çalışmadan ziyade yüksek gelir elde etme arzusu, gerekli denetim mekanizmalarının kurulmasını engellemektedir. İslami entelijansa hâkim olan lükse ve paraya düşkünlük hayatın bu alanında da karşılık bulmuştur.

3. Bir katılım bankasında şube müdürüyüm. Faizlerin ani yükseldiği dönemde biz yapımız gereği ayak uyduramazken ani düşüşlerde çabuk uyum sağlıyoruz. Kendimizi anlatırken bu süreçlerde bir dönem düşük kâr dağıtsak bile aksi durumlarda piyasanın üzerinde kalıyoruz diyorken bunu müşterimizin yaşama imkanını elinden alıyoruz. Bir de murâbaha havuzu dışı özel fon havuzları halen kuramadık. Proje bazlı çalışan faizle karıştırılmayacak kadar farklı opsiyonlarda sunmamız gerekir. Biz müşterilerimize nasıl en yüksek kazancı vaat etmiyorsak patronlarımıza, yöneticilerimize ve tüm çalışanlarımıza da en yüksek konforu vaat etmemeliyiz. Katılım bankacılığı çalışanı aldığı bir kâğıt çıktının, lavaboda kullandığı fazla peçetenin boşa açık tutulan ışığın müşteri hakkı olduğunu düşünmeli. Müşterilerimiz nasıl az kâr payına razı ise nasıl daha yüksek olduğum halde bizden fon kullanıyorsa bize eğer bu işi sadece geçim için değil helal kazanç için yapıyorsak daha az maaşa da prim almamaya da razı olup önce müşterilerimizin hakkını korumalı ve onları faizli bankalardan koparmalıyız.

4. Malezya modellenerek Türkiye'nin Katılım bankacılığında küresel lider olmasına çalışmak gerekir

5. Katılım bankasının faizli bankalardan farkının tam anlamıyla müşterilere yansıtılamadığı kanaatindeyim. Çünkü hâlen müşterilerin %70'nden fazlası "Birisi faiz diyor, birisi kâr payı diyor ikisi de aynı şey" diyerek faizli banka ile katılım bankasının aynı havuzda çalışan banka olarak görmekteler. En basit dille katılım bankacılığını iletişim yollarıyla müşterilere daha ayrıntılı ikna edici bir biçimde anlatılmalı. Dolayısıyla müşteriler demeli ki "Katılım Bankası ile faizli banka çok farklıymış"

6. İktidarda muhafazakâr bir parti olmasına rağmen ve katılım bankalarına her tür desteği vermesine rağmen bankacılık sistemi içindeki payları artmamıştır. Katılım bankaları, kendi yapılarındaki yanlışlıkları ve tepe yönetim sistemindeki hantallıkları düzeltmedikçe muhafazakâr kesimin birikimlerini enflasyonun altında getiri ile heba etmeye devam edecektir.

7. Katılım hesaplarından para çekilince özellikle son hafta son gün yardımcı olunması gerekir.

8. Katılım bankalarının bir işlem türü de menkul ve gayrimenkul mal ticaretinde ortaklık işlemi yapıp koydukları sermaye temelinde ortaya çıkan kârın bölüşülmesi şeklinde işlem türü geliştirmelidir. Piyasada kısa dönemli yüksek kâr fırsatlarının değerlendirilmesi açısından bankaya ve iş dünyasına önemli katkılar sağlayacak bir bankacılık enstrümanına büyük bir ihtiyaç var. Bu alanda iş dünyasının ticari banka kredilerinden başka alternatifi yok. Böylece katılım bankaları da piyasa okumaları açısından stratejik önemde bir veri tabanı oluşturmuş olacaktır.

9. Katılım bankacılığı ile ilgili bu çalışmanızın bu konuda toplum nezdindeki olumsuz algının giderilmesine katkı sağlamasını diliyorum. Maalesef çalışanı olarak bu kurumların faizsiz düzeni tesis için yeterince gayret etmediğini görüyorum. Çalışanların bu zihniyette olmasına dikkat etmesi gerekir. Diğer taraftan toplumdaki yaygın olumsuz algının düzeltilmesi için toplumu bilinçlendirme noktasında katılım bankaları ve birliği maalesef yeterli çabayı göstermiyor. Yapılacak çok iş var. Bu heyecanı hisseden insanların işin içinde olması gerekir.

10. Yatırım vekâleti, teverruk vb. gibi ürünlerin faizsiz bankacılık prensipleri doğrultusunda geliştirilen ürünler olmasına rağmen uygulamada buna pek

dikkat edilmediğini gözlemliyorum. Maalesef bu ürünler, murâbaha işlemlerinde gerçekte var olan bir malın alım satımı işlemlerini arka plana attı. Yatırım vekâleti ve teverruk ürünlerini kullanan müşterilerin %90'nının bilinç altında getiri ve maliyet ön planda. Enstrümanın faizsiz olduğunu kimsenin önemsediğini zannetmiyorum. Katılım bankaları bu ürünleri yaygınlaştırıp müşâreke, mudârebe, murâbaha gibi ticaretin temel unsurlarını arka plana atıyorlar. Bu da katılım bankacılığının hassasiyetine dair endişelerin artmasına sebep oluyor.

11. Maalesef arzu edilen seviyede değil katılım bankalarının çalışma prensipleri bankalardan daha merhametli ve anlayışlı değil. Umarım bir gün böyle bir anlayış geçerli olur.

12. Hiçbir ürününüzün standarttı yok, gerçekliği sorgulanabilir, ortaklık kültürüne dayanmıyor, hassasiyetler suiistimal ediliyor.

13. Tevarruk, emtia murâbaha ve vekâlet hesapları ile ilgili genel olarak danışma kurulları tarafından kamuoyunu aydınlatıcı bilgilerin verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bunların hangi koşullarda yapılıp hangi koşullarda yapılamayacağının bildirilmesi lazım.

14. Katılım bankaları İslami hassasiyeti olan müşterilerin iyi niyetini suiistimal ediyorlar.

15. Acilen devrim yapılması gerekir. Hem de çok acil yoksa insanlar 20 yıl sonra da hayal kırıklığı yaşayacaklar.

16. Katılım bankaları hassasiyet sahibi Müslümanlar için bir alternatiftir. Eğer bu hassasiyeti, zaruri durumu istismar ederek bize yalan söyleyip işlemlerine faizi ve faiz şüphesi olan işlemleri bulaştıranlar varsa Rabbime şimdiden şikâyet ediyorum. Rabbim bu kötü niyetli kişi ve kurumları hemen kahret! Bir de gerçekten katılım hesabına katılan insanlarımızın birikimleri enflasyona ezdirilmemeli ve birikimleri eritilmemenin yolu bulunmalı. Allah (cc) iyi niyetli iş sahiplerinin yar ve yardımcısı olsun.

17. Bir de çalışanların profili üzerinden değerlendirme koysanız iyi olur.

18. Otuz (30) yıl katılım bankalarında görevler yaptım. Önemli başarılara projelere imzalar attım. En acımasız faizli bankalardaki çalışanlarına vefanın

zerresini göremedim. Sektörün büyük sancıları var. Başarılı olmaları çok zor. Mehter takımından öteye gitmesi pek mümkün görünmüyor

19. Katılım bankalarının piyasa paylarının yükselmesi hedefinden önce işlemlerin niteliğine önem verilirse piyasa payı da yükselecektir. Niteliğe önem vermek için de uygulayıcıların katılım bankacılığına gönülden inanmış olmaları ve sadece profesyonel bakış açısıyla bakmamaları gerekir. Diğer taraftan konvansiyonel bankaların ürünlerine benzer ürünlere odaklanmak yerine gerçek faizsiz ürünlerin geliştirilmesine odaklanılmalıdır

20. On (10) yılı geçmiş müşterilere daha fazla ilgi gösterilmeli ve geri bildirim alınmasına özen gösterilmeli.

21. Müşteriye daha fazla değer verilmeli, banka önce kendi kârını düşünüp piyasa faiz gelirlerine göre hesap yapmamalı. Faiz almayan ticaret erbabına daha olumlu yaklaşmalı, mevduat sahiplerini keklenmemeli.

22. Rekabet edeceğiz diye katılım bankalarını rayından, insanları da imanından çıkarmayalım.

23. Katılım bankacılığını yasatabilmek için ilk önce personellerin bu sisteme inanması ve inandığıyla çalışabilmesi gerekmektedir. Aksi halde bir mevduat bankasından asla fark kalmayacaktır.

24. Misyona ve vizyona uygun kadroların oluşturulması çok önemli.

25. On (10) yıl önceki katılım bankası personelinde faiz hassasiyeti daha yüksekti. Şimdi konvansiyonel bankalardan gelen çalışanlar sadece terminoloji olarak belirli kavramları kullanıyorlar, bunları içselleştirmiş ve benimsemiş değiller. Kâr odaklı yaklaşıyorlar.

26. Faizsiz bankacılığın özüne uygun çalışılmalı, bu alanı bilen ve özümseyecek kadroların olması gerekiyor.

27. Katılım bankaları 1 yıldan uzun vadeli yatırılan fonlara daha fazla kâr dağıtmalı diye düşünüyorum.

28. Katılım bankalarında çalışan personellerin, katılım bankacılığı prensiplerine yönelik eğitimleri ya hiç yapılmıyor ya da çok az süreli yapılıyor. Bu sebeple katılım bankacılığını bilmeyen personeller sebebiyle katılım bankaları zarar görüyor. Faizsiz bankacılık prensipleri konusunda eğitimler arttırılmalı hatta

katılım bankacılığında çalışacaklar prensiplerin sorgulandığı bir sınavdan geçirilmeli.

29. Dert çözen finansmanın fiiliyatta diğer banka ihtiyaç kredisinden hiçbir farkı yoktur, işlemlerin %90 ı nakit amaçlıdır, bu uygulamanın acil olarak durdurulması faizsiz bankacılığın bir gereğidir.

30. Katılımı tercih sebebimiz İslami olmasıdır.

31. Ayette, ticaret ve riba olmak üzere iki alternatiften bahsedilmiş. Yapılan işlemler ticaret değil ise ribanın konusu altındaki türevleridir.

32. Katılım bankacılığında vekâlet usulünün yerinde yapılmasını isterdim ürünün gerçek mi yoksa suni mi olmadığını ifade eden belge alınmalı.

33. Katılım bankacılığı yapan kurumların çalışanlarına ve müşterilerine karşı dürüst ve hakkaniyetli davranmaları gerekmektedir.

34. Nakit avans çekiminde komisyon kesilme durumu katılım bankası işleyişine uygun değildir.

35. Geçmişteki misyonla şimdiki katılım bankacılığı anlayışı çok değişti. Dert çözen, askerlik borçlanması vb., ihtiyaç kredileri alım-satıma dayanmayan inandırıcılığı olmayan nakdi krediler olarak değerlendiriyorum. Misyon kayboldu maalesef.

36. Katılım bankalarında teverruk denilen sistemin irdelenmesi ve denetlenmesi gerekir.

37. Halk bu sistemi hala yeteri kadar bilmiyor. Daha fazla reklam olmalı.

38. Türkiye katılım bankacılığının artırılması hedefi var ancak tam manası ile katılım bankacılığını 1-2 banka yapmaya çalışıyor. Özellikle yönetimleri faizli kurumlardan karşılandıkça faiz ile katılım hep aynı algılanacaktır. 20 yıl faizli kurumda faiz satmış adamdan faizsiz bankacılık yapmasını çok beklenemez. Katılım bankacılığı ciddi ve hassas bir iştir, personeli de öyle olmalıdır. İslami hassasiyetleri hem kendinde hem işinde taşımalıdır. Yoksa katılım bankacılığının payı buradan çok daha öteye gitmeyecektir.

39. Neden faizler düşürüldüğü zaman kâr payı düşüyor, yükselince kâr payı yükseliyor düşündürücü, sanki faizin ismi kâr payı mı oldu.

40. Finans kurumları bir hayali gerçekleştirmek için yüksek idealler çerçevesinde kuruluyor. Maalesef yüksek kâr hırsı bu sistemi delik deşik etmek için yoğun çaba sarf ediyor. Bu kâr hırsı devam ettiği müddetçe sistemin kendi kendini yok edeceğini düşünüyorum. Üst yönetimler istisnalar hariç faizli banka tandanslı yöneticiler. Yenilikçi ürünler çıkaralım derken konvansiyonel bankalara doğru hızlı bir akış olduğu kanaatindeyim. Maalesef havuz kârına alışkın müşterilerimiz yatırım vekâleti ve sukukla sabit getirileri öğrenmiş ve beklentileri sabit gelire doğru kaymıştır.

41. Teverruk ürünü katılım bankalarınca suiistimal edilen bir konu. Verilen fetvada da zorunlu halde kullanılması tavsiye ediliyor. Zorunlu hal tanımı çok ucu acık bir tanım. Sonuçta teverrukla paraya dönüşen mallar kullanılarak parayla para satılıyor. Katılım bankacılığından teverruk ürününün çıkarılmasından yanayım. Aksi durumda da teverruk kullanan müşterilerin, faizli bankalarda hesabının ya da kullandığı bir finansmanın olmadığı teyit edilmelidir.

42. Kredi kullanmak çok zor oluyor, limit az çıkıyor, diğer bankalar çok daha kolay ve yüksek limitle kredi veriyor, insanları faize itmeyelim, kolaylaştıralım.

43. Katılım bankaları daha çok faizle işlerinin olmadığı ve helal vurgusu yapmalı ve farklı yollara sapmadan dosdoğru çalışmalıdır. Bazı uygulamaları personelin kafasına yatmazken müşteri nasıl mutmain olacak.

44. Enflasyonun altında kalan kâr payı nedeniyle insanlar gayrimenkule kayıyor.

45. Katılım bankası çalışanları, hedef baskısından dolayı fiktif işlemlere göz yumabiliyor. İşe alım esnasında kişinin faiz hassasiyeti uygun yollardan tespit edilmelidir.

46. Katılım bankacılığı sektörü vermiş olduğu hizmetler bakımından iyiden iyiye konvansiyonel bankacılığa benzemeye başlamıştır. Sadece verdiği hizmetler değil katılım ve konvansiyonel bankacılık arasında personel geçişkenliği artmış ve normal olarak karşılanmaya başlanmıştır. Ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik konjonktürel durum ve insanlar arasında faize hassasiyetin azalması ile Katılım Bankası müşterileri bile artık faiz

hassasiyetine çok fazla takılmadan daha çok getiri alabileceği finansal enstrümanları tercih etmektedirler.

47. Üniversitelerin iktisat, ilahiyat vb. bölümleriyle iş birliği yaparak yeni uygulamalar geliştirilmelidir. Teknik altyapı geliştirilerek ve yeterli uzman personel istihdam edilerek proje finansmanına ve kâr/zarar ortaklığı projelerine ağırlık verilmelidir.

48. Katılım Bankaları daha fazla kâr-zarar projeleri yapmalı murâbahanın payı azalmalıdır.

49. Kullandırılan fonun havuz vade uyumlu ise (vadeden önce çekiliş) kâr payı verilebilir.

50. Vade-havuz-geri dönüş uyumlu ise vadesine bir gün kalan katılım hesabına kâr payı verilebilir

Ek-4.1: Talep Formu

EK-1

TALEP FORMU

.....
KATILIM BANKASI A.Ş.

- ☐ **Kurumsal-Bireysel Finansman Desteği**
- ☐ **Finansal Kiralama - Leasing**
- ☐ **Kar-Zarar Ort. Yatırımı**
- ☐ **Mal Karşılığı Vesaikin Finansman**
- ☐ **Diğer / .....**

Müracaat tarihi	... / ... / 2012
DVZ CİNSİ	
VADESİ	
AYLIK KARLILIK ORANI	%
İŞLEM KOMİSYON ORANI	%
TAKSİT SAYISI	

MÜRACAAT EDENİN:

ADI/UNVANI : .....
FAALİYET KONUSU : .....
ADRESİ : .....
TELEFON/FAKS : .....
ELEKTRONİK POSTA ADRESİ : .....
VERGİ DAİRESİ/HESAP NO : ..... / V.No. :
İRTİBAT KURULACAK KİŞİ : .....

TALEP EDİLEN MALIN (her türlü emtia, menkul kıymet, gayrimenkul, hak ve hizmet):

CİNSİ : .....
MİKTARI/BİRİM FİYATI : .....
TOPLAM TUTARI (KDV dahil) : .....
FİNANSAL KİRALAMA MÜŞTERİ PEŞİNATI : .....
KDV ORANI/KDV'NİN ÖDEME TARİHİ : .....

İTHAL MAL (talep edilen mal yurt dışından temin edilecekse doldurulacak):

ÖDEME ŞEKLİ : ☐ PEŞİN ☐ VESAİK MUKABİLİ ☐ MAL MUKABİLİ ☐ AKREDİTİF

TESLİM ŞEKLİ : ☐ EXW ☐ FOB ☐ FCA ☐ CFR ☐ CIP ☐ CIF ☐ .....

GTİP NO / GÜMRÜK VERGİ ORANI : **G.T.İ.P. No**:..... ☐ GEMİ ☐ TIR / KAMYON ☐ UÇAK ☑ TREN

İTHALDE GEREKLİ BELGE VAR MI : .....

MALIN MENŞEİ / MALIN SEVK ARACI : ..... ☐ GEMİ ☐ TIR / KAMYON ☐ UÇAK ☑ TREN

YÜKLEME TARİHİ / TAHMİNİ GELİŞ TARİHİ : .....

İTHALATIN YAPILACAĞI ÜLKE : .....

GÜMRÜK MASRAFLARI / SİGORTA KİME AİT : ☐ BANKANIZA ☐ FİRMAMIZA
☐ Gümrük Masrafları ☐ Nakliye Sigortası ☐ Navlun Bedeli

TEŞVİK TÜRÜ / TARİHİ / NUMARASI : .....

SATICININ / İHRACATÇININ:

ADI/UNVANI : .....
ADRESİ : .....
TELEFON/FAKS : Tlf : ..... Fax: .....
VERGİ DAİRESİ/HESAP NO : .....
ELEKTRONİK POSTA ADRESİ : .....
GÖRÜŞÜLECEK KİŞİ : .....

BELİRTİLMESİ UYGUN GÖRÜLEN DİĞER HUSU

SATICIYA ÖDEME TARİHİ ve ŞEKLİ : .....
ÖDEME YAPILACAK BANKA/ŞUBE/HESAP NO : .....
MAL TESLİM ADRESİ : .....
DİĞER HUSUSLAR : .....
: .....

KÂR PAYSIZ FON KULLANDIRIM

GERİ ÖDEME VADE ve TARİHİ : .....
GERİ ÖDEME ŞEKLİ : .....
ENDEKSLEME KURU : .....
ÖDEME KURU : .....

BEYANLAR

İhtiyacımız için Bankanız kanalıyla alacağımız mal ile satıcısına ilişkin bilgiler yukarıdaki gibidir. İşbu Formda yer alan ve katılım bankacılığı çalışma prensipleri çerçevesinde temin edilecek malın bedeli olarak Bankanız tarafından satıcıya ödenen meblağa, mutabık kaldığımız kârın, verginin, fonun ve sair ferilerin ilavesi suretiyle hesaplanan tutarda hesabımızın borçlandırılmasını beyan ve kabul ederiz.

EK: ..... Adet proforma fatura sureti

MÜŞTERİ
KAŞE VE İMZASI

Ek-4.2: Sipariş Formu

EK-2

SİPARİŞ FORMU

SAYI :

TARİH : …. /…./….

GÖNDERİLEN : ……

İLGİLİ : ……

GÖNDEREN : …… KATILIM BANKASI A.Ş.
Operasyon Merkezi

İLGİLİ : …….

Katılım Bankacılığı çalışma prensiplerine uygun olarak, aşağıda/ekli proforma faturada veya talep formunda belirtilen malı satmayı kabul etmeniz halinde ……TL bedelle satın alıyoruz. Satış bedelinin döviz olarak belirlenmiş olması halinde ödeme, fiili ödeme tarihindeki bankamız döviz alış kuru üzerinden hesaplanacak Türk Lirası şeklinde yapılacaktır.

Malın, fatura ve irsaliyesini Müşterimiz …… adına tanzim ederek, müşterimiz ile mutabık kaldığınız teslim koşullarına uygun olarak müşterimize teslim ediniz.

Siparişimizden önce mal sevk edilmemiş, hizmet alınmamış, fatura ve irsaliye düzenlenmemiş olmalıdır.

Saygılarımızla

…….

KATILIM BANKASI A.Ş.

Operasyon Merkezi

MALIN (emtia, menkul kıymet, gayrimenkul, hak ve hizmet veya menfaat).

CİNSİ ve MİKTARI : …….

ÖDEME TUTARI ve MİKTARI : ….. /…….

MALIN TESLİM TARİHİ : …. /…. /….

Ek-4.3: Vekâlet Formu

EK-3

VEKÂLET FORMU

SAYI :

TARİH : ……. /……./……

GÖNDERİLEN : ……A.Ş.

İLGİLİ : ……

GÖNDEREN : ……KATILIM BANKASI A.Ş.

Operasyon Merkezi

İLGİLİ : …….

Değerli Müşterimiz,

…. /…/… tarihli müracatınıza ve …… no.lu projeye konu mal/hizmet alımı için sağlayacağımız finansman sebebiyle gerçekleştirilecek işlemlerde, Katılım Bankacılığı çalışma prensipleri gereği, mal/hizmeti satıcıdan adımıza sipariş edip satın alma ve teslim-tesellüm gibi alım-satımın gereği olan işlemleri yapma konularında sizi vekil tayin ettik.

Satış bedelinin döviz olarak belirlenmiş olması halinde ödeme, fiili ödeme tarihindeki Bankamız döviz alış kuru üzerinden hesaplanacak Türk Lirası olarak yapılacaktır. Vekil, malın bulunması, seçimi, alınması, yükletilmesi, taşıtılması, teslimi ve sair mala ilişkin tüm hususlarda yetkilidir ve yetkisini mevzuat, ilke ve teamüle uygun olarak kullanmaktan sorumludur.

Vekâlet ilişkisi sadece yukarıda zikredilen proje ve yine yukarıda zikredilen iş/işlemler ile sınırlıdır; asla başka ilişkilere teşmil edilemez. Anılan iş/işlemlerin bitiminde başkaca bir bildirime lüzum olmaksızın vekâlet ilişkisi kendiliğinden sona erer; bundan önce de Bankamız vekâlet ilişkisini dilediği zaman sonlandırma hakkına sahiptir.

Siparişimizden önce mal sevk edilmemiş, hizmet alınmamış, fatura ve irsaliye düzenlenmemiş olmalıdır.

Saygılarımızla

…….

KATILIM BANKASI A.Ş.

Operasyon Merkezi

MALIN (emtia, menkul kıymet, gayrimenkul, hak ve hizmet veya menfaat**).**

CİNSİ ve MİKTARI : …….

ÖDEME TUTARI ve MİKTARI : ….. /…….

MALIN TESLİM TARİHİ : …. /…. /….

Ek-5: Bankalarının Fon, Mevduat, Kredi ve Komisyon Getirileri

Milyon TL	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
A- Katılım Bankaları															
1- TL Katılma Hesapları**	4.061	6.385	8.970	13.659	17.955	19.009	23.207	27.974	29.763	30.395	35.425	42.567	44.961	66.209	74.099
2- Ortalama TL K. Hesabı*	3.731	5.223	7.677	11.314	15.807	18.482	21.108	25.591	28.869	30.079	32.910	38.996	43.764	55.585	70.154
3- Katılma H. Dağıtılan Kâr TL Payları	601	795	1.159	1.464	1.327	1.433	1.742	1.669	2.063	2.260	2.565	3.566	6.396	9.703	7,496
4-Kullandırılan TL Fonlar	9.036	13.133	16.645	21.638	28.697	34.637	43.431	56.174	58.185	62.927	63.558	81.207	78.335	81.973	149.647
5- TL Ortalama Fon Kullanımı*	7.647	11.085	14.889	19.142	25.168	31.667	39.034	49.803	57.180	60.556	63.243	72.383	79.771	80.154	115.810
6- Kullandırılan TL Fonlardan Alınan Kârlar	1.209	1.676	2.422	2.867	2.738	3.243	4.445	4.726	5.485	6.055	6.650	8.306	12.191	14.095	14.332
7- TL Fon Kullandırım Komisyonları	-	-	-	-	257	301	374	415	427	431	407	387	449	481	669
B- Mevduat Bankaları															
8- Vadeli TL Mevduat***	152.734	190.256	247.899	277.910	350.345	368.771	415.752	458.833	513.905	550.938	639.956	719.060	809.125	923.569	1.144.910

9-Ortalama Vadeli TL Mevduat*	139.095	171.495	219.078	262.905	314.128	359.558	392.262	437.293	486.369	532.422	595.447	679.508	764.093	866.347	1.034.243
10- Vadeli TL Mevduat Verilen Faizler	24.182	30.515	37.862	29.544	26.690	30.526	35.700	32.242	43.327	51.210	62.436	76.019	122.612	144.681	104.199
11-TL Krediler	148.980	197.213	327.126	257.490	345.182	437.747	530.198	676.253	318.077	926.175	1.039.945	1.296.374	1.322.512	1.521.599	2.152.755
12- Ortalama TL Krediler*	126.151	173.097	262.170	292.308	301.336	391.465	483.973	603.226	497.165	622.126	983.060	1.168.160	1.309.443	1.422.056	1.837.177
13- TL Kredi Faizleri	23.735	33.073	43.339	42.887	38.729	46.418	62.748	65.671	84.030	103.721	125.207	155.993	214.706	244.263	227.879
14- TL Kredi Komisyonları					1.322	1.485	1.760	2.329	2.213	2.123	2.363	2.611	3.814	5.563	5.186
C- Mukayese															
15- TL Katılma Kâr Payı-1 (3/2)	16,1%	15,2%	15,1%	12,9%	8,4%	7,8%	8,3%	6,5%	7,1%	7,5%	7,8%	9,1%	14,6%	17,5%	10,69%
16- Komisyon Dahil TL K.H Kârı ****	16,11%	15,22%	15,10%	12,94%	9,18%	8,48%	8,99%	7,16%	7,72%	8,06%	8,29%	9,55%	15,05%	17,92%	11,13%
17- TL Mevduat Faizi (10/9)	17,4%	17,8%	17,3%	11,2%	8,5%	8,5%	9,1%	7,4%	8,9%	9,6%	10,5%	11,2%	16,0%	16,7%	10,1%
18- TL Kredi Faizi (13/12)	18,8%	19,1%	16,5%	14,7%	12,9%	11,9%	13,0%	10,9%	16,9%	16,7%	12,7%	13,4%	16,4%	17,2%	12,4%
19- TL Fon Kullandırma Kârı (6/5)	15,8%	15,1%	16,3%	15,0%	10,9%	10,2%	11,4%	9,5%	9,6%	10,0%	10,5%	11,5%	15,3%	17,6%	12,4%
20- Komisyon Dahil TL Kredi Faizi	18,8%	19,1%	16,5%	14,7%	13,3%	12,2%	13,3%	11,3%	17,3%	17,0%	13,0%	13,6%	16,7%	17,6%	12,7%

(13+14) / 12														
21- Komisyon Dahil TL Fon Kullandırma Kârı (6+7 /5	15,8%	15,1%	16,3%	15,0%	11,9%	11,2%	12,3%	10,3%	10,3%	10,7%	11,2%	12,0%	15,8%	18,2%	13,0%
22- Enflasyon – TÜFE	9,7%	8,4%	10,1%	6,5%	6,4%	10,5%	6,2%	7,4%	8,2%	8,8%	8,5%	11,9%	20,3%	11,8%	14,60%
23- TL Fon Komisyonu (7/5)					1,02%	0,95%	0,96%	0,83%	0,75%	0,71%	0,64%	0,53%	0,56%	0,60%	0,58%
24- TL Kredi Komisyonu (14/12)					0,44%	0,38%	0,36%	0,39%	0,45%	0,34%	0,24%	0,22%	0,29%	0,39%	0,28%
25- Fon / Kredi Komisyonu (23/24)					2,3	2,5	2,6	2,2	1,7	2,1	2,7	2,4	1,9	1,5	2,0

Kaynak: BDDK Aylık Bülten

*	Ortalama TL mevduat ve Ortalama TL Katılma hesabı, dönem başı ve dönem sonu ortalaması alınarak bulunmuştur
**	Katılım Bankalarının 2006-2009 arası TL Katılma Hesapları = TL Mevduat * (Vadesiz Mevduat/Toplam Mevduat) tahmin edilmiştir.
***	Mevduat Bankalarının 2006-2019 arası TL vadeli mevduat hesapları, *mevduat türleri itibarı ile* tablosundan ayrıştırılmıştır.
	Kar Payı-1 BDDK verileri ile hesaplanmıştır. Bank Asya ve Emlak Katılım ile katılma hesabı dışında (sukuk vb.) bazı kârları da içermektedir
****	$TL\ katılma\ Hesaplarına\ Dağıtılan\ Kâr\ Komisyon\ Dahil) = \frac{\left(\left(\frac{Ortalama\ TL\ Katılma\ Hesabı\ x\ 0{,}90}{TL\ Fon\ Kullandırımları}\right) xTL\ Fon\ Kullandırım\ Komisyonları\ x0{,}85\right) + KHDağıtılan\ Kârlar}{Ortalama\ TL\ Katılma\ Hesabı}$
	Ortalama TL katılma hesaplarının %90 fon kullandırma için kullanılmıştır. Komisyonun %85'i katılma hesaplarına dağıtılımıştır.

Ek-6: Katılım Bankalarının Verileri

Milyon TL	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
TL Katılma Hesapları	2.855	4.336	6.153	8.870	11.760	12.830	16.140	20.281	26.441	29.142	35.657	42.858	45.545	63.992	69.817
TL Ortalama Katılma Hesabı	2.655	3.596	5.245	7.512	10.315	12.295	14.485	18.210	23.361	27.791	32.399	39.257	44.201	54.768	66.904
Dağıtılan Kâr Payları	417	527	744	902	851	948	1184	1165	1696	2053	2469	3327	5447	7581	5783
Dağıtılan Kâr Payı Oranı/Kâr Payı-2	15,7%	14,6%	14,2%	12,0%	8,2%	7,7%	8,2%	6,4%	7,3%	7,4%	7,6%	8,5%	12,3%	13,8%	8,6%
Personel Sayısı	4.747	5.892	7.227	7.728	8.408	9.309	10.292	11.689	13.070	13.678	14.465	15.029	15.654	15.657	16.024
Ortalama Personel Sayısı	4.461	5.320	6.560	7.478	8.068	8.859	9.801	10.991	12.380	13.374	14.072	14.747	15.342	15.656	15.841
Net Kar	245	306	401	404	499	587	726	871	957	1049	1106	1583	2097	2402	3636
Özkaynak	927	1.510	2.325	2.712	3.515	4.056	5.028	6.322	7.968	10.385	11.496	13.645	16.769	20.598	26.067
Ortalama Özkaynak	790	1.219	1.918	2.518	3.114	3.786	4.542	5.675	7.145	9.177	10.941	12.570	15.207	18.683	23.333
Personel Gideri	178	250	342	415	468	559	704	850	1061	1292	1508	1690	2070	2642	3146
Özkaynak Kârlılığı (%)	31%	25%	21%	16%	16%	16%	16%	15%	13%	11%	10%	13%	14%	13%	16%
Personel Başına Gelir (Bin TL)	40,0	47,1	52,2	55,5	58,0	63,1	71,8	77,4	85,7	96,6	107,1	114,6	134,9	168,8	198,6
Personel Başına Gelir Artış Oranı (%)	15,6%	17,7%	10,9%	6,4%	4,6%	8,7%	13,8%	7,8%	10,7%	12,8%	10,9%	7,0%	17,7%	25,1%	17,7%

Kaynak: Kuveyt Türk, Türkiye Finans, Albaraka Türk, Ziraat Katılım, Vakıf Katılım Katılım Bankaları Bağımsız Denetim Raporları (Solo)

ÖZGEÇMİŞ

Aydın GÜNDOĞDU

Adres: Hamidiye Mah. Mimar Sinan Cad. Suryapı Greenium No:40S

Çekmeköy-İstanbul.

A. EĞİTİM

Yüksek Lisans: İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD, 1996, İstanbul.

Lisans: İstanbul Teknik Üniversitesi, İşletme Mühendisliği, 1989, İstanbul

B. MESLEKİ DENEYİM

2020-	JCR Avrasya Derecelendirme A.Ş. Yönetim Kurulu Üyesi
2015-2016	Asya Katılım Bankası A.Ş. (TMSF) / Genel Müdür
	Işık Sigorta Yönetim Kurulu Başkanı
	Asya Emeklilik Yönetim Kurulu Başkan V.
	Asya Girişim Yönetim Kurulu Üyesi
	Katılım Bankaları Birliği Başkan Yardımcısı
2011-2013	İTO Bankacılık Meslek Komitesi Üyesi, İTO Meclis Üyesi (2013)
2005-2013	Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.
	Genel Müdür Yardımcısı
1999-2005	Anadolu Finans Kurumu A.Ş.
	Pazarlama Müdürü- Pazarlama Grup Müdürü
1991- 1999	Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş.
	Kuveyt Türk Mali Tahlil ve İstihbarat Müdür (V.)
1989-1990	Özel bir şirkette Pazarlama Uzmanı.